

2124.

SZÁNTÓ LŐRINC

A NEVELŐ
FOGALMAZÁSTANÍTÁS
ALAPVONALAI

F. BURKUS ANDRÁS
ORSZÁGUNK KÖNYVKÖTÉSZE
= SZEGED =

365

45

46

A GYAKORLÓ POLGÁRI ISKOLA KÖNYVTÁRA

XX.

Közvetlen illeték fizetés

Kf. (vagy Kf.)

Öl. 689.

7.500

P -

1. szóra

Stetev-

öttnar

Pengő -

Szeged, 1936. évi. márc.

hó-9

A NEVELŐ FOGALMAZÁSTANÍTÁS ALAPVONALAI

IRTA

SZÁNTÓ LÖRINC

A POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA GYAKORLÓ ISKOLÁJÁNAK
SZAKVEZETŐ TANÁRA

SZEGED, 1938.

77200

Faint handwritten notes and signatures in the bottom right corner.

163/I.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Nevelés-tudományi Intézetének Könyvtára

Lelt. napló: VIIa Lsz.: 1932

csoport: 2124 szám.

2124.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000730489

A nevelő fogalmazástanítás feladata, módja és eszközei.

I. A korszerű tanítás nem pusztán ismeretközlés, hanem a szellemi és erkölcsi erőknek oly kiművelése, mely az ismeretanyag elhomályosulása vagy feledésbe merülése esetén is örök tulajdona marad a léleknek, s ennek segítségével magasabbrendű értelmi tevékenységekre, érzelmi életre és akarati elhatározásokra képes. A nevelőtanítás nevelői ráhatást tételez fel, melynek nyomán a növendék értelmességben gyarapodik, érzületben gazdagodik, és akarati sajátosságokban tökéletesedik, fejlődik és kibontakozik, vagyis bizonyos értékek megvalósításához közelebb jut.¹⁾ A nevelőtanításnak eme követelménye az iskolai oktatás minden tárgyára és mozzanatára vonatkozik, tehát a fogalmazástanítás sem kivétel, amelyről pedig határozottan állítható, hogy aránylag legkevesebbet tesz a nevelői vonatkozások és értékek kiaknázására, holott ennek lehetőségei az iskolai munka többi területeit lényegesen felülmulják. A nemzeti nyelv és irodalom az iskola központi tantárgya: a legnemesebb értelemben vett életre-nevelés főképviselője. Azzá teszi elsődleges nevelői jelentősége, az élettel való szerves összefüggése, a többi tantárggyal való sokféle kapcsolata. Azonban központi helyzetét és jelentőségét korszerű fogalmazástanítás nélkül be nem töltheti. Nevelő feladatainak maradéktalan kiaknázása végett szükségessé válik tehát a nevelő fogalmazástanítás céljának meghatározása, módjának kifejtése és eszközeinek kijelölése.

II. A nevelő fogalmazástanítás feladata: a tanulót arra képezni, hogy sajátos lelki tartalmát helyes elrendezéssel értelmesen, szabatosan, magyarosan és tetszetősen, a nyelvi-stilisztikai forma önálló és tudatos megválasztásával kifejezze, úgy azonban, hogy ezzel az egyéni kibontakozás, az önkifejtés eszközéhez jutva, lelki tehetségeinek és erkölcsi magatartásának kifejlődését szolgálja.

¹⁾ Várkonyi Hildebrand: Az alaki képzés és átvitel kérdése. A Kat. Középisk. Tanáregyesület kiadása. Budapest 1937.

III. A fogalmazástanításnak gyakran alkalmazott módja: a *kötött fogalmazás*. — Ez a tanár nyújtotta anyag (tartalom és alak) írásbeli megisméltésében áll, tehát lényegét tekintve nem egyéb, másolásnál. A túlbuzgó előkészítés módjai:

a fogalmazás anyagát pontosan, a legapróbb részletekig közlik a tanulókkal;

az előadott anyagot néhány tanulóval megisméltetik, hogy az osztály jól begyakorolja;

az anyagot kérdeve kifejtő módon adják át a tanulóknak;

az ügyes tanulókkal mondatják el a feladatra vonatkozó anyagot.

olvasmányok és költemények tartalmát iratják le;

a tantárgyak körében elvégzett és jól begyakorolt anyagot ismételtetnek el;

a táblára írt vázlat alapján fogalmaztatnak;

a dolgozatok szerkezeti tagoltságát úgy szabják meg, hogy minden rész első mondatát előre megállapítják, s a fontosnak látszó átmeneteket, kapcsolatokat és ellentéteket szóról-szóra előre meghatározzák;

a természetes beszédmóddal ellentétben úgy vélik a stílus-készséget fejleszteni, hogy megszabják, milyen szerkezetű mondatokat írhat a tanuló (1. egyszerű tö-, 2. egyszerű bővített-, 3. mellérendelt összetett-, 4. alárendelt összetett mondatokat), és hogy milyen kifejezési módot köteles alkalmazni (1. egyszerű, 2. szabatos, 3. magyaros, 4. szép);

előre megállapítják a fogalmazvány terjedelmét, sőt alacsonyabb fokon azt is, hány mondatból állhat a dolgozat.

Az ily módon írt fogalmazványok az iparosnál megrendelt és szigorúan megszabott feltételek szerint készült munkához hasonlítanak, tehát az a jó fogalmazó, aki minél tökéletesebb pontossággal ismétli meg a közölt mintát.

A kötött fogalmazástanítás súlyos hibáit és tévedéseit eleven hatással mutatja be *Paul Keller: Der Sohn der Hagar* című regényének következő szemelvénye:²⁾

Petike elkészítette „A tél szomorúságai és örömei“ című fogalmazványát. Németország minden tanulója kidolgozza decemberben ezt a tételt. Petike nagyon büszke volt *írói alkotására*, és elvitte füzetét barátjához, az öreg Gottlieb Peukerhez, aki a Hartmann-birtok leghátsó szobájában pipázgatott.

Gottlieb, az öreg béres, föltette szemüvegét, és megvizsgálta a füzetet. „Elég jó, a rendetlen írásig!“ — olvasta.

²⁾ W. Schneider: *Deutscher Stil- und Aufsatzunterricht*. 6. kiadás. M. Diesterweg, Frankfurt a. M. 1935

„Ó, Gottlieb papa, ez „Az élet vándorlás“ című előző dolgozat bírálata.“

„Ez derék tétel — viszonzta Gottlieb nem minden gúny nélkül — de nem valami új. Már hatvanszor hallottam az évről beszédben. Látod, jól ismerem? És valóban nem írtál szépen.“

„Kérem csak a füzetet, Gottlieb papa, inkább felolvasom a legújabb dolgozatomat.“

Rákönyökölt az asztalra, háromszor köhécselt, azután hozzáfogott: „A tél szomorúságai és örömei. *A tél rossz időszak.*“

„Nem, nem — szólt közbe Gottlieb — ez nem igaz! Az aratás sokkal rosszabb.“

„De ezt a tanító úr mondta — védekezett Petike, és tovább olvasott: — *A tél rossz időszak. December 21-én kezdődik.*“

„Miért éppen ez oly nagy rosszság a téltől, hogy december 21-én kezdődik?“ — kérdezte Gottlieb.

Petike bátortalanul tekintett reá.

„Ha december 21-én kezdődik. Ez így van! És ilyenkor rossz az embernek. Hadd olvassak tovább! *December 21-én. A mezőn megfagynak a nyulak és az őzek, s a róka ragadozni jár.*“

„Petike, — vágott közbe Gottlieb — láttál már megfagyott nyulat? Nem? Én már kettőt láttam. De élőt sokat láttam. Nagyon sokat. És láttál már rókát, mikor ragadozni ment? Nem? Én sem. Nálunk nincsenek rókák.“

„De máshol vannak. Hadd olvassak! *Házmagasságú hó van, és a szegény öreganyó fát szed az erdőben.*“

„Melyik szegény öreganyó?“

„Hát egy szegény öregasszony.“

„Hát nem vész bele a házmagasságú hóba? Ezt nem kockáztatja meg az öregasszony!“

„Gottlieb papa olyan... Folytatom: *A szegény emberek fáznak a szobákban, és nincs ennivalójuk.*“

„No, de így nem tudnak sokáig kitartani. Milyen jó, hogy mi ketten oly gazdag fickók vagyunk! Nem fázunk és ennivalónk is van.“

„Gottlieb papa, ha így cselekszik, tovább nem merek olvasni.“

„Igazán nem tehetek róla, hogy gazdagok vagyunk. Olvasd tovább! Most bizonyára a téli örömök következnek.“

Petike durcásan válaszolt: „Nem, még egy szenvedés! *A házak tetejéről leelőző jégcsapok a figyelmeletlen gyermekek fejére esnek.*“

Itt szünetet tartott, mert ismét ellenkezést várt, de Gottlieb csak a fejét rázta, mintha azt akarta volna mondani: „Igen, igen, ezek a jégcsapok. Ezek igazi csapások!“

„A télnek azonban örömei is vannak. *A gyerekek korcsolyáznak.*“

„Te is korcsolyázol?“

„Nincs korcsolyám. De mások korcsolyáznak! Hadd olvassak! *És némelyek vígan szánkóznak.*“

„Szánkód sincs?“ — kérdezte Gottlieb.

Péterke nemet intett fejével.

„A hó olyan, mint egy lepedő. No ez nem jó, ezt elvételtem. A lepedő helyett azt írom: *menyasszonyi ruha.* Tehát: *A hó olyan, mint egy menyasszonyi ruha. A kedves Mikulás szép ajándékokat hoz. És a legszebb a szent karácsony ünnepe. Kész!*“

„No igen, igen, — mondotta Gottlieb — tavaly nem kaptál karácsony-

kor semmit. De azért írhatod. Igazán derék fogalmazvány. Én azonban másként csinálnám.“

„Hogyan? — csodálkozott Petike — hiszen nem hallotta az iskolában, mit kell írni?“

„No megpróbálom. Azt fogom gondolni, hogy én vagyok a Petike, és csinállok egy dolgozatot. Csak az írás ne volna, az már nehezebben megy.“

Gottlieb Peuker előkotorászott a szekrény alól egy tintásüveget és egy tollat, azután a rozsdás tollal próbát tett hüvelykujja körmén, végül kivett az asztalfiókból egy levélpapírost, és megkezdte a munkát. Néha egy-egy pillanatra megállt, majd kedves meglepődés sugárzott arcáról, mire a toll nyöszörögve továbbkarcolt. Petike közben olvasott. Fél órai munka után megszólalt Gottlieb: „Felolvasom fogalmazványomat: *A tél szomorúságai és örömei. Irta: Petike. A tél nem nagyon szép, mert jobban szeretek mezit-láb járni, mint facipőben. Facipőben nem lehet gyorsan futni. Apám télen gyárba jár, de anyám kevesebbet keres. Csak vasárnap ehetünk húst. Hurkára egyáltalán nem telik. Nyáron jobban élünk. Egyébként nincs sok baj Teichauban. Azt fájjalom, hogy nincs szánkóm és korcsolyám. Ha az 1 márka 50 pfennigem, amit nyári keresetemből megtakarítottam, nem kellett volna nyakravaló kendőre, akkor volna korcsolyám, ami a tél öröme lenne. Mert a télnek örömei is vannak. Fél nyolc órakor kelek. Ez kedvemre való. A fiatalokat megdobálom hóval. Ez is kedvemre való. A kereskedő örül, mert sok petróleumot ad el. Barátom, az öreg Gottfried Peuker is örül, mert nem kell dolgoznia, és kedvére pipázhat. Az emberek a meleg szobába vonulnak. Mindenkinek van ennivalója. A kutya is örül, mert a kemencén feket. A mező is örül, mert nem szántják, nem karcollják, nem hengerlik és nem vágják. De ez az öröm nem látzik a mezőn, csak gondolhatjuk. A nyulak nem nagyon örülnek, mert lajhárok és tőkfilkók. Karácsonykor nincs tanítás. Ennek különösen örülök.“*

„Kész!“ — fejezte be Gottlieb. — Mit szólsz hozzá?“

Petike csodálkozva tekintett barátjára, majd hirtelen felkiáltott: „Hadd lássam! Megbuktatom!“

Gottlieb odanyújtotta az írást. Petike olvasás közben többször lelken-dezve felkiáltott, és aláhúzta a hibákat. A végére érve, rövid gondolkodás után kimondta az ítéletet:

„25 helyesírási hiba a vesszőhibákon kívül. Elégtelen! Rendetlen! Még egyszer!“

Tévedés volna azt hinni, hogy itt egy elfogult író túlzásairól van szó, afféle irányműről, mely a szórványosan előforduló hibákat célzatosan egybesűriti az iskola iránti gúnyos ellenszenvének kiöntésére. Sok iskolában ebben a szellemben folyik a fogalmazás-tanítás, sőt a legeslegújabb didaktikai irodalomban is akad híve és propagálója.

A kötött fogalmazás káros következményei:

1. A szolgálai másolás kényszere elnyomja a tanuló egyéniségét és alkotó erőt, mert sajátos élménye, meglátása, elgondolása, képzelete, érzelmi élete, vágya, törekvése teljességgel háttérbe szorul, lelki tehetségei nem érvényesülhetnek, s egyéniségének kibontakozásáról és tökéletesedéséről szó sem lehet.

2. Szókészlet- és stílusfejlesztő hatása csekély, mert minden átmenet nélkül a felnőtt ember nyelvét erőszakolja a tanulóra, teljesen figyelmen kívül hagyva azt a nagy különbséget, mely a felnőtt és a növendék nyelve között van. Az alapvető különbség nem csupán a szó-, forma- és kifejezőképességben mutatkozik, hanem abban is, hogy a felnőtt nyelve *elvont*, a növendéké pedig *érzéki, szemléletes, képszerű*. Miután minden elvonás érzékletek útján keletkezik, biztosítani kell az elvont szavak és kifejezések konkrét alapjait, mert máskülönben oly szavakkal és kifejezésekkel való vesződésre kárhoztatjuk a tanulót, melyeknek elvont képzet tartalma nem szemlélet-, élmény- és érzésvilágából ered. Ebből a szokásból kialakul egy meghamisított, mesterkelt nyelv, s ennek velejárója a minden elevenségétől, eredetiségétől és üdeségétől megfosztott lélektelen fogalmazás.

3. Az idegen gondolatok rendszeres másolása fráziscsépésre, formalizmusra és képmutatásra nevel.

IV. Az egyéni lelkületet nélkülöző, sablonos gyári tömegcikkekre emlékeztető fogalmazási eredmények ellenhatásaként — a művészi nevelés áramlata nyomán — az ellenkező végletbe sodródott a fogalmazástani ügye. Az új irány a kötöttségtől, mintáktól, előírásoktól és szabályoktól teljességgel mentes *szabad fogalmazás* elvében domborodik ki. E felfogás alapja a növendéknek tulajdonított írói-költői tehetség, amit nem szabad előírásokkal gúzsba kötni. Nemcsak a tárgyi-tartalmi-szerkezeti előkészítést kárhoztatják, hanem a nyelv- és stíluskészség fejlesztését is elvetik, nehogy a megnyilatkozás nyelvi sajátosságát meghamisítsák. A korlátlan szabadsággal fogalmazó tanuló elsősorban és mindenekfelett a *saját* gondolatait, *saját* érzelmeit, *saját* élményeit, *saját* törekvéseit juttatja kifejezésre, mégpedig a maga *sajátos* felfogási, kifejezési és nyelvi készségével. Így minden fogalmazvány a gyermekegyéniség eleven és eredeti megnyilatkozása, valósággal művészi alkotása. A fontos az, hogy a tanuló — függetlenül minden idegen beavatkozástól — minél többet fogalmazzon, mely esetben szellemi erőinek fejlődésével karöltve magától jut el az egyéniségének legjobban megfelelő és kívánatos fogalmazási készségig.

Tagadhatatlan, hogy a teljesen szabadjára engedett fogalmazás értékes előnyökkel jár:

1. öntevékenységre nevel;
2. önállóságra szoktat;
3. az alkotó kedvet fejleszti.

Azonban szembeszökő hátrányai is vannak, mégpedig:

1. a szókészlet lassú gyarapodása;
2. a frázishalmozás, gyakran néhány meggyökeresedett frázis állandó ismétlése és variálása, a szóvirágok elburjánzása;
3. a gondolatok rendezetlensége (a természetes sorrend hiánya);
4. a kifejezések szabatosághiánya (dagályosság);
5. az őszinteség hiánya, ami az egyéniség alakulását nem kívánatos irányba tereli.

V. Mivel sem a kötött, sem a szabad fogalmazás nem alkalmas a fogalmazástanítás nevelő feladatainak megvalósításához, más megoldáshoz kell folyamodni. A *nevelő fogalmazástanítás* alapvető elve, hogy a fogalmazástanítás nem egyoldalúan módszer vagy technika, hanem elsősorban a növendék természetes igényeihez és fejlődési szükségleteihez alkalmazkodó nevelés, kibontakoztatás, az értékek felé való vezetés, tehát lélektani kérdés: a jellemnevelés problémája. Ennek megfelelően a lélektanhoz kell tanácsért fordulni.

Mindenekelőtt szükségessé válik a régi (természettudományi, objektíváló, magyarázó) és a mai (szellemtudományi, alaklélektani, egészlélektani, viselkedéslélektani, szereplélektani, életes, megértő, leghelyesebben: *személyiséglélektani irány*³⁾) lélektani irány közötti határvonal éles megvonása. Az előbbi természettudományi módszerekkel végzi kutatásait, ennél fogva okozati összefüggéseket és általános érvényű törvényeket állapít meg, a lelki élet jelenségeit elemeire bontja (atomizmus) és magyarázza, szenzualisztikus és intellektualisztikus jellegű; az utóbbi szellemtudományú beállítottságú, a lélek sajátos megnyilatkozásait törvényekkel meg nem határozható, hanem típusos egyezéseket megállapító, szerkezeti egészként fogja fel (totalitás), lelket kereső és megértő, érzelmi és akaratirányú. A lélek életében tehát nem az érzetek, képzetek és fogalmak a döntő jelentőségűek, hanem az ösztönök és törekvések (tendenciák), az érzelmi sajátosságok és akaratirányú megnyilatkozások. A régi lélektan a tanulóban passzív befogadó alanyt látott, az erre a felfogásra alapított tanítás intellektuális-verbalisztikus jellegű, az emlékezetre építő. A mai lélektan a növendéket célratörő, tevékeny személyiségnek tekinti, ennél fogva a növendék alanyi sajátosságaira és személyi tevékenységére alapít.

A lelektan eme tanulságai az oktatás minden tárgyára vonatkoznak, de hatványozott mértékben a fogalmazástanításra, mert ez az egyetlen munkaterület, ahol nem a tanár, hanem a tanuló játssza a főszerepet. A fogalmazástanítás szinte kikíván-

³⁾ Boda István: *Bevezető a lélektanba*. Budapest 1934.

kozik a megszokott értelemben vett „tanítás“ köréből, mert amíg tanítás által ismereteket, véleményeket, igazságokat, elveket, eszményeket, szabályokat, törvényeket, s az értelem segítségével készségeket és ügyességeket közvetítünk, addig a fogalmazástani-tással az önnevelés erőit mozgatjuk meg és hozzuk működésbe. Itt a nevelőtanítás „kétsarkú“ folyamatában (tanár — tanuló) nagymérvű eltolódás következik be, amennyiben a tanár szerepe a lehető legkisebb mértékre csökken, viszont a tanulóé az intenzitásnak máshol nem tapasztalt fokát éri el. A tanár csupán a munkafolyamat megindítója, majd teljesen kikapcsolódva útjára bocsátja növendékeit. Ezért látjuk a fogalmazástanításban a személyi önállósággal végzett önnevelés, az egyéni kibontakozás, az önkifejtés, az erkölcsi magatartás alakításának leghatásosabb eszközét.

VI. A nevelő fogalmazástanítás első kérdése: *Hogyan lehet a tanulót befolyásolni, hogy lelki tartalma összes erőinek és teljesítőképességének igénybevételével kifejezésre törekedjék? hogyan lehet a növendék alkotó tevékenységét megindítani, lendületbe hozni?*

A felelet a közvetlen lelki ráhatás vagy pedagógiai helyzet (szituáció) kérdéskomplexumát alkotja.

Meg kell teremteni a fogalmazástanítás sajátos lelki ráhatásának módját, sajátos pedagógiai helyzetét (szituációját).⁴⁾ Ez oly problémákkal telített tárgy vagy tárgykör (feladat, tétel, téma, cím), melynek szerkezete ingerlő (provokáló) hatást kelt, s ezzel közlés-kívánságot vált ki, rendezési szükségletet okoz, lelki feszültséget teremt, alkalmat adva átélésre, munkába állítva a megfigyelő, felfedező, társító, reflektáló, rendező tevékenységet s a kifejezésbeli készséget, megnyilatkozásra készítette a személyiségégszet (nem csupán az értelmet!).

A lelki ráhatás vagy pedagógiai helyzet alkotó elemei tehát:

1. *A fogalmazás tárgyának (feladat, tétel, téma, cím) helyes megválasztása.*

⁴⁾ Várkonyi Hildebrand: *Bevezetés a neveléslélektanba.* Kiadja az Orsz. Középisk. Tanáregyesület. Budapest 1937.

Domokos Lászlóné—Blaskovich Edith: *Az alkotó munka az új iskolában.* Magyar Gyermektanulmányi és Nevelésügyi Társaság, Budapest 1937.

A. Ferrière: *L'école active* német fordítása: *Schule der Selbsttätigung oder Tatschule.* Böhlau, Weimar 1928.

P. Petersen: *Führungslehre des Unterrichts.* A. W. Zickfeldt, Osterwieck 1937.

A tárgyválasztás helyessége a növendék egyéniségének ismeretén alapszik. Minden feladat feleljen meg egyfelől a növendék sajátos fejlettségének, egyéni szükségleteinek és értelmi fokának, másfelől ne legyen játékszerű, de ne is okozzon túlterhelést, hanem foglalkoztassa és fegyelmezze a lelki erőket.

A polgári iskolai tanuló érdeklődésformái a fogalmazás szempontjából igen jelentősnek mondhatók. A tíz éven aluli gyermek közvetlen-játékos-konkrét érdeklődése a polgári iskolai életkor első szakaszában (a 10—12 éves kor) átalakul közvetett-speciális-konkrét érdeklődéssé, majd a második szakaszban (a 13—15 éves kor) az egyszerű-elvont érdeklődés alakjává. Természetesen minden osztályban akad egy-két lassabban — és egy-két gyorsabban fejlődő tanuló is; a IV. osztályban többen érik el az összetett-elvont érdeklődés fokát. A helyes tárgyválasztás az érdeklődésirányokhoz való alkalmazkodásban áll.⁵⁾

A fogalmazvány címe a lehetőség szerint énes legyen; tehát nem „A tolltartó“, hanem „Az én tolltartóm“, nem „A zivatar“, hanem „Egy emlékezetes zivatar“, nem „A tüdővész“, hanem „Hogyan védekezem a tüdővész ellen?“, nem „Az isteni gondviselés“, hanem „Amikor éreztem az isteni gondviselést.“

Előfordulnak olyan esetek, mikor a dolgozat címét a tanulók javaslatai alapján állapítjuk meg, kiválasztva a sok közül a legki-fejezőbbet.

Néha sor kerül arra is, hogy a tárgykör alapján minden tanuló külön-külön tetszése szerint választja meg a címet. Ilyenkor anynyi dolgozattal lesz, amennyi a tanulók száma.

Bizonyos esetekben két-három tétel is adható, hogy a növendékek egyéniségüknek és viszonyaiknak megfelelően választhassanak, s hogy a fejlődésben elmaradtak s a kiválóan fejlettek is termékeny foglalkozáshoz jussanak.

A teljesen szabad fogalmazás hívei a minden beavatkozástól mentes szabad tárgyválasztás gyakori alkalmazását ajánlják. A tapasztalat szerint ez az eljárás jelentékeny részben selejtes munkát eredményez, de egyébként is ellentétben áll a lelki ráhatás követelményével.

A fogalmazási tételeknek változatosaknak kell lenniök. A feladatok tárgyi körei a következők:

a) Tapasztalatok, megfigyelések, élmények:

első alkalommal átélt tapasztalatok;

élmények az iskolai életből;

a családi élet köréből;

az évszakokkal kapcsolatban;

a jeles napokhoz fűződő élmények;

⁵⁾ A. Ferrière id. m.

az állatokról;
 a növényekről;
 a község (város) élete;
 a község határa;
 az emberek foglalkozása;
 jó és rossz cselekedetek;
 egyéb élmények.

b) *A tanítás anyagával kapcsolatos feladatok:*

magyar nyelv és irodalom:

az olvasmányok magjának kiemelése;
 az olvasmányok tartalmának bővítése;
 az olvasmányoknak más elgondolással való befejezése;
 befejezett olvasmányok meséjének folytatása;
 az olvasmányok tartalmának új nézőpontból való előadása;
 az olvasmányokkal kapcsolatos egyéni állásfoglalás: erkölcsi és
 esztétikai értékelés;
 az olvasmányok műfajával kapcsolatos feladatok;
 a nyelv- és stílusismeret alkalmazására szolgáló tételek;
 a hittantól az egészségtanig minden tantárgy a fogalmazástá-
 nítás szolgálatába állítható.

c) *Erkölcsi és hazafias tárgyú tételek.*

A fogalmazás tárgykörei a három valóság szerint így is csoportosíthatók:

- a) Isten;
- b) emberi élet;
- c) természet.

A fogalmazási feladatoknak döntő szerepük van a magyar nyelv és irodalom koncentrikus jellegének biztosításában.

2. A lelki feszültség megteremtése.

Ennek feltételei: a fogalmazási szükséglet, lehetőség és készség törekvéseinek (tendenciáinak) felkeltése, az elhatározást-cselekvést kiváltó törekvési irányulások megmozgatása, a kibontakoztató segítés, az értékek felé lendítő vezetés.

Tárgyi-tartalmi-szerkezeti-nyelvi előkészítés nem alkalmazható, csupán figyelmeztetésről, eszméltetésről, emlékeztetésről lehet szó. A megoldás egyedüli módja a valóságelemeknek hangulati színezéssel, szemléletes történéssel, belső mozgalmassággal, érzelmi feszültséggel való kísérése. Eme lelkiállapotot előidézõ kiváltó, megindító erő: az érzelem. A különféle érzelmi állapotok: öröm, lelkesedés, ujjongás, meglepetés, meghatottság, sajnálkozás, részvét, szájalom, együttérzés, segítés, gyámolítás, féltés, csodálat, bánat, fogadás, szeretet, harag, megvetés, stb. indítják meg a tanuló alkotó tevékenységét. Természetesen nem mindig különös

megrendítő emóciókról van szó, hanem oly indítékokról is, melyekben az értelmi elem a döntő (a tanulónak önmagáról és a világról alkotott ismeretei, s ezeknek a fogalmazás tárgya szerint való rendezése), de elengedhetetlen követelmény, hogy az ismeretekhez (gondolatok, képzetek, fogalmak) érzelmi elemek tapadjanak. A cél minden színészkedés, mesterkélttség és álpátosz mellőzésével, természetes helyzetek teremtésével érhető el. Ez az eljárás az osztályközösségre hatva kiegyenlíti a különféle tanulógyéniségeket, de anélkül, hogy a sajátos egyéniségek eltűnének. A lassúnak mozgékonyra kell válnia, a felületesnek tartalmassá kell átalakulnia, az idegesnek összpontosítania kell szellemi képességeit, a csapongó képzeletűt meg kell zabolázni, stb. Ez az „előkészítés“ az érzelmeket keltő *ráhangolás*ban domborodik ki, felismerve ebben a tanuló alkotó munkáját megindító erőrugót.

3. A feszültség átvétele.

Az érzelmi ráhangolás az osztály minden tagjától nagyfokú tevékenységet követel a feszültség átvételére, ami a tanulónak teljes szerkezeti egészével (*Gesamtverfassung*)³⁾ a feladatra való koncentrálódását tételezi fel. Így elősegítjük a növendék egyéniségének kialakulását, mert a fogalmazványokban minden sablontól mentesen a tanuló egyéniségének minőségi jegyei nyilvánulnak meg.

VII. A nevelő fogalmazástanítás második kérdése: *Hogyan lehet a szabad fogalmazással járó hátrányokat elkerülni, vagyis egyfelől a tanulót a nyelvi-stilisztikai forma helyes megválasztására képesíteni, másfelől a növendék lelki tehetségeinek fejlesztését és önnevelését előmozdítani?*

A felelet a növendékre gyakorolt közvetett ráhatás elveinek összességét foglalja magában.

Az idevonatkozó tennivalók nem csupán a fogalmazástanítás keretébe tartoznak, de nem is meríthetők ki az anyanyelvi oktatás egyéb területein, hanem sok vonatkozásban az iskola egész nevelőtánító szellemét érintik.

A gyermek napról-napra újabb és újabb ismeretek, tapasztalatok és élmények birtokába jut, de lelki tartalmának megfelelő formába öntésére nem terjednek ki képességei. Alapvető szabály, hogy a kifejezőkészség szegénysége nem küzdhető le csupán sok írással, hanem gondoskodni kell a szókészlet tervszerű gyarapításáról, a helyes nyelvhasználat fejlesztéséről, a rendszeres stílus-

³⁾ G. Kerschensteiner: *Theorie der Bildung*. Teubner, Leipzig 1926.

képzésről, a logikus elrendezés érzékének ápolásáról. Ez a sokféle követelmény nem elégíthető ki a nyelvtani-stilisztikai szabályok tömegének közvetítésével és megkövetelésével. A szabály ismerete magában véve nem sokat jelent, a sok szabály tudása pedig hasznavehetetlen. Az egyedüli eredményes eljárás a *szemlélet és megfigyelés* útján való ránevelés. Ennek sokféle módja van.

1. A szókészlet tervszerű gyarapítása érdekében az oktatás minden területén az üres szótudás száműzésével a konkrét tárgyi tudást kell érvényesíteni, a semmitmondó szótanulás helyett a szemléletes fogalmi gondolkodást művelni, minden elvont képzet-tartalmat a tanuló szemlélet-, élmény- és érzelmivilágából keletkeztetni. Csak szemléletes tartalommal bíró szavaknak van a szókészletben jelentőségük és a kifejezésben szerepük. A világos, tiszta és biztos fogalmak hiánya zavaros és értelmetlen megnyilatkozáshoz vezet.

Az anyanyelv-tanítás teljesen elhanyagolt, de igen jelentős területe a szó- és formakészlet rendszeres gyarapítása. Ez a választékos nyelvhasználat, a beszéd és fogalmazás fejlesztésének hatékony eszköze. Ennek többféle módja van. A szinonimikai átírás egyes mondatok vagy egész olvasmányok minden arra alkalmas szavának más szóval való helyettesítésében áll. Pl. A vihar felém közeledett; a zivatar felém tartott; a fergeteg felém igyekezett; az orkán felém vágatott. Egyes szavak vagy szólások kitűzésére a tanulók hasonló értelmű szavakat vagy szólásokat mondanak. Pl. az igével kapcsolatban az „elpusztít” szó szinonimáit nagy buzgalommal gyűjtik össze a tanulók: megsemmisít, tönkretesz, szétrombol, semmivé tesz, elenyészt, kiirt, megöl, felforgat, rombadönt, stb. A tagadómondatokkal kapcsolatos szólások összehordása: Egy kukkot se szólt; egy tűérő sincs a háznál; nem ér egy garast (fabatkát, fityinget, pipa dohányt, hajító fát); egy csöppet sem aludtam; egy harapást sem ettem; egy szikra becsületet se hagyott rajta, stb. Egy példa a szóképzéssel kapcsolatban: ögyeleg, ácsorog, álldogál, lézeng, lebzsel, ténferreg, ólálkodik, lábatlankodik, lopja a napot; ögyelgés, ácsorgás, álldogálás, lézengés, lebzselés, ténfergés, ólálkodás, lábatlankodás, naplopás; ögyelgő, ácsorgó, álldogáló, lézengő, lebzselő, ténfergő, ólálkodó, lábatlankodó, naplopó. A rokonértelmű szócsoportot néha értelmezni kell. Pl. nyáj, csorda, gulya, ménes, csürhe, konda, falka, raj. A paronimák nyilvántartása is szükséges, amilyen pl. kutya-eb, fut-szalad, év-esztendő, rút-csunya, sok-számos.

A nyelvtan-tanítással kapcsolatos példamondatás jól ismert unalmas, rendszertelen és terméketlen módja, mely egy-két tárgykörre szorítózkodó példák ismétlésében és variálásában merül ki,

száműzendő, s helyette a tanuló nagyfokú érdeklődését és tevékenységét kiváltó módot kell alkalmazni, ami az óráról-óra szigorúan megszabott tárgykör (tárgykörök) alapján történik. Eszerint a példamondatást efféle kérdésekkel irányítjuk: Mit csinál a lakatos, az ács, a kertész, az arató, a favágó? Mivel dolgozik az asztalos, a cipész, a szőlősgazda, a katona? Milyen lehet a felhő, az eső, a szél? Milyen a rendetlen fiú? Mely állatok másznak, kúsznak, bujkálnak? Milyen tulajdonságai vannak a juhoknak, a macskának, a lónak? Hogyan szólnak a madarak, a lőfegyverek, a közlekedő eszközök? Minek van gyökere, lába, törzse, orra? Mi kék, zöld, sárga? Hogyan mennek az emberek az utcán? Mondjunk hasonlatokat: Piros, mint... Szegény, mint... Álmos, mint... Mit mondanak az emberek az időjárásról? A tervszerűen alkalmazott példamondatás jelentékeny szerepet játszik a szókészlet tudatosításában és gyarapításában.

Az alábbi fogalmazványokban kiemelt szavak jelentése a szerzők előtt ismeretlen, homályos.

Egy húsvéti képeslap.

Elérkezett a húsvét. Mindenkinnek a rokonai vagy a testvérei küldtek húsvéti üdvözlő képeslapot. Mi ugyan nem kaptunk, de az iskolában a tanár úr osztott ki ilyeneket. Mikor ránéztem e képre, **labirintussá váltam**, s úgy éreztem, mintha újra húsvét lenne. A kép a tavasz megújulását ábrázolja. A legelső növényke, a szerény kis ibolya és a virágvasárnapi barka díszlik rajta. S ezen virágok tövéhez rakta a húsvéti tojásokat a nyuszi, a napsugaras húsvéthétfő reggelén.

(A. J. I. o. t.)

Honfoglalás.

(Képleírás.)

Szemem előtt a honfoglalást ábrázoló kép van, Munkácsy Mihálynak egyik legszebb festménye.

A középtől kissé jobbra szembetűnik Árpád. Fehér lovon ül, páncélba öltözve, fején tollas sisakkal. Előtte meghajolva állnak a meghódolt szláv törzsek vezérei. Szemükből a **megalázkodás** tükröződik. Az egyik vízzel telt korsóval, a másik egy marék fűvel, a harmadik földdel teli kosárral áll. A víz, a föld és a fű a **megalázkodás** jelképe. Árpád háta mögött egy nagy sátor látható. A sátor előtt félkörben lovon ülve a törzsfők és más nemesek vannak. Árpád előtt még ott vannak a magyar harcosok, akik örömlükben kardjaikat magasra emelik, és zászlóikat lobogtatják a **megalázkodás** láttára.

Történelmünk legnevezetesebb eseménye ez a jelenet. (R. F. III. o. t.)

2. A mondatszerkesztés gyakorlatába való bevezetést a nyelvtan-tanítás mondattani alapja biztosítja. Ennek értelmében a tárgyalásnak a mondatból kell kiindulnia, s azt elemezni, részekre bontani. Azonban a *tanítás nem lehet egyoldalúan csak elemző, hanem összetevő, mondatépítő jellegűnek is kell lennie*. A mondat-szétbontás mellett a mondatépítés módját, célszerűségét és szük-

ségességét is éreztetni kell. Az elemző mód olyan mondatok vizsgálatával foglalkozik, melyekben a kívánt nyelvi jelenség benne van, pl. mondatokból az igék kikeresése, vagy módhatározóval bővített mondatok segítségével a módhatározó megismertetése; viszont a mondatépítő eljárás olyan mondatokra alapítja az új ismeret megszerzését, melyekben nincs meg a kívánt nyelvi jelenség, de belekívánkozik, pl. alkalmas tömondatoknak időhatározókkal való kibővítése, vagy ellentétes jelentésű egyszerű mondatoknak ellentétes összetett mondatokká való összevonása. A mondattani alap tehát a mondatelemző (analitikus) és mondatépítő (szintétikus) elv változatos alkalmazásában áll.

A fogalmazástanításban négyfajta tipikus mondatszerkesztési hiba ellen kell küzdeni.

A következő három fogalmazvány a legjellemzőbb szórendi vétséget szemlélteti:

A korcsolyapályán.

Egyik nap a Kárász-utcán egy fiút láttam, akinek egy tábla volt a nyakába akasztva, s ez volt ráírva: A korcsolyázóegyesület jégpályája ma délután 5-kor megnyílik. Mivel volt korcsolyám, elmentem. A pályán sokan voltak. Először kicsit furcsa volt, de azután megszoktam. Nemsokára este lett és hazamentem. **A korcsolyapályára ha megint elmegyek, sokkal jobban megy a szórakozás.** (S. M. I. o. t.)

A rikkancs.

Az esti lámpák fénye megaranyozza az utcát. Csak egy-két ember jár. Az utca végén egy kísérteties árnyék szalad. Valami fehér papírt tart a kezében. Már közel van. Nagyot kiált, s aztán elhallgat. **A kiáltást mikor hallottam, megrezentem.** Amint közelebb jön, látom, hogy ujságárus. Kiált. Azt kiáltja: „Uj Nemzedék, Esti Ujság, Az Est!” Az egész utca zúg bele. A fején tányérsapka van. Rá van írva, hogy az 52. számú ujságárus. Nagy, magas, szikár alakja van. A sapkája alól kilátszik vörösbarna haja. A mi utcánkban ez a rikkancs jár. (V. A. II. o. t.)

Tavas az újszegedi ligetben.

Az élet megindult a fáknban, virágokban. Rügyeznek, levelet hajtanak, virágoznak.

Künn sétálók az újszegedi ligetben és szemlélem a fákat, bokrokat. A tavaszi nap végigcsókolgatja őket. A tavaszi szellő is átsuhan fölöttük, s megsímogatja leveleiket, s azok halk susogással adják tovább: itt a tavasz! A virágok illata meg-megcsapkodja orromat. A madarak csicsérgésétől és énekétől hangos a liget. Egy-egy harkály is kopogtatja már a fákat. A cinke is énekel. A rigó, a fülemüle, a kakuk, mindannyian örülnek a tavasznak. Az egész liget vidám és hangos. Egy kiránduló csapat éneke is fölhangzik: Árnyas erdőben szeretnék élni nyáron át. Ezzel köszöntik az erdőt és a tavaszt. **A ligetet aki bebarangolja, testben-lélekben újjászületik.**

Mintha álomból ébredt volna föl az egész liget. (Sz. I. III. o. t.)

Az alábbi dolgozat a csonka mondat típusát mutatja be. Ez egy mondatnak önkényes kettészakítása által keletkezik.

A koldus.

En ismerek egy vak koldust. Minden nap találkozok vele. **Amikor csak tehetem. Egy pár fillért mindig adok neki.** Egyszer beszéltem vele. Elmondta, hogy milyen nehéz az élete. Napról-napra mindig jár-kei és alig bírja megkeresni a napi kenyeret. Sokat éheznek. Nagy, erős ember. Szemét elvesztette. Egy pálcika van a kezében, és avval tapogat. Fején ócska kalap van. Ruhája kopott. Mikor hideg van, nem igen lehet vele találkozni. Ha csak tehetjük, segítsük ezt a szerencsétlen embert. (V. K. II. o. t.)

Ezzel ellentétben a következő munka kiemelt része egybe nem tartozó gondolatokat fűz össze egy mondattá.

Első utazásom vonaton.

Hat éves voltam, amikor először utaztam vonaton. A nagyapámékhoz utaztam Vilmaszállásra. Amikor az állomásra értünk, leültünk egy padra, hogy megvárjuk a vonat indulását. De nem bírtam ülni, elmentem az ablakhoz, és kinéztem rajta. Megláttam egy mozdonyt, amely ott állt a kijárat előtt. Erre így kiáltottam fel: „Jaj de nagy! Milyen fekete! De jó lesz ezen utazni!“ Nemsokára beültünk a vonatba. Az ablak mellett foglaltunk helyet. Végre megindult a vonat! **Széles kéményén ontotta a füstöt, én édesanyám előtt álltam a padon, és néztem a vidéket, végre megérkezett a vonat Vilmaszállásra.** Ott várt már minket a nagyapám. Nagy örömmel mondtam el neki az utazás szépségét. (A. L. II. o. t.)

Szoktassuk tanítványainkat a közbevetett mellékmondatok kerülésére, mert gyakran bonyolulttá, nehézkesé, zavarossá teszik a stílust. Ez tapasztalható a következő példában:

Egy kedves regényalak.

Gárdonyinak kétkötetes „Egri csillagok“ című regényét olvasva, egy alak, aki minden törekvését, minden kívánságát végre tudja hajtani, tetszett nekem a legjobban. Kis gyermek korában már megmutatta jellemét, mikor a török székérről lemaszott Évával együtt, és az ő deres lovukkal, mely egy gyönyörű török lóhoz volt kötve, hazamenekültek. Majd ifjú lévén, megmutatta bátorságát és vitézségét, mikor Mekcseivel akart bajra kelni. Tudta, hogy Mekcsei sokkal erősebb, mint ő, de azért mégis számított ügyességére. De kibékültek, s a bajviadalból nem lett semmi. Még gyermekkorában megismerte Évát, s egész életének az volt a célja, hogy feleségül vegye. Majd mikor teljesült kívánsága, és elkerült az egri várba, megmutatta hogyan kell a hazáért bármikor készen állni. Eger várnak győzelme a török felett részben tőle függött. Különbféle találmányaival és hadicseseivel mindig megfélemlítette a törököt. A kardforgatáshoz kitűnően értett. És nemcsak vitéz, bátor volt, hanem okos is. Soha sem volt meglepett, hanem minden bajban föltalálta magát, és aszerint cselekedett. Ha ő Eger ostrománál nem lett volna ott,

akkor talán Dobó István nevét sem emlegetnénk büszkén, hanem fájdalommal.

Életéből és cselekedeteiből kiviláglik a mélységes hazaszeretet, mely vitézzé, hőssé nevelte őt. Országunk mai helyzetében is szükség van ilyen hősökre. (L. J. IV. o. t.)

A kiemelt rész már az előadás szabotosságának kérdésébe vág.

A soron lévő két dolgozat kiemelt mondatai a fogalmazványokban előforduló legjellemzőbb szövegrészt példázzák.

Jogunk hazánk területi épségéhez.

A világháború befejezése után az ezeréves Nagy-Magyarország Csonka-Magyarországgá zsugorodott össze. **Trianonban ránk kényszerítették a trianoni békeszerződést.** Ezt alattomos szomszédainknak és a tájékozatlan nagyhatalmaknak köszönhetjük. Az erőszak azonban nem örökéletű, mert nekünk jogunk van hazánk területi épségéhez.

A mi jogunk ezer évre nyúlik vissza. Ezer év alatt apáink vére öntözte a Kárpátok lejtőit, ezer év alatt nemcsak magunknak védtük az országot, hanem a nyugati kulturának is, mert hisz Magyarország tartóztatta fel a keletről jövő pogány népek támadásait. Apáink már réges-rég itt harcoltak, amikor még galád szomszédaink e haza földjének természetét nem is ismerték. Hiába dicsekszenek az oláhok azzal, hogy már Trajánus idejében Erdélyben laktak, mert bizonyítani tudjuk, hogy mint havasi pásztorok szegődtek el egy-egy vagyonosabb erdélyi úrhoz, és tömegesen csak a török világ idején telepedtek le. Ugyancsak ekkor kerekedtek fel a balkáni hegyekben élő martalóc szerbek, és telepedtek le Bácska és Bánát vidékeire. Éppúgy, mint a szerbek és az oláhok, a tótok sem laktak a honfoglalás idején hazánkban. A honfoglaláskor itt talált tótok beolvadtak a magyarságba. A mai tótok későbbi telepések ivadékai. A honfoglaláskor egészen más népek laktak itt, akik azóta már letűntek a történelem színpadáról. Hazánk testét elragadó szomszédok tehát ebből a szempontból teljesen jog nélkül állnak, és a világ közvéleményét újra és újra fel kell hívnunk erre a dologra.

Trianonban egy történelmi egységet alkotó államot tettek a boncoló asztalra, és ezzel együtt egy földrajzi egységet is rosszul sikerült műtét alá vettek. Hazánk földrajzi egysége feltűnő volt, vizeit a Duna gyűjtötte össze, hegyeit a határt alkotó Kárpátok alkották. Ha megnéztük a térképen Magyarországot, gyönyörködtünk benne, ha megnézzük ma, szomorúság tölt el bennünket. Az egységes Magyarország helyett papírmásé-államok keletkeztek, melyeket az igazság keze előbb utóbb meg fog dönteni.

A földrajzi egység megbontásával megakasztották a gazdasági vérkeringést is. Egymásraultalt országrészeket szakítottak el egymástól. Trianon előtt a hegyvidék fája és sok más kincse, az ország középpontja felé futó vízi és szárazföldi utakon keresztül kicserélődött az Alföld terméseivel. Ebbe a csereforgalomba egy hatalmas gátat, egy kínai falat építettek fel, s reá írták: Trianon.

Ez a fal azonban nem sokáig állhat fenn, mert az építők alap nélkül építették. A mi alapunk az igazság, ezért győzni fogunk! (F. E. IV. o. t.)

Önéletrajzom.

(Elmeséli egy béka.)

Ha a béka mesélni tudna, bizonyára így adná elő élete törté-

netét, ha ő is beszélhetne. Tavaly születtem a közeli tóban. Petéből keltem ki. Először csak ebihal voltam, kopolyúval lélegeztem. Később fejlődtem át békává. Azóta bizony sok veszedelemben részesültem. A hosszúlábú gólya úrfival nem nagyon társalgok. Nem szeretnék abba a sorsba kerülni, mikor vele találkoztam. Bizony jól megráncigálta a gúnyamat. Isten veletek! Most egy kicsit elmegyek fürödni.

(B. J. I. o. t.)

Az alábbi munka kiemelt mondata szóhiányban szenved, s ez értelmét bizonytalanná teszi.

Egy emlékezetes nyári esemény.

Az emberrel sokszor történnek olyan események, melyek emlékezetesek maradnak számára. A diáknak ilyenekre legjobban a nyári szünetben van alkalmuk. Velem is történtek emlékezetes események a nyár folyamán.

Az egyik napon kimentem a szérűskertbe szalmaért. Amint készülődök, az a gondolatom támadt, hogy csak a fiatalabb lovat fogom be, mivel az egyedül gyorsabban halad. Éreztem én mindjárt, hogy valami baj lesz, de azért megtettem. Minden rendesen ment addig, míg üres kocsival mentem. Amint a megrakott kocsira ülök, és kezembe veszem a gyeplőt, látom ám, hogy a Büszke nem akar menni. Mindenre el voltam készülve. Leugrottam, és szájánál fogva vezettem. Így aztán valahogy elindult. De most már hogy menjek föl a haladó kocsira? Még ezt is megtettem. Elkaptam a kötelet, és felmásztam. Amint a töltéshez értem, erős félelem fogott el. Mintha azt súgták volna: ne menj fel, mert valami baj lesz. Én nem hallgattam az intelemre és nekivágtam. Ámde a töltés közepén megállt a ló. A kocsi gurult visszafelé. Hirtelen elcsavarodott a rúd, fordult a kocsi, és a mélység fele tartott. Ekkor eldobtam a gyeplőt, és mintha szárnyam lett volna, úgy repültem lefelé. Szerencsére a kocsikerék megakadt egy fehér karóban, és úgy maradt, míg egy másik ló segítségével el nem húztuk onnan.

A félelemtől szinte reszketve értem haza 8 óra helyett 10 órakor.

(Sz. I. IV. o. t.)

3. A szabatos előadás nem csupán az egyes mondatok helyes megszerkesztésében nyilvánul meg, hanem a gondolatoknak logikus sorrendben való közlését, s a nyelvtani-stilisztikai elemek helyes alkalmazását is megkívánja.

A logikus sorrend elleni vétség tipikus esetét a következő fogalmazvány kiemelt részei érzékeltetik.

A mi macskánk.

A macska nálunk nagyon kedvelt állat. Mulattató, de amellett hasznos.

Szeme nagyon érdekes éjtszaka a sötétben. A szemét kitérítve kerek alakra. Én nagyon szívesen játszok vele. Szinte örömem telik végignézni, amint csinosítja, tisztogatja magát. A szőréről a piszkot eltávolítja, vagyis mosdik. Hogyha símogatjuk, akkor dorombol. Kedves látvány az, mikor fiait egérfogásra tanítja. Hasznos állat, mert az egereket pusztítja. Összehúzódva ül az egérlyuknál, s mikor az egér kibúvik, hirtelen ráveti magát, s megfogja hegyes karmaival. Igen élesen lát. Zsákmányát már távolról ész-

reveszi. A füle egyenesen áll és mozgatja. Szaglálása is finom. A macskának van bajúsa, melyet tapintásra használ.

A mi macskánk csak abban az egyben kártékony, hogy az énekes madarainkat pusztítja. (M. I. II. o. t.)

Pongyolaságra vall a jelen- és multidős igealak helytelen összekeverése. Ez a dolgozatoknak leggyakrabban előforduló hibája. Pl.:

Egy emlékezetes utazásom.

Egy téli napon történt, hogy el kellett utaznom Kiskőrösre. A szánt felszereltem, és másodmagammal elindultam a nem kis útra. Két tüzesvérű, okos lovat fogtunk a szán elé. Bundát terítettünk magunkra, és vígan csilingelve elindultunk.

Alig értünk ki a városból, a táj csendessége fogadott. A fák zuzmarás ágait bólogatták felém. Minden fehér. Néha egy-egy veréb fájdalmas csiripelése hallatszik: csirip! csirip! A hó alatt alszik a természet. A Fehértóhoz értünk. A jégen vidám gyermekcsereg élvezi a tél örömeit. A hideg dermesztő. Mi is összébb húzzuk a subát magunkon. A távolból egy kerékpárosember jön velünk szembe. A kormány jobbra-balra cselleg a kezében. Ni, a kerékpár eldől, ő pedig alája kerül. Várjuk, hogy fölkeljen, de nem kelt föl. Gyorsabb ütetésre ösztökéltük lovainkat. Nemsokára közelébe értünk. Leszálltunk a szánról. Kezét megtapogattam. Hideg volt. Szíve lassan dobogott. Kerékpárját a szánra tettük, őt pedig az ülésre közénk ültettük. Olyan 30 éves körüli lehetett. Kerékpártáblájára ez volt írva: „K... J... Kiskőrös, ...-utca 6.“ Mikor Kiskőrösre értünk, lakására szállítottuk. Felesége könnyek között köszönte meg, hogy urát fölvtették, mert meg is fagyhatott volna.

Azután sógoromékhöz mentünk, és ott töltöttem a karácsonyi szünetet.

(K. I. III. o. t.)

Vannak tanulók, akik nagy előszeretettel tarkítják dolgozataikat kérdő- és felkiáltó mondatokkal s idézetekkel azzal a céllal, hogy előadásukat elevenné és hatásossá tegyék. Ezen alakzatoknak a helyzetnek meg nem felelő erőltetett alkalmazása nem mozdítja elő a stílus élénkségét, ellenkezőleg: döcögössé teszi.

Példa az alakzatok erőltetett használatára:

Első utazásom vonaton.

Mikor először ültem vonaton, öt éves lehettem. Nehezen vártam azt a szép szombat reggelt, hogy vonatra üljek. Mindig ostromoltam szüleimet: „Hány nap mulva utazunk?“ Ők azt felelték: „Szombaton.“ Hová is utaztunk? Csanádapácára. Miért éppen oda? Mert ott laknak a nagyszüleim. Miért utaztunk vonaton? Mert közelében nincs folyó. A vonatban mindig az ablaknál ültem, és néztem ki. Mikor már messze voltunk Szegedtől, sírvafakadtam, hogy nem fogok többé visszajutni. Miért éppen Szegedre gondoltam? Mert Szeged az én szülővárosom! Néha sóhajtoztam: „Nem érünk még oda? Jaj de messze van!“ Szüleim biztattak: „Várj nyugodtan!“ Mikor Csanádapácára érkeztünk, alig vártam, hogy eljussak nagyapámhoz. A községben minduntalan megálltam és kérdezősködtem: „Mi ez?“ Amikor oda-

értem nagyapámékhoz, úgy elfogott az öröm, hogy egy szót se tudtam szólni.
(Z. L. II. o. t.)

A következő szép és eleven munkában nem ártott volna a kiemelt idézet elhagyása.

Az emelő jelentősége.

(Elbeszéli egy fuvaros.)

A zivatar még alig mult el. A kocsiúton szép kövér víztócsák állottak. Nem messze tőlem egy öreg fuvaros biztatta két gebéjét. De biz hiába volt minden biztatás, a gebék csak nem indultak el. Vajjon mi lehet az oka? Közelebb mentem a fával megrakott nehéz kocshoz. Hát uramfia! Tengelyig besüllyedt a két hátsó kerék a pocsolyába. Épen akkor kiáltott oda az öreg egyik barátjának: „Hé, koma! Hozzál ide egy rudat!” **Amaz visszakiált „Mindjárt!”** Én megkérdeztem: „Mit tetszik csinálni avval a rúddal, mikor az ásó se ér semmit?” Az öreg azt felelte: „Majd mindjárt meglátja, hogy mit. Többet ér az az egy rúd, mint száz ásó.” Eközben odaért a másik, egy hosszú rúddal a kezében. Az öreg ledobott két hasáb fát, rátette a rúd egyik végét, a közepét pedig nekifeszítette a tengelynek, és így szólt megelégedetten: „Na látja? Most nekifeszülünk Miskával a kerék tengelyének, és kiemeljük ebből a pocsolyából.” Tényleg úgy is lett, és a kocsikerék újból biztos alapon állott. Most újból megszólalt az öreg: „Hej maguk sokat nem tudnak, ami az életben fontos lehetne. A nagy teherrel megrakott kocsit emelő nélkül hogy emeltük volna ki? Sehogy. Sokszor vannak olyan terhek a kocsin, hogy azt még három ember se bírná megmozdítani. Ez pedig? Ez a hitvány rúd? Mindjárt megmozdítja.”

Többet nem mondott. Fölugrott a kocsira, megfogta a gyeplőszárat, és gyi te Fakó, gyi te Cigány, füttyürészve tovább hajtott. (Vas Géza III. o. t.)

Az erőltetett szóképek használata dagályossá, sőt értelmetlenné teszi a stílust. Pl.:

Gondolatok Magyarország térképe előtt.

Elöttem a fehér falon nyugszik Magyarország térképe. **Lelkem acélos falát csak úgy csapdossák az érzelmek magasratörő tarajos hullámai.** Elöttem az áldott anyaföld Erdéllyel, a Felvidékkel, a Tiszával, Dunával, Bácskával, Bánattal. De sajnós, meg kell hogy emlékezzek még másról is... Igen... Másról... Trianonról... Egy gyászos vonal szeli ketté az áldott magyar anyaföldet. Most úgy érzem, mintha nyolcvanesztendő aggastyán volnék, s az ütött-kopott karosszékemben ülven, **szemlélem életetem tovarohanó, el-elmosódó vonalát** Egyszerre csak megakad a szalag, nem akar tovább indulni. ... Figyelem a homályos képet. Ahá! Látom már! S könnyezni kezdek. Mesz-sze a távolban egy halovány kép bontakozik szemem elé... Magyarország képe... De már nincs rajta a gyászos vonal... Most már eggyé tartozik Erdély, a Felvidék, a Bácska, a Bánát, a Tisza, a Duna... A szalag újra megindul csendesesen, de gyorsan... S én ime újra ifjú vagyok. Lelkes magyar ifjú. Elöttem a falon a megcsonkított haza. Magyarok, te árva magyar nép! Mégis túritek e gyászos rabigát!? Le vele! Legyen újra nagy a magyar nemzet!

(H. S. III. o. t.)

Levél egy finn tanulóhoz.

Kedves finn Testvérem!

Nem tudom, milyen láthatatlan erő hajtott arra a gondolatra, hogy most Neked levelet írok... Talán a rokon iránt való szeretet. Talán a hazafiasság...

Mi vérbeli rokonok vagyunk. Együtt küzdöttünk, együtt húztuk a gyászos rabiga rozoga szekereit. Együtt bizony! **S ki tudja, meddig dédelget bennünket a létezés szellemének bársonyos hangja.** Mióta a finn nemzet szabad, a magyar nemzet a rabok fekete kenyerén tengette életét. De mikor a magyar volt szabad, **a finn nemzetnek szállt a szemére a szurok fekete köde.** Amiben nagyon nehéz megtalálni az igazi utat. Most mi nyomorgunk... Mi szenvedünk... A vastag, lassú Duna s a szőke Tisza nem adhatnak maguknak találgat szabad magyar földön. Trianon nem engedi...

De hiszek a magyar föltámadásban, érzem, tudom, hogy ez minél előbb be fog következni... Ezért dolgozunk... Válaszodat várva,
Szeged, 1938. február 28.

ölel szerető testvéred: S. (III. o. t.)

4. Szoktassuk tanítványainkat az unalmas egyhangúságot okozó szóismétlések kerülésére: a változatosságra. Ez a rokonértelmű szavak helyes használatán alapszik.

Az alábbi példa kiemelt szavai a változatosság hiányáról tanúskodnak:

Az én pajkos kis bárányom.

Az udvar közepén ültem. Hangosan elkiáltottam magam: „Bari!”

A ház háta mögül egy tarka kis bárány tűnt elő. „Már megint hol csavarogtál?” — kérdeztem tőle. A felelet egy hosszú bégetés volt. Oda ült mellém, és a buksi kis fejét az ölembe hajtotta. Édesanyám hívott el nemsokára kedves kis Barimtól. Valamit kellett segítenem. Mikor visszamentem az udvarra, a Bari már nem volt ott. Vajjon hol lehet? Akkor vettem csak észre, hogy a konyha és az éléskamra ajtaja nyitva áll. Ekkor **csörömpölésre** lettem figyelmes. Az éléskamrában valami **csörömpölt.** Gyorsan besiettem. Meglepetésemben majdnem felkiáltottam. A Bari lelökte a cukortartót, és az okozta a **csörömpölést.** Ez még nem lett volna olyan nagy baj, ha két tárgyért össze nem tört volna. Biztosan kapaszkodott a cukorért, és kapaszkodás közben lökte le őket. Most következett a haddelhadd. Édesanyám megverte szegény kis Barit. Hogy bégetett szegény! Még meg is sirattam.

Kedves bárányom már rég a mészároshoz került. Nagyon sajnálom, ha eszembe jut. Talán nem is fogok más állatot úgy megszeretni, mint a Barit.
(V. G. III. o. t.)

A változatos stílus szép példája:

A tavasz mint festő.

Elmult a tél, a „Tavasz” elővette ecsetjét, majd a festékeit. A fák lombozatát előbb halvány, majd mind erősebb zöldre festi. A levelek közé különböző színben pompázó virágokat fest. A komor szántóföldekre zöld vetéseket **varázsol elő ecsetjével.** A kopár hegy- és domboldalakra apró fehér virágokat **rajzol** a fű közé. A ligetekben a száraz gallyakra gyönyörű bokrokat, s ezekre orgonát stb. **illeszt.** Közéjük gyöngyvirágot, ibolyát, gyer-

mekláncfűt **rejt el**. Később a nefelejcs és a liliom is kikandikál a bokrok mögül. Gyönyörű kerteket, réteket, ligeteket **pingál**, és az ember gyönyörködve, teli tüdővel szívja magába a tavasz illatát. Örül a lelkünk, ha élvezük a tavaszt.

A tavasz különbözik a többi festőtől, mert ő eleven képeket **alkot**,

(*Vadász Adorján II. o. t.*)

Az egyhangú ismétlések ellentéte a stílus élénkségét előidéző ismétlések. A két megnyilvánulás összehasonlítása rendkívül tanulságos.

Példa a hatásos ismétlésre:

Az élők a halottak birodalmában.

Mindenszentek napján mindenki kiment a temetőbe meglátogatni a másvilágra költözötteket. Én is kint voltam.

Minden sír szép volt, virágos volt. Minden sírra gyújtott valaki gyertyát. Minden megholtra gondolt valaki szeretettel ezen a napon. Minden halott sírja előtt térdelt valaki, aki imádkozott érte. De vajjon imádkozott-e valaki a jeltelen, idegenek lábától tiport sírokban nyugvó magyar hősökért? Gyújtott-e valaki ezekre a sírokra gyertyát? Ültetett-e valaki rájuk virágot? Bizony nem. Nem égett ott gyertya, nem nőtt ott virág. De mégis gondolt rájuk valaki. A jó Isten. És talán gyújtott is nekik gyertyát este a sötét égen csillag képében.

Beesteledett. Még egyszer végignéztem a temetőn, és úgy éreztem, mintha a pislákoló gyertyák beszélgetnének a mennyei gyertyákkal, a hősök gyertyáival: a ragyogó csillagokkal. Hazamentem és otthon imádkoztam a temetőben és a jeltelen sírokban nyugvókért egyaránt. (*Német Kálmán III. o. t.*)

5. A választékosságra való nevelés szintén a rokonértelmű szavak helyes alkalmazására törekszik. A tanulónak a rendelkezésre álló szókészletből a jó ízlés szerint kell a legmegfelelőbbet kiválasztania. Irsunk egyfelől minden durva, sértő vagy bántó szót és kifejezést, másfelől éreztessük a gyöngédítés (szelidítés) szükségességét és jelentőségét.

Példa a választékosság (gyöngédítés) alkalmazhatóságára:

Igaz történet egy állatról.

Már a második elemibe jártam, amikor édesanyám beküldött a szobába. Az asztalon valami doboz volt letakarva. Egy kis kutya volt alatta. Nagyon megörültem. Hej, ha tudtam volna, hogy mennyi bosszúságot okoz! Betyárnak neveztem el. A kutya egyszer feldöntötte a selyemhernyó-ládámat. Ezután szigorúbban fogtam. Egy hideg napon megfázott. Másnapra **megdőglött**. Nagyon sajnáltam az okos kis Betyárt. (*Sági Márton I. o. t.*)

A mi érdekes macskánk.

„Cili nagysád!” Ez a neve a mi kedves, de érdekes természetű macs-

kánknak. 3 éves, középnyagságú, szőrének színe fehéres-fekete. Ennek a Cili nagysádnak nagyon sokat lehet **röhögni**, különösen télen.

Tél volt. A hópelyhek nagy szemekben estek a szürke égből. A Cili nagysádnak, mikor látta ezt a jelenetet, nagy táncoló kedve támadt, mire ő a kis lábaival a hóban elkezdett táncokat lejteni. Mi csak néztük a konyhából a nagysádot, és nagy ámulatunkban azt sem tudtuk, hogyan fogjuk a hasunkat nagy nevetünkben. Mikor elfáradt a táncolásban, elfeküdt a hóban, és úgy feküdt ott, mintha **megdőglött** volna. Már-már azt hittük, hogy elszállt a pára belőle, de tévedtünk, mert hirtelen felszökken a fekhelyéből, és elkezdett a hóóriások körül szaladni, mintha elment volna az esze. Meg akartuk állítani, de nem bírtuk, mert úgy belemelegedett a szaladásba, hogy már azt hittük, a szaladásban fog elpusztulni. Egyszerre csak megállt, és elkezdett fújni, de úgy, mint mikor a vonat szokott pöfékelni. Mikor ebben is elfáradt, elvetette magát a földön újra, és úgy feküdt fél óráig.

Hej, Cili nagysád, de sokat lehet neked nevetni, különösen mikor rád jön a jó kedvnek a mániája!

(L. I. III. o. t.)

6. Mivel nyelvünk legdrágább nemzeti kincsünk, szent kötelességünk azt szóban és írásban minden idegenszerűségtől mentesen használni, nemzeti sajátosságát minden hamisítási kísérlettel szemben megoltalmazni. A nyelvünkbe betolakodott idegenszerűségek olyanok, mint a hamisított árucikkek. Sokszor könnyen felismerhetők, olykor csak gondos vizsgálattal fedezhetők fel.

A nyelvtisztaságra való törekvés nem csupán a magyar-tanár feladata, hanem az egész iskolai munkát átható nevelési elvvé kell lennie. Csak egységes, tervszerű és lankadatlan buzgalommal végzett munkától lehet eredményt várni. Az általános, minden tanárra kötelező tennivaló nyelvünknek minden idegenszerűségtől mentes, eredeti sajátosságában való mintaszerű használata. A tanárnak nagy hatása van tanítványára, s ez a nyelvhasználatban is megnyilvánul. A tanulók a tanár sajátos szavajárását észrevétlenül elsajátítják. A mintaszerű beszédnek tehát maradandó hatása van a növendékekre.

A helyes magyarságra való nevelésnek az egész anyanyelvi oktatást át kell hatnia. Módjai: az olvasmányok tárgyalása során a figyelemreméltó tősgyökeres magyar kifejezések felfedeztetése, a nyelvtani jelenségek vizsgálata folyamán nyelvünk sajátos szellemére való rámutatása, a fogalmazástanításban egyrészt a szép magyaros kifejezések és szólások kiemelése, másrészt a magyartalanságok kíméletlen irtása.

A fogalmazványokban előforduló magyartalanságok:

- a) Polgárjogot nem nyert idegen szavak.
- b) Hibásan képzett szavak:

Építész, helyesen: *építő* (-ász, -ész képző csak főnevekhez járulhat).

Okmány, helyesen: *okirat* (-mány, -mény, -vány, -vény képzők csak igékhez járulhatnak).

Ünnepély, helyesen: *ünnepség* (-ály, -ély képző csak igékhez járulhat).

Parkiroz, helyesen: *parkoz* (-iroz idegen eredetű képző).

Tanonc, helyesen: *inas, tanuló* (-onc, -önc, -enc koholt képző).

Tanácsnok, helyesen: *tanácsos* (-nok, -nök koholt képző). Meggyökere-
sedett: *tábornok, elnök, ügynök, irnok*.

Étkezde, helyesen: *étkező* (-da, -de koholt képző). Meggyökere-
sedett: *nyomda, járda*.

Bőrönd, helyesen: *útitáska* (-önd képző nincs).

Szívélyes, helyesen: *szíves* (szívély nincs).

c) Hibás szóösszetételek:

Láthatár, helyesen: *látóhatár, szemhatár*; jármű, helyesen: *közlekedő eszköz* (az igéből és névszóból álló összetétel helytelen).

Faláda, helyesen: *fásláda*; almarétes, helyesen: *almásrétes*.

Előírás, helyesen: *szabály*; lázmentes, helyesen: *lázatlan*; tűzmentes, helyesen: *tűzálló*; vízhatlan, helyesen: *vízálló*; összköltség, helyesen: *összes költség*; munkaképes, helyesen: *munkabíró*; szófukar, helyesen: *szükszavú*; távgyaloglás, helyesen: *versenygyaloglás*; méltóságteljes, helyesen: *méltóságos*; reményteljes, helyesen: *reményteljes*; érdemdús, helyesen: *nagyérdemű*; vízbő, helyesen: *bővízű, vízben bővelkedő*; túlnagy, helyesen: *túlságos nagy*; hithű, helyesen: *hitéhez hű*.

d) Mellérendelt mondatviszony helyett az *aki, ami, amely, ahol, miáltal féle* alárendelt mondat szerkezet használata:

A farkas megtámadta Toldit, akit meg akart ölni. Helyesen: *A farkas megtámadta Toldit, és meg akarta ölni*.

A magasugrásban megnyerte a versenyt, ami boldoggá tette. Helyesen: *A magasugrásban megnyerte a versenyt, s ez boldoggá tette*.

A huszárok találkoztak az ellenséggel, amelyre hirtelen rátámadtak. Helyesen: *A huszárok találkoztak az ellenséggel, és hirtelen rátámadtak*.

Petőfi résztvett a szabadságharcban, aki Segesvárnál esett el. Helyesen: *Petőfi résztvett a szabadságharcban. Segesvárt esett el*.

Katonás menetben bevonulunk a tornaterembe, ahol megkezdjük a testgyakorlást. Helyesen: *Katonás menetben bevonulunk a tornaterembe, és megkezdjük a testgyakorlást*.

A tanuló viselkedik jól, miáltal elkerüli a kellemetlenségeket. Helyesen: *A tanuló viselkedik jól, ezzel elkerüli a kellemetlenségeket*.

e) Helytelen kifejezések, mondat szerkezetek, szólások:

Szép darabot adtak a színházban. Helyesen: *Szép darabot játszottak*.

Gondolkodik, örül, bánkódik valami fölött: *gondolkodik, örül, bánkódik valamin*.

Halálra gázol: *agyongázol*.

Ajánlatot, javaslatot tesz: *ajánl, javasol*.

Akarattal tette: *szándékosan, készakarva tette*.

Aláveti magát a sorsnak: *belenyugszik sorsába*.

Beletalálja magát: *beleszokik*.

Bizonyítványt nyert: *bizonyítványt kapott*. Alkalmazást nyer: *alkalmazták*.

A könyvben ez áll: *a könyvben ez olvasható, ez van*. Érdekében áll: *érdeke*. Érdekében állt: *érdeke volt*. Nem áll hatalmában: *nincs hatalmában*. Jól áll neki az új ruha: *jól illik rá*. Rosszul állítja oda a dolgot: *rosszul tünteti fel a dolgot*.

Szorgalom által emelkedhetünk föl: *szorgalommal emelkedhetünk föl.*
 Barátom által készített dolgozat: *barátom készítette dolgozat.* Levél által értesítette: *levéllel értesítette.*

Átment a vizsgán: *letette a vizsgát, sikerült a vizsgája.*

Átvettem az egész könyvet: *végigolvastam a könyvet.*

Ezen ház eladó: *ez a ház eladó.*

Beállították a munkát: *megszüntették a munkát.*

Bebeszéli neki: *elhiteti vele.*

Behozza a mulasztást: *pótolja a mulasztást.*

Beképzelt: *elbizakodott, önhitt, képzelődő.*

Betartja szavát: *megtartja szavát.*

Betilt: *megtilt, eltilt.*

Bir valamit: *van valamije.* Nagy jelentőséggel bir: *nagyon jelentős, fontos.* Birja a német nyelvet: *tud németül.* Nem bírok énekelni: *nem tudok énekelni.*

Névnapom márc. 5-én van: *nevem napja márc. 5-én van.*

Jó üzletet csinált: *jó üzletet kötött.* Hosszú utat csinált: *hosszú utat tett.* Jó arcot csinál: *jó arcot, képet vág.* Hibát csinál: *hibát ejt.*

Dacára: *ellenére.* Dacára annak: *noha, ámbár, jóllehet.*

Nagy tudást árul el: *nagy tudásra vall, nagy tudást mutat.*

Elkési a vonatot: *lekésik a vonatról.* Vonattal utazik: *vonaton utazik.*

Előadja magát: *megtörténik, megesik.* Előhoz valamit: *szóba hoz, megemlít.* Előír: *elrendel.* Előjegyzésbe vesz: *előjegyez.* Elővigyázat: *óvatosság.* Előérzet: *sejtelem.*

Ellopták neki a könyvét: *ellopták tőle a könyvet.*

Előnyben részesül: *kedveznek neki.* Előnyére válik: *javára válik.*

Elszámította magát: *tévedett, rosszul számított.*

Ez alatt értjük: *ezen értjük.*

Sok pénz esik rá: *sok pénz jut rá.*

Fizetést eszközöl: *kifizet.* Javítást eszközöl: *javítást végez.*

Az ügy a szívemen fekszik: *az ügyet szívemen hordom.* Szeged a Tisza mellett fekszik: *Szeged a Tisza mellett van.* Érdekemben fekszik: *érdekemben van.*

Feladta a küzdelmet: *abbahagyta a küzdelmet.* Feladta a reményt: *lemondott a reményről.* Feladta a tervet: *eláll tervétől.*

Felhagy a játékkal: *abbahagyja, megszünteti a játékot.*

Példát hoz fel: *példát említ meg.*

Nagy szegénység lépett fel: *nagy szegénység keletkezett, támadt.*

Feltételez: *feltesz.*

Felveszi a harcot: *harcra kel, szembe száll.*

Tárgyalást folytat: *tárgyal.*

Futni hagyom: *eleresztem, szabadon bocsájtom.*

Befolyást gyakorol: *befolyással van.* Hatást gyakorol: *hatással van.*

Bírálatot gyakorol: *megbírál, bírálatot mond.*

Hamis hír: *álhír.*

Hátsó gondolat: *rejtett gondolat.*

Nincs időm: *nem érek rá.*

Kifejezésre juttat: *kifejez.*

Igénybe vesz: *felhasznál.* Igényt tart: *számot, jogot tart.*

Indokol: *megokol.*

Hatályon kívül helyez: *megszüntet, érvénytelenít.*

Öt év előtt: *öt éve.* Tíz nap előtt: *tíz napja, tíz nappal ezelőtt.* A na-

pokban: *a minap, nemrég*. A napokban Miskolcra utazom: *a legközelebbi napokban Miskolcra utazom*. Egy éven belül eldom a házat: *egy év alatt eladom a házat*.

Le hagytam írni a leckét: *leírtam a leckét*. Fát hagy vágni: *fát vágat*. Hagyja magát kínálni: *kínáltatja magát*. El hagytam hozni: *elhozattam*.

A jelentkezésnél kell fizetni: *jelentkezéskor kell fizetni*. Olaszország tárgyalásánál tanultuk...: *Olaszországot tárgyalva tanultuk...*

Kellemetlen helyzetbe hozták: *kellemetlen helyzetbe juttatták*. Javaslatba hozni: *javasolni, indítványozni*. Tudomására hozni: *tudtára adni, közölni*. Ítéletet hoztak: *ítéltek*.

Rájön a sor: *rákerül a sor*.

Súlyt helyez, súlyt fektet: *fontosnak tartja, súlyt vet*.

Az ujság révén értesültem: *az ujságból értesültem*.

Jól néz ki: *jó színben van*.

Rosszul veszi ki magát: *csúnya, kellemetlen*.

Szépen veszi ki magát: *illik, szépet mutat*.

Oly feltétel mellett: *oly feltétellel*. Jó ár mellett eladó: *jó áron eladó*.

Ki van zárva: *lehetetlen*.

Jelentőséget kölcsönöz: *jelentőséget ad, jelentőssé teszi*.

Keresztül visz: *végrehajt, megvalósít, elvégez*.

A papirnak kimegy a színe: *a színét hagyja*.

Kívülről tudja a leckét: *könyv nélkül, betéve tudja*.

Jól neki: *jó dolga van*.

Kicsinált dolog: *előre megbeszélt dolog*.

Kifizeti magát: *kifizetődik, haszonnal jár*.

Kiismeri magát: *tájékozódik, eligazodik*.

Kijön a fizetésből: *elég neki a fizetés, beréi vele*.

Sok pénzbe jön: *sok pénzbe kerül*.

Körülnezi magát: *körülnez, körültekint*.

Lead, leközöl, lecsökkent: *ad, közöl, csökkent*.

Leépít: *megszüntet*.

Levonásba hoz: *levon, leszámít*.

Megválaszoltam a levelet: *válaszoltam a levélre*.

Meg kell hagyni: *el kell ismerni*.

Reményt táplál: *reménykedik*.

Világosságot derít az ügyre: *megvilágítja az ügyet*.

Világos lett: *kivilágosodott*. Sötét lett: *besötétedett*. „Sánta lett: *megsántult*.

Kezdetét veszi: *megkezdődik*. Eredetét veszi: *ered, származik*. Fáradtságot vesz magának: *nem sajnálja a fáradtságot*. Lendületet vesz: *nekilendül*.

Beszédet tart: *beszédet mond*.

Túlsúlyra jut: *föülkerekedik*.

Tekintettel arra: *tekintve azt*.

Távol áll tőlem: *eszem ágában sincs, rá se gondolok*.

A fák egyenes sort képeznek: *a fák egyenes sort alkotnak*.

Valami után törekedni: *valamire törekedni*.

Ugy a lányok, mint a fiúk kirándultak: *mind a lányok, mind a fiúk kirándultak*.

Fájnak a lábai: *fáj a lába*. Egyik szemére megvakult: *félszemére megvakult*.

Nagy boldogság van sziveinkben: *nagy boldogság van szívünkben*.

A csomag el lesz küldve: *a csomagot elküldjük.*

Apám el van utazva: *apám elutazott.*

Túry György egy nagy vitéz volt: *Túry György nagy vitéz volt.*

Jól néznénk ki: *még csak ez kellene.*

Leszögezi az igazságot: *megállapítja az igazságot.*

Egy szép napon történt: *egy alkalommal történt.*

Nem-e így volt?: *nem így volt-e?*

Szabad-e bemenni? Igen: *Szabad-e bemenni? Szabad.*

Jössz-e hozzánk? Jövök: *Jössz-e hozzánk? Megyek.*

Hozd el a könyvet! Hozom: *Hozd el a könyvet! Viszem.*

Apám elmesélte világháborús tapasztalatait: *Apám elbeszélte világháborús tapasztalatait.*

Kapitány kiadta a parancsot: *A kapitány kiadta a parancsot.*

Rossz a fogai: *rosszak a fogai.*

A kutyát hűsége végett tartják: *a kutyát hűsége miatt (hűségéért) tartják.*

Sok nyulaim vannak: *Sok nyulam van.*

Szüleimmel szemben megteszem kötelességemet: *szüleim iránt megteszem kötelességemet.*

A regényei Gárdonyinak értékes kincsei lelkemnek: *Gárdonyi regényei lelkem értékes kincsei.*

Az iskola eredményes munkát végezhet a nyelvtisztaság meggyökereztetésében, de teljes sikert csak az újság és a hivatalos írásmód megmagyarításától lehet remélni. Az utóbbiak ugyanis a tanulóévek elmúltával éreztetik mételyező hatásukat. Efféle kifejezések az iskolában ismeretlenek: „Hóna alá nyúltak“, „A kérdés szőnyegre került“, „Foganatosították a tanú kihallgatását“, „Kéretik az ajtót betenni.“

7. A dolgozatoknak hármasszerkezetű tagoltságát (bevezetés, tárgyalás, befejezés) nem szabad dogmatikus következménnyé tenni, mert minden alkalommal való föltétlen végrehajtása kaptafaszerűvé, természetellenessé, frázishalmazossá teszi az írásbeli megnyilatkozásokat. A hármasszerkezetű tagoltság ismerete hasznos és szükséges, de az olvasmányok és költemények tárgyalása során világossá válik, hogy az írásművek szerkezetileg egy-két-háromnégy stb. részből is állhatnak, s így a fogalmazványok is.

Példák a szép hármasszerkezetű tagoltságra:

Barangolás a természetben.

Gyönyörű verőfényes nap volt. A nap sugarai hívogatólag sütöttek be az ablakon. Mintha ezt kiáltották volna: „Kifelé, kifelé, a természet szabad ölébe!“

Nem tudtam ellenállni a csábításnak, és elindultam ki a határba. A kertekből virágos fák integettek kifelé. A madarak vidáman csiripeltek a fákon. A levegőben mintha valami zsongást hallottam volna. A természet éledt. Arrább fenyőerdő sötétlett. A mezők már mindenhol zöldek voltak. A szemnek jólesett zöldet látni. Egy kis tó volt a közelben. A leáldozó nap sugarai visszatükröződtek rajta. A fölötte úszó párákat bíborszínűre festette. Mintha tündérek táscoltak volna rózsás ruháikban.

Beesteledett, és én is hazafelé indultam. Otthagytam a szép tájakat. A táj homályba veszett, de én nem felejttem el ezt a szép délutánt.

(Mész László II. o. t.)

Az élők a halottak birodalmában.

Mindszent napján rengeteg ember tódult a halottak birodalmába. Mind-egyiknek a kezében koszorú vagy néhány szál virág volt. Én is nagy borostyán-koszorút vittem jó nagybátyám sírjára.

Elmerülve imádkoztam, majd leültem egy padra. A szomszédos sírok-nál is gyertyát égettek, és virágot helyeztek el a hozzátartozók. Egy frissen hantolt sír mellett egy fiatal ember állt. Nem régen emették el édesanyját. Látszott rajta, hogy erősen rázza valami belülről, vissza akarta fojtani a zokogást, de nem tudta. Lassan két kövér könnyesebb gördült végig bánatos arcán. Nem messze tőle egy jó öregasszony reszkető kezével meggyújtotta a gyertyákat, azután elővette olvasóját, és halkán, áhitatosan imádkozott. Távolabb egy 9—10 éves fiú hajolt a sírkeresztre. Könnyei záporoként hullottak. Lassú léptekkel feléje mentem. Mikor észrevette jöttömet, főlegyenesedett. Zokogás közben elmondta, hogy édesanyja nyugszik ott. Apja már régebben meghalt, sírját se tudja. Nagyon megsajnáltam szegénykét, és 20 fillért adtam neki. Mindenfelé a sírok mellett a halandóságon elmélkedő, szomorkodó, síró és zokogó emberek voltak. A nők sűrűn emelték zsebkendőjüket a szemükhöz, míg a férfiak némán álltak. Az ő szemükből is olykor-olykor előbújott egy könnyesepp, de az arcuk gyorsan felszárította. Mindegyik sírnak megvan a maga szomorú története, mindegyik sok bánatot, szenvedést és boldogtalanságot okoz. Hazafelé jövet a temető kapujában találkoztam a kesergő kisfiúval. Gyertyát vásárolt. Bizonyára megenyhült, midőn szeretett édesanyja sírján ő is gyertyát égethetett.

Esteledett. A halottak birodalma áhitatos ünnepi köntösbe öltözött. Mintha a csillagos égből egy darab leszakadt volna, hogy a néma birodalomra csillagokkal kihímzett sötétkék palástot terítsen. (Juhász Imre III. o. t.)

Imakönyvem,

„Ha veszed a kezedbe, jussak mindig az eszedbe!“ — Így szól e kis szózat, mely kétségtelenül nekem szól, hisz ott van alatta: „Imrisnek nagymamától — 1929. dec. 12.“

Régen volt bizony, mikor e kincset kaptam az én kedves nagymamától, bizony régen! Azóta legtöbbit ott hordtam a szívem fölött, úgy vigyáztam rá, mint a szemem világára. Nem is csuda, hisz valóságos talizmánom volt.

Felrajzik előttem a mult sötét fátylával. Látom a csendes kis házikót, a hóval fedett utcát, a barna ösvényt, mely az ajtóig vezet.

Igen, minden így volt. Délben kaptuk a sörgönyt, hogy azonnal menjünk, ha tehetjük, és ha még élve akarjuk látni nagymamát.

Mi tüstént utaztunk. Késő este volt, mikor megérkeztünk. Nagypapa nyitott kaput, csendesesen, szomorúan. Nem olyan vígan, mint máskor. Sírva borult a nyakunkba.

Bent a kis szobában még szomorúbb látvány tárult elénk. A kis asztalon két szentelt gyertya égett, közte kis feszület. Nagymama a kis ágyon feküdt, szemei szürkén pislogtak. Szája épp hogy mozgott. Csak suttogva beszélt.

Körülötte a rokonság. Mindenki szemében könny csillogott. A mienkben

is. Mindig előttem lesz az a mozdulata, mikor ott térdeltem az ágya előtt, és ő megfogta a kezem, a másik kezével a feje alá nyut, és egy fekete-táblás imokönyvet adott a kezembe. Csak ennyit mondott elhalón: „Őrizd meg örökre!” — Több szót nem ejtett ki ajkán. Örökre lezárult az.

Harmad nap múlva örök nyugalomra helyeztük. Ott álltam én is a csikorgó havon, és szájalmasan tekintettem a zordon sírba. Kezemben ott szorongattam... az imakönyvet...

Hány év telt már el azóta! S én még ma is boldogan, féltve őrzöm e drága kincset. S őrizni fogom örökre, megfogadván a haldokló utolsó kívánságát!

(Kálmán Imre IV. o. t.)

Szerkezetileg részekre nem tagolható kitűnő dolgozatok:

A megfagyott madárka.

A karácsonyi szünet alatt egyik reggel éppen a jégre tartottam, amikor a földön egy kis verebet találtam. Rögtön megállapítottam, hogy meg van fagyva. Felvettem, és sietve indultam vele haza. Nem sok reményem volt, hogy fel tudom éleszteni, de azért vittem. „Szegény kis állatka — gondoltam — mennyit szenvedhetél! Bizonyára nem találtál táplálékot! Éhes voltál! És most itt vagy a kezemben. Látod! A házinéni azt mondja, hogy adjalak oda a macskának! Dehogy is teszem!” Így beszéltem az élettelen állatkához, miközben az ajtót nyitottam ki. Bent jó meleg volt. Gyorsan helyet készítettem neki, és beletettem. Egy óráig tartott, mire egészen rendbe jött. Akkor kenyérmorzst adtam neki. Hej, beh éhes lehetett! Ugy evett, mintha soha nem is evett volna! Egyszer csak az ablakhoz repült, és elkezdett csiripelni. Mintha azt csiripelné: „Köszönöm, hogy ezt tetted velem, te ismeretlen! De most már eressz ki a társaimhoz! Ugy-e nem tartasz itt?” Kieresztettem az ablakon, és elszállt a messzeségbe. Engem pedig boldog érzés szállt meg, hogy jót tettem.

(Batki József II. o. t.)

Életem legnagyobb eseménye.

1931. szeptemberében történt, hogy ünneplőbe öltözve elhagytuk lakásunkat. A Kálvária-utca felé irányítottuk lépteinket. A Londoni-körút és Klávária-utca sarkán egy komor épület előtt megálltunk. A nagy kapu fölött ez a felírás állt: Városi árvaház. Önkénytelenül is nagyot dobbant a szívem, mikor ezt elolvastam. A kapun bementünk, és az irodába vezettek, ahol édesanyám és az igazgató úr sokáig beszélt. Sok írat átadása után azt mondta az igazgató úr, hogy lemehetünk az udvarra, ahol a többi intézeti fiú játszott. Boldog voltam, mikor láttam, hogy milyen szeretettel tekintenek rám, és játszótársukká fogadnak. De nem sokáig tartott örömöm, mert mikor édesanyámtól kellett búcsúzkodni, bizony eltörött a mécses. Haza akartam menni. Nem kellett a jó barátok, csak édesanyám. Aznap nem is játszottam, csak szomorkodtam. Hiába volt minden vigasztalás. Másnap már vidámabb voltam. Később pedig egészen otthon éreztem magam. Ez nem is volt nehéz, mert úgy neveltek, mintha édes gyermekük volnék. Elláttak mindennel. De mégis hiányzott valami. S ez édesanyám volt. Jó, hogy minden vasárnap haza szabad menni meglátogatni. Így nem érzem annyira hiányát. Mert nincs a földön még egy valaki, akit úgy szeretünk, mint őt.

(Pakó Sándor III. o. t.)

A következő dolgozatban egyenesen hiba lenne a bevezetés és befejezés odaerőszakolása, eltűnne vele az írói alkotás természetessége, elevensége, üdesége.

Török-magyar bajviadal.

Sötét éj van. Lovas vágat az úton. Pej ló van alatta. Rézsisakján a toll ide-oda libeg. Kövesdy Istvánban erős elhatározás lobog. Már többször hívta bajra a sashalmi béget, de az sohasem állt ki. A sebes vágatás után most megállt. Nem messze tőle a sashalmi Musztafa bég janicsárjainak sánca feketélik. A sáncon túl deszkakerítés. Kövesdy levélt köt a kopjájára, és át-dobja a kerítésen, majd visszafelé vágat. Másnap reggel a janicsárok megtalálták a kopját. Viszik a béghez. A levél így szól: „Adassék e levél Sas-halom gyáva bégjének! Hallottad-e te gyáva bég! Már többször hívtalak a Farkas-rétre, és te nem jöttél. Ez gyávaság jele. Én tudom, mi jár ilyen vitéznek. Vedd hát ajándéku legmagasabb kitüntetésedet, ezt a rövid ró-kafarkat. Ha vívni akarsz, ne küldj levelet, de jöjj el 50 janicsároddal a farkasréti tó partjára. E levél írója: Kövesdy István, végvári vitéz Borsiká-ból. Három nap mulva találkozhatsz vele.“ Három nap elmúltával találkoztak a vitézek. Musztafa bég Kövesdy elé vágatott, és kezét fogott vele. A vitézek körbe álltak, és megkezdődött a baj. A bég erős volt, de Kövesdy annál ügyesebb. Gerelyével kifordította a béget a nyeregéből. A magyar vitézek ujjongása között leugrott lováról, és fejét vette a bégnek.

(Kerekes György IV. o. t.)

Az alábbi fogalmazvány két szerkezeti egységből áll:

Egy emlékezetes kirándulásom.

A mult évben a szatymazi erdőben voltunk kirándulni. Hatalmas erdő terült el szemünk előtt, amikor odaértünk. Leraktam csomagomat, meguzsonnáztam, majd elindultam széjjelnézni az erdőben. Már jó messzire haladtam táborunktól, s egyre gyönyörködtem a természet szépségében. A fák ágain madarak énekeltek. Volt ott fülemüle, rigó, veréb és sok más éneklőmadár. Az egész erdő visszhangzott az éneküktől. A madarak énekébe belebelerikoltott a kakuk is. Ó te szép természet! Milyen szép vagy te! Veled hiába versenyezzen akárki! Te mindig győznél!

Távolabb egy nagy, hatalmas, öreg tölgyfát pillantottam meg, s oda tartottam. Megálltam és elgondolkoztam. Mennyit kellett küzdened, mennyi vihart, szenvedést kellett kiállanod, amíg ilyen hatalmas lettél! De ha nem vigyázol, rajtad is diadalmaskodni fog az idő vasfoga. Szegény hazám jutott eszembe. Hiszen az is erős, hatalmas volt, szembeszállt a nehézségekkel 1000 éven keresztül. Mégis ráerőszakolták a gyászos trianoni békét. De kitartás! A magyarok Istene megsegít még bennünket, s a csonka törzs újból élet-erős ágakat hajt. Lesz még Nagy-Magyarország! Lassan elindultam táborunk felé, de útközben mindig a tölgyfára gondoltam. (Kodreán György II. o. t.)

A következő írás három részre tagolódik, de nem a bevezetés-tárgyalás-befejezés szellemében:

Hogyan készül a tanya a karácsonyra?

Egy hét mulva megérkezik a karácsony. A tanya népe lázasan készülődik a szent ünnepre. Az emberek ajkát mosoly lepi el, ha a karácsonyra gondolnak. A természet is vidám. A növények, fák ünneplőbe igyekeznek öltözni. A hatalmas jegenyék és akácok zúgva kérik télapót, hogy adja rájuk az ezüstösen tündöklő fehér ruhát.

De talán senki sem örül annyira a karácsonynak, mint a kis tanyai gyerekek. A kisfiúk, kislányok vidáman számolgatják ujjaikon, hogy hányat

kell még aludni karácsonyig. Amint az iskolából hazafelé bandukolnak, mindig a kis Jézuskáról beszélgetnek. Az egyik kis hegyessapkás fiú kipirult arccal mondja a másiknak: „Ádám, én azt írom a Jézuskának, hogy szép kis deres csikót hozzon nekem!“ „Én meg nagykabátot hozatok velem!“ — válaszolja Ádám. Így haladnak beszélgetve, míg egyszerre hazaérnek. Otthon tovább folytatják a tervezgetést. Egy pillanatra sem szűnnek meg erről a szép ünnepről beszélni.

A szülők ellesik a gyermekek kívánságát, és amennyire csak lehet, megveszik a kívánt holmit. És mikor karácsony reggelén felébrednek, legnagyobb örömükre látják, hogy a kért ajándékot megkapták. Hálásan kiáltanak fel: „Köszönöm Jézuskám, hogy meghallgattál!“ (Szécsi Imre III. o. t.)

A következő munka négy szerkezeti egységet tüntet fel:

Karácsony estéje falun.

A falusi emberek karácsonyfája leginkább az asztalra helyezett egyetlen ágacskából áll, színes papírból láncfonat csavarodik rá, néhány alma és ezüstpapírba göngyölt dió s egy-két mézeskalács díszíti. Itt-ott kerülközik egy szál gyertyácska is. A falusi ember karácsonyfája tehát nem abban áll, hogy a család odasereglik a pompásan ragyogó hatalmas karácsonyfa alá, dús ajándékokkal kedveskedve egymásnak. A falusi ember esti harangszókor zöld gallya elé áll, összeteszi a kezét, s a szíve legmélyéről Istenre gondol, meleg tiszta hódolattal, lelkének egész hófehérségével. Azután összegyűlnek, és az éjjeli mise elkövetkeztéig szórakoznak.

A férfiak dióra kártyáznak. Az asztalra tesznek egy cseréptálat, ebbe hányják a tételeket, a hívásokat. A sapkája mindegyiknek a térde között van, abban tartják a diót. A pipák versenyt füstölnek, s a füst olyan sűrű lesz, hogy vágni lehet. A petróleumlámpa úgy pislog a fejük fölött, mint valami messze ködben ülő csillag. Az asszonyok és a gyerekek a boglyas körül tesznek-vesznek. Egyszer csak egy halk kopogtatás hangzik, utána pedig egy vékony gyerekhang szólal meg: „Be szabad-e menni a betlehemeseknek?“ A hívó válaszra csengőszóval bevonulnak a betlehemesek, a kártyázás félbeszakad, az apróság félénk csodálkozással figyel.

A betlehemesek a „betlehemet“ vivő angyalokból és a kísérő pásztorokból állnak. Először az angyalok lépnek be, a fejükön díszes magas papirsapka, a kabát felett térdig érő fehér ing, kezükben a kéttornyú „betlehem“ piros papírból, megfelelő favázával. A betlehemben gyertya ég, és apró birkák legelésznek. Mikor az angyalok elvégzik a maguk énekét, bejön az öreg juhász. Olyan vastag botja van, mint egy nagy rúd, s a rászögelt láncdarabok csörögnek. Kifordított subát és hegyes báránybórsapkát visel. Nem szól, csak megcsörgeti láncos botját, és elvágódik a földön. A gyerekek szemeszája eláll a látványosságtól. Azután jön még két juhász, s ezek is leheverednek az öreg mellé. Mikor az angyalok elkezdik az éneket, a pásztorok is felcihelődnek, és botjukat csörgetve énekelnek. S mire elmondják ők is mondókájukat, a háziasszony kezében már ott az ajándék. Elköszönnek, és eltűnnek a sötét éjtszakában.

A házbéliek folytatják szórakozásukat, míg csak valamelyik azt nem mondja: „Hallgassuk csak, harangoznak éjjeli misére!“ Beharangozókor a templomban vannak, hogy térdet hajtsanak a kis Jézus előtt. Mise után mézesgubát esznek, — majd lefekszenek. (Juhász Tibor IV. o. t.)

A hármasszerkezetnek olyan értelmű megkövetelését mindenképpen kárhoztatni kell, mely a bevezetést a tárgy megneve-

zésében, a befejezést pedig a tárgyalás összefoglalásában látja. Ilyen merev szabályok lélektelen formalizmusra és üres szalmacséplésre vezetnek. Ezzel az eljárással az összes dolgozatok a következő kaptafa alapján készülnek:

A mult vasárnap szüleimmel kiránduláson voltam. **Tapasztalataimat az alábbiakban közlöm:**

Ezt tapasztaltam kirándulásom alkalmával,

* * *

Elérkezett az ősz. **Annak hangulatáról írok,**

Az ősz tehát nem kellemes évszak,

* * *

A mi kutyánk igen okos és hűséges állat. **A következőkben ismertetem**

Ilyen a mi kutyánk.

* * *

Nekem sok kedves barátom van. **A legkedvesebbről az alábbiakban számolok be.**

Ilyen a legkedvesebb barátom.

* * *

Sírva vigad a magyar. **Hogy miért, erről írok ebben a dolgozatban,**

Tehát a sok csapás miatt vigad a magyar sirva.

* * *

A törökvilág idején a magyar és török vitézek gyakran bajt vívtak. **Most a viadal lefolyását ismertetem,**

Igy folyt le a török-magyar bajviadal.

* * *

Akadnak tanulók, akik a tartalomra való tekintet nélkül, három bekezdés alkalmazásával vélnek eleget tenni a hármasszerkezeti tagoltság elvének. A következő fogalmazvány pl. külsőleg három részből áll, a valóságban azonban nem tagolható:

Séta a Tiszaparton,

Egy verőfényes szép őszi napon a Tisza szegedi partján gőzösök és szénrel teli uszályok voltak kikötve.

Az uszályokból a munkások talicskákkal fürgén hordták a szenet. A

szenet aztán kocsik hordták tovább. A part mentén vannak a klinikák, a leányliceum, a múzeum és a Stefánia-kert. Ahogy sétáltam tovább, a Tisza kanyarulatánál egy gőzhajót pillantottam meg. Gyorsan közeledett felém, mert a víz árja is segített a haladásban. Mikor a hírhoz ért, lehúzták a kéményét, és átbújt a híd alatt. Az újszegedi oldalon azonban szomorúbb az élet. A tutajok komoran libegnek egymás mellett a víz tetején. A fűzfák levelei sárgulnak. A partfürdők is üresen és elhagyatottan állnak. Hideg van, és senki sem keresi föl.

Meglátszik rajtuk is, hogy ős van.

(Szűcs Ervin III. o. t.)

A következő írásműnek nincs külön bevezetése, mégis megfelel a követelményeknek:

Önéletrajzom.

Én a jó Isten kegyelméből Szegeden, 1924. febr. 1-én születtem. Életemnek első szakaszát csak hallomásból ismerem. Tíz hónapos koromban lakóhelyünket Szegedről Tokajba tettük át. Az ott töltött időm első részéről persze nem sokat írhatok, csak Édesanyámtól tudom, hogy az öntudat már akkor ébredezett bennem, mit híven igazol, hogy a felismerés ujjongó örömeivel tártam ki kis karjaimat egy már Szegedről ismert játékmackóm után. Ez bizonyítja, hogy a környezet idegen és új voltát felismertem, és ezért fogadtam oly örömmel az ismerős játékot. Telt, mult az idő, és én már beszélni és járni tudtam. Eltelt 3—4 év is, elkövetkezett az első komoly lépésem az életben, a kisdedóvóba járás. Eleinte félenk fiúcska voltam. Nagy szemekkel idegenkedve néztem az új arcokat, de Irénke néni barátságos lénye hamarosan megkedveltette új környezetemet. Oh, milyen boldog napok voltak ezek! Amikor szerepre készültek a pöttöm emberkéek. Én „Doktor Pirula“ szerepében szereztem első dicsőségemet. A következő nagy lépése életemnek az iskola. Itt újabb lelki válsággal járt az új arcok megszokása. Azonban hamarosan megbarátkoztam, és jó tanuló lévén, tanítóim is megszerettek. Az elemi iskola 4 éve után nagyon komoly korszak következett. Az elemista kisfiúból polgárista lett! Már komoly tudományokkal kell itt foglalkozni. Tokajon azonban csak az I. polgárit végeztem el, mivel visszaköltöztünk Szegedre. Ez okozta első szívfájdalmamat, mert meg kellett válnom a szeretett helytől és barátaitól. Szegeden aztán a gyakorló polgári iskolában folytattam tanulmányaimat. Ezalatt ért életem legnagyobb csapása, ugyanis elvesztettem édes jó Apámat.

Eddigi életemet ismerem, a jövő azonban ismeretlen, de bízom a jó Istenben, hogy az élet további útjain is segíteni fog. (Wolf Gábor IV. o. t.)

Az alábbi dolgozat értékét a befejezés hiánya nem érinti:

Gondolatok Magyarország térképe előtt.

Borongós tavaszi reggel van. Ott ülök a második pad szélén. Lelkem mélyén még nehezebb fellegek vannak, mint az égen, amint a falon függő Magyarország térképére tekintek.

Lelkem legmélyéről szakadt fohász tör ki ajkamon. Istenem! Hát ez a kis piros vonallal megjelölt rész lenne az én drága hazám? Belsőmben mintha megszólalna valaki: „Igen. Ez a te hazád. Átkos Trianon szerzeménye.“ A Felvidék, Erdély, Bácska, Bánát szivbemarkoló fájdalmas sóhaját vélem hallani: „Gyertek, segítsetek! Meghalunk a gyászos rabiga súlya alatt!“ Kibuggyan ajkamról a szó: „Nem hagyunk elpusztulni benneteket! Nem hagyjuk apáink

vérevel öntözött földet rablók kezén! Nem hagyjuk a Felvidéket! Nem kincses Erdélyt! Nem Bácskát, nem Bánátot! Erre megesküszünk az egy élő Isten előtt! Nem hagyjuk! Nem! Nem! Soha!"

(Vas Géza III. o. t.)

A bemutatott példák beszédes tanúi annak az elvnek, hogy a dolgozatok szerkezeti felépítése minden dogmatikus előírástól mentesen a fogalmazvány szellemével összhangban legyen, és értékét, szépségét, hatását emelje.

8. Az irodalmi olvasmányok sokféle vonatkozásban termékenyítő hatással vannak a fogalmazásra. Ez a jótékony hatás egyfelől a jó stílus (értelmesség, szabatosság, változatosság, választékosság, magyarosság) elérésére való törekvésben, másfelől bizonyos irodalmi sajátosságok (szemléletesség, élenkség, szerkezeti felépítés, műfaji jellegzetesség) utánzásában nyilvánul meg.

Példa a költői leírások stílusának utánzására:

Ismerek egy tavat.

Megenyhült a lég, s virul a határ. A poros országúton kergetőzik a szél. Kétoldalt tarka mező virít. A jobboldali részen tarka virágokkal telített mező közepén áll egy kerek tócska.

Az ég zafiroskék színe kékre festi a vizet. A tó partján állók, és gyönyörködöm a természet fenséges játékán. Tarka pillangók ezrei táncolnak körülöttem. A vízben játszva cikáznak a halak és az apró víziállatok. A békák mintha észrevettek volna engem, abbahagyták egyszerű, mégis muzsikáló kuruttyolásukat. Félénken kandikálnak ki a vízből, mint akik nincsenek tisztában a helyzettel. A halak ím bátrabbak, egészen közel jönnek a parthoz, és ott mutogatják ezüstös hátukat. A nádas némán susog mellettem. Vadkacsák röpülnek el felettem, egynéhányat keringenek még, és leereszkednek a vízre hangos loccsanással. Itt-ott egy-egy vöcsök, vízityúk, gém páváskodik. Távolból felhangzik a vészjósló hang: kelep, kelep, melyre a békák mind a fenékre húzódnak. Tudják, hogy az öreg gólya komával nem jó játszani. Egykét kis fecske kergeti a lusta szitakötőt, mely félénken menekül a nádas közé, de ím jaj, az utolsó pillanatban elcsipik őkelmét. Az öreg nap már a fejem fölé kapaszkodott. Aranyos sugarait végigtáncoltatja a síma víz tükrén. A levegő kezd fűledni. A méhecskék vidám döngicséléssel röpülnek virágról virágra. Mily szorgalmas állatok! A harmatos fűben lassan, vontatottan haladok hazfelé.

De ím alig tudok haladni. Valami láthatatlan kéz mindig visszahúz. Valami jóleső meleg önti el a lekem. Megigézett a természet szépsége.

(Kálmán Imre III. o. t.)

Példa a drámai megjelenítés utánzására:

Madársors.

Veréb: Adjon Isten varjú pajtás!

Varjú: Fogadj Isten veréb pajtás! Úgy látszik tél apó nem törődik a madarakkal, és annyi havat bocsát a földre, hogy eltakarjon szemünk elől mindent.

Veréb: Hát bizony jobb nyáron, mikor a jó Istenke napocskája zöldre varázsol mindent, s van búzaszem, bogyo és rovar bőven.

Varjú: Eddig csak megvoltunk valahogy, mert ha nehezen is, mégis összeszedhettük mindennapi szükös kenyerünket. De mi lesz ezután? Az éhhalál és a megfagyás fenyeget bennünket.

Veréb: Hát biz ez így van. Milyen jó is a vándormadaraknak! Nem éheznek és nem fáznak.

Varjú: Miért nem mentél el te is?

Veréb: Az én szárnyaim nem elég kitartóak. De ha ki is bírnam a hosszú utat, mégsem hagynám itt szereteit szülőföldemei, cdes hazámat enni- valóval bővelkedő idegen országért.

Varjú: Igazad van Mi nem lakunk itt érdekből, mert egy egész buzaraktárért sem hagynánk itt hazánkat. Kitartunk vele jobban is, rosszban is.

Veréb: Bízunk a jó Istenben és a jó emberekben!

Varjú: Isten veled veréb pajtás! Fölkeresem a diófákat, hátha akad még itt-ott néhány dió. Azután visszavonulok buvóhelyemre.

Veréb: Isten veled varjú pajtás! Én a jószívű embereket keresem föl segítségért. Sokat kell még nélkülöznünk, míg elcsiripelhetem márciusi nótámat: Süss ki nap, Szent György nap, itt fázik a verebcske, majd megfagy.

Varjú: Kár, kár, kár.

(Nagy Zoltán III. o. t.)

A következő alkotás rimes prózában követi Petőfi „István öcsémhez“ című költeményének menetét. (Válasz a költő levelére.)

Sándor bátyámhoz.

Leveled megkaptam, kedves Sándor bátyám,
 Melyben érdeklődöl a hogylétünk iránt.
 Kérded, hogy gondolunk-e néha-néha rád,
 Ha beszélgetve ülünk az est óráinál.
 Bizony, hogy gondolunk, és gyötrődünk utánad,
 Valahányszor lelkünkben rólad emlékezés támad.
 És az emlékezés nem akar megszűnni,
 A fájó szülőkeblet akarja széttépni.
 Nem egyszer van úgy, hogy drága jó anyánk
 Sírva tölt el sok álmatlan éjszakát.
 S atyánk szerető szívét a rád gondolás,
 Az emlékezés hegyes töre járja át.
 Óriás lesz kínja a gyötrődő kebelnek,
 S a gondtól mélyen barázdált homlokát
 A verejtéknek égető gyöngye itatja át.
 Mikor lelke már nem bírja a rád gondolást,
 Vagy az emlékezés törének szúrását,
 Fárasztó munkától beesett öreg szemének pilláin
 Megjelennek az iszonyú fájdalom keserű könnyei.
 Írod, hogy sokat kell gondokkal küzdenünk,
 És, hogy törődés csak nappalunk, éjjelünk;
 Sokat kell dolgozni keserves munkával,
 Be kell érni szegény, vékony kosztocskával.
 Atyánk a jószívűségének áldozatja lett,
 Szorgalmas munkával kis vagyonkát szerzett,
 De hitt a rossz emberek ravasz szándékának,
 És így elveszett kicsiny vagyonkája.
 Sajnos, kedves bátyán, hogy igaz, amit mondok,
 De bízunk a jó Istenben, s megsegít ő akkor.

Azt is irod, szeretnél sorsán segíteni,
 A sorsnak keresztjét helyette hordani,
 De nem áll módodban, s így nyugtalan az élted.
 A keresztet készséggel hordom én helyetted,
 Csakhogy édesapám nyugalmát találja,
 És, hogy ne tetéződjön búja és bánatja.
 Nekem is nagyon fáj édesapám sorsa,
 Örül szívem-lekem, ha segíthetek rajta.
 Említéd legvégül, hogy kedves jó anyáknak
 Szeretettel, tisztelettel s hálával adózzak.
 Kedves Sándor bátyám, a levél, amit küldtél,
 Szomorú, de nemes, amire intettél.
 Meg is tartom minden betűdet pontosan,
 Hogy ezzel is édes szülém boldogítsam.
 Ezzel a pár sorral érd be mostan bátyám,
 És hogy ily szomorú, ne haragudjál rám.
 Én azt jól tudom, hogy szomorú lelked
 Vigaszt vár és nem keserűséget.
 De remélem, hogy vidámabb lesz a másik levelem,
 És meggyógyítja megsebzett, fájó lelkedet.

(Juhász Antal IV. o. t.)

Példa az elbeszélésre:

Történet a kis barnaszőrű nyulacskámról.

Nem is olyan nagyon régen, talán a múlt nyáron édesapámtól kaptam egy kis barna nyulacskát.

Közben szorgalmasan forgott az idő kereke. A kis nyulacskából nagyob-
 tacska nyúl lett. Szőrének tapintása selymesedett. Hosszú bársonyos füleit
 szelíden lekonyította, ha olykor-olykor megcirógattam. Annyira megszeret-
 tem, hogy ki sem mondhatom... Akkor még nem is gondoltam volna arra,
 hogy nemsokára meg kell válnom tőle. De a szerencse zsákján nagyon kicsiny
 lyuk van. Csak itt-ott pottyant el valamit. Az ember nem számíthat semmire.
 Így történt aztán, hogy szüleim megszorultak. Tekintetük persze az én kis
 nyulacskámra esett. Egy napon azután el is vittük a nyulpiacra. Nemsokára
 meg is vették. Én haza akartam sietni, hogy ne lássak senkit, semmit, de
 lábaim görcsösen ragaszkodtak a földhöz. A kis nyulacskám is fájdalmasan
 kandikált rám a kosárból. Görcsös zokogás vett rajtam erőt. Most már nem
 láttam semmit, csak egyre sírtam, zokogtam.

Ezt a napot soha, de soha el nem tudom felejteni. S szívembe zárva
 nyulam esdeklő tekintetét, mindig sajnálattal teli lélekkel gondolok rá.

(Hódi Sándor III. o. t.)

Példa a jellemrajzra:

Édesapám.

Isten után édesapánkat kell leginkább szeretni, mert ő lát el bennünket
 mindennel.

Édesapám közepes magasságú, erős termetű ember. Erejére szükség is
 van, mert mindig nehéz munkával foglalkozik. Földműves. Kora reggeltől késő
 estig dolgozik a mezőn. Minden erejével küzd, hogy meg legyen a családnak
 mindene. Szereti a rendet Szerszámaikat pontosan kezeli. Rend és fegyelem
 kíséri minden munkáját. És ha ezt a rendet valamelyik családtag megbontja,

azt szigorúan megbünteti. Mihelyt látja, hogy leckémet elvégeztem, magához szólít. Dolgot parancsol, mert mindig azt mondja: „Ha fiatalkorodban megszokod a munkát, az csak hasznodra válik!“ Eleinte bizony jobban szerettem volna játszani, mint dolgozni. Ő ezt észrevette. Ezért az egyik délután azt parancsolta, hogy seperjem össze az udvaron szétszórta szalmát. Dűnnyögve hozzáfogtam. Amint készen lettem, pontosan megvizsgálta a felsöpört helyet. Bizony sok elmaradt szalmát talált. Erre az egészet újból szétszóratta velem, és kiadta a parancsot: „Az egészet szálanként összedni.“ Ezt most már pontosan elvégeztem, és megfogadtam, hogy ezentúl minden parancsát végre fogom hajtani.

Azt kívánom az Istentől, hogy minél tovább éltesse őt, mert csak addig leszek boldog, míg parancsoló szavát fogom hallani. (Szécsi Imre IV. o. t.)

Példa az elmélkedésre:

Hogyan alakították át a találmányok az ember életét ?

Unalmas óráimban néha azon elmélkedek, hogyan is tudott élni száz évvel ezelőtt az ember. Unottan ülök egy csőbutoros székben, a rádió szól, előttem kiolvasott újság fekszik az asztalon, egy mozdony dübörgései szűrődnek át az ablakon, a légben repülő kering. Ha kitekintek az ablakon, magam előtt látom a sugárutat, hol a gépkocsik egymást kergetik, és a kerékpárosok versenyt futnak a villamossal.

Bezzeg a száz év előtti ember nem unatkozott, és ha azt látná, amit én, nagyon elcsodálkozna. Az ő idejében még nem nagyon volt újság. Ha volt is, nagyon kezdetleges volt, és nem volt, ami elszállítja. Villanyvilágításról, rádióról, gépkocsiról, villamosról, vasútról, gőzhajóról és repülőről még csak nem is álmodtak.

Ma, ha mind ezek az eszközök nem volnának, az a sok ember, aki ezekkel foglalkozik, mind éhenhalna. Ma nem csodálkozunk azon, ha telefonon beszélünk valakivel, hogy nem látjuk, és mégis halljuk. Vagy ha valaki körülrepüli a földet, szinte természetesnek találjuk. Apáink bizony nem rendelkeztek ezekkel a kényelmi eszközökkel.

A rádió híreket ad. Egy tudós feltalálta a távolba-látót, egy másik a halálsugarakat. Az autó-világrekord 482—498 km óránként. Ez a jelen.

(Korom János IV. o. t.)

A fogalmazástanítás nevelőhatásúvá tételének értékes eszközei vannak.

1. Minden tanítás alapvető követelménye az *igazság* feltétlen szolgálata. Alkalmas fogalmazványok bemutatásával éreztethető legszemléletesebben az igazság elismerésének, felszínre hozatalának és követésének szükségessége, lélekemelő hatása és szépsége, a becsületese emberi együttéléshez való nélkülözhetetlensége, másfelől az igazság megkerülésének, elhallgatásának, elnyomásának veszélyessége és rútsága, az alacsony ösztönök sugallta képmutatás visszataszító volta, a hazudozás kellemetlensége vagy nevetségessége.

Néhány dolgozat a tartalom valótlanságának szemléltetésére:

Védem a madarakat.

A madarak az ember ingyenmunkásai, mert pusztítják a káros rovarokat és férgeket. Télen sokat éheznek és fáznak, ezért védelemre szorulnak. Sokat elpusztít a hideg és éhség. Némelyik gyerek nem sajnálja őket, csapdával megfogja és parittyával lelövi szegényeket. Én kalitkába teszem a madarakat, és a konyhában tartom őket. Bőven kapnak kenyérmorzsát és darát. **Amelyiket nem teszem kalitkába, az a folyosón fészket épít, és ott tanyázik.** Tavasszal eleresztem őket, hogy újból kezdjék hasznos munkájukat.

(K. A. I. o. t.)

Ennek a fogalmazványnak valótlan tartalma szembeszökő, és nem menthető élményhiánnyal, mert a tanulónak alkalmá volt még „A hóember“ és „A korcsolyapályán“ című tételek között választani.

Egy emlékezetes kirándulás.

Pont egy éve, mikor többen egy kis kirándulásra készültünk. Vasárnap volt. A nap tisztán ragyogott az égen. Nem volt egy felhő sem. Reggel öt órára volt megbeszélve a találka a vakok intézete előtt. Nekivágtunk az útnak. Beszélgettünk, nevetgeltünk, s az idő így hamar eltelt. Fél tíz volt, mikor elértük a szerb határt. Ott lepihentünk. Alig telt el egy kis idő, magunk előtt egy szerb katonát láttunk. Rettentően járt a szája. Mint a cséplőgép, úgy hadarta az egyik szót a másik után. Jobbnak láttuk, ha sátorfánkat elhurcoljuk. Elmentünk onnan. Amint letelepedtünk, egy nagy kutya tartott felénk. Tudtuk, hogy a katona küldte. Az egyik fiú vissza akarta zavarni, de ráugrott és beleharapott a lábába. **Az egyik fiú hátizsákjában volt egy bajonett, és azzal a kutyát leszurtuk.** Amint a katona ezt megtudta, úgy megzargatott, hogy a lábom tele lett szerbtűsőkkel. Olyan érzés volt, mintha késbe ugráltam volna.

Remélem, hogy legközelebbi kirándulásom alkalmával már le lehet menni a Tisza alsó szakaszáig.

(L. Gy. II. o. t.)

A szerző nyilvánvalóan a kutya leszúrásának koholt történetével óhajtotta munkájának hatását fokozni, s kirándulásának izgalmasságot tulajdoníttatni.

Amikor először tűzvészt láttam.

Alkonyodott. A nap vérvörösre festette az égbenyúló nyárfák hegyét. Mintha e hatalmas faóriások Röntgen-gép előtt állnának.

De mi az ott? Új nappal gazdagodott naprendszerünk? Kelet felől, hol apáink vére folyt, hatalmas tűzoszlop emelkedik. Nincs is olyan messzi! Hiszen itt van néhány házzal odébb! Gyorsan szaladok megnézni. Égő zsarát-nokok hullanak a magasból. Az izzó palák úgy ömlenek, mint a záporosó. **Főnt az emeleti ablakból egy jajveszékélő nő kétségbeesett kiáltása nyomja ef a pattogó zsarátnok monotorpuffogáshoz hasonló hangját. Ponyvát feszítenek ki alája, hogy beleugorjon. Azonban habozik. Végül mégis elszántan levefi magát a magából.** Ezalatt a tűzoltók megfeszített munkával dolgoznak. Úgy látszik, sikerült a tűz elharapódzását megkadályozni. Most minden figyelmüket tűz fészkeire irányítják. **Ide érkeztek a közeli városokból is a tűzoltók.** Most már győzedelmeskednek a tűz fölött. Már csak a tetőgerendák izzása látszik.

Teljesen sötét van. Megszűntével a tűz világításának sötétségbe borul

minden. Én is hazaindulok. Egész éjszaka a tűzről gondolkodtam. Bizony mély barázdát szántott ez az eset a lelkemben. Minden este lefekvés előtt gondolok erre a tűzvészre, s arra is, mi lenne akkor, ha nálunk is tűz ütne ki. Brr! Itt aztán elalszom. (K. L. III. o. t.)

A fogalmazó életkörülményei ellene mondanak az előadott tűz-
eset hitelességének. Itt a költői hatásra törekvéssel (ami a dolgozat
minden során meglátszik) magyarázható, de nem menthető az igaz-
ságtól való eltérés.

A következő két példa egybevetése kirívó szemléletességgel
érzékelteti az igazságnak frázisokkal való helyettesítése és elleple-
zése —, s az igazsághoz való hűséges ragaszkodás közötti különbsé-
get. Az első dolgozat megfogható tapasztalatoknak látszó részei ko-
holmányok, a második fogalmazvány a valóság hú tükre.

A várostanyai kirándulás.

A májusi lány szellő varázslatos simogatásától újraéled a természet, és
a madarak énekétől zeng az egész határ. Ennek a gyönyörű újjászületésnek
örül az ember is, és megragadja az alkalmat, hogy együtt vígadjon a termé-
szettel.

Egy bájos reggelen rózsafelhők úsztak az égen, mikor a tanyai kisvasút
állomására siettem. Rajzó méhcsaládhoz hasonlított az iskola, mikor fölszall-
tunk a vonatra. Ahogy víg énekszóval elhagytuk a várost, magunk előtt láttuk
a szép Alföldet, és eszembe jutott Petőfi költeménye: „Lenn az Alföld tenger-
sík vidékén, Ott vagyok honn, ott az én világom!“ A végtelen sík vidék úgy
hat az emberre, mintha kalitkából szabadult volna ki. A vonat zakatolva igye-
kezett célja felé, és fokozatosan kibontakoztatta az Alföld szépségeit. Apró
tanyák fehérlettek mindenfelől. A tetőkön lévő fészkekből kémlelték a messze-
séget a golyák. Éjjel bizonyára gyönyörködnek a pásztortüzekben. Az eresz
alatt fészkel a villásfarkú fecske. A jegenyesorok között a vércse tanyázik, és
ijesztgeti a tanyai ember apró csirkéit, kacsáit, libáit. A mezőt a gulya teszi
széppé és változatossá. A gulyás úgy őrökdi a gulya között, mint egy kis-
király. Végre megérkeztünk célunkhoz, a várostanyai erdőbe. Dalosmadarak
csicsergése között ünnepeltük a csodaszép májust. Az egész nap röpke pillá-
natnak tűnt fel. Este a természet szépségétől megittasodva robotunk haza.

Mindig szívesen gondolok vissza erre a szép májusi kirándulásra.

(Sz. J. III. o. t.)

A várostanyai kirándulás.

Egy borongós tavaszi reggelen elindultunk a kisvasúttal Várostanyára,
hogy ott méltóképen megünnepeljük a madarak és fák napját. Ezen a kirán-
duláson az egész iskola részt vett.

A vonat 8 órakor indult. Az indulás pillanatában rázendítettünk egy jó
magyar nótára: Jó estét kívánok... Nem volt ugyan este, de mi ezzel nem
törődünk. A dal volt a fő. Az utazás alatt mindig dalotunk. Jókedvünket fo-
kozta az üde, friss levegő, a vágány mellett elterülő virágos mező és a ringó,
hullámzó, zöldelő rozstáblák. Azonban kedvünk mégis abból a viharvert zene-
szerszámból fakadt, melyet Maróti barátunk hozott magával. Fél 10-kor Vá-
rostanyán voltunk. Legelőszőr Jeges tanár úr vezetésével megtekintettük az

erdészeti szakiskolában berendezett múzeumot. A múzeumban láttunk különböző kitömött állatokat. A sok közül meg kell említenem a dámvadakat, a szarvasokat, a vaddisznót, rókát, és a farkast. Az utolsó három állatot azért említem egyesszámban, mert azokból csak egy volt. Ragadozómadarakat is láttunk, természetesen kitömve. Nekem azok a kis modellek tetszettek legjobban, melyek megmutatták azt, hogy hogyan kell fogni csellel nyulat, fácánt és farkast. A kis modellek nagyon ügyes munkák. A múzeum megnézése után végre-valahára az erdőbe vonultunk. A bevonulás pillanatában örömmünkben hipp-hipp-hurrá-t kiáltottunk. A IV. osztály egy külön térségen telepedett le. Sátrat vertünk. Nemsokára tízóraitunk, noha tíz óra rég elmúlt. Farkasétvággyal fogyasztottuk el a hazai kis részét. Azután egy nagy térségre mentünk, hogy a madarak és fák napját megünnepeljük. Szónoklat, vers, szindarab és ének csendült a négy égtáj felé a madarak és fák dicsőségére. Az ünnepség után szétszéledtünk. A körülöttünk levő erdőt összebarangoltuk. A barangolás alatt gyönyörködtünk a végtelen akácvirágban, a tarka virág-szőnyeggel borított tisztásokban és a szorgalmas méhek munkájában. 12 órakor ebédeltünk. A koszt legnagyobb részét elfogyasztottuk. Ebéd után legtöbben pihentünk. A pihenés után nyakunkba vettük az erdőt, s elindultunk fölfedező útra. Föl is fedeztünk egy árvalányhajjal borított mezőt. A fölfedezés után megindult a népvándorlás az árvalányhajmező felé. A táborhelyre nagy csomó árvalányhajjal tértünk vissza. Nemsokára sorakoztunk, és nótaszóval elindultunk az állomás felé. Mikor odaértünk, vízzel felfrissítettük magunkat, — majd felszálltunk a mozgó masinára, és elindultunk haza. Az utazás alatt mindig daloltunk. De a nótászó nem volt már olyan hangos. Hiába, az emberen mindig megglátszik a fáradság. A nap már lebukott véresen, mikor Szegre értünk. Mindenki nyakába vette a várost, és hazafelé indult.

Ütközben élményeinket mondtuk el egymásnak. (*Zombori Imre IV. o. t.*)

Különös érdeklődésre tarthat számot a következő dolgozat, melynek szerzője inkább a két másik tétel (Gróf Zrinyi Miklós; Egy regényalak jellemzése) valamelyikét választhatta volna, s ezzel elkerülte volna édesapja hibájának szokatlan hangnemben való kibeszélését. Az igazságról való vallomástétel alól — bizonyos esetekben — még a bíróság is felmentést ad. Ilyenkor a tanár négy szemközt figyelmezteti a tanulót eljárásának helytelenségére.

Édesapám.

Isten után a legnagyobb jótévőnk. Ő teremti elő a mindennapi kenyérünket, ő ruház, ő taníttat, ő az, aki nélkül igen bajos volna az élet.

Édesapám jó ember. Szereti a rendet, a tisztaságot, a munkát. Segíti a szegényeket és elesetteket, de gyűlöli a munkakerülőket. A tisztességes embereket sokra becsüli. Istenfélő ember. Vannak azonban rossz tulajdonságai is. Hiába, hiba nélkül nincs ember. Lobbanékony. Minden kicsinységen nagyon meg tud haragudni. Olyankor nem néz semmit, hanem üt-vág. Úgy arcúliti a másikat, hogy az eget nagybögőnek nézi. A legnagyobb hibája az, hogy nagyon szereti a mulatságot és a bort. Három napig is kibírná egy jó lakodalomban. „Nincs az ember fából, ki kell rúgni a hámfából!” Jó ez a közmondás az ő számára, mert ezzel mentegeti magát édesanyám előtt.

Adja Isten, hogy nagyon sokáig szívhassa a jó tanyai levegőt, és nagyon sokáig ihassa az Alföld kitünő borát, a kadarkát. (H. J. IV. o. t.)

A következő alkotás szintén kényes természetű családi élményből fakadt, de hangjának komolysága, s minden szavából kiáradó mélységes igazsága élesen belevilágít egy fiatal lélek megpróbáltatásaiba és vergődésébe. Az efféle megnyilatkozások rendkívül becsesek a gyermek életkörülményeinek megismerése szempontjából, de nem valók a nyilvánosság elé.

Visszaemlékezés gyermekkoromra.

Mindenki szívesen gondol vissza gyermekkorára. Mert mégis csak jobb volt az édesanya ölelő karjaiban, mint küzdeni a mindennapi kenyérért. De én mégsem vagyok így.

Nekem a visszaemlékezés egy fájó sebet indít újból vérzésnek. Mert mit ér a gyermekkor édesanya nélkül?! Én mint kis csacsogó gyermek nem mondhattam, amikor édes álmomból felébredtem: „Édesanyám felébredtem!“ Nem simogatta senki a hajamat, és nem csókolgatta senki az arcomat. Nem mondta nekem senki, de senki: „Drága fiacskám!“ Vasárnap reggelenként nem öltöztetett senki sem ünneplő ruhába. Nem fogott kézen senki, aki mondta volna: „Gyere fiacskám, megyünk a Jézuskához.“

Egy éves voltam, amikor szüleim elváltak egymástól. A XX. század megkedvelt bűnét, a válást követték el. Mert bűnnek kell neveznem azt, amikor két szülő, látván két apró gyermekük féltő tekintetét, elválik. S én a kisebb gyermek vérhasban feküdtem. Egy édesapa, aki reggeltől estig dolgozik, nem tud gyermekével bibelődni. Engem a jó Isten nevelt fel, én az Isten gyermeke vagyok. Ha már az Isten gyermeke vagyok, hát nem vádolom, s nem is vádolhatom a szüleimet. De vádolom azokat az embereket, akiknek a környezetében éltem. Mert azok elámítottak, hogy nincs itthon az édesanyám, s hogy később majd visszajön.

Valóban 8 éves koromban egy mama jött hozzám. Eleinte nagyon szerettem, mert azt hittem, hogy az édesanyám. De később, amikor találkoztam a valódi édesanyámmal, akkor tudtam meg, hogy félrevezettek. Folyton szomorú voltam és sírtam, hogy mért nem lehet nálam az édesanyám.

Uram Teremtőm, aki kormányozod a világot, leborulva kérlek, hogy vond ki az emlékezetemből ezt a fájó emléket! Mert valahányszor vissza fogok rá gondolni, az mindig gyötörni fog. Boldog talán sose leszek.

(S. G. IV. o. t.)

A tiszta igazságra való törekvést úgy is lehet a növendékek lelkében meggyökereztetni, ha a fogalmazványaikban előforduló tárgyi tévedések helyesbítését a lehetőség szerint rájuk bizzuk, még akkor is, ha a hibák javítása némi utánajarást igényel. Ezzel rászoktatjuk őket az igazság keresésére.

2. A tanítás fontos követelménye a *lényegismeretre* való nevelés. Ez az elv tantervi követelmény alakjában döngeti az iskolák kapuit, a tananyag mennyisége helyett a minőséget hangsúlyozva. A korszerű anyanyelvi oktatás rendkívüli súllyal avatkozik bele a

lényegismeret előmozdításába az olvasmányok tárgyának, magvá-
nak (vagyis a tartalom rövid összefoglalásának), döntő mozzanatá-
nak, fordulópontjainak és alapgondolatának (tanulságának) megál-
lapításával és kiemelésével, de az írásbeli munkáknak ilyen szem-
pontból történő megbeszélése is igen termékeny módja a lényegis-
meretre való nevelésnek.

A következő fogalmazványban minden apró-cseprő mozzanat-
hoz való ragaszkodás miatt elvész a lényeg:

Egy kirándulás története.

Tíz éves voltam még. Iskolai szünet volt, éppen nyári. Unatkoztam
otthon, és ezért elhatároztam, hogy kirándulok a Boszorkányszigetre.

Szép nyári reggel volt. A nap szép aranyos és hosszú sugarakban
árasztotta az erős fényeket a nagy messzeségekbe. Az utcák és udvarok min-
denfelé hangosak voltak, szinte zúgott a levegő bele. Én a konyhában pa-
koltam élelmet, nehogy az úton valahogy éhezsek. Nemsokára kész lettem
a pakolással, és elindultam nagy léptekkel a tiszaparti napos oldalon. Ter-
mészetesen otthon indultam el, csak a Tiszaparton folytattam az utat tovább.
Gyorsan haladtam, mert nagy lábaim vannak, amúgy sem tudok oly lassan
menni, mint a hangya. Haladtam mindég előbbre, majd nemsokára elér-
keztem a Boszorkányszigetre. Megálltam egyik részinél, mert nem tudtam,
hogy hol vágjak neki ennek a nagy erdőnek. Végre elindultam, mentem egy-
szer jobbra, másszor balra, de mindig girbe-görbe utakon. Már valami ne-
gyedórája mentem, de mindig girbe-görbe utakon. Már meg voltam ijedve,
hogy nem kerülök ki ebből a nagy erdőből. Mentem és mentem mindig csak
előre, és sehol se láttam valami tisztást vagy kijárást. Már ijedtségemben
elkezdtem vacogni és később félni. Sehol egy kijárás, sehol egy tisztás. Vég-
re nagy ámulatomra világosságot, majd egy nyílást pillantok meg. Egyszerre
csak elkezdek szaladni, mint a nyúl, és nemsokára azt veszem észre, hogy
kint vagyok. Erre nagyon megörültem, és újra elkezdtem szaladni, most
már nem egy darabig, hanem hazáig.

Ezt a kirándulást nem felejttem el, mert mindig az emlékezetemben van.

(L. I. II. o. t.)

Az alábbi példa jellemzője a bőbeszédűség következménye: a lé-
nyeg elsikkadása és az értelemzavar.

Egy furcsa utazásom.

E furcsa s egyúttal kellemetlen utazásom két éve volt. Csanádapácára
akartam utazni vonaton.

A jegyet édesanyám még pénteken megváltotta vasárnapi utazásomra.
Ugyanakkor egy barátom utazott azzal a vonattal Makóra. Beszálltunk a
vonatba, és már indultunk is. A vonat a nagyállomásra indult. Makón állt
meg először. A barátom leszállt a vonatból és velem én is. Nem gondoltam
arra, hogy ott csak öt percre fog állni. Elkísértem a barátomat Makón
körülbelül tízperc járásnyira az állomásra. Siettem én már vissza az ál-
lomásra, de már későn. A vonat már öt perccel a visszaérkezésem előtt el-
indult. Én pedig lemaradtam. Nem volt mit tennem, másik jegyet kellett
váltanom, és ami volt, azt eladnom. A másik jegyre rá kellett egy pengő

húsz fillért fizetnem, és úgy tudtam csak tovább utazni Csanádapácára. Mikor megérkeztem, kíváncsian kérdezték, hogy miért nem azzal a vonattal utaztam, amelyiken vártak. Tudniillik megírtuk, hogy a vasárnap délutáni-val megyek. Ők a délutáni megérkezésnél vártak engem, de nem találtak, mert a másnapival érkeztem.

Ez az utazásom volt furcsa és kellemetlen. (Z. L. III. o. t.)

A lényeglátás hiánya nem csak a bőbeszédűségnek és az anyagkiválasztás (osztályozás, rendszerezés) tervszerűtlenségének a következménye, hanem a produktív megértés hiányára is vezethető vissza. Erre vall az alábbi dolgozat:

Egy kedves regényem döntő mozzanata.

Az embernek egyszer-ször a kezébe akad egy-egy könyv, és ezt örömmel olvasgatja. Én is olvastam egy ilyen regényt Mikszáth Kálmántól, címe: Szent Péter esernyője.

Ebben a regényben arról van többek között szó, hogy Gregoricsnak van egy rossz esernyője. Ennek az esernyőnek a nyelében van az ő kincse. Ugyanis ő ennek az esernyőnek a nyelét kifúratta, és ebbe tette értékpapírjait. Gregorics azonban meghalt. A halála előtti napon egy nagy üstöt tele-rakott rozsdás szeggel, és rendeltetett két kőművest. A kőműveseknek megparancsolta, hogy az üstöt falazzák be, de még hozzátette, hogy ne szóljanak senkinek. A kőművesek megcsinálták, amit parancsoltak. Gregovics másnap meghalt. Senki se tudta, hogy mi van az esernyőben. Ezt egy zsidó vette meg. Kitudódott, hogy Gregorics egy nagy üstöt befalaztatott. Igérték is azért a kis helyiségért sok pénzt, de midőn az üstöt kivették, nagy álmélkodásukra rozsdás szegeket találtak benne.

Ez a regény döntő mozzanata. Az örökösök azt hitték, hogy megtalálják a kincset, de csak rozsdás szögeket találtak. (F. Sz. IV. o. t.)

Amint látjuk, ennek az írásnak semmi köze sincs Wibra György és Veronika sorsához: az esernyő története a befalazott üst epizódjában végződik.

Ezzel szemben a következő alkotás fején találja a szeget:

Egy kedves regényem döntő mozzanata.

Szeretem a betűket, szeretem a könyvet Nem sok író művét olvasom, de akiét olvasom, az lélekben a legjobb barátom. Kevés a lelki barátom, de annál értékeesebbek.

Sokszor olvastam már Jókai legszebb művét: „Az új földesúr“-at. Életem legszebb könyve, kincseim koronája ez.

Valahányszor a kezemben volt ez a vaskos könyv, mindig egy fiatal magyar arca jelent meg lelki szemeim előtt. Szép szál magyar ifjú volt, de mégis más, mint a többi. Nem rónhatta a búzakalászos szántóföldeket, nem csókolgathatta nézésével a pipacsot és a szarkalábat, mert rab volt. Szeme előtt mindig ott lebegett a portól megvastagodott rácsos börtönajtó. Más hevesvérű magyar talán az öklét verte volna véresre rajta, ő nem így cselekedett. Várt. Várta azt a percet, amikor azt mondják: „Garanyölgyi, szabad vagy!”

Nem hiába ült türelmesen a priccsen, nem volt hiábavaló a várakozása. Lenn valahol a Tisza mellett megdobbant egy leányszív. Megszületett a remegő galambocská rezkető írásával a szép kérvényeknek talán legszebbike. De azután jött a dolog nehéz része: ki viszi el a kérvényt?

A kacagó, könnyeszemű leánynak az édesapja sem tudott ellentállni. Vitte, vitte a kérvényt Bécsbe. Ott még a dölyfös bécsi urak sem tudtak nemet mondani. S Garanvölgyi meghallhatta a várva-várt mondatot: „Szabad vagy!”

Ki tudja, ha Eliz meg nem írta volna a kérvényt, Erzsike vált volna-e belőle?
(Steiner Gusztáv IV. o. t.)

A lényeglátásra való nevelés hatékony eszköze az *összehasonlítás*: két dolog megegyező és különböző jegyeinek kiemelése, párhuzamba- és szembeállítás. Ez az eljárás az oktatás egész vonalán bőven alkalmazható, s a fogalmazástaniításban is értékesítendő.

Például:

A takarékos és a pazarló ember.

Amilyen nagy erény a takarékoság, olyan nagy bűn a pazarlás. Takarékosággal magunkat és nemzetünket gazdagítjuk. Ezért minden magyar-nak kötelessége a takarékoság.

Ha megfigyelünk egy takarékos és pazarló embert, sok különbséget találunk a kettő között.

Van nekem két ismerősöm. Az egyik mindennel takarékos. Reggel, amikor hivatalba megy, vigyáz ruhájára, cipőjére és mindenre. Már evvel is takarékoskodik. Utközben betér egy bankba, hogy az egész hónap alatt megtakarított pénzét gyümölcsöztesse. Hivatalában minden magyar gyártmányú. Délben hivatalából haza indul. Utközben magyar almát vásárol. Ott-hona szép és rendes. Meg lehet látni rajta, hogy itt takarékos ember lakik. Gyermekei vidámak és egészségesek.

A pazarló ember élete egészen más. Mindenki lenézi. Ugy kell táncolnia, ahogyan a hitelezők fütyülnek. Olyan, mint egy rabszolga. Nemtörődömsége folytán idegen árúkat vásárol. Ezzel idegen, sokszor ellenséges nemzeteket gazdagít. Gyalázatos hazaáruló. Otthona rendetlen. Gyermekei úgy, mint ő, rongyosan járnak.

A takarékos ember boldogan él. Öregségére nem kell gondoskodnia a megélhetésről, hanem előveszi megtakarított pénzét. Szereti hazáját, mert magyar árút vásárol. Gyarapítja a nemzeti vagyont. A pazarló egész életében nyomorog. Öregségére vagy koldul, vagy menedékházba kerül.

Megfogadom, hogy saját és hazám érdekében takarékos leszek.

(Nagy Károly III. o. t.)

Bessenyei és Széchenyi.

A két nagy magyar munkája sokban hasonlít, azonban sokban el is tér egymástól.

Mind a kettő a magyar műveltség színvonalának az emelésén apostolkodott. Mind Bessenyei, mind Széchenyi külföldön tudták meg a magyar nemzet elmaradottságát. Mindkettő a magyar műveltség színvonalának emelésére szentelte életét. Ez pedig csak a Magyar Tudományos Akadémia

megalapításával volt elérhető. Ezért Bessenyei a Jámbor szándék c. művében az Akadémia megalapításának szükségességét fejtegette. Ez Bessenyeinek nem sikerült, de annál jobban sikerült Széchenyinek, aki nagy ajándékával lehetővé tette Bessenyei akaratának megvalósítását. Bessenyei a műveltség terén akarta a nemzetet emelni, Széchenyi pedig gazdaggá akarta tenni. Azt mondta, hogy gazdag nemzet, szabad nemzet. Ezméit a Hitel, Világ, Stádium c. műveiben juttatta kifejezésre. Míg Bessenyei csak a Bécsben élő testőröket tudta eszméinek megnyerni, addig Széchenyi a magyar írók szervezésével az egész nemzetet átalakította. A külföldre járó urakat a Kaszinóval és a lóversenyekkel csalogatta haza és szoktatta a nemzeti munkába. Legjobban különbözik azonban a két ember a származás és a halál szempontjában. Míg Bessenyei szegény, köznemesi család sarja volt, addig Széchenyi gazdag grófi családból származott. Bessenyei szinte észrevétlenül hagyta itt nemzetét, Széchenyi halála azonban nagy megrendülést keltett az egész országban.

Őrizzük meg szívünkben a magyar élniakarás harcosainak emlékét.

(Szedmák Ferenc IV. o. t.)

A lényegnyújtás hiánya sokszor *felületesség* eredménye.. Az ilyen „nesze semmi, fogd meg jól“ szellemű fogalmazványokat ki-méletlenül irtsuk. A felületes és a lényegábrázoló munkák közötti különbséget az alábbi két dolgozat egybevetése érzékelteti:

A szegedi Boszorkánysziget.

Nevét onnan kapta, hogy hajdanában itt égették el azokat a szerencsétlen öregasszonyokat, akiket boszorkánysággal vádoltak.

Szegedtől nem messzire van a Tisza mentén. Hatalmas fái messziről látszanak. Ők adják a természet alapszíneit. A lombok között a kis énekesek házacskái díszlenek. Nézzük csak! Mi szúrta meg az én lábomat olyan erősen? A vadszeder volt az teljes fegyverzetében. Sűrű apró tüskéi ezer tűszúrásként csíptek meg. Mintha egy méhraj szállt volna testemre, úgy égette a lábamat. A víz partján két halász lesi a halakat. Hát lehetik is, mert ebben a nagy melegben bizony a halak nem jönnek sütkérezni a két halász kedvéért. No de mégis. Hálójukba egy tévelygő harcsa szaladt. Ugy látszik, eltévesztete a házszámot.

Én azt hiszem, nemsokára a hatalmas faóriásokat csörtető mozdonyok váltják fel, s a vadszeder helyén gépkocsik és kerékpárok szaladgálnak. Bizony így lesz.

(K. L. III. o. t.)

A szegedi Boszorkánysziget.

Amint fáradtan taposom a göröngyös út porát, lassan kibontakoznak előttem a híres és régi Boszorkánysziget utolsó maradványai. Nevét onnét kapta, hogy itt égették el a boszorkányoknak vélt öregasszonyokat. Bár Könyves Kálmán évszázadokkal ezelőtt már megtiltotta a boszorkányégetést, de azért még az uralkodása utáni évszázadok alatt tömegesen végezték ki a boszorkányokat. Hanem térjünk a tárgyra.

Régebben csakugyan sziget volt, de most már a parttal van összefüggésben. A sziget maradványait egy kis erdő borítja. Az erdő tagjai: fűzfák és nyárfák. Az erdő közepéből messzire láthatóan kimagaslik 10—15 nyárfa. Ezek a magas nyárfák úgy uralják az alacsonyabb fákat, mint a törzsfőnö-

kök törzsük népeit. A fönt említett nyárfákon még nincsenek levelek. Bizonyosan az erdő tündére büntette meg őket büszkeségükért. Egyszerűen nem adott nekik zöld ruhát. A magas nyárfákat körülkerítik a fiatal fűzek és nyárfák úgy, mint ahogy a gyermekek körülveszik piacról hazatérő édesanyjukat. A bal oldalon úgy áll egy kisebb facsoport, mint egy kicsike erdő. A jobb oldalon még néhány nyárfa áll magányosan. Büszkén tekintenek a mellettük elterülő mély kubikgödörökre. Azt susogják a bennük növő fűnek, hogy nem állunk szóba veled, nem állunk szóba veled. A szigeten van a hidászok laktanyája. A sziget előtt a vízen a hidászcsónakok ringanak. Egykedvűen hallgatják a fehértarajú hullámok fecsegését. A hullámok és a fák fölött süvít a szél, s viszi tovább a fűzek s a nyárfák üzeneteit. A tulsóparti fűzek egykedvűen integetnek az átellenben bólingató rokonaikhoz. Ezalatt az idelátszó szőregi szélmalom vitorlája vidáman forog a balzsamos levegőben. Eközben a lenyugvó nap vörös sugaraival megfesti az eget s a vizet. A mögöttem lévő fák a nap vérvörös sugarától körülvéve adnak hálát Istennek azért, mert a gonosz ember még nem vágta ki őket.

Ezután kezembe vettem könyvem, s fáradtan baktattam az anyaföld rögei között hazafelé. Utközben zon gondolkodtam, hogy milyen nagy lehet az, aki mindezt alkotta. (Weigert Ede III. o. t.)

Minkét példa tartalma igaz, de míg az első lényegtelen dolgot közöl, addig a második a lényegábrázolással tűnik ki.

3. Az igazságra és a lényeglátásra való törekvéssel szorosan összefügg a *megfigyelőképesség* fejlesztése. Ez annál inkább fontos, mert az értelem működése érzékleteken, szemléleteken és megfigyeléseken alapul. Nem ok nélkül lett a tanítás legfontosabb elveinek egyikévé a *szemléltetés*. Ez az ismeretek pontosságát, életrevalóságát és tartósságát biztosítja.

A polgári iskolai tanuló az érzelmeiktől és érdektől meghatározott globális, egocentrikus, hézagos, töredékes és elmásított képeket nyújtó megfigyelési állapoton túlhaladva, a fejlődés magas fokát éri el: a differenciált és tárgyilagos megfigyelési képesség állapotát. Magától értetődik, hogy a megfigyelés alakulásában nagy szerepe van az érdeklődésnek.

A megfigyelőképesség gyakorlására és fejlesztésére elsősorban a természettudományi oktatás, a rajztanítás és a fogalmazás-tanítás hivatott. A fogalmazványoknak ilyen irányú megbeszélése rendkívül tanulságos.

A megfigyelés lelki típusait A. Binet a következőképpen állapította meg:⁷⁾

a) A *leiró típusú* minden egyéni megnyilatkozás vagy állásfoglalás mellőzésével egyszerűen leírja, amit látott, hallott, tapasztalt. Példák a leiró típusra:

⁷⁾ Weszely Ödön: *A modern pedagógia útjain*. 3. kiadás. Franklin. Budapest 1918.

A magyar zászló.

A magyar zászló egy rúdból és arra ráerősített hosszúkás posztóból áll. Három színe van: piros, fehér, zöld. A közepén van a magyar címer. A piros szín azt jelenti, hogy a hazáért már sok vér folyt. A fehér a tisztaság jele. A zöld a remény színe. A magyar zászlót tisztelni kell. (Asztalos László I. o. t.)

Önéletrajzom.

(Elmeséli egy cserebogár.)

Amint a szöcske az esti szürkületben ugrándozott, találkozott a cserebogárral, amint éppen a földből bújt ki. A szöcske megszólította: „Miért voltál a föld alatt?” A cserebogár azt felelte: „Nem tudod, hogy három évig kell várnom, míg olyan leszek, mint az elődeim?” A cserebogár azután elmesélte földalatti életét. „Mikor a petéből kibújtam, rákapaszkodtam egy növénygyökerére, és azzal táplálkoztam. Mikor jött a tél, lebújtam mélyebbre, nehogy megfagyjak. Így ment ez három évig. Mikor egészen nagy lettem, elmentem aludni, s mikor magamhoz tértem, kész bogár voltam. Kimásztam a földből, hogy új életet kezdjek. Így találkoztam veled.” (Kocsis András II. o. t.)

Egy emlékezetes utazásom.

Még elemi iskolába jártam. Elhatároztam magamban, hogy meglepem nagyapáékat. Tervem sikerült is véghez vinni. Egy szép napon egy ismerőssémmel együtt elutaztam Pestre. A Nyugati-pályaudvarnál fölszálltam a 46-os villamosra, és avval utaztam tovább a Keleti-pályaudvarra. Ott kiszálltam a villamosból, és kiutaztam Kerepesre. Nagyapámék nagy örömmel fogadtak. Én is nagyon örültem, de nem sokáig tartott az örömöm. Ahogy csomagjaimat vizsgáltam, eszembe jutott, hogy egyiket a villamosban felejtettem. Szerecsére föl volt írva egy noteszba, ami benne volt, és így visszakaptam.

Sokáig büszke voltam, hogy ilyen hosszú útra el mertem menni egyedül.

(Róth Ferenc III. o. t.)

Deák Ferenc szegedi szobra.

Deák szobra Szeged legszebb részén, a Széchenyi-téren áll.

A szobornak hatalmas terméskő alapzata van. Ennek egyik oldalára a következő szavak vannak vésvé: „Amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják, de miről a nemzet, félve a szenvedésektől, önmaga mond le, annak visszaszerzése nehéz és kétséges.” Ez a mondat volt Deák Ferenc életének alap gondolata. Mindig ennek alapján cselekedett. A szobor anyaga bronz. Deák egy csonka tölgyfatörzs előtt áll. Ez a megcsonkított Magyarországot ábrázolja. A fatörzs egyik oldalán a kis címer függ. Deák merően néz előre. Bozontos szemöldöke és nagy lelógó bajusza van. Haját elválasztva viseli. Hosszú kabátot visel, mely végig ki van gombolva. Jobb kezét ökölbe szorítja. Balját kinyújtva tartja. Hosszú nadrágot és egyszerű cipőt visel. Ballábara nehezdedve áll. Jobb lábát kissé hátra teszi.

A szobor a haza bölcsének emlékét hirdeti.

(Lukács Ferenc IV. o. t.)

b) A megfigyelő típusú tudatos fogalmazó, összefüggéseket keres, eleven hatású írásokat alkot.

Példák a megfigyelő típusra:

A magyar zászló.

Mennyi sok szép emléket lehet elbeszélni a magyar zászlóról! A csatákban mindig elől volt. Figyelmeztette a honvédeket, hogy ne hagyják elveszni a magyar földet.

A magyar zászló fehér volt. A jó Isten később ráfestette a piros csíkot annak jeléül, hogy a honvédek sok vért ontottak a hazáért. Majd ráfestette a zöld csíkot, hogy csapások idején el ne csüggedjünk, hanem reménykedjünk a szebb jövőben.

Igy lett a magyar zászló háromszínű: piros, fehér, zöld.

(Istenes Jenő I. o. t.)

Önéletrajzom.

(Elmeséli egy cserebogár.)

Hej, sok minden megtörtént velem születésem óta! Egy hónappal ezelőtt még nem viseltem ezt a gúnyát. Hogy hogyan folyt le az életem eddig, azt mindjárt elmesélem neked, kedves cincér barátom. Ahogy megszülettem, a földben találtam magamat. Elindultam világot látni. Éhes voltam. Találtam ott elágazó csöveket, amiket megettem. Nagyon megszerettem, és ezután mindég ezekkel táplálkoztam. Így telt az életem. Bizony néha nagy veszedelemben voltam. Megmozdult mellettem a föld, és egy szörnyűséges fejet láttam kibukkanni. Megnézni nem volt időm, mert ijedten menekültem előle. Éreztem, hogy nekem más hivatásom van az életben, és mély álomba merültem. Egyszer felébredtem, és mivel nagyon szűknek találtam a ruhámat, kinyújtózkodtam. A ruhám megrepedt, és akkor vettem észre, hogy egészen átalakultam. Szárnyaim nőttek és lábaim. Éppen ilyen voltam, mint most. Kijöttem a földből, és hatalmas növényeket láttam. Most víg röpködéssel és zümmögéssel töltöm napjaimat. A zöld növényekkel táplálkozom. Vannak erre hatalmas lények is, kik engem és társaimat mindig üldöznek. De már ez az élet rendje.

(Mész László II. o. t.)

Egy emlékezetes utazásom.

Egy csendes nyári délután a nap bearanyozta sugaraival a földet. Lázasan és izgatottan készülődtünk az utazásra. Kocsival a tanyára, Domaszékre igyekeztünk. Egy felhő sem volt az égen.

Örömmel indultunk. Utunk alkalmával sok szép tapasztalatra tettem szert. Ahogy kiértünk a városból, a nagy és hosszú országútra jutottunk. A kitűnő úton zökkenő nélkül gurult a kocsi. Az út mentén nagyon szép réteket, szántóföldeket és szőlőket láttam. Mindenütt pezsgett az élet. A réteket a tarka virágok és a legelésző állatok tették elevenné. A szántóföldeket és a szőlőket fehérruhás férfiak és piroskendős nők élénkítették. Ahogy így nézelődtem, egyszerre nagy fekete felleg jelentkezett az égbolton. Kis idő múlva elérkezett az eső hírnöke: a szél. Végigsöpörte az út porát, és tombolva száguldott tova. A fák recsegve-ropogva hajlongáltak uruknak: a szélnek. Végre nagy cseppekben megeredt az eső. A kövér cseppek lassankint átalakultak jéggé. Bizony kopogtatták fejünket a jégdarabocskák. Mikor le kellett térnünk a kövesútról, a ló megbotlott, és a kocsi fölfordult, mi pedig nagy ívben röptünk az árokba. Szerencsére nem történt semmi bajunk. Visszahelyeztük a kocsit, és tovább haladtunk. Mire célhoz értünk, elcsendesedett a zivatar, majd kisütött a nap.

Ezt a tanyai utamat soha nem fogom elfelejteni. (Gera József III. o. t.)

Deák Ferenc szegedi szobra.

Aranykévékben omlottak a nap tüzes sugarai a Széchenyi-térre. A tikasztó hőségben alig akadt élő ember a téren. Ezt az alkalmat felhasználva, beszélgettem a néma szobrokkal. Végigjártam mindegyiket, meghallgattam valamennyit, és bevéstem elmémbe mondazt, amit a néma ajkak mondtak. Már az utolsónál tartottam. Szomorú szívvel vettem tudomásul, hogy már több nem beszél a multról. De mégis megvígasztalódtam, mert az utolsó mondott legszebbet, és én ezt hallgattam legtovább. S ez a szobor, mely néma ajkával oly sokat tud beszélni, a haza bölcsének, Deák Ferencnek a szobra.

Végre megtaláltam ebben a szoborban azt, amit kerestem. Megtaláltam egy igaz magyar egyéniséget. Amint a szoborra nézünk, rögtön meglátjuk Deák főjellemvonásait: a bölcseséget, a méltóságot, a komolyságot és az egyszerűséget.

Az egész alkotás kb. 5 m magas, melyből 3 m jut az alapzatra, 2 m pedig a szoborra. Az alap szabályosan összerakott nagy terméskövekből áll. Színe szürkésfehér. Deák bronzalakja az igazságot hirdető bölcs megtestesítője. Jobb kezét ököibe szorítja, balját pedig előrenyújtja. Egész állásával azt mutatja, hogy abból nem enged, amit elgondolt. Egy nemes, meggondolt, gerinces férfiúval van dolgunk.

Deák bronzalakja mögött szintén bronzból egy csonka tölgy látható, melyen apró, de új életerős ágak díszlenek. A gyökér között a magyar címer látható. Mindez jelképezi Magyarországot úgy Deák idején, mint napjainkban.

Már éppen el akartam hagyni a szobrot, midőn észrevettem, hogy a talapzat jobboldali lejtős részén egy felirat áll. Elolvastam a szöveget: „Amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse visszaadhatják, de amiről a nemzet, félve a szennvedésektől, önmaga mond le, annak visszaszerzése nehéz és kétséges.“ Valóban sokat érő szavak ezek: a magyar nemzet szent hitvallása, a jövőben való rendületlen bizakodása.

Eszembe jut, amit Trianonban elkövettek ellenünk. Hazánkat erővel vették el, de bízunk benne, hogy idő és kedvező szerencse ismét visszaadják. Adja Isten, hogy úgy legyen. (Bodó József IV. o. t.)

c) A *tanult típusú* előadja a tárgyra vonatkozó ismereteit, magyaráz, összehasonlít, ellenőriz, igazol, bírál, elmélkedik.

Példák a *tanult típusra*:

A magyar zászló.

A magyar zászlót tisztelni kell minden magyar embernek. Ha elmegyek a magyar zászló előtt, mindig megemelem a sapkámat. A magyar zászlón három szín látható: piros, fehér, zöld. A piros szín az jelenti, hogy vérhullajtással szereztük és védjük ezt a hazát. A fehér szín a tisztaságnak, az ártatlanságnak, a becsületnek a jele. A zöld a remény színe. Ez a szín azt jelképezi, hogy hiszünk Magyarország feltámadásában, vagyis abban, hogy újra nagy lesz Magyarország. Én ezt szeretném, de hiszem is, hogy úgy lesz. (Pataki Lajos I. o. t.)

Önéletrajzom.

(Elmeséli egy cserebogár.)

Egy gyümölcsfa hús lombjai között találkozott a cserebogár és a pillangó. A cserebogár megszólalt: Pillangó barátom, elmondom most neked

életem történetét, amit már annyiszor megígérttem. Édesanyám, az öreg cserebogár volt az, aki engem egy szép őszi napon pete alakjában elhelyezett a föld egy kis mélyedésében. Tavaszra kikeltem a petéből, és mint lárvá tovább folytattam gondtalan életemet. Egyszer azután beköszöntött a tél. Nekem le kellett húzódnom a föld mélyébe, hogy meg ne fagyjak. Ott bebábozódtam. Sokáig voltam bábállapotban, de ezalatt lassan kifejlődtem. Amikor tavasszal a földből kibújtam, mint kész cserebogár éltem tovább. Mennyire örültem, amikor egy napon szárnyaim segítségével a levegőbe szöktem! Mintha új életerő szállott volna meg... De lassankint megöregedek, és lassan közeleg halálom órája... Pedig de szeretnék még tovább élni! Ez az én életem története, pillangó barátom. (Vass Tibor II. o. t.)

Egy emlékezetes utazásom.

Nyár volt. Egyszer csak örömhírt hoz a posta. Nagymamámék meghívtak két hétre Temesvár mellé Ferendiára nyaralni.

Kint az állomás szokatlanul zajos volt. Vajjon miért? Nem tudni. Szöveget ütött a fejembe. Később eszembe jutott, hogy most három hónapra határátlépési engedély volt. A vasúti portás füttyentett. Beszállás! És már ki is gördült a vonat a pályaudvarról. Nemsokára feltűnt a szemhatáron Csonka-Magyarország határa. Könnyű szökött a szemembe. Istenem, mily kicsire szabták ezt a szép magyar hazát! Gyönyörű szép táj következett Bánát ringó kalászaival. Fájdalom, ez már nem a miénk! Nagy kikindánál kiszálltam, és elmentem keresztanyámhoz. Ennek a városnak 30 ezer lakosa van. Malomipara és gabonakereskedelme jelentékeny. Gyümölcsstermelése híres. Szép terei vannak. Estére azután tovább folytattam utamat. A vonatban sok mindent láttam. Sok csempész szállt fel. Oda se tekintettek a vámvizsgálónak, kezébe nyomtak egy ezer lejt, és mehettek tovább. Nemsokára megérkeztünk Temesvárra. Gyönyörű város ez. A Bega mindkét partján terül el. Régi várában Losonczy István vitézkedett a törökkel. Délmagyarország első városa volt. Négy városrészből áll: Gyárvaros, Józsefvaros, Ferencváros és Erzsébetváros. Hajdan ez mind különálló város volt. Csak Kossuth idejében forrtak egyé. 80 ezer lakosa van. Rendezett magyar város. Sehol nem lehet hallani a hivatalokon kívül oláh szót. Az Istent is magyarul dicsérik. Ūri város, és lakossága becsületes. Innen azután kocsival mentem Ferendiára. Nagyszüleim már a kapuban vártak. Kívülből megint feltűnt a Bánát rónája, ami most idegen kézben van.

De nem nyugszunk bele, mert lesz még egyszer kikelet, mikor a bércecs Kárpátoktól a kéklő Adriáig magyar szótól lesz hangos az ország.

(Leu József III. o. t.)

Deák Ferenc szegedi szobra.

A Széchenyi-tér északi részében áll a haza bölcsének, Deák Ferencnek a szobra.

A szobor bronzból készült. Deák fenséges alakja mészkötalapzaton áll. Arcán mély gondolkodás tükröződik. Fényképe után, oldalt fésült nagy hajáról és tömör bajuszáról könnyen felismerhető. Ruhája egyszerű. Jobb lábát kissé hátrateszi. Jobb karját lefüggeszti, és kezét ököbe szorítja, balkarjával előre mutat. Háta mögött egy tölgyfának roncsa áll, rajta a magyar címer látható. Deák egyik feliratában mondta azokat az örökké emlékezetes szavakat, melyek a mészkö-talpaczatra vannak vésvé: „Amit erő és hatalom

elvesz, azt idő és szerencse visszaadhatják, de amiről a nemzet maga mondott le, annak visszaszerzése nehéz és kétséges.“ Deák Ferenc ebben a mélyértelmű gondolatban kifejezte Magyarország állandóságát, kitartását és csonkítatlanságát. Meglátta, hogy a békeszerződések nem örökérvényűek, ennél fogva hazánk mai határait sem tekintjük megváltozhatatlannak. Hirdeti, hogy a nemzet nem mondhat le őseitől örökölt jogairól, mert ha Magyarországot erőszakos módon megcsonkítják, úgy az elvesztett területeket szerencsével és idővel visszaszerezhetjük, de ha a nemzet lemond birtokáról és jogairól, akkor bajos visszaszerezni. Azért ezt a mondást vessük szívünkbe úgy, hogy onnan soha ki ne lehessen törölni.

Deák Ferenc alakját azért örökíti meg az ércszobor, mert az 1867-es kiegyezéssel erős Magyarországot teremtett. Mindig azon igyekezett, hogy hazáját boldoggá és naggyá tegye. Kövessük példáját, s ha nem is szolgálhatunk hazánknak olyan nagy tettekkel, mint ő, de mindenkor dolgozunk kitartással és becsülettel. (Ditróy Gábor IV. o. t.)

d) Az *érzelmes típusú* hangulatosan adja elő mondanivalóját, tárgyával élménykapcsolatot teremt, a tárgynak a maga lelkére gyakorolt hatását érezteti.

Példák az érzelmes típusra:

A magyar zászló.

Ezer éven keresztül a magyar ember életét adta hazájáért és zászlójáért. A gyászos trianoni béke után sem lehet a magyar ember lelkéből kitérűlni a három színt: a pirosat, a fehérét és a zöldet. A piros rózsza emlékeztet őseink véreire, a fehér liliom a magyarok tiszta szívére, a zöld fák a reménységre. A magyarok Istene ezer éven keresztül megvédelte a magyar nemzetet és dicső zászlaját a meggyalázástól, most is őrködik fölöttünk. Lesz még idő, mikor a magyar zászló dicsőségesen fog lengeni a Kárpátoktól az Adriáig. Adja Isten minél előbb! (Német Kálmán I. o. t.)

Önéletrajzom.

(Elmeséli egy cserebogár.)

... „Kinn az erdő szélén lakott az anyám — mondta meséjét a cserebogár a kis katicabogárnak, — én is ott születtem június közepén, mikor az emberek aratnak. Jól tudod, hogy már öreg vagyok, hiszen három évig bányásztam a földben eleségért. Hej, nagyon sokszor tilosban jártam, mégpedig a herceg úr vadászterületén!“

„Ki az a herceg úr?“ — kérdezte a kis katica.

„Hát a vakond öméltsága. Néha megzargatott, sőt az egyik testvéremet elfogta, és paprikást csinált belőle. Igaz, mindég bosszantottuk. Jaj, azok a zord telek, úgy fáztunk odalent a föld alatt! No de az is elmúlt, s most itt vagyok a föld felett!“ — fejezte be meséjét a cserebogár, s búcsút véve a kis katicától, dolgára ment. (Vadász Adorján II. o. t.)

Egy emlékezetes utazásom.

Az ember lelkében sokszor vad harcok dúlnak. A nagy lelkitusa gyakori előidézője a honvágy.

Lelkemben is hasonló harc dúlt. Három éve immár, hogy szülővárosomat, a szépséges Budapestet nem láttam. Éjjel sokszor lázalmok gyötörtek. Feléb-

redtem. A mellem vadul zilált, a szívem hevesen lüktetett, és az ajkam kicsepepedett. Ilyenkor bánatosan felkiáltottam: „Ó drága szülővárosom, bárcsak viszontláthatnálak!”

S az álom megvalósult. A karácsonyi szünet elérkezett. Sietve indultam a pályaudvarra. Nemsokára prűszkölve, nyögve indult velem a vonat. A szép magyar rónán utaztam keresztül. Apró magyar tanyák szunnyadoztak a nehéz hó alatt. Több várost elhagytunk már. De én mit sem törődtem azokkal. Szemem elhomályosult, csak Pestet láttam lebegni a levegőben, mint valami délibábot. Türelmetlenségemben még a vonat robogását is lassúnak véltem. Végre feltűnedezték előttem Budapest palotái. Amit akkor éreztem, azt leírni nem lehet. A szívem majd kiugrott a helyéből, a szememből örömkönnnyek hullottak. Kiszálltam a vonatból. Azt már nem tudom, hogy hogyan kerültem a rokonaimhoz. Előttem az már álom volt, nem is valóság.

Ilyen lelkiállapoton nem mentem még azóta keresztül. De ezt az utazást sem fogom tudni elfelejteni. (Steiner Gusztáv III. o. t.)

Deák Ferenc szegedi szobra.

A Széchenyi-tér sötétzöld selyempázsitján az üde reggeli harmat csillogott. A felkelő nap szétküldte tikkadt sugarait, melyek mohón szívták magukba a csillogó harmatcseppeket.

Ott állt a reggeli napfénytől megkoszorúzva Deák Ferenc fenséges szobra. A szobor könnyezett... szeméből alágördült néha-néha egy könnycsepp a napsugar szomjas torkába. Még a szilárd, mozdulatlan ércszobor is megérzi és megsiratja hazánk fájdalmas helyzetét, szomorú sorsát. Mintha a szobor várná azt, hogy a nap feljebb küsszék égi pályáján, és annak sugaraival törölje le arcáról a fájdalom könnyeit. A szobor mögött félig kidöntött tölgy csonka országunk jelképe, áll megcsonkítva, de rendületlenül. A nap tovább kapaszkodott a magasság felé, míg végre ismét lefelé igyekezett a szürke alkonyatba, ahonnan már csak vérvörös sugarai búcsúztak a fák sötét lombjaitól. Egy búcsúzó fénycsóva odavetődik, ahol a talpazaton Deák egyik jeles mondása áll. Úgy rémlik, mintha fellángolt volna az a néhány sor, és igazságának fényre bevilágítaná egész Európát: „Amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják, de amiről a nemzet, félve a szenvedésektől, önmaga mond le, annak visszaszerzése nehéz és kétséges.“ Az igazság fénycsóvája már kezd behatolni a szajnaparti nagyurak rácsos ablakán...

Az est szürke fátyolával betakarja Deák fenséges ércalakját, de nagy szelleme bevilágítja a magyar éjszakát. (Savanya József IV. o. t.)

Binet típusai kiegészítésre szorulnak. Az általa megállapított négy típus mellett még a következő két típus ismerhető fel:

e) A leíró típussal rokon az *eidetikus* vagy *képlátó* típus, melynek jellemzői a leírás tökéletes pontossága, és a gondolatoknak szemléletes, eleven képekben való kifejezése. A képlátó típus felfedezője V. *Urbantschitsch* bécsi orvos (1907), de csak napjaikban tették ismeretessé E. R. *Jaensch*⁸ és O. *Kroh*⁹ kísérleti vizsgálatai. A kép-

⁸ *Die Eidetik und die tipologische Forschungsmethode in ihrer Bedeutung für die Jugendpsychologie und Pädagogik.* 2. kiadás. Quelle u. Meyer, Leipzig 1927.

⁹ *Subjektive Anschauungsbilder der Jugendlichen.* Vandenhoeck u. Ruprecht, Göttingen 1922.

látó típusu gyermek lelkében a régebben szemlélt kép, vagy tárgy, vagy egyéb benyomás nemcsak mint képzet él, hanem a valóságos újralátás jellegével bír. *Kroh* ezzel kapcsolatban a következő esetet említi: A tanító házi feladatul adta a pók életmódjának a megfigyelését. Egy tanuló feltűnő eleven beszámolója közben állandóan figyelmesen a falitábla mellé nézett. A tanítókérdésére, hogy miért néz állandóan egy helyre, azt válaszolta, hogy így jobban látja. „Mit?” — kérdezte a tanító. „A pókot és hálóját” — felelte a gyermek. A tanító kérésére megmutatta azt a helyet, ahol a pókot látta. A tanítónak az volt a benyomása, hogy a tanuló előadása nem pusztán visszaemlékezésen alapult, hanem a látottakat újra átélte.

Egy képlátó típusú tanuló a következőképpen számol be otthonáról:

A mi tanyánk.

Mi nem lakunk a szürke városban, hanem az ezerszínű természetben. Ezüstcsiku út vezet a mi tanyánkra. Könnyen rá lehet ismerni. Olyan, mint egy tarkahímzésű kendő. Ebben a kendőben nagy zöld és szőke foltok vannak. Közepén egy tiszta fehér ház, piros cseréptetővel emelkedik a kék ég felé. A szép kendőt égbenyuló, titokzatosan suttogó, komoly jegenyék szegélyezik. A susogó szőke kalászfekék közül barátságosan integet a kék buzavirág és a piros pipacs. Méhzümmögés, pacsirtadal és rigófütty vidámítja szívünket. Szeretem ezt a kedves tanyát.

(*Kovács József II. o. t.*)

Ez a példa a képlátó típus egyszerű megnyilvánulása. De gyakori eset az, hogy a képlátó tolla alatt elmúlt élmények művészi erővel elevenednek meg.

Egy képlátó típusú, aki a karácsonyestét egy turistaszállóban töltötte, a következőkép éli át újra az ünnep hangulatát:

Karácsony estéje.

Künn havazik. A fekete föld itt-ott még kilátszik a fehér szemfedő alól. A vízpárában dús levegő metsző.

Nem sétál künn senki. Mindenki a karácsonyestével van elfoglalva. A szálló egyik termében már földíszítették a karácsonyfát, de az ajtók még zárva vannak. Csak 7 óra után nyílnak meg az ajtók, és a díszes ruhás vendégek elfoglalják helyeiket. Hirtelen kigyúlnak a hatalmas karácsonyfa apró villanygyertyácskái. A különböző színű megvillágításban csillogó díszek érdekes színjátéka leköti mindenki figyelmét. Az ájtatos csendbe beharsan a rádió közvetített angyali ének: „Mennyből az angyal...” Az ének szárnyaival felemelkedve hallom, hogy a környező hegyek fáit ezt susogják. Ezt csobogják a patakok és vízesések, és ezt harsogja az egész világ. Elmélkedésemből szavalat riaszt föl. Betlehemesek jönnek. Egyszerű falusi fiúk, de előttem angyalokká és pásztorokká válnak. A díszes terem betlehemi istállóvá változik. Az előkelő vendégsereg mintha egyesülne a pásztorok imádságával, és megtörténik újra a csoda: leszáll az Üdvözítő mindenki szívébe. Mindenkit boldogság tölt el. A földi gondok mindenkiről lekopnak. Mindenki csak Jé-

zusra gondol, aki csaknem 2000 évvel ezelőtt emberré lett, hogy megváltson bennünket. (Kerekes György III. o. t.)

A képlátó felújítja régi emlékét:

Egy régi, kedves kép.

Régen, nagyon régen én más iskolába, más templomba jártam. Valahányszor visszagondolok erre az időre, egy templom képe jelenik meg a lelki szemeim előtt. Templom, égbenyúló toronnyal, kicsiny kereszttel.

Az újpesti piac, illetve a Szent István-téren áll ez a szép templom. Nagy, gyönyörű alkotás. Hogy milyen stílusban épült, azt csak a jó Isten tudja. A kapuboltozat csúcsíves. A templomban a boltzatok szintén gótikusak. Toronyai igen egyszerűek, de elég magasak. Alkalmam nem volt megmérni a magasságát, de bizonyosan megvan harminc méter. Az oldalai mellett a szegedi Mátyás-templomhoz hasonló támaszfalak vannak építve. A külseje halvány sárgásbarnára van festve. Egy igen különös dolgot is megfigyeltem ezen a kis templomon. Ugyanis kis udvara van. Körül van kerítve magas vaskerítéssel. A kerítésen belül pedig sűrű orgonabokrok illatoznak. A templom ajtajától balra a bokrok kiszélesednek, s a bokorerdő közepén gyönyörű Mária-szobor áll. Nem is szobor, inkább egy kis barlang. Az udvar tele van apró kertekkel s padokkal.

A templomajtó bal oldalán a kereszten függő Krisztus látható. Nagyon szereti ezt a szobrot az újpesti nép. Bizony majdnem azt mondhatom, mindig térdel valaki a szomorú arcú szobor előtt. Ahogy az ajtón belépünk, szemben áll a nagy főoltár. Csodálatosképen itt is egy nagy feszület ékeskedik. Két szép mellékoltár van a kereszthajó két végén. Két oszlopsor három részre osztja a főhajót. Minden oszlop mellett egy-egy zászló van. Egyiken a boldogságos Szűz Mária, a másikon Szt. István király, ezen Szt. Imre herceg, azon Szt. József képe látható.

A fal megnyerő képekkel van díszítve. Tiszta fehérre van festve, jeléül annak, hogy aki ide belép, az csak megtisztulva távozhat. A jobboldali falon Jézus Krisztus kinszenvedésének képei láthatók. Gyönyörű alkotás minden egyes darab. Még seholsem láttam ilyeneket. Fából van mindegyik kifaragva. Egypár szobor emeli a templom szépségét. A Mária-szobor, Szt. Antal-szobor, és Szt. Teréz-szobor. A hajó két oldalán egy-egy padosor húzódik. S végül megmondom, amit először kellett volna mondanom: a neve Mária-templom.

Mostanában sokszor szorítja a bensőmet valami, valami, amit honvágy-nak hívnak. Sokszor visszagondolok gyermekéveimre, amikor ott térdeltem a boldogságos Szűzanya előtt és imádkoztam. Alig várom már, hogy eljöjjön a nyár, akkor aztán szinte szárnyakon fogok repülni Ujpest felé, a szülővárosom felé, a boldogságos Szűzanya felé. (Steiner Gusztáv IV. o. t.)

A képlátó egy percnyi szemlélet után emlékezetből tökéletes pontossággal írta le Révész Imre: „Petőfi a csárdában“ című festményét:

A tüzes dal hatása.

A kép, amelyet nézek, egy rozoga csárda ivóját mutatja. A csárdában a falakon nincs dísz. A fal egyik helye szürke, a másik része meg sötét, olyan ez, mint a kora tavaszi kép a pusztán, hol az olvadás következtében az anya-

föld takaratlanul marad s sötét. A másik részen pedig a hó vakítóan fehérlik a csöndes éjszakában.

A mennyezetten kidudorodnak a hatalmas gerendák. A egyik gerendára egy megviselt lámpa van akasztva. A balszélen pedig egy árva hordó unatkozik. A hordó mellett egy feldölt veder fekszik. A háttérben a cigányokat a vendégektől egy rossz kerítés választja el. A fal mellett egy hosszú vékony asztal nyújtózkodik végig. Az asztal mindkét oldalán egy-egy pad unatkozik. Az asztal alatt egy bozontos kutya alszik. Az asztal végén a jobb oldalon egy piros köpennyel leterített széken Petőfi ül. Kezében papirlapot tart, egyik versét olvassa. A tüzes, lelkesítő dal a csárdában mély figyelemre talál. Még a cigány és a zsidó is nagy áhitattal hallgatja az ékesszavú Petőfit. A kerítés előtt egy ifjú csikós áll. Kezében botot tart. Vállán szűr lóg. A szűr bőujjú inget takar. Feszült figyelemmel hallgatja az író szavait. A csikós jobb oldalán, (a földön) egy kisebb széken egy jobbmódú gazda ül. A kép bal oldalán két ember támaszkodik egymáshoz. A baloldali öregember. Öregségét meggörnyedt háta és ráncos képe árulja el. Vállán suba van. Bőszáru gatyát és inget hord. Mellénye is van. Fején pörge kalap. Lábán rámás csizma. A hozzátámaszkodó középkorú ember a korcsmáros. Foglalkozását az előtte lévő kék kötő árulja el. Az asztal innenső oldalán a padon egy csősz ül. Kezében botot tart. Fején süveg van. Előredülve figyeli a költőt. Bőszáru inget és mellényt visel. Barnaszínű gatyá van rajta. Oldalán tarisznya csüng. Az asztal tulsó végén még két ember ül. A költő felőli álla alatt tartja kezét. Ruházata alapján úgy hiszem, ő a bíró. A másik emberrel együtt, ki könyökére támaszkodik, hallgatják az írot.

Igy fest a puszta csárda belseje. Egyszerű, mégis szép és hangulatos.

(Zombori Imre IV. o. t.)

A képlátó típus jellemző vonása a dolgok megelevenítése, megszemélyesítése.

A szeszélyes november.

Tegnap, amidőn hazafelé indultam, furcsa dologra lettem figyelmes. Mindenki sietett. Én télen-nyáron gyorsan járok. Nyáron nem tartottak velem az emberek, s most mindegyik elhagyott engemet.

A fogas kérdést mindjárt meg is fejttem. Hiszen már november van, ettől sietnek az emberek. Felhajtják kabátjuk gallérját, s úgy szaladnak a bolondos november elől. De ez sem hagyja magát, hideg levegőt prüszköl az ember arcára. Az ember kipirosodik, fázik és kissé szomorú arcot vág. Ilyenkor a vén november megdörzsöli csontos tenyerét és mosolyog. Mosolyog azon az emberen, aki mindennek tartja magát...

A szép virágos kerteket sem kíméli meg a kegyetlen november. Keresztül fúj a szép tereken. Nyomában kettétörnek a virágok, lehullanak a rózsaszirmok, fáradtan jönnek alá a falevelek. A kis virágok nyöszörögnek, fázósan összebújnak. A rózsaszirmok sírva könyörögnek, de nincs kegyelem. A falevelek némán megadják magukat, de a fák vésztojósóan emelgetik karjukat, de a november kacag. És hogy nagyobb nyomatékot adjon hatalmának, végigsöpri a teret. S az esdeklő és fenyegető hangok egy bús melódiába folynak. Ez a természet haláléneke.

De itt a városban a nagy házak megfékeztek már egyeduralmát. De a szeszélyes november ha nagyon haragszik szinte vízözönt zúdit a házak és az emberek nyakába. S amikor egy-egy ember fázósan lerázza magáról a vizet,

kacag a november. Ebben a kacagásban minden benne van, gúny, megvetés és gyűlölet.

Kissé másképpen viseli magát az öreg november a szabadabb területeken. Nálunk is, Ujszegeden. Amint átérek a hídon, meg is érzem káros hatását. Itt nem csak szelíden prűszköl november apó, hanem vágja a hideget az emberek felé. Végig száguld az egész Alsókikötősonon, s amit el tud kapni, azt viszi magával a magasba. Legtöbbször a papírokat szokta utaztatgatni. Ezek vidámak, mert utazhatnak. Még sokszor mintha kiabálnának: „Éljen a vén november!” Ilyenkor rettenetes haragra lobban november, és felviszi a huncutkodó papírokat 20 m magasra is. Ezek a nagy magasságban megszedülnek, és a földre esnek. Nehezen kelnek föl, és szomorúan tapogatják öszszetört tagjaikat. November most is kacag, az arca szinte eltorzul.

Azt hiszem, hogy a városi mérgét mirajtunk tölti ki. Mert nálunk olyan vadul száguld, olyan nagy hideget csinál, hogy sokszor még maga is fázik, reszket. Ilyenkor be szeretne térni hozzánk a meleg lakásba egy kis jó hazai mellé. De bizony nem eresztjük be, hanem söprűnyéllel fenyegetjük az öreget.

Mostanában nagyon haragszik ránk az öreg. De ki tudja miért? Talán azért, mert nem engedjük be a meleg lakásba, vagy talán azért, mert a tiszaparti fűzfák még mindig dacolnak? Ezt már senkisésem tudja. Százszoros hideget csinál, és vadul önti nyakunkba a jeges vizet. Most az egyszer, mivel mást nem tehetünk, mosolygunk. (Steiner Gusztáv IV. o. t.)

f) Bizonyos esetekben a képlátók között olyan egyének akadnak, akik tudatosan vagy tudattalanul, sőt akaratok ellenére, lényegesen elferdített képekben adnak számot a látottakról és tapasztaltakról. Az elferdített, meghamisított képtartalom az ilyen hajlamú gyermekekben a tiszta valóság hiedelmét kelti, melynek eredménye a jól ismert gyermekhazugságok, a kalandvág, a vándorhajlam. Az ilyen tanulóknak szokatlanul csapongó képzeletük van, s lehetetlen képzelgéseiik élményjelleggel bírnak. Ezekben *Weszeley*¹⁰ *képzelőtípusát* ismerjük fel.

A képzelőtípusra rendkívül jellemző példa:

Kisteleki kirándulásom.

A trópusi est hihetetlenül gyorsan lepott meg bennünket. Az izzadság csepegett rólunk. Bombó, a néger szolgám csakhamar elkészítette a moszkító ellen a hálóval felszerelt ágyat. Csakhamar mély álomba merültünk. Már a nap magasan járt az égen, mikor felébredtünk. Felöltözködtünk. A fegyverünk is meg volt töltve. Elindultunk antilopvadászatra. Alig mentünk egy fél kilométert, egy előttem ismeretlen taposott útra értünk. Megkérdeztem Bombót, hogy milyen csapás ez. Ő erre nem kis meglepetésemre azt válaszolta, hogy nemrég egy elefánt ment itt. Ez vadászati szenvedélyemet nagyon felizgatta. Mivel fegyverünk csak kisebb vadak elejtésére volt jó, a pisztolyomat használtam. A puskát odaadtam Bombónak. Már fél napja haladtunk a frissen taposott úton, mikor egy magaslatra értünk. Bombó hasoncsúszva elért a magaslat széléig. Nagy, ruganyos teste macskaügyességgel csúszott előre. Mikor odaért, intett, hogy kövessem. Csodálatos látvány tárult szemem elé. Mintegy 20 hatalmas elefánt legelészett csendesen. A völgy, ahol legeltek, dom-

¹⁰ *Id. m.*

bokkal volt körülvéve. Csak egy kijárata volt. Hamar készen voltam a tervemmel. Odasúgtam a szolgáltnak, hogy mikor a kijáráshoz érek, süsse el a fegyverét, és rögtön jöjjön hozzám. Csakhamar el is értem a kijáratot. Bombó fegyvere ekkor dördült el. Nem tudom leírni azt a riadalmat, ami ekkor következett. A hím akkorát ordított, hogy rengett belé a környék. Megindult a karaván a kijárat felé. Most dől el, hogy sikerül-e a tervem. Az állatok egymással nem törődve, menekültek. Egy öreg nőstény nem bírt velük tartani és elmaradt. Amikor a kijáráshoz ért, célba vettem és lőttem. Az állat felkapta fejét és örült iramban közeledett felém. A fegyverem még egyszer eldördült, de nem talált. A helyzet nagyon komoly volt. Már-már azt hittem, hogy végem van, mikor a megmentő lövés elhangzott mögöttem. A hatalmas állat irtózatosságot ordított, és élettelenül rogyott össze. Vége volt.

Ez volt az első elefántvadászatom.

(M. M. IV. o. t.)

A fogalmazványtípusokkal sokan foglalkoztak és igazolták *Binet* megállapításait. *Weszely* finomabb elemzés és megkülönböztetés alapján több típust észlelt, mégpedig:

- a) leíró-
- b) reflektáló-,
- c) idealizáló-,
- d) megfigyelő-,
- e) képzelő-,
- f) tanult-,
- g) érzelmes típust.

*Domokos Lászlóné*¹¹ négy típusra osztja a tanuló-fogalmazványokat. Ezek:

- a) a gépies-improduktív-,
- b) a reprodukív leíró-,
- c) a szubjektív-elbeszélő-érző-,
- d) az alkotó típus.

A gépies-improduktív típus módszeres fogalmazástanítás esetén csakhamar eltűnik, viszont az alkotó típusnak a többi típusossal való szembeállítás nem megokolt, mert mindegyikben található bizonyos fokú eredetiség, alkotó munka. *Domokos Lászlóné* ily értelemben a típusok rangsorát állapítja meg.

*O. Karstädt*¹² általános szempontból vizsgálja a fogalmazványokat, és ugyancsak négy típust állapít meg:

- a) objektív-,
- b) szubjektív-,
- c) képzelő-,
- d) humoros típust.

¹¹ *Domokos Lászlóné—Blaskovich Edit: Az alkotó munka az Új Iskola-ban. Magyar Gyermektanulmányi és Nevelésügyi Társaság, Budapest 1934.*

¹² *Freie Aufsätze und Niederschriften aus Erfahrung und Unterricht. 6--7. kiadás. Zickfeldt, Osterwieck-Harz 1931.*

Nem szorul bizonyításra, hogy a képzelő- és a humoros típus is szubjektív természetű, ennél fogva két főtípust lehet megkülönböztetni:

- a) objektív-,
- b) szubjektív típust.

Ha a fogalmazványokat típusok szerint akarnók csoportosítani, kiderülne, hogy ugyanaz a tanuló a ráhangolás módja, a dolgozat tárgya, műfaja és egyéb körülmények következtében nem tartozna minden esetben ugyanabba a típusba, de meglepetésszerű eltérés nem volna tapasztalható. *A gyengébb tanulók többnyire kitaranak az alaptípus mellett, a tehetségesebbek azonban vegyestípusúakká fejlődnek, mert a helyzethez alkalmazkodva oldják meg a feladatokat.* Nagy általánosságban tekintve a kérdést, a dolgozatokban a tanulók objektív vagy szubjektív természete nyilatkozik meg.

Példák az objektív fogalmazványra:

Magyar fiú vagyok!

Büszke vagyok arra, hogy magyar fiú vagyok. Mikor visszagondolok ősinkre, mindig elgondolkozom azon, hogy ők megszerezték nekünk ezt a drága földet, mi pedig elvesztettük azt. Szegény magyarok, milyen sokat szenvednek a megszállott területeken! De ők nem csüggednek, bíznak és dolgoznak, mert jól tudják, hogy feltámad még Magyarország! Nem mindig így lesz, mert változnak az idők, és az igazság napfényre jut. Lesz még egyszer ünnep a világon, mikor feltámad Magyarország. Ezért kell dolgoznia minden magyar fiúnak! Én is részt akarok venni szent hazánk visszaszerzésében, mert magyar fiú vagyok!

(Tóth József II. o. t.)

Mit tudna a gólya vándorútjáról beszélni?

A gólya vándormadár. Ezért minden ősszel útra kel, és elmegy melegebb vidékre, honnan csak tavasszal jön vissza. Ez út meséje a következő:

Afrika déli részén vagyunk. A nap sugarai forrón tűznek az öreg földre. A légben mégis vidám élet látható. Nagy seregek vonulnak észak felé. Gólyák ezek. Most kezdődik a tavasz Európában. E hú madarak eljönnek hozzánk. Útjuk előbb egy magas fennsík, majd a Kalahári-sivatagon visz keresztül. Most újra egy magas tábla fölött röpködnek. Néhol leszállnak, megpihennek, majd hatalmas szárnycsattogás közben ismét fölkerelkednek. Útjuk a Kongó medencéjén halad át. A medence közepén hömpölyög a hatalmas folyam. Ezt elhagyva egy beláthatatlan homoksivatag terül el a vándorok alatt. Ez a Szahara. Étlen-szomjan repülnek fáradhatatlanul a hatalmas tábla fölött. Sok leहुll és elpusztul. Végre egy kék mező terül el előttük: a tenger. A parton leszállnak, szomjukat csillapítják, megpihennek, mert ezután jön a legnehezebb munka, átkelni a tengeren. Föl is kerekednek. Bizony, sokan lesznek a tenger áldozatai. Amelyek megmenekülnek, boldogan települnek le az európai vidékeken.

Boldog kelepeléssel hirdetik a természet ébredését, a kikeletet, a tavaszt.

(Pakó Sándor III. o. t.)

Török-magyar bajviadal.

A XVI. században nehéz, de szép volt a végvárak élete. Gyönyörűen énekelte meg a végváriak életét Balassa Bálint, a XVI. század Petőfije.

A végváriak mindig ellenségeskedtek egymással. Aztán hol a magyarok, hol a törökök győztek. Gyakori esemény volt a bajvívás. A bajvívás a következőképpen folyt le. Először a meghívás szertartásának kellett lefolynia. Péter István lendvai végvári vitéz megtudta, hogy a szomszéd vár Ali nevű basája rosszul bánik harcosaival. Akkor fogta magát, és a következő levelet írta: „Adassék e levél nékem jó barátomnak, Ali basának. Hallám vitézséged, te jó ember. Hallám azt is, hogy a környéken a legbátrabb vitéznek tartod magad. Nos, ha kedved tartja, víjjál meg velem szerdán d. u. 3 óraker a szentpáli mezőn. Ekkor aztán megtudjuk, hogy ki a vitézebb. Péter István.“ Ali basa válaszolt neki, hogy hajlandó vele megívni. Szerdán d. u. 3 óraker meg is jelentek pontosan a szentpáli mezőn. Megválasztották a tuszokat és az igazlátókat, s aztán megkezdődött a vívás. Természetesen az ügyesebb győzött. A győztes Péter István lett. A vívás után barátságosan kezet szorítottak. Azután lakomát csaptak, és barátságosan lebeszélgettek. A hazatérés előtt pedig megajándékozták egymást.

Ilyen volt a török-magyar bajviadal.

(Kovács István IV. o. t.)

Példák a szubjektív megnyilatkozásra:

Magyar fiú vagyok!

Büszkeséggel tölt el engem ez a gondolat. Büszke vagyok arra, hogy ilyen kiváló nemzetnek vagyok a fia. Egy olyan néphez tartozom, melynek ősei rettegésben tartották egykor egész Európát. Ez a nép már ezer esztendeje van itt ebben a hazában. Ezer esztendőn keresztül kitarított az idegen népek között. A magyar nemzet olyan, mint egy tenger közepén álló sziget, amit minden oldalról ostromolnak a hullámok. A legnagyobb ostromlás közepette, mikor a sziget már-már gyzedelmeskedett, bekövetkezett a szomorú pillanat: a dagály. A dagály elborította a sziget nagy részét. Ezért nekem, magyar fiúnak iparkodnom kell, hogy visszaszorítsam az idegen, piszkos hullámokat, amelyek bemocskolják, pusztítják a magyar földet. Ezért olyan nekem ma magyar fiúnak lenni. Én azonban rendületlenül kitaratok a győzelem reményében, s ha kell, életemet is feláldozom.

(Mész László II. o. t.)

Mit tudna a gólya vándorútjáról mesélni?

„Látjátok kedves fiaim, a reggelek már ködbe burkolják magukat. A nappalok, igaz, még elég melegek, de máról holnapra beköszönhet a hideg ősz.“ „No és — kelepelték kíváncsian a kis gólyák — hová megyünk? Mondjátok el, olyan kíváncsiak vagyunk.“ „Jó, elmondjuk, úgyis jó, ha tudjátok, mert rövidesen elmegyünk.“

„Majd egy szép napon összegyűlünk a nagy réten, és akkor nekivágunk a nagy útnak. Lassan megyünk előre, mert ha sietünk, elfáradtok ti, fiatalok, és nem bírjátok ki azt a sok mérföldes utat. A fákat, folyókat, hegyeket mind-mind úgy látjuk, mintha egy tarka abrosz volna alattunk. A folyók mint valami ezüst díszek, úgy néznek ki, mintha valami fenséges köntös ezüstsujtásai lennének. Ezek mint röpke pillanatok vonulnak majd el szemeink előtt, és ezek után az ég színével majdnem egyszínű, szinte az éggel egybeolvadva jön valami. Ez még csak a szép! Tudom nem találjátok ki, hogy micsoda! Hogy

ne örjétek a fejeteket, hát megmondom: tenger. Több nap fogunk a tenger fölött utazni, majd jól megfigyelhetitek. Nagyon szép. Itt-ott mint barna gyöngyök, úgy helyezkednek el az apró szigetek a tengeren. Még a színe is változik: hol kék, hol zöld, hol meg szürke. Mint egy színes abrosz. Ha elhagyjuk, elérjük azt a mesés vidéket, ahol soha nincs tél. Ott az emberek nem ismerik a tél zordonságát, örökös tavaszt-nyarat élveznek.“

„Hát ha mi most elmegyünk oda — vág bele egy kis szószátyár gólya — minek jövünk vissza?“ Az öreg gólya látja az értetlenek fecsegését, csak annyit mond: „Gyerekek vagytok, és nem tudjátok, mi az a honvágy, ami minket ilyen nagy útnak hajt csak azért, hogy fölkereshessük azt az áldott fészket, ahol születünk, mert csak ott jó.“ (Skultéti Medárd III. o. t.)

Török-magyar bajviadal.

A török megszállás idejében a végvári vitézek folyton virtuskodtak. Bajvívásra hívták ki egymást.

Történt egyszer, hogy Galambóc vár kapitánya, a vitéz Zentai György a következő levelet dobatta be a szomszédos török várba: „Adassék e levél a vár vitéz és nagynevű bégjének, Ali Musztafának. Hallottam kegyetlen és gyáva híredet, remélem nem bújsz el előlem. Ha van bátorságod, hát mához egy hétre délután állj ki velem a gajdai mezőn bajvívásra. Addigra jól mulasd ki magadat, mert utána már nem lesz alkalmad. Zentai György.“ A magyar vitézek lándzsára kötve behajították a levelet a török végvárba. A bég elfogadta a kihívást, mert a kitűzött időben megjelent a gajdai síkon. A magyarok már várták. Nagy kört alakítottak, majd kiválasztották a túszokat és megnevezték az igazlátókat. Ezek után a kör közepén megjelent a két bajnok. Zentai szénfekete lovon ült. Hatalmas termetén feszesen állt az ünnepi vitéz ruha. Kezében egy nagy öklelő kopját tartott. A sisakján egy fehér toll állt. A basa középtermetű, zömök ember volt. A bíborvörös ruha finom gyűrődéssel simult testéhez. A turbánján török félhold ékeskedett. A kezében ő is kopját tartott. A jel elhangzott. A két bajnok összecsapott. A magyarok ajkán felhangzott az „Isten segélj!“ A törökök „Allah“ kiáltást hallattak. Az első összecsapásnál nem dőlt el a küzdelem. Még háromszor csaptak össze eredménytelenül. A nézők izgalma egyre fokozódott. Végre Zentai egy szerencsés összecsapásnál kivetette nyergéből a béget. A magyarok üdvrivalgásban törtek ki. Zentai leugrott tajtékozó paripájáról és a béghez közeledett. A török halálát várta, de Zentai megkegyelmezett neki. A török basa hálából egy elefántcsontnyelű tört adott neki ajándéku. Azután a várba mentek, és nagy lakomát rendeztek. Egész éjjel tartott a lakoma, folyt a bor. Reggel aztán a törökök hazamentek, és másnap, mintha mi sem történt volna, mint a legnagyobb ellenségek álltak ismét szembe egymással.

Ilyen mozgalmas volt a végvárak gyöngyélete a XVI. században.

(Welgert Ede IV. o. t.)

A tanítás feladata a típusokkal kapcsolatos hátrányok lenyegetése, és az előnyök uralomra juttatása.

4. Az erkölcsi nevelésnek rendkívül eredményes módja az *önismeret és az emberismeret mélységeibe való betekintés*, a *figyelemnek a lelki élet felé fordulása*, a „belső“ szemlélődés, az erkölcsi megélés és állásfoglalás.

Néhány példa:

Ha egy kívánságom teljesülne.

De jó is volna az, ha megjelenne egy tündér, és megkérdezné, mit kívánok. No egyhamar nem tudnék rá megfelelni! De azt hiszem, jó egészséget kérnék tőle. Mert sajnos, ez nincs meg nekem. Boldog ember az, akinek meg van az egészsége. Szorgalmasan, fáradhatatlanul tud dolgozni, vidám, jókedvű, soha sincs semmi baja. Ha egészség van, minden van. Hiába gazdag az ember, hiába okos, ha nincs egészsége. Ez a legnagyobb kincs a világon, s aki ezt megőrzi, az boldog.

(B. R. I. o. t.)

Milyen vagyok én?

Az ógörög bölcs iskolájára ez volt felírva: „Ismerd meg tenmagadat!” Valóban az önismeret a legnagyobb tudomány, mert az emberek rendszerint igen jó véleménnyel vannak saját magukról, embertársaikat pedig minden csekélységért elítélik. Nézzük, hogyan állok én az önismeret nagy tudományával! Megpróbálok benne elmélyedni.

Előveszem a tükrömet és magam elé állítom. Nézem, elmerülve nézem. A külsőm hasonlít egy 14 éves fiú külsejéhez. Hiszen a 14 éves fiúk nagyjában egyformák. Külsőmmel meg vagyok elégedve, már ahogy lehet. De ha nem volnák megelégedve, akkor sem segíthetnék rajta olyan nagyon sokat. Legfeljebb a ruházatomon, de az arcomon, a hajamon csak az élet fog változtatni.

De most nézzünk bele a lélek rejtekébe. Tegyük egy utazást, s akkor majd megtudom, vajjon milyen vagyok én?! A lelket nem árulja el a test, a test csak elfödi a lelket. Ha valakit ismerünk, lehet, hogy csak a külsejét ismerjük, a belsejét nem. Így van ez nálam is. Ki tudhatja, hogy mi van a szívem mélyén? Az Isten. Tudja Ő, hogy én nagyravágyó, dicséretet szerető, testben-lélekben hiú vagyok. Igen szeretem a szép ruhákat. Türelmes vagyok, amíg meg nem lengetik előttem a vörös posztót. Nem szeretek veszekedni, durváskodni, másokkal szemben igen engedékeny vagyok, nem kellene azonban magammal szemben elnézőnek lennem, mert annak sokszor kárát vallom.

Nagyon szeretek olvasni. Sok Gárdonyi-, Jókai-, May- és Verne-könyvet olvastam már. Mindenben igen sok szépség és tanulság van. A Verne- és May-könyveket azért szeretem annyira, mert részletes útítapasztalatokat közölnek a világ minden részéről. Gárdonyi és Jókai könyvei pedig föltámasztják a multat. Nagy érdeklődéssel olvasom a színdarabokat is. Igen nagy híve vagyok a mai kor vívmányainak, és szívesen olvasok a gépekről és találmányokról.

A gyakori lelkiismeretvizsgálás hasznos cselekedet. Ezáltal elérhetem azt, hogy nem csak nekem, hanem mindenkinek jó véleménye legyen rólam.

(F. L. III. o. t.)

Milyen szeretnék lenni?

Milyen is szeretnék lenni? Bizony nehéz kérdés. Nehéz kérdésre pedig nehezen lehet felelni. No de azért megpróbálok.

Mint minden fiúnak, nekem is van egy mintaképem. Személyesen nem ismerem, csak sűrűn látom. Ilyen szeretnék lenni! Dehát milyen is ez az ember? Szép, magas, feketehajú, és mindig sportruhában jár. Már most is,

amiben lehet, utánozom. A hajviseletben, az öltözködésben, a járásban. Ez az ember futballmérkőzésekre és úszni jár. Hát én is járok. Igyekszem mindig a közelében lenni és utánozni.

Valahányszor találkozok veled, mindig feltűnik csinos megjelenése, finom ruházata, megelégedett arca. Ha szép idő van, kerékpáron jár, ha esik az eső, akkor kockás esőköpeny van rajta. Én mindig szeretnék utána járni. Ez egy való példakép, és én szeretnék mindenben hozzá hasonló lenni: olyan csendes hivatalbajáró, nyáron kerékpározó ember. (B. J. III. o. t.)

Hibáim.

Hiba nélkül ember talán nincs is a világon. A legtündöklőbb szépségben is vannak szépséghibák. A legtisztább lélekben is vannak csorbák.

Ha ez így van, én sem vagyok mentes a hibák sorozata alól. Ezért szilárd elhatározásom, hogy önismerettel küzdjek hibáim ellen. Ez a legjobb fegyver a rossz szokásokkal szemben. Ez figyelmeztet a magyar közmondásra, hogy más szemében a szálkát is meglátom, de a magaméban a gerendát sem. Ezentúl épp az ellenkezőket fogom vallani. Egyik hibám: társaimról a leplet lerántani. Rájöttem, hogy magammal kellene azt cselekednem, amit eddig társaimmal tettem. Ismerem e szokás káros hatásait. Tudom, hogy e miatt sem most, sem később nem állhatom meg helyem a társadalomban. Ezért ezentúl mindent megfontolok, hogy kiről mit beszéljek.

Szeretek nagyfiúskodni. Beszédemet és modoromat szeretném olyanná tenni, mint akár az érettségizett fiúké. Ezért barátaim neheztelnek rám. Megismertem e hiba hátrányát is. Ma már inkább alkalmazkodom barátaimhoz, mint a nagyokhoz.

Ez a két legfőbb hibám. Ez is elég ahhoz, hogy a társadalomból kitaszított emberré tegyen. Mai fogadalmam tehát a káros szokások leküzdésére irányuljon. (K. Gy. IV. o. t.)

Ráérek...

Szép verőfényes délután volt. A délelőtti komoly iskolai elfoglaltság után örömmel siettem a szabadba.

Pajtásaimat két táborra osztottam, és megkezdtük a közismert „Adj király katonát!” nevű játékot. Mindig jobban és jobban belemelegedtem a játékba, úgy hogy el is felejtettem, hogy kötelességem is van, hogy az írásbeli feladatom nincsen készen. Folyt a játék. Mindegyikünk arcán ott gyöngyözött a verejték, amit a melegség csalt a felszínre. Belőlem nem csak ezt csalta ki a hő, hanem eszembe jutott a lecke. „Tyű, a kutya fáját, de nagy szöveget ütött ez a fejembe!” — kiáltottam föl. „Micsoda, Pista? — kérdezték a többiek. „Eh, semmi, semmi!” — feleltem, s igyekeztem elhessegetni magamtól ezt a gondolatot. Már-már azt hittem, hogy megszabadultam tőle, mikor nem kis bánatomra újból előjött. „Miért rettegek ennyire tőle, hiszen ráérek!” — nyugtattam meg magamat. Ezzel el volt intézve az egész. Folyt a játék tovább. S este haza felé bandukoltam. Fáradt voltam. Igyekeztem most már a leckét elkészíteni. Igen ám, csak nem lehetett. Édesanyám parancsszavát hallottam a hátam mögött. „Pista eredj a kútra, most a boltba szaladj, de gyorsan ám!” — s más ilyenfélék pattantak rám, nem kis keserűségemre. „Most nem lehet leckét csinálni, egész délután ráértél volna a játéktól!” S én igazat adtam édesanyámnak. Hányszor eszembe jutott ez a játék alatt, s azzal az átkozott „ráérekkel!” nyugtattam meg lelkemet. Most itt van, nem lehet a leckét elkészíteni. Gyorsan peregtek le a percek, majd

az órák, és nekem le kellett feküdnöm. „A lecke nincs kész“, — ez a gondolat cikázott bennem, míg el nem aludtam. Ez az alvás sem volt kellemes számomra. Az álom borzasztó volt. Láttam egy hatalmas szörnyet, melyre az volt ráírva: „Lecke.“ Megszólalt valami különös túlvilági hangon, és számon kérte, hogy én miért nem készítettem őt el. Brr, megborzasztam, majd fölébredtem ijedségemben. Örömmel állapítottam meg, hogy az ágyban vagyok. Édesanyám szava harsant kis idő múlva: „Pista fölkelni, reggel van!“ Fölkeltem. Elvégeztem a reggeli teendőket, majd az iskolába mentem. Elég jól eltelt az első két óra. A harmadikban számonkérték a házi feladatot. Én csak üres füzetet tudtam bemutatni. Kérdi a tanár úr: „Hát te nem készítettél el a feladatot?“ Ötöltem-hatoltam, verejtékeztem, s legszívesebben elszüljedtem volna. Mert különös dolog az, ha a jeles tanuló megfélemedezik a kötelességről. Ugy éreztem, hogy minden szem kárörömmel felém fordult. Borzasztó volt.

Kellett ez nekem? S mind a „ráérek“ miatt! Azóta nem hiszek ennek az átkozott szónak, s ez lett a jelszavam: „Első a kötelesség, és csak azután a szórakozás.“ (K. I. IV. o. t.)

Milyen pályára készülök?

A pályaválasztás a mai nehéz időkben nagyon nagy kérdés.

Legjobb, ha az ember maga választhatja meg foglalkozását. Nem jó, ha ezt másra bízuk, mert olyan helyre kerülhetünk, ami nekünk nem felel meg, ez pedig egész életünkre rossz hatással lehet. Boldog az a fiú, aki ezt az életbevágó kérdést okosan megbeszélheti szüleivel, s kedve és hajlama szerint dönthet. Szüleim a borbélymesterséget akarják rámkényszeríteni, pedig még a gondolatától is borsószik a hátam. Igaz, hogy szüleim javamat akarják, de úgy gondolom, hogy erőszakkal senkit se lehet boldogítani.

Én szívvel-lélekkel műszerész szeretnék lenni. Már kisgyermek-koromban nagyon érdekelték a gépek, és szerettem fúrni-faragni. Mindennél jobban örültem, mikor egy mechanikai játékot kaptam. A tantárgyak közül a természettan és a vegytan ragadta meg legjobban érdeklődésemet. Mindent meg fogok tenni szüleim felvilágosítására, és hiszem, hogy nem gördítenek akadályt boldogulásom elé.

Műszerész leszek, mert kedvem és hajlamom ezt parancsolja! Aki pedig e szerint választ pályát, bizalommal tekinthet a jövőbe. (M. M. IV. o. t.)

Legkedvesebb barátom.

A múlt év nyarán ismerkedtem meg veled. A neve Gyurka. Nagyon jó fiú. Ő is mint én, harmadik polgárba jár.

Nálam egy fejjel nagyobb. Vékony termetű ifjú. Szép barna haja van. A szemei úgy villognak, mint a macskáé. Nagyon lelkiismeretes és jóindulatú. Nem szeret civakodni. Egy hibája van, hogy nem takarékos. A pénzt mindig nyalánkságokra költi. Akárhányszor találkozok veled, mindig rág valamit. Megkérdezem tőled: „Mit rágsz?“ Ő nem azt feleli, hogy mit rág, hanem azt mondja: „Kaptam az ebédhordásért húsz fillért, és azért vettem cukrot.“ Hej, de sok pénzt elköltött cukorra! Az édesanyja pedig mindig mondja: „Ne edd fiam azt a sok cukrot, mert elvásik a fogad tőle!“ De ő rá se hederít. Szeretném leszoktatni erről a veszedelmes hibáról. Mert ha felnőtt korában is úgy cselekszik, és nyalánkságra költi keresetét, anyagilag tönkremegy, eladósodik, elveszti becsületét, és a hitelezők rabszolgája lesz.

En felvilágosítással és dorgálással igyekszem őt leszoktatni erről a helytelenségről.

Mi testi-lelki jóbarátok vagyunk, s barátságunkat semmi se ingathatja meg. (K. J. III. o. t.)

Egy furcsa ismerősöm.

Nincs olyan nap, hogy barátommal, Miskával ne találkoznék. Milyen gyerek is ő?

Külsőre nem valami kifogástalan. Nálam kissé nagyobb, de különös a feje, melyet fehér haj főd. Ezért más sokszor megszólították: „Öcsém, talán bemeszelték a fejedet?“ Ezért olyan mérges lett, hogy ami a kezébe akadt, azt hozzá vágta a csúfolódóhoz. Különben is nagyon haragos természetű. Igen vigyázva kell neki szólni, ha azt akarom, hogy meg ne haragudjon. Lomha járású. Szeret üldögélni és faragni. Sokszor emiatt vesztem össze vele. Az egyik napon amint benézek, látom ám, hogy a koma farag. Bemegyek. Nagy halom forgács veszi körül. Éppen állítja össze a repülőgépet. Amint készen van, ideadja, hogy nézzem meg. Szép munka volt, csak hiányzott a farok. „Miska! — szólok neki — leesik ez farok nélkül!“ Na több se kellett. Elvette tőlem, majd földhöz vágta és összetaposta. Azután beszaladt. Mikor másnap találkoztunk, még csak rám se nézett, mert hibát találtam munkájában.

Ha ismerősöm nem szokik le hirtelen természetéről, sok baja lesz az életben. A furcsa embereket senki se szereti. (Sz. I. III. o. t.)

Egy érdekes osztálytársam.

Minden osztályban akad egy-két érdekes tanuló. A mi osztályunkban is van egy. Mindenki jól ismeri hebehurgya természetéről.

Reggel még be sem lépünk az osztályba, már tudjuk, hogy itt van a legérdekesebb barátunk. Messzire elhallik rikácsoló hangja. Alapjában véve nem rossz gyerek. Ő már nem tehet arról, hogy olyan hebe-hurgya természetű. A mi nyelvünkön mondva szeret társaival „kitolni.“ Keresi az alkalmat, hogy mikor tegye társait csúffá. Bár mindig a rövidebbet húzza.

Multkor láttam őt a Széchenyi-téren, labdarugást játszott kisgyerekek között. Mind ügyesebb volt nála. Soha se volt nála a labda, ha rúgták neki, mindég elvették tőle. Ilyenkor pedig mérgelődött. Már többször megfigyeltem barátunkat. Mindég olyan gyerekek között játszik, akiket meg tud verni.

Butának nem buta. Tudna tanulni, ha akarna. Már többször bevallotta, hogy otthon nem tanul semmit. Amit tud, azt mind az iskolában tanulja meg. Volt olyan reggel, mikor a feladatot is itt írta. Egy magyar óra előtt mutatta füzetét, hogy milyen keveset írt. Nagyon drukolt. „Csak ne szólítana fel a tanár úr“ — mondta. De a véletlen úgy hozta, hogy neki kellett felolvasni a dolgozatot. Legnagyobb csodálatunkra egész hosszú dolgozatot olvasott fel. Igaz, hogy csupa zagyvaság volt az egész. Az óra végén elárulta a titkot. „Fejből mondtam mindent“ — mondta, és jót nevetett rá.

Se szeri, se száma az ilyen csintalan cselekedeteinek. De azért szeretjük mindnyájan, mert ha szomorkodunk, ő megnevettet minket, és újból felderül az osztály kedve.

Ez az érdekes társunk L. J.

(H. J. III. o. t.)

Amikor jót cselekedtem.

Egyszer amint mentem az utcán, egy sarkon megpillantottam egy öreg bácsit. Kezében fehér bot volt. Mindjárt gondoltam, hogy vak. Éppen forgalmas volt az utca. A gépkocsik és kerékpárok tömege lepte el az utcát. Odamentem és megkérdeztem, hogy a szembenlévő oldalra akar-e átmenni, amire igen-nel válaszolt. Karonfogtam és átvezettem a tulsó oldalra. Utána pedig örültem, hogy egy embertársamon segíthettem. *(Vig Gyárfás I. o. t.)*

Rossz fát tettem a tűzre.

Egyszer otthon nagyon megéheztem. Megkérdeztem édesanyámtól, hogy ehetek-e lekvároskenyeret. Édeanyám nem engedte meg, mert nem régen ebédeltünk. Én csak azt vártam, hogy elmenjenek hazulról. Mindjárt a lekvár után nyúltam. De megjártam, mert a lekváros üveg kiesett a kezemből és összetört. Mikor édesanyám hazajött, megbüntettet, mert rossz fát tettem a tűzre. Azóta nem vagyok pákosztos. *(Bodoni József I. o. t.)*

Nem ijedtem meg.

A mult nyáron történt, hogy testvéremmel egy téren labdázunk. Egyszer egy nagyobb gyerek jött arra. Mikor mellénk ért, szó nélkül fölkapta a labdát és tovább ment. Hiába kértem tőle a labdát, ő csak fenyegetődött. De biz én nem ijedtem meg tőle, hanem amint később megtudtam, a gyerek igen gyáva volt ahhoz, hogy továbbra is magánál tartsa a labdát. Így aztán mikor visszaadta, tovább játszottunk. Nem kívánom a másét, de az enyémet sem engedem. *(Horváth Péter I. o. t.)*

Amikor katonásan viselkedtem.

Reggel 4 óra volt. A nyári nap fényesen sütött. Keresztapámmal Szegedről Sándorfalvára indultunk kocsival. Oda az utat minden baj nélkül tettük meg. Este felé keresztapám spicces állapotban volt, minthogy a korcsmároshoz mentünk. Ha hazafelé ő hajtja a kocsit, az árok lesz az országút. Én voltam rászorulva a gyors ló hajtására, ami nem egykönnyen ment. Észrevette, hogy nem keresztapám hajtja. Ágaskodott. A gyeplőt szorosabbra fogtam, és így valahogy lecsendesült. Először kissé megszeppentem, de nemsokára megembereltem magam. Szerencsésen hazaérkeztünk, és vidám hangulattal telt el az este. Büszkén gondolok erre az utazásra. Nem vesztettem el a fejemet. *(P. J. I. o. t.)*

Addig jár a korszó a kútra...

Még kis gyermek voltam. Mindenbe belekotnyeleskedtem. Egyszer láttam, hogy édesapám cigarettázik. Oda lopózkodtam, és elvettem egy cigaretta-papirt, Gondoltam, ha másnak szabad, nekem is szabad ciagerettázni. Összeszedtem a papirt, de dohányt nem tettem bele. Mikor rágyújtottam, a papir egy pillanat alatt elégett, és a láng úgy megégette az orromat, hogy elkezdtem kiabálni. Az orromon nemsokára nagy seb keletkezett. Akkor megfogadtam, hogy nem járok többé tilosban. *(Faragó Jenő I. o. t.)*

Miért kaptam a legszebb jutalmat?

Nyár volt. A nap forrón tűzött le a földre. A SzUEban mindenki izgult, mert verseny kezdődött. Én is izgultam. Mink öten indultunk a versenyre.

Megrázkódott a síp hangjától a levegő, és mind az öten a vízbe ugrottunk. A cél feléig majdnem együtt úsztunk. De azután kezdtek lemaradozni. Én is lemaradtam, de nem nagyon, mert második lettem. Ezért egy bronzérmét kaptam. Nagyon örültem neki. Eltettem, és ha nagy leszek, akkor is az eszembe jut az első legszebb jutalmam. (Sáró József I. o. t.)

Megválogatom pajtásaimat.

Egyszer volt még csak rossz pajtásom. Vidám, jókedvű és kissé csintalan fiú volt. Annyira rossznak azért nem gondoltam, mint amilyennek megismertem később. Egyik alkalommal éppen a másnapra való leckét írtam, amikor az asszonyok sikoltására lettem figyelmes. Kisziettem az utcára, és siető embe-
reket láttam. Mindenik kezében vödör volt. „Ég a Siposek szalmakazla!” — hallatszott az asszonyok sikoltása. Csakugyan égett. Az embereknek azonban sikerült eloltaniok, és csak az egyik kazal égett meg. Később kiderült, hogy az én Sándor barátom a kazal mellett tűzzel játszott, és az valahogyan meggyulladt. Ez volt az én első rossz pajtásom, de ez lesz az utolsó is. Mindig furcsa fiúnak tartottam, de kénytelen voltam vele barátkozni. Meg kell tehát válogatnunk pajtásainkat, mert az ember sok jót, de sok rosszat is tanulhat barátaitól. (Németh Kálmán II. o. t.)

Minek örülnék legjobban az új esztendőben?

Újra elmúlt egy év... S mi bambán tekintünk a jövőbe, és szorongó szívvel várjuk, hogy mit hoz a rejtelmes sors...

Új esztendőben vagyunk. S lelkünkben újabb és újabb örömök és szomorúságok váltakoznak. Mindenkinnek van valami kívánsága. Nekem is van... Már évek hosszú sora óta vágytam egy kerékpárra. S minden új esztendő elején biztatgattam magam: „Talán majd ebben az évben. Talán majd ebben az évben.” De bizony ez sosem következett be. Tudva-tudtam és tudom, hogy szüleim fáradtságos munkával keresik meg a rávalót. De hiába, a vágy mégis csak vágy. Most már azonban biztos vagyok benne, hogy megkapom a várva-várt ajándékot, mert szüleim megígérték, hogyha jól tanulok, mindent megkapok: S ennek módfelett örülök.

Ha megkapom! . . . Ah, hiszen miért is beszélek? Én volnék a legboldergabb ember a világon. S talán azt is mondhatnám, ennek az ajándéknak tudnék legjobban örülni az új esztendőben! Mert a gép a modern ember életetője (Hódi Sándor III. o. t.)

Amikor árulkodtam.

Egy emlékezetes nyári napon történt, hogy csapatunk a „Herkeváros“-sal mérkőzött, és egy szerencsétlenül rúgott tizenegyes szomorú következménnyel járt.

A tizenegyest megrúgták, de háló helyett Sz. I. igazgató úr ablakába röpült. Kissé megijedtünk. Kiváltképen az, aki a labdát rúgta. Rövid töprengés után mind elszaladt, de én ott maradtam. Kis idő múlva kijött Sz. bácsi és kérdezte tőlem, hogy ki törte be az ablakot? Én lelkendezve mondtam meg vidám pajtásom nevét. A bűnös lakására mentek, és kérték annak szüleitől a kár megtérítését. A szülők megiegyedtek, mert a fiuk nem mondta otthon, hogy mit cselekedett. A fiú pedig esküdözött égre-földre, hogy ő ártatlan, és nem ő törte be az ablakot. Hazamentek Sz.-ék, és már azon voltak, hogy az ablakot megcsináltatják ők, ha már a bűnös nem került meg. De

ekkor váratlan fordulat történt. A bűnöst nem hagyta a lelkiismeret nyugodni. Elment Sz.-ékhoz, töredelmesen bevallotta bűnét, és bocsánatot kért. Arra kérte őket, hogy ne mondják meg szegény szüleinek, mert nem akar nekik szomorúságot okozni. Majd ő megtéríti a kárt a heti borraalóból. Sz. igazgató úr megveregette a derék és lelkiismeretes fiú vállát, és elengedte neki a kártérítést. Most én csávában maradtam, mert ártatlan barátomra akartam a bűnt rákenni. Nagyon megbántam tettemet, és megfogadtam, hogy soha többé nem árulkodok. Kénytelen voltam sokáig Sz. igazgató urat elkerülni.

Ebből a történetből azt vontam le magamnak tnulságképen, hogy mindent előre megfontolva cselekedjek. Ezáltal elkerülöm azt, hogy magamnak vagy másoknak akaratlanul kárt okozzak. Ragaszkodom a színtiszta igazsághoz, és olyan cselekedetről, miben nem vagyok biztos, nem nyilatkozom.

(K. I. III. o. t.)

Nem vagyok bosszúálló.

Sok esetben megmutattam már, hogy nem vagyok bosszúálló. Ezzel nem dicsekszem, hanem csak kijelentem, hogy nem vagyok veszekedős természetű.

Egy alkalommal nagy csúfolódással fogadtak játszótársaim. Nem akartam a durvaságot észrevenni, és úgy tettem, mint aki nagyot hall. Ezzel zavarba hoztam a csúfolókat. Súgtak-búgtak egymásnak, én azonban természetes hangomon hívtam őket játszani és fürödni. Nagyban lubickoltunk a vízben, és nem is gondoltam arra, hogy még durvaságra is kerülhet sor. Egyszer csak egy sárgombóc repült az arcomra. Fájni nem fájt ugyan, de mégis kellemetlenül érintett, hogy pajtásaim nem maradnak békében. Noha tudtam volna ellentálni, mégsem tettem. Szó nélkül távoztam. Nem álltam bosszút az oktalan támadásért, pedig tehettem volna.

Másnap szégyenkezve akarták hibájukat jóvátenni. Nem haragszom rájuk, de durva fiukkal nem barátkozom.

(Vadász Adorján III. o. t.)

Egy erős elhatározásom.

Nem is olyan régen egy nagy elhatározáson törtem a fejem. Postatakarék-könyvet akartam váltani.

Ez az elhatározásom nemsokára célt ért. Egy szép napsütéses délután elmentem egy barátomhoz játszani. Javában folyt a játék, mikor barátom édesanyja közénk jött és megkérdezte, hogy ki akarna segíteni sznetet hordani a fáskamrába. Aki segít, 1 pengő borraalót kap. A többi barátaim persze mind el voltak foglalva a játékkal, és egynek se jutott eszébe segíteni. Én azonban vállalkoztam. Nem is telt bele egy óra, már az egy pengővel a kezemben boldogan búcsuztam el irigykedő barátaimtól.

Egyenesen a postára mentem, s váltottam egy betétkönyvet. Majd boldogan tértem haza, mint aki jól végezte dolgát. Azóta az 1 pengőből 8 pengő 20 fillér lett. Takarékoskodom!

(Tóth József III. o. t.)

Nem vesztettem el lélekjelenlétemet.

Az egyik napsugaras nyári napon vidáman játszottunk a réten. Lovagoltunk.

Felültünk a jó öreg lovunkra, Fánira. Vigan lovagoltunk egy darabig felváltva, a barátom és én. Egy szerencsétlen pillanatban azonban Fáni megbokrosodott, és azon igyekezett, hogy mennél előbb levessen a nyeregből. De

én nem vesztettem el lélekjelenlétemet. Erősen megmarkoltam a sörényét, és lábammal megsarkantyúztam a ficánkoló lovat. Erre még jobban elkezdett vágatni. De megfékeztem, és lassan lecsillapodott, s vígan lovagoltunk tovább.

Ne veszítsük el lélekjelenlétünket a legnagyobb veszedelemben sem. Mert az élet viharában csak a nyugodt, magán uralkodó ember tud megélni.

(Kodreán György III. o. t.)

Legkedvesebb tantárgyam.

Örömmel megyek az iskolába, mert az utolsó előtti óra vegytan lesz, és ez a legkedvesebb tantárgyam.

Alig múlik el vegytanóra kísérletezés nélkül. Hiszen ez a lelke ennek a tantárgynak, és ezért szeretem. Megmagyaráz olyan dolgokat, amelyeket tudtam már tapasztalatból. Nem is sejtettem, hogy ezekkel a tapasztalati dolgokkal egy tantárgy: a vegytan foglalkozik. Például mikor a burgonyát tisztítottam, a kére olyan fehér valami rakódott le. A kezem is olyan reszelős lett utána. Mi lehet vajjon ez az anyag? Erre felel a vegytan. Keményítő ez a réteg. Ehhez a keményítőhöz még más egyéb anyagokat adunk, és ezekből lesz a krumplicukor, hevítés-párolás útján, amit mi vígan szopogatunk. Másik kérdés: hogyan készül az üveg, aminek a gyakorlati életben olyan nagy jelentőséget tulajdonítanak? Erre is felel a vegytan. Megmagyarázza töviről-hegyire, milyen anyagokat tesznek a tégelybe, hogy azoknak összeolvadásából kapják az üveget. Majd a folyékony üvegbe belenyomják a fuvócső végét. A cső végére rakódik az anyag, ezt aztán fújással, préseléssel alakítják.

Ezen a két dolgon kívül még sokat magyaráz, vagy kísérlet keretében igazol a vegytan.

Ez a tárgy felel meg legjobban a természetemnek. Gyönyörű dolog a természet titkait fürkészni.

(Kószó István IV. o. t.)

Legkedvesebb tantárgyam.

Legkedvesebb tantárgyam a történelem. Ezt tanulom a legszívesebben, s ezt értem meg leghamarább. A történelmet kétszer-háromszor átolvasom, s már tudom is. Szinte a fejembe mászik.

„A történelem az élet tanítómestere.“ Ez nagy igazság. Sok mindenre megtanít a történelem. Megtanít sok tapasztalatra, többek közt, hogy a múltban történetekből megtudjuk helyesen ítélni a jelent, és esetleg egyéb jelenségekből következtethetünk a jövőre. S ez nagyon fontos. Megmutatja, hogy melyek a helyes és nem helyes események, fejtegeti, vizsgálgatja őket. Azonkívül érdekes is a történelem, s nagyon változatos. Megismerteti velünk a múltban élő népek szokásait, azoknak történetét. Megtudjuk egy eseményről, hogy jó volt-e vagy rossz, s hogy milyen hatással volt az egyénre, a nemzetre s az emberiségre.

De az igazi ok, amiért legjobban szeretem a történelmet: nagyon szeretek külpolitikával foglalkozni. Az európai népek áldatlan hatalmi versengését és hazánk trianoni helyzetét nagy figyelemmel kísérem. Ehhez pedig történelmi tudás kell. A történelem arra nevel, hogy rendületlenül dolgozzunk, régi határainkért, mert kitartó, becsületes és igazságos követelésünk teljesedésbe megy. Sokszor voltunk már bajban, mégis kiláboltunk minden szenvedésből. Az idő nekünk dolgozik!

(Nagy Zoltán IV. o. t.)

5. A nevelőtanítás egyik főfeladata a hazafiúi érzület, a nemzeti öntudat, az áldozatos hazaszeretet kifejlesztése, a tanulónak a

magyar sorsközösség öntudatos, felelősségteljes, cselekvő tagjává avatása. Ebben a munkában — a nemzetismereti tárgyak között — kimagasló szerephez jut a fogalmazástanítás. Az írásbeli megnyilatkozáshoz szükséges komoly elmélyedésnek semmivel sem pótolható, semmivel sem helyettesíthető nevelő hatása van.

Példák a nemzetnevelő fogalmazványokra:

A magyar zászló.

Ha március 15-én végimegyünk az utcán, mindenütt magyar zászlót látunk. A magyar mindig tisztelettel emelte meg a kalapját ez előtt a zászló előtt. A háborúban ez vezette diadalra a magyar katonákat. A piros a szeretetet jelenti, a fehér a tisztalelkűséget, a zöld a reménységet. A piros szín arra inti a magyar embert, hogy vérét ontsa a haza szabadságáért. A fehér, hogy mindig becsületes maradjon. A zöld, hogy a legnagyobb bajban is reméljen. Amikor elmegyek a magyar zászló előtt, tisztelgek. Mindig megbecsülöm ezt a zászlót.

(Bary Róbert I. o. t.)

Miért legszebb ország az én hazám?

A világ legszebb országa Magyarország. Ez mindig kitűnik, ha ránézek a térképre. Az én édes hazám színes, pompás virágcsokorhoz hasonlít. A világosbarna szín az alacsonyabb hegyeket, a sötétbarna szín a magasabb hegyeket jelzi. A zöld az Alföld és a síkságok színe. A kék a tavakat mutatja meg nekünk. A fekete vonalak a folyóvizeket, a piros vonalak a vasutakat ábrázolják. A hegyvidék majdnem egészen elfoglalja hazánk külső részét. Az Alföld hazánk közepén van. Magyarország $\frac{1}{3}$ részét foglalja el. Nagyobb tavak csak Dunántúlon fordulnak elő. A folyók nagyon egységesek. Néhány folyó kivételével mind egy nagy folyóba: a Dunába ömlenek. Látjuk még az országhatárt. A trianoni béke több részre darabolta fel a régi hazánkat. De nekünk hinnünk és dolgoznunk kell, hogy újra visszakapjuk elszakított területeinket!

(Sáró József I. o. t.)

Miért szeretnék katona lenni?

Minden ember leghőbb vágya, hogy katona lehessen. A napokban a Kálly Albert-utcán a tüzerek gyakorlatra mentek. Amint meghallottam a trombitaszót, az utcára szaladtam. Elnéztem a keménynézésű büszke katonákat. Nagy munkára készülnek: ezeréves hazánk visszaszerzésére. Én is ilyen szeretnék lenni.

(Sági Márton I. o. t.)

Vonulnak a katonák.

Vasárnap délelőtt vonulnak a katonák a templomból. Elöl megy a zenekar, utána a katonák. Szépen sorba mennek, egyszerre lépnek. Szinte öröm, lelkesedés rájuk nézni. A huszároknak úgy peng a sarkantyujuk, mintha ezer csengetyü csilingelne. Szép is a katonaélet! Én is katona leszek.

(Badényi János I. o. t.)

Mire tanít a magyar címer?

A magyar címer pajzsalakú. Két részre oszlik. Az alsó részen van négy fehér csik: a Duna, Tisza, Dráva, Száva jelképe. A másik felén látható három

földszínű halom: a Tátra, Fáttra, Mátra jelképe. A hármás halom fölött van a szent korona, és ezen a kettős kereszt. A kettős kereszt azt jelenti, hogy Magyarország keresztény állam. A négy folyó és a hármás halom hazánk természeti szépségeivel, a kettős kereszt pedig a magyar nép lelki szépségeivel ismertet meg bennünket. Sajnos, most a négy folyó el van szabdalva, s a hármás halom szép vidéke csak részben a miénk.

A magyar címer szívbemarkoló tanítással szól minden magyarhoz: Élj becsületes kitartással, és ha kell, halj meg vitéz helytállással meggyalázott, de nagyrahitott hazáért! Bármerre járj, zúgjon füledbe a négy folyó moraja, s emlékezzél a hármás halom visszaszerzésére! Szeresd életre-halálra ezt a földet, amely bölcsőd és koporsód fáját adja!

A magyar címer megtanít bennünket a legszebb erényre: a haza igaz szeretetére. (Bächler Dezső II. o. t.)

Szegény székely nép ...

Szegény székely nép
Akármerre néz,
Akármerre jár,
Az itala könny,
A kenyere sár.

Szomorú világ ez, és szomorú valóság! A székely nép a trianoni békekötés óta egy átoksúly alatt nyög.

Egy átoksúly nehezedik rájuk:

A keserves trianoni átok.

Elveszett az, ami a székelynek a legfontosabb: a szabadsága. Mily nagy fájdalom a becsületes, józan, munkás, bátor és hazaszerető székelynek az oláh igát nyögni!

Ha nagy vihar dül is a Székelyföldön, a keménykötésű székely nem pusztul, rendületlenül állja a megpróbáltatást: az oláh erőszakot. A mesés Csaba királyfi már sokszor jelent meg a legnagyobb csapások idején, s a testben-lélekben megedzett székely nép nem tűnt el hegyes-völgyes országából. A székely nép ezer év óta él hazájában, s nincs a világnak az a gonoszsága, amelylyel ki lehetne irtani. A székely keményen állja a sarat, de szükséges, hogy mi is dolgozzunk értük. Csak így virágozhat ki újból a szabadság fája!

Nem hagyjuk őket elveszni, míg lesz egy csepp vérünk! Megmutatjuk, hogy él a magyar, él és nem hal meg! (Batki József II. o. t.)

Levél a megszállott területre.

Kedves Ottó Öcsém!

Rég várom megnyugtató leveledet, melyben megírnád, hogy nincs semmi bajotok. Már nem tudtam tovább várni, mert az újságban mindinkább nyugtalanító hírek vannak.

Ugy-e, nem a legjobb sorsotok van, még otthon sem? Hát még az iskolában! Ha jól tudom, egy héten csak egy magyar órátok van. Ti az olvasókönyvben azt olvastátok, hogy Mátyás király oláh volt. Ezt el ne higgyétek, mert Mátyás király magyar volt, és magyar lesz mindörökre. De halad az idő, s most egy pár vigasztaló szót küldök Neked. Tarts ki a magyar beszéd mellett, s önbizalmad el ne hagyj! Várj és várj türelemmel, mert ha vársz, meglátod még a magyar zászlót Nagyvárad felett.

Jó egészséget kívánok mindnyájotoknak. Isten veled! Szeretettel ölel bátyád:

Szeged, 1937. ápr. 6.

Andor.

(Vadász Adorján II. o. t.)

Magyar fiú vagyok.

Magyar fiú vagyok! A magyar nemzet hű fia. Annak a magyar nemzetnek, amely 1000 éven keresztül szilárdan állta meg helyét a történelem viharában. 1000 év alatt nemzetek tűntek el, s nemzetek keletkeztek. De hazánk megállta a helyét. Nem félt szembeszállni az élet viharával. Szilárdan küzdött életéért, szabadságáért. Nem csüggedt el a török rabiga ideje alatt sem. S a gyászos mohácsi csata után ismét talpraállt. De a magyar égre ismét felhők tornyosultak. Jött a világháború. A magyar nemzet hősiezen küzdött a túlnyomó ellenséggel. Az egész világgal. De a gyászos trianoni béke szétdarabolta hazánkat. Őseink vérrel szerezték ezt a drága földet. S most mégis idegen népek tapossák dicső rögeit. Mily nagy fájdalma ez a vérző magyar szíveknek! S ezt mind Trianon rablánca okozza. De eljön még az óra, midőn a rablanc elszakad. Akkor majd nem lesz vérző magyar szív, hanem minden magyar szívet betölti a boldogság. Igen... Eljön még az óra... A szabadság órája. S ha én is résztvehetek a felszabadításban, örömmel kiáltok fel: „Magyar fiú vagyok! S az is maradok! Mert magyarnak lenni büszkeség!” A magyar fiú csak akkor élhet boldogságban, ha nincs többé Trianon, s nem is lesz.

(Rajcsányi András II. o. t.)

Panaszkodnak a magyar szelek.

Észak, dél, kelet, s nyugat felől magyar szelek panaszát hallom. A megszállt területen élő magyar testvéreink panasztát suttogják. Mint egy futár, ki jelentést hoz a harctérről, úgy jött felém az északi szél. A magyar testvérek küldték ide, hogy beszélje el, hogy-mint vannak ők.

Kezdé beszédét: „Üzenetet hoztam testvéreinktől. Figyelj! Ez az üzenet: Nem miénk Pozsony, sem Kassa már, s nem lesz már kenyérünk maholnap, Zárják iskoláink, csukva áll a templom, gyertek segítsetek rajtunk, ti szabad magyarok.” Keletről jön egy másik, délről a harmadik. Mind így panaszkodik. Feleltem is rájuk: „Vigyétek üzenetemet! Csak türelmet kérek, s várjanak egy kicsit. Látni fogják ott is még a magyar zászlót. Ha kérdik, ki mondta, mondjátok: egy kicsi hazafi.”

(Mész László II. o. t.)

Utazás Arany János városába.

Képzletben elutazom Arany János városába, Nagyszalontára. Nagy pőfékelve elindul a vonat Szegedről Békéscsaba felé. Künn robogunk a szabad természet szépségei között. A fák rügyeznek, a mezők zöldelnek, s a szántóföldeken sok-sok kíváncsi kis buza már ki is dugta a fejét. Nem hallani mást, csak a vonat zakatolását, s a természet dalosainak éneklését. Egyszer csak látom, hogy már nem a zöldbársonyos vidéken haladunk, hanem a nagy házak közt. Békéscsabán vagyunk. Kiszállok, hogy megvárjam a Nagyszalonta felé induló vonatot. De bizony nem sokáig kell várni, mert egy negyedóra mulva velem együtt az is elindul. Nemsokára átrobogunk a román határon, s ekkor valami nagy-nagy bánat ül a szívemre. De akármennyire nyomja is a szívemet, mégis reménykedem, hogy a magyar nemsokára eltörli ezt a háttárt. Amint így elmélkedem, egyszerre csak megáll a vonat Arany János vá-

rosában, s nagy örömmel-bánattal kiszállok. Egyenesen a csonka torony és az Arany-palota felé igyekezem. Nagy erős épületek, főképpen a csonka torony. Bizony erősnek is kellett lennie, mert valamikor a haza védelmét szolgálta. Később hanyagolták, majd pedig Arany János-múzeummá alakították át. A bejárat fölött mindjárt ott van Arany János szobra. A torony és a palota belsejében van elhelyezve a nagy költőnek az íróasztala, dolgozó-szobája, fényképe, s egy gyönyörű szobor, ami Toldit ábrázolja. De nem csak ezek az emlékek őrzik Arany János hírnevét, hanem még sok egyéb.

De akármilyen szépek is ezek az emlékek, mégis valami szomorúság ül a szívemen, s ez a szomorúság nem más, minthogy ez a megható hely nem a mi birtokunkban van. De nem sokáig lesz ez így! Nem felejtünk, bízunk és dolgozunk.

(Vass Tibor II. o. t.)

Gondolatok Magyarország térképe előtt.

Ha ránézünk hazánk térképére, bizony elszorul a szívünk. Az egységes, istenáldotta hazát piros vonalak tarkítják. A trianoni szerencsétlen béke nyomai ezek.

Szegény hazám! Térképedre tekintve látom, hogy kétharmad részed idegen bitorlók kezein van. A Felvidék gyönyörű hegy-völgyeivel, a szép városok, Kassa Rákóczi hamvaival a cseh bitorlók hatalmában. Kincses Erdély sok szép emlékeinkkel az oláhoké. Bánát-Bácska idegen kézen. Hazánk legszebb részeit elvették tőlünk. De nemcsak területünket vették el, hanem szeretett testvéreinket, a székelyeket és sok jó magyar hazafit is elszakítottak. A sorsuk valóságos kálvária. A szép magyar nyelvet nem használhatják. Nemzeti ünnepünk alatt a háromszínű zászlót csak titkon tűzhetik ki. Életük nehéz. Nekünk sincs sokkal jobb sorsunk, de legalább hitünk, nyelvünk megmaradt. Bizony, ha ezekre gondolunk, könnybelábad a szemünk. Akik azelőtt jó módban éltek, ma örülnek, ha a mindennapi kenyerek megvan. De ne keseredjünk el! Ne csüggedjünk!

Bizzunk Isten és az igazság erejében! Dolgozzunk kitartóan, és így remélhetjük Nagy-Magyarország feltámadását. Ha néha mégis csüggednénk, legyen jelszavunk Arany János szava:

„Óh remélj, remélj egy jobb hazát,

S benne az erény diadalát!“

(Szőlősi Ervin III. o. t.)

Honfoglalás.

(Képleírás.)

Egy gyönyörű festmény függ előttem, mely a magyar történelem nagyfontosságú jelenetét, a honfoglalást ábrázolja.

A hosszú, téglalapalakú kép színben igen gazdag. A művész szinte meg-eleveníti az alakokat.

A középtől jobbra Árpád, a honszerző fejedelem ül fehér paripáján. Tartása büszke és fönséges. Szinte elárulja a fejedelmi méltóságot. Mögötte paripáikon a honfoglaló vezérek ülnek. A büszke paripák a harcvágytól lelkesedve tombolnak. Hátuk mögött áll a fejedelem pompás sátra. Árpád előtt a cifraruhás alakok a meghódolt nemzetiségek követői. Hódolatuk jeléül meghajolnak, és földet, fűvet és vizet tesznek a fejedelem elé. Arcukon az őszinteség látszik. Felajánlják földjüket és magukat a fejedelem szolgálatára.

A dicső Árpád fejedelem elfogadja a hódolatot. Atyái szeretetéről biztosítja őket, és megadja nekik a teljes szabadságot. A hódolók mögött a honfoglaló vitézek állnak. Kivont karddal, lelkesen éltetik a nagy fejedelmet.

Árpád fejedelem teljes szabadságot adott a meghódolt nemzetiségeknek. A meghódoltak utódai itt éltek ezer éven át. A magyar megvédte őket a törökök ellen. Jogaik egyenlőek voltak a mi jogainkkal. Voltak azonban köztük lelketlen izgatók, kiket idegen államok fizettek. Meg is lett az eredménye. A trianoni békében a nemzetiséglakta területet idegen államokhoz csatolták, azonban igaziból elnyomják őket. Azt az egyet minden józan gondolkodású ember tudja, hogy csak akkor lesz boldogság, ha feltámad és egységes lesz Szent István Magyarországa.

Ezt a képet egy halhatatlan nagy magyar művész alkotta nemzete számára. Ez a nagy művész Munkácsy Mihály. Egyszerű asztalosinasból lett világhírű festőművész. (Szabó István III. o. t.)

Török-magyar bajviadal.

Száll a képzeletem vissza az idők végtelen során. Egyszer csak megáll. Mintha mondaná, itt vagyunk immár.

A XVI. századba értem, s regélésemet ekképpen kezdem. Volt a határszélen valahol Erdélyben két kicsiny végvár. Zord tél volt. Aludt a természet, aludt az ember. Ámde nemsokára lágy tavaszi szellő csókolgatta végig a csíki hegyeket. Felébresztette a természetet s az embert. De hosszúra nyúlna nagyon regélésem, ha én most előlről mindent ismertetnék.

Történt egyszer, hogy a kis Tülök várába hegyes nyíl ütkezött. A végvár ura József vitéz bátran húzta ki a falból a nyilat. Majd összehívta vitézeit, s előttük felolvasta a levél tartalmát. „Hitvány eb, disznóakolnak öre — hangzott a kezdete — jó ki ma estére a csíki erdőbe. Hat vitéz kísérjen téged, reggelre kelvén száz szolgád siratja lelkedet.“ A levél elhangzott, a vitézek szétszéledtek. Jött az este, s a két várkapu nyílt: Tülök és Zólyomé. Hét-hét vitéz nyargalt ki tüzes paripákon. Majd az erdőbe értek. A két vezér előrerúgtatott, s a holdvilágnál megkezdődött a viadal. Némán küzdöttek a felek. Csupán a pajzsok, dárdák csörögtek, mintha előre siratnák a török Ali vitézt. De most hirtelen Ali oldalra rugtat, s ez veszte lőn. József hatalmas ütést mérve, Ali nyögve a földre hullt. Feltápáskodott s várta a végső döfést. De József hangja mint az érc zengett: „Megkegyelmezek, hitvány eb!“

Félrerúgtatott, s az est homályában hazavágtatott.

(Steiner Gusztáv IV. o. t.)

A szegedi Rákóczi-szobor.

Pontosan öt évvel ezelőtt lépkedtem először Szeged utcáin, terein. De még most is vissza tudok emlékezni azokra a dolgokra, amiket láttam. Pár pernyi út után az állomástól a Gizella-térre értem.

Már messziről feltűnt nekem az a hatalmas lovasszobor, II. Rákóczi Ferenc ércszobra. A Gizella-téren emelkedik ez a gyönyörű alkotás. Egy kis virágoskert övezi. A kert közepén egy kis domb van. Ezen foglal helyet a kőalap, s erre van állítva a szobor. Ez a tér a városnak majdnem első tere. Ugyanis a szép épületek sokasága veszi körül. Középen pedig a szépek koronája, a lovasszobor van.

A szobor gyönyörű alkotás. A ló erős, hatalmas. A fejét oldalra szegi, mintha nem akarna engedelmeskedni a felsőbb parancsnak. Türelmetlenül ficáncol. Bizonyosan várja az indítást. Nézése, természete és erőssége nemes származásra vall. Aki a lovon ül, az az emberi nagyság példaképe. Kezében fejedelmi pálca. Az oldalán hatalmas kard veri a csizmáját. Nézése méltó-

ságos, nemes és büszke. Oly keményen tartja féken a paripát, hogy az szinte fájó pillantással adja meg magát.

Amikor néztem abban az októberi verőfényben II. Rákóczi Ferenc szobrát, hej be sok minden jutott az eszembe! Ebben a szomorú helyzetben, amikor országunk szét van darabolva, új Rákócziak kellene, akik feltámasztják ezt a szegény országot. Mert Rákóczi nagy hős volt, magyar szabadsághős. Amikor szemléltem, és bármikor nézem ezt a gyönyörű szobrot, mindig ezek a verssorok jutnak az eszembe: „Támadj föl Rákóczi, s vidd diadalra ezt az árva nemzetet!”

De Rákóczi te is csak ember voltál, s feltámadni csak Jézus tudott, lehetetlent nem kívánhatunk tőled. De kérünk, könyörgünk Hozzád hatalmas vezér, segíts meg minket! A te szellemed vezéreljen bennünket, s feltámadjunk.
(Hegedüs László IV. o. t.)

Levél egy francia tanulóhoz.

Kedves francia Tanulótársam!

Leveledet megkaptam, mellyel nagy örömet szerezted nekem. Szeretnék Veled igen sokat beszélni, de a nagy távolság ezt nem teszi lehetővé. Így hát csak levelemben beszélek Veled, kedves Barátom.

Valahányszor Rád gondolok, ami igen gyakori, mindig eszembe jut Veled együtt a többi francia diák is. Milyen jó is nektek: egy hatalmas, gazdag, boldog ország fiainak. Milyen jó is Nektek a nagy Franciaországban. Bezzeg nem jó nekünk, megtépázott magyaroknak, megcsönkített hazánkban. Hiszen az előbbi leveleimből tudod, hogy milyen igazságtalanul jártak el velünk. Csak még az nem közöltem, kik voltak ezek az igazságtalan bírók. Fáj, hogy ezt meg kell Neked mondanom, hogy a Ti apáitok voltak, kik tönkretettek, sír szélére taszítottak bennünket. A Ti apáitok voltak, akik ellenségeink hazug, álnok beszédeinek hitelt adva, földarabolták szép hazánkat. Ezt nem szemrehányásképpen mondom Neked, kedves Barátom, hanem azért, mert szükségesnek érzem, hogy ezt tudassam Veled, francia ifjúval abban a reményben, hogy ha egykor majd teheted a társaidal együtt, jóváteszitek atyáitok hibáit. Ők is belátták már, hogy igaztalanul jártak el velünk szemben, de hogy úgy mondjam, röstellik jóvátenni. Tirátok vár ez a nagy feladat, Tirátok háramlik szinte kötelességszerűen a trianoni rabláncok leszakítása vérző testünkről, francia ifjúság.

És én bízom a kötelességtudástokban, bízom az Istenben, hogy a szt. ország rabláncai általatok és általunk lehullanak, és akkor keblemre ölelve Téged, adok hálát az igazságos Mindenhatónak. Többet nem írhatok. Kérlek, írd minél előbb! Szüleidnek kézcsofom küldöm, Téged pedig ölel

Szeged, 1937. febr. 13.

szerető barátod: Sanyi.
(Pakó Sándor IV. o. t.)

Petőfi sirja.

Beteljesült Petőfi kívánsága, a csatamezón halt meg, lovak tiporták átszúrt testét. A többi hőssel egy közös sírba temették el.

Senki sem tudja, hol van a nagy költő sírja. Békésen nyugszik Petőfi az édes anyaföldben, senki sem háborgatja. Még egy egyszerű fakereszt sem jelöli meg pihenő ágyát. Pedig, ha tudnánk, hogy hol van, kiásnánk, elvinnénk Budapestre, hatalmas síremléket állítanánk neki. De maga Petőfi is azt akarta, hogy ne tudja senki, hol pihen. Talán valahol messze, a csendes segesvári síkon, átszúrt szívéből szép szomorúfűz fakadt. Talán, ha valaki

leülne alája, megszólalnának a levelek, és mintha Petőfi szívéből átvettek volna minden érzést, ők is csapkodó, magasraszárnyaló áriákba kezdenének. Csontjainak porát szétszórta a szél Magyarországon, és ahol lerakta, ott Petőfi szellemében tollat ragadtak az írók, s csodálatos verseket írtak. Akik pedig nem írnak verseket, átvesszük a lángoló hazaszeretetet, s nagy hazafiak lesznek.

Most haragos villámokat szór nagy szelleme, de ha ismét eggyé forr, amit az Isten egynek teremtett, akkor Petőfi mosolyogva néz le a csillagos égről, és megelégedett lesz, mert olyannak látja hazáját, mint amilyennek a jövőben elképzelte.

(Leu József IV. o. t.)

Gondolatok Európa térképe előtt.

Előttem a vén Európa térképe. Nézem, sokáig nézem. Közben ezerféle gondolat jut az eszembe.

Eszembe jut az ősembertől kezdve minden. Majd hogyan alakultak ki a különböző emberfajok. A rómaiak dicső uralma után a hunok hatalmas birodalma dől össze. Majd később megjelent egy nép, mely a Nyugat és Kelet közé volt rendelve, hogy itt egy évezreden át védelmezze a Nyugatot, maga közben folyton fogyjon, gyengüljön. Végül mégis Trianonban megfizettek neki ezért. A térkép folyton változik, különböző koroknak megfelelően. Most éppen Nagy Lajos országa tündököl elő, melynek három tenger mosta határát. Olyan változatos a földabrosz, szonté pillanatonként más. A török hatalom terjeszkedése... XIV. Lajos uraklodása csak elvillan előttem. Végül megáll a kép, egy kis, csonka országnál, eszembejuttatva minden fájlalót. Elszakított testvéreink gyászos, hívó panasza fülembé csendül. Könny gyűlik a szemembe, ha rá gondolok, hogy ez volt a Nyugat védőbástyájának a jutalma.

De nem szabad csüggednünk, mert nem egyszer volt már ilyen helyzetben hazánk, s fiainak élni akarása, hazaszeretete újból nagyra tette. Most is így lesz. Reméljük!

(Nagy Zoltán IV. o. t.)

A magyar katona.

Ezer évvel ezelőtt harsogtak először magyar kürtök ebben a hazában. Teli tüdővel fújták a magyar kürtösök. Ezer éve harsognak ezek a trombiták békében, háborúban egyaránt. Csak a hangjuk változik. Hol szeliden, hol meg vadul, bömbölve, mint az orkán. Akik fújták és fújják, magyar katonák, akik ennek engedelmeskedtek és engedelmeskednek, magyar katonák.

Nem sok nemzet dicsekedhetik olyan katonákkal, mint a magyar. A magyar vitéz, bátor. Nem fél semmitől. Ha a poklok-poklával kell szembeállnia, akkor sem hátrál meg. Ez a jó Istennek igen nagy adománya. Belétköltötte már kis korunkban, s az nőtt, fejlődött bennünk, és megacélozott bennünket. S ehhez a nagy adományhoz járul még az, hogy a magyar szívből tud harcolni. Ragaszkodik az ősi röghöz. Szereti a szüleit, a feleségét és a gyermekeit. Nem tud megválni a kis vadvirágos szülőfalujától, a drága magyar vértől ázott hazájától. Ezekért küzd, harcol az utolsó lehellelég.

Kitartó a magyar. Ha valamiért hadbaszáll, amellet tűzön, vízen keresztül kitart. El tud viselni hideget, meleget, éhséget egyaránt. Nem is kell messze mennünk, hogy a ragyogó példákön lelkesülhessünk. Apáink dicső harcát, a világháborút kell néznünk.

Egy igen szép tulajdonsága a magyar katonának a pontosság. A parancsot minden veszélyen át teljesíti. Amellet leleményes, vakmerő és ügyes. Szereti a tisztaságot és a rendet. Minden hős, minden katona végül vallásos is.

Má, amikor ismét izzik a világ, s néhol már lángokba csap fel; amikor

a vegyész idegölő kísérletek közben állítja elő a mérgeesebbnél mérgeesebb gázokat, a gyárak milliósámra gyártják a gázálarcokat és katonafelszereléseket; az egész világ fegyverkezési lázban ég, s csak egy szikra kell, hogy az izzás égig érő lánggá váljon, nekünk kell a helyünket megállni, nekünk kell megmutatni, hogy él még a magyar, van még magyar katona.

(Steiner Gusztáv IV. o. t.)

Jogunk hazánk területi épségéhez.

Az őseink által szerzett szép, ezeréves hazánkat Trianonban erőszakkal szétépték. Törekednünk kell arra, hogy ezt helyrehozzuk, mit csak úgy érhetünk el, ha a világ népei elé tárjuk hazánkhoz való jogainkat.

Történelmi alapon jogunk van hazánk területéhez. Őseink Árpád apánk vezérlete alatt jöttek be hazánkba mintegy 1000 évvel ezelőtt. Egységes nemzetet nem találtak, csak itt-ott egy szláv törzset. Ezek azonban idővel beleolvadtak a magyarokba. Teljesen valótlan a románok, szerbek és csehek azon állítása, hogy ők itt voltak már a honfoglaló magyarok előtt, és csak a magyarok igázták le őket. Az oláhok vakmerően azt mondják, hogy ők a rómaiak leszármazottjai, és őket Trajánus római császár telepítette le Erdélybe. Ez nem igaz. Ők Albániában laktak, és lassan szivárogtak hazánkba. Itt először pásztorkodással foglalkoztak, és csak aztán lepték el az Alföld keleti részeit. Ha itt lettek volna, akkor a népvándorlás árja elpusztította volna őket, vagy pedig nyelvükben egy töredék volna található a vándorlók nyelvéből. A honfoglaláskor itt lakó tótok beleolvadtak a magyarságba. Később jöttek be Morvaországból. A szerbek is a török elől menekülve találtak védelmet hazánkban. Nagy tömegük Lipót idején jött be Csernovics Arzén ipeki patriárka vezetése alatt, mintegy 40.000 családdal. Így jött be valamennyi nemzetiség hazánkba, hol védelmet talált ellenségei előtt. S míg a magyar vér folyt, addig ők szaporodtak, s mindegyre nagyobb területek urai lettek. Elnyomatásban sohasem részesültek. Az őslakók mi vagyunk.

Ha vizsgáljuk, tapasztalni fogjuk, hogy földrajzi alapon is jogunk van hazánkhoz. Magyarország területe 1000 év óta alig változott. Területe tökéletes földrajzi egység volt. A világ legegységesebb vízrendszere területén volt található. Ugyanis minden folyó a hegyről az Alföldre, a Dunába sietett. Függőleges tagosultság szempontjából is Európa országai között hazám állt az első helyen. Pozsonytól Orsováig a Kárpátok szép koszorúja övezi. Tovább a folyók természetes határai. A különböző termőtalajok is arányosan oszlanak meg. Területének fele szántóföld, negyede erdő és negyede kert, rét és legelő. S mégis tönkretették ezt az egységet. Azonban feldarabolásának eredménye 3 súlyosan beteg utódállam. Abból az országból, melynek területe 325.000 km² volt, nem hagytak meg, csak 93.000 km²-t. Lakosainak száma 21.000.000 volt, amiből csak 8 millió maradt. Az északi részt a csehek, Erdélyt a románok, a déli részt a szerbek és a nyugati az osztrákok. S ezek az államok lehetetlen formájuk. Csehország egy kimondhatatlan csúnya forma. Romániát a Kárpátok gerince vágja ketté, ami akadályozza a két ország közti forgalmat. Csak azért ítélték el bennünket, mert hazánkban sok volt az idegenajkú nép. Ha ez volt az ok, akkor miért szaggatták el a tiszta magyar Csallóközt, Bánságot és a Nagy-Alföld keleti részét. Miért rendeltek 3¹/₂ millió magyart idegen uralom alá? Azonkívül ez a három beteg állam sem tisztán egy anyanyelvű. Hisz Csehországban csak 45% a cseh, Szerbiában pedig csak 35% a szerb. S az ilyen barbár, alig 50% anyanyelvű nemzetek uralma alá

helyezték sok művelt magyar testvérem. Szenvedniök kell. Azonban néz ránk a magyarok Istene.

Hazánk gazdasági alapon is egységes volt. Az Alföld adta a búzát és más gazdasági terméket a Felvidéknek. Viszont a Felvidék bányakincseit, az aranyat, ezüstöt, vasat, opált, rezet, szenet és sót, továbbá a fát adta. Tehát ez a kettő egymás nélkül meg sem tudott lenni. Bizonyítja ezen kívül hazánk gazdasági egységét, hogy szövetárúkon kívül nem szorultunk behozatalra. Vasútvonalunk is egységes volt. Minden vonal Budapestről indult ki, és a szélrózsa irányában ágazott szét hazánkban. A folyami közlekedés is nagy szerepet játszott a gazdasági életben, mert aránylag olcsó és gyors volt. A fa jóformán mind folyókon jött a Felvidékről. Azonban 1920-ban ez az egység is megszakadt. Vasútvonalainkat megcsonkították. Ami eddig a miénk volt, most külföldről hozatjuk. Azonban ez a jogtalan megcsonkítás nagy válságot idézett elő. S amíg ez a hiba fennál, addig a válság nem szűnik meg.

Mindezek után látjuk, hogy nekünk jogunk van hazánkhoz, s addig nem nyugszunk, míg a békeszerződést meg nem változtatják. Nem! Nem! Soha!

(Bodnár István IV. o. t.)

A hazafias érzület ápolása érdekében igen hálás feladatok adhatók a nemzeti emlékünnepekkel kapcsolatban.

Néhány fogalmazvány a Rákóczi-emlékév (1935) tárgyköréből:

A nagy fejedelem.

Kétszáz év távoli homályából előtündöklük a szabadság fényes csillaga. II. Rákóczi Ferenc, Magyarország vezérlő fejedelme meghalt. Nagypénteken dobbant utolsót a legnagyobb magyar szív. Vele egy időre sírbaszállt a szabadság gondolata.

A magyar nemzet megváltója volt. Sokatszenvedett nemzetéért feláldozta egész életét. Őseinek szabadságszeretete, a büszke magyar öntudat volt benne megtestesülve. Letiport nemzetét nem hagyta elnyomni. Hatalmas birtokait odatette a haza áldozati oltárára. Fegyverre szólította a nemzetet. És a nemzet? Az melléállt, hogy megvédje ősi alkotmányát és függetlenségét. Rákóczi nem akart mást, csak teljesíteni nemzete kívánságát.

Dicsőséges törekvését a bécsi udvar mégis megghiúsította. A nemzetet oly hősi ellenállás után legyőzhették, de a nagy fejedelmet soha. Elveit soha meg nem másította. Inkább az ország legjobbjaival török földön ette a számkivetés keserű kenyerét. Ott is haltak meg. Rákóczi bölcsődala magyar földön hangzott. Halotti éneke idegenben, de szabad földön. Szabadságeszméit porladó kurucok sírja fölött becézgette a szél.

Nemcsak dédelgette, de el is hintette minden magyar szívében. Másfél-század mulva kivívta nemzetünk a szabadságot. A kurucok ivadéakai nem fedkeztek meg nagy fejedelmükről. Idegen földről hazahozták, és szabad magyar földbe temették el hamvait.

A nagy fejedelem nyugóhelye nem szabad föld. Rabigában nyög az ősi kurucfészek. Kassa némaságát csak a cseh katonák riadója veri fel.

Nagy fejedelmünk! Nézz le ránk! Mi nem engedjük, hogy porladó szíved idegen bitorlók földjén nyugodjon! Szekrényes László IV. o. t.)

Rákóczi szelleme.

Ha április 8-án megállnánk hazánk történetének szent oltáránál, az ájtatos csendet hirtelen lódobogás zavarná meg. Mire felpillantánánk, erőteljes lovasalak állna meg előttünk: II. Rákóczi Ferenc. Élesre fent kardja ki lenne

húzva, baljában pedig zászlót tartana, és így szólna hozzánk: „Magyar ifjak! Tudhatjátok, hogy ki vagyok. Hisz ha meg is haltam, de emlékem még most is él. Még most is tudja minden magyar, hogy milyen nemes célért küzdtem, és még most is visszasóhajtanak. Most látják csak, hogy a függetlenség régi harcosa, a régi vezér kellene ide. De már minden késő. II. Rákóczi Ferenc meghalt, de csak azért, hogy sok II. Rákóczi Ferenc következzen utána. És a II. Rákócziak a magyar ifjuság köréből fognak kikerülni. Igen, mert nektek kell azokat az eszméket tovább hirdetni, azokat a dicső harcokat tovább folytatni, amiket én nem tudtam befejezni. Vedd ezt a kardot és a zászlót. E kard elől mindig futott az ellenség. Most neked adom, hogy te is megszalaszd vele a rablóhadat. Ez a zászló mindig dicsőségesen lengett. Most neked adom, hogy te is diadalra vihesd.“ És e szavak kíséretében átadná a kardot és a zászlót.

Mi pedig megfogadjuk, hogy hivatásunkat teljesítve, és a nagy vezér eszméit folytatva harcolunk. (Nagy Sándor IV. o. t.)

II. Rákóczi Ferenc halála.

Nagy ünnep van ma. Nagy ünnep, de még nagyobb szomorúságnak kell ma a szívekben megindulni. Ez a szomorúság pedig onnan származzon, hogy jusson eszébe mindenkinek a nagy fejedelemnek, II. Rákóczi Ferencnek a halála, mert ma 1935. április 8-án van kétszáz esztendeje, hogy a nagy hazafi örök álomra hunyta szemét.

Nagypéntek volt kétszáz évvel ezelőtt, mikor a rodostói kis halálharang megkondult. Ez a kondulás jelezte, hogy valaki itthagya földi porhüvelyét, visszaadta lelkét Teremtőjének. És az, akinek lelke az ég felé szállt, nem volt más, mint Rákóczi, a nagy fejedelem. Nem térdelt már többé a kis rodostói kápolna oltára előtt, hogy egy szívből jövő imát mondjon elhagyott hazájáért, azért az anyyira szeretett magyar hazáért. Nem dolgozott már többé kis műhelyében, hogy a vele élő honfitársait a csüggedéstől megmentse, és szívükbe csepegtesse a munka szeretetét, hogy majd, ha hazakerülnek, megtaníthassák az itthon levőket is. Tehát nem tudott már semmit sem tenni hazája érdekében, mert csendesesen, viaszszárga arccal feküdt a rodostói halottas ház ravatalán. Ha hazájától távol kellett is kilehelni lelkét, a jó Isten mégis azon nagy kegyelemben részesítette a nagy embert, hogy az Üdvözítővel egy napon engedte meg, hogy lelke az Ur színe elé kerüljön. Nagypéntek lévén, nagy volt a gyász anélkül is, de még nagyobb lett azzal, hogy egyidőben halt meg az emberiségért az Ur Jézus, és a hazájáért Rákóczi Ferenc. Mert ez a nagy ember nem önmagáért, hanem az egész nemzetéért szállt sírba. Így halt meg hazájától távol, de boldogan, mert tudta, hogy megtette azt, amit a magyar haza kívánt.

Tanuljunk Rákóczinak a nagy önztlenségéből és határtalan hazaszere-
tetéből. Legyünk lelkileg olyanok, mint ő volt, akkor nem csak hogy remél-
hetjük, hanem biztosan tudhatjuk, hogy lesz magyar feltámadás.

(Bognár István IV. o. t.)

Rákóczihoz.

Az ifjuság nevében köszöntelek
Hős kurucok hatalmas csillaga,
Kik egykor vitézül küzdöttetek,
Hogy meg legyen a magyar szabadsága.

Halálod kétszáz évfordulóján
 Elzarándokolunk sírod elé,
 Könyörögni, hogy az Isten jobbján
 Vezesd a magyart egy jobb sors felé.

Rákóczi és a többi kuruc vezérek!
 Hozzátok megyünk zokogva, sírva,
 Kérünk benneteket, hallgassatok meg:
 Nagy-Magyarországot kérjük leborulva!

Magyarországért, elveszett hazánkért
 Járjatok közbe égi uratoknál,
 A magyar népért, magyar szabadságért,
 A ti szavatok majd megértést talál.

Hiába könyörgünk, választ nem kapunk,
 Isten előtt kegyvesztettek lettünk,
 Most átok súlya alatt búsulunk,
 Nagy csapások zúgnak el felettünk.

De a te korodban, ó Rákóczi, más volt,
 Rabigát a magyar akkor nem hordott,
 A magyar ember akkor szabad volt,
 Bosszús fergeteg hazánkra nem omlott.

Mindez azért történt nagy Rákóczi,
 Mert te voltál a nagy fejedelem,
 A te szent tested drága hamva,
 Marad vigaszul a magyar nemzeten.

Ó, Rákóczi nagy fejedelem, járj
 Közbe Erdélyért, szép Bánátunkért,
 Tudjuk, hogy a magyar nagyot kíván,
 De nem hagyjuk veszni a drága vért!

Azt a vért, mely ezer éven át
 Ömlött őseink ereiből e földre,
 Nem hagyjuk a Vágot, Marost, Tiszát,
 Nem marad másnak földünk vasa, érce.

Nem adjuk a Tátrát, Fátrát, Kassát,
 Hol a te hamvad pihen fejedelem!
 Nem adjuk Rákóczi nagy városát,
 Esküszünk, Isten minket úgy segítjen!

Nem adunk semmit, és visszavesszük azt,
 Amit elvettek tőlünk szomszédaink,
 Visszavesszük régi országunkat,
 Mit megszerezték dicső őseink.

És nagy Rákóczi, a te nagy neved
 Élni fog örökké a szivekben,

S ha majd megjelenik nagy szellemed,
A magyar nemzet régi körében,

S ha megfúvod láthatatlan kürtödet,
Felébred a nagy vágy a szívekben,
Hogy kövesse régi dicsőségedet!
Jöjj Rákóczi, és vezérelj újra népedet!

Majd ha eljössz fehér paripádon,
S harcra kelsz a nagy magyar ügyért,
Akkor a rablóknak nem lesz majd pardon,
Hitszegésükért majd megadjuk a bért.

S ha majd meghalljuk az égi jelt,
A régen várva-várt nagy napon,
S ha majd látjuk, nagy vezérünk útra kelt,
Mi követni fogunk téged vakon.

Ó, Rákóczi, fúvasd meg a riadót,
Hogy meghallja a hatalmas világ,
Hogy ébredjen a székely, rutén, tót,
Hogy visszavegyük újra szép hazánk!

Könyörgésünket ó Rákóczi, hallgasd
Meg, s jöjj minél gyorsabban, hamarabb,
Hogy visszakerüljön ismét Várad,
Hogy ne legyen többé rab magyar!

Most búcsúznak tőled, nagy fejedelem,
Kérésünket fogadd szeretettel,
S hazánkat minden bajban, veszélyben
Óvd meg nagy, dicső neveddel!

(Varró Kálmán IV. o. t.)

Hogy a tanuló írásbeli megnyilatkozásait jótékonyan befolyásoló közvetett ráhatások valóban érvényesülhessenek, ennek feltételei vannak. Ezek a feltételek a tanár céltudatos, tervszerű és rendszeres irányításában és vezetésében fejeződnek ki, mégpedig a következőképpen:

1. A fogalmazástanítás nem merülhet ki az iskolai dolgozatok iratásában. Az iskolai fogalmazványok száma nem elég ahhoz, hogy a tanuló megfelelő gyakorlás útján a szükséges készség birtokába jusson, hogy bátortalanságát, esetleges gátlását vagy félelmét legyőzze, hogy teljes lelki odaadással végezhesse munkáját. A hátrányok megszüntetésére hivatottak a házi fogalmazási feladatok. Ezek — az iskolai dolgozatírási és javítási órák kivételével — lehetőleg minden órával kapcsolatban adhatók. Komoly siker az ötlet-szerűség kizárásával, s a legteljesebb tervszerűség alapján érhető el.

A magyar-tanítás tervszerűségét, folyamatosságát, a részletek szerves összefüggését és termékeny kölcsönhatását a tanmenet biztosítja. Míg az óravázlat (*módszeres vázlat*) készítésében a legteljesebb szabadságot élvezi a tanár, addig a tanmenetszerkesztés (*anyagvázlat*) kötött feladat elé állítja. A régi és az új tanmenetnyomtatvány összehasonlításából kitűnik mind a kettőnek alapvető hibája, hogy minden tantárgyat egyetlen kaptafára húz, s nincs figyelemmel a különféle tárgyak sajátos természetére. Ugyanis a tárgyak részben tudományos alkatuknál, részben nevelői célkitűzésüknel, részben módszeres elveiknél fogva lényeges különbséget árulnak el. A régi polgári iskolai tanmenetnyomtatvány után joggal azt lehetett remélni, hogy a fejlődés további lépése figyelembe fogja venni az egyes tárgyak különleges természetét. E helyett azonban visszaesés következett, mégpedig azzal a megokolással, hogy az óravázlatok fölöslegessé teszik a részletes tanmenetet. Úgy látszik, az idevágó gyakorlat nem tud megszabadulni az egységesítés gondolatától, éppen úgy, mint *Herbart* óta a didaktikai elmélet azon fáradozik, hogy egyetemes érvényű módszert találjon fel, persze sikertelenül. *F. X. Eggersdorfer*¹³ kísérte meg a formális fokozatoknak a tananyag természete alapján a *megfigyelő, magyarázó, elképzeltető és megfejtő tanítás* szerint való felépítését, de elvei még nem mentek át a köztudatba. Mivel a magyar nyelv és irodalom tanításának sokféle célja, feladata és ága van, a sokféle ágazó területek figyelembevételére, összhangba hozatalára, a belső kölcsönhatás kiépítésére a tanmenetnyomtatvány kevésbé felel meg.

A magyar nyelv és irodalom tanmenetének megszerkesztése a legnehezebb iskolai feladat. *Minden tanmenetszerkesztés lényege: hogyan lehet a merev szaktudományi rendszerből pedagógiai rendszert alkotni?* A kérdésnek ilyen felfogása hatványozott mértékben vonatkozik a magyar-tanításra, mert ezt a tárgyat minden száraz elméleti és tudományos rendszerező jellegtől megtisztítva lehet csak lélekformáló hatásúvá tenni. *E. Spranger*¹⁴ szerint a szellem-tudományi tárgyak anyagának kiszemelése és elrendezése nem tisztán tudományos szempontok szerint történik, mert a szellemi tudományok szubjektív állásfoglalás és értékelés útján jutnak nevelői jelentőséghez.

Tervszerű fogalmazástanításról csak az iskolai és házi fogalmazási feladatoknak a tanmenetbe való szerves beleillesztésével

¹³ *Jugendbildung. Allgemeine Theorie des Schulunterrichts.* 4. kiadás. Kösel und Pustet, München 1933.

¹⁴ *Der gegenwärtige Stand der Geisteswissenschaften und die Schule.* 2. kiadás. Teubner, Leipzig 1925.

lehet szó.¹⁵ Ez természetesen nem zárja ki az időszerű eseményekkel kapcsolatos feladatok alkalmazását.

2. A dolgozatjavítás mindenre kiterjedő tervszerű gondossággal végzendő. Nem csupán a helyesírási hibákat kell feltüntetni, hanem figyelemmel kell lenni a közvetett ráhatás összes követelményeire.

A hibajelzésnek olyannak kell lennie, hogy a tanuló minden nehézség nélkül azonnal felismerje a tennivalókat.

A kisebb helyesírási hiba jele: egyszeri aláhúzás; a súlyos hiba jele: kettős aláhúzás.

A szavak egybeírásának jele: \frown az összeírandó szavak között.

A szavak szétválasztásának jele: Υ a szétválasztandó szavak között.

Hibás írásjel: \perp

Szókihagyás: $\sqrt{\quad}$

A helytelen rag vagy képző hullámvonallal aláhúzandó.

Bármi oknál fogva más szóval vagy mondattal helyettesítendő szavak vagy mondatok hullámvonallal aláhúzandók.

A magyartalanságok szaggatott vonallal húzandók alá.

A hibás szórendet a szavak fölé írt számokkal helyesbítjük.

Uj bekezdés jele: ||

A hibás bekezdés megjelölésének módja: a fölösleges bekezdés alkalmazása folytán keletkezett sorürességnek hullámvonallal való kitöltése.

A valósággal ellenkező részeket egyenes vonallal való aláhúzással emeljük ki.

A hibajelzés rossz, és félreértésre adhat alkalmat, ha a tanuló pl. *-ban* rag helyett *-ba* ragot írt, s a hiányzó *n* betűt hiányjellel tüntetjük fel. Ily esetben a *-ba* ragot, mint helytelent, hullámvonallal kell aláhúzni. A hiányjel hiányzó szavak jelölésére szolgál, és nem alkalmazható hiányzó betűk jelzésére.

A tanuló figyelmének a nevelő szempontokra való ráirányítása lapszéli jegyzetekkel, vagy a dolgozatok végén alkalmazott összefoglaló megjegyzésekkel történik.

3. A fogalmazványok megbírálásának az egész osztályra kiható tanulságos módja abban áll, hogy minden dolgozatjavítási és házi írásbeli feladatot számonkérő órán néhány dolgozatot felolvasunk, illetve felolvastatunk, és közös megbeszélés tárgyává tesszük. A bírálat célja: az osztály és a tanár segélynyújtása, hogy a tanulókat a

¹⁵ *A magyar nyelv és irodalom tanítása* (Szeged, 1937.) című könyvemben közel 1000 fogalmazási tétel felhasználásával készült részletes tanmenet segítségével bármely iskola számára minden nehézség nélkül lehet a tanmenetet összeállítani.

lehető legnagyobb teljesítményre készítse. A bírálat keltsen örömet a szerzőkben, és adjon ösztönzést a legközelebbi feladat tökéletesebb megoldásához. De keltsen örömet az egész osztályban, éreztesse mindenkivel, hogy új ismeretekkel és fogalmazási szempontokkal gazdagodott. Így minden növendék munkája hatással van társaira: vagy utánzásra késztet, vagy bizonyos hibák mellőzésére ösztönöz.

A megbeszélés szempontjai:

minden gondolat a tárgyról szól-e?

természetes sorrendben követik-e egymást a gondolatok és érzelmek?

az egyes gondolatok és érzelmek értelmesen azt fejezik-e ki, amit az író mondani akar?

stílusbeli sajátságok (szabatosság, magyarosság, változatosság, választékosság, szép stílus);

szerkezeti felépítés;

tárgyi tévedések;

az igazság és őszinteség, a lényegábrázolás, a helyes megfigyelés követelményei;

kiválóságok, szépségek, utánzásra méltó sajátságok.

A fogalmazványok közös megbeszélése kiválóan alkalmas a kritikai érzék és képesség nevelésére, de a mindenáron való hibakereső (negatív) bírálatot száműzve, az alkotó (pozitív) bírálatot kell a növendékekben meggyökereztetni. Igen fontos szerepe jut itt a helyesen felfogott önbírálatnak, s az igazságra való törekvésnek.

4. Amilyen fontos a fogalmazástanításban a módszeres eljárás, éppen annyira jelentős a tanár nevelői személyisége. A fogalmazástanítás csak akkor lehet eredményes, ha a tanárnak sikerül minden vonatkozásban tanítványai bizalmát megszereznie. Nagy hiba, ha a tanulónak mérlegelnie kell, hogy ez vagy az az őszinte megnyilatkozás tetszik-e a tanárnak, vagy sem. Ilyenkor a tanuló elzárkózik az őszinte megnyilatkozás elől, elrejtí igazi énjét, elhallgatja vágyait és törekvéseit, s titokzatosságba burkolja egyéni körülményeit. A növendéknek éreznie kell, hogy a tanár igaz barátja, atyai jóakarója, akinek leírhatja mindazt, ami a szívében fekszik. A tanárnak komolysággal, megértéssel és bizalmasan kell a kényes természetű egyéni és családi vonatkozású fogalmazványokat kezelnie, és nevelői eljárásában értékesítenie. Komoly mérlegeléssel kell a dolgozatjavítási órákon a megbeszélésre kerülő munkákat kiválasztani, s azokat a szerzők megnevezése nélkül felolvasni. A házi fogalmazvány felolvasására felszólított tanuló kérésére el kell tekinteni a dolgozat felolvasásától, de utólag meg kell vizsgálni a

kérelem okát. Különösnek látszó és feltűnő írásbeli nyilatkozatok valódiságáról és okairól meg kell győződni.

A közvetlen lelki ráhatással megindított, s a közvetett sokirányú ráhatással tudatosított alkotótevékenység megteremtésével a fogalmazástanításban is megvalósul a *tanár tervszerű vezetése* (a tudományos didaktika legújabb termékeny hajtása a *vezetéstan: Führungslehre*¹⁶), ami a növendék alkotótevékenységének teljességét váltja ki. A fogalmazvány tehát a tanuló alkotómunkája, mert saját szándéka és ereje hozta létre, s benne sajátos jelleme, személyisége tükröződik.¹⁷ A tanuló írásbeli alkotásaiban jellemének „rúgói“ nyilatkoznak meg, ezekből rakta le *L. Klages*¹⁸ a módszeresen megalapozott írástudomány (grafológia) alapjait. A nevelő fogalmazástanítás a típusan elsőrendű forrása, mert a növendékek típusai teljes határozottsággal bontakoznak ki a fogalmazványokból, sőt olykor az öröklött és szerzett személyi jellegzetességeket is feltárják.¹⁹

¹⁶ F. Blättner: *Die Methoden der Jugendführung durch Unterricht*. J. Beltz, Langensalza 1937.

P. Petersen: *Führungslehre des Unterrichts*. Zickfeldt, Osterwieck 1937.

¹⁷ F. Hermsmeier: *Der Erlebnisaufsatz als Mittel zur Charakterforschung*. J. Beltz, Langensalza 1936.

¹⁸ *Handschrift und Charakter*. 15. kiadás. Ugyanott 1933.

Grafologisches Lesebuch. 2. kiadás. Ugyanott 1933.

Die Grundlagen der Charakterkunde. 6. kiadás. Ugyanott 1928.

¹⁹ Somogyi József: *Tehetség és eugenika*. Eggenberger-féle könyvkereskedés, Budapest 1934.

A nevelő fogalmazástanítás műfajai.

I. Az élményekből fakadó események előadása minden nehézség nélkül való, ezért az *elbeszélések* rendkívül kedvelt műfajok. Tárgyuk négy forrásból meríthető: a közvetlen élmények, régebbi élmények, első alkalommal átélt élmények és állattörténetek köréből.

Közvetlen élményeket előadó fogalmazványok:

Mit ebédeltem tegnap?

Tegnap már türelemtelenül vártam az utolsó óra végét. Mintha belülről valami minduntalan unszolt volna: Siessünk már! Éhes voltam. De mintha minden ellenem fordult volna most az egyszer. A tanár úr meghosszabbította az órát. Végre nagynehezen kikerültem az utcára. Sietős léptekkel haladtam hazafelé. Az ebéd már ott gőzölgött az asztalon. Szinte vigyorgó arccal nézett felém, és hívogatóan integetett. Mintha hallottam volna biztató szavát: Siess Marci, siess, a gyomrodban a helyem! Nem kellett sok biztatás. Paradicsomleves volt az első fogás. Utána kacsatöpörtő és törött krumpli meg uborka következett. Mindent nagy élvezettel elfogyasztottam. Az ízletes ebéd befejeztével nagyot pihentem, s csak azután láttam a tanuláshoz.

(Sági Márton I. o. t.)

Hócsata.

Tegnap nem volt sok tanulnivalóm, és kimentem a Lechner-térre. Nagy csapat gyerek volt már akkor ott. Elhatároztuk, hogy hócsatát fogunk vívni. Két csapatra oszlottunk. Nem messze egymástól megállt a két csapat és elkezdte készíteni a hóbombákat. Mikor már nálunk annyi volt a hógolyó, hogy mindenkire jutott körülbelül húsz, akkor az ellenfél elkezdett támadni. Mi azonban hatalmas hózáporral fogadtuk őket. Ekkor visszatértek a helyükre, és most mi támadtunk. Azonban ők is hasonlóképpen fogadtak, és ezért visszavonultunk. Jól felszereltük magunkat, és újra támadtunk. De az előre megbeszélt terv szerint nem az egész csapattal. A csapatnak egy része jobboldalt az ellenség oldala mellé lopakodott, és mivel már alkonyodott, nem vették őket észre. Mikor azután mi támadtunk, ők oldalt kezdték a tüzelést. Elfoglaltuk helyüket és készletüket. Mi éppen jókor támadtunk, mert váratlanul érte őket. Én is kaptam egy golyót, teljesen teletömte a fületem hóval. Elszántan harcoltunk, és egészen a tér széléig kergettük a futó csapatot. Ott kénytelenek voltak a harcot feladni, amikor is a holnapi napig fegyverszünetet kötöttünk.

(Börcsök András II. o. t.)

Egy emlékezetes esemény.

A langyos májusi nap hamar átmelegítette a folyóvizeket és tavakat. A fürdés megkezdődött. A minap felejthetetlen eseményben volt részem. Társaimmal nem a tulajdonképpeni fürdőben fürdőztünk, hanem ennek

háta mögött van egy sokkal nagyobb tó. Ettől mindenfelé fenyőerdő van. Itt szoktunk katonásdit játszani, bujócskázni, stb. Ha már utólért bennünket az ellenség, akkor beleugrottunk a tóba és átúsztuk, pedig van vagy 200 méter. Az egyik napon éppen vizipólóztunk, mikor felhők tornyosultak a szemhatáron. Nekünk eszünk ágában sem volt, hogy hazamenjünk. Tovább játszottunk. Egyszer csak zuhé, esni kezdett a jég. A jókora darabok valóságos ostorcsapásokként vágódtak hátunkra, fejünkre. Biztosan megjavítottuk volna a 200 m-es gyorsúszás világrekordját, oly eszeveszetten úsztunk. Hát még a 400 m-es út a fürdőig! Az lett volna csak istenkísértés. Nem is mentünk oda, ott maradtunk az erdőben. Fejünk felett csattogott, villámlott. A villám többször is lecsapott a tóra. De azért belementünk, egyrészt a dermesztő hideg, másrészt a jég miatt, amely még mindig kitartóan paskolta hátunkat. A víz valósággal meleg volt. Ahogy beleugrottunk és kidugtuk a fejünket, a villám éppen a közeli fába csapott bele. Ha egypár pillanattal tovább maradtunk ott, mindnyájan elveszünk. Egy óra múlva elmúlt a vihar, s kimászunk a vízből. A levegő borzasztóan hideg volt, s mindnyájan meghűltünk. Legalább egy hétig nem tudok kimenni a fürdőbe.

Ha máskor gyűlnek a felhők, rögtön kimegyek a vízből, és felöltözve menekülök a zivatár elől.

Ezt a kellemetlen eseményt nem fogom egyhamar elfelejteni.

(Nagy Zoltán III. o. t.)

Régebbi élményeket elbeszélő dolgozatok:

Az elmúlt év legnagyobb szomorúsága.

Hideg, fagyos januári reggelre ébredtünk. Künn még sötét volt. Boldogan készülődtünk a disznóvágásra. Nem is sejtettük, hogy ez az örömnap lesz számunkra a legszomorúbb, legvégzetesebb nap.

A késeket előkészítve indultunk a disznó felé. Kieresztettük a disznót. Két erős kar elkapta, és nemsokára vérében fetrengett a pocca. Édesapám felállt, és nekem azt mondta, hogy hozzam el a boros tüveget. Én sietve indultam a parancsot teljesíteni. Egyszer csak mintha fal dőlt volna ki a hátam megett, olyan zuhanást hallottam. Hátra néztem, és te jó Isten! — kit láttam a földön feküdni? Nem mást, mint az édesapámat. Az első pillanatban azt hittem, hogy csak elcsúszott. De fájdalmasan csalódtam! Amikor odaértem, már csak hörgött. Szeme lecsukódott örökre. Szíve megszűnt dobogni. Jóságos Istenem! hát ezt kellett nekünk megérni!? Tébolyodottan rohantam fel a többiekhez. Csak annyit tudtam szólni: „Édesanyám! elvesztünk! végünk van! szegény édesapám me — ...“, s tovább nem tudtam szólni, elsötétült előttem minden. Összeestem. Csak arra ébredtem fel, hogy az orvos vizsgálta az édesapámat, és megállapította a halált. Ezután még majd nagyobb szerencsétlenség történt. Édesanyám a hír hallatára olyan rosszul lett, hogy már azon voltunk, hogy elmegy ő is forrón szeretett édesapánk után. Hála a jó Istennek, azért édesanyám mégis jobban lett, de édesapámat már nem támasztotta volna föl a világ leghíresebb orvosa sem. A halálhíren mindenki meglepődött. Nem is csoda, hiszen édesapám egészséges, erős ember volt, ki nem tudta, mi a betegség. A hirtelen, váratlan haláleset oka szívszélhűdés volt.

Fájdalom, hogy ez ilyen korán történt. Hiszen várható volt a halál. De ha már a jó Isten akarta így, nem tehetünk ellene semmit. Az Úr adta, az Úr elvette. Nyugodjunk meg Isten akaratában.

(Kálmán Imre III. o. t.)

Hálátlanság.

Egy hideg decemberi délután én és még öt-hat fiú kimentünk a jégre korcsolyázni.

Már nagy volt a hangulat, midőn egy fiú kétségbeesett jajkiáltással zavarta meg a vidámságot. A jókedvű fiúk arca mind elkomorult, és mindenki a kétségbeesett hang iránya felé fordult. Meglepetve bámultunk egymásra. Senkitemerte sajtát magát is kockára téve a beszakadt segítségére menni. Leghamarabb a Kádár-fióú tért eszéhez. Néhány fiúval elment a közeli tanyába létráért, és valaki felnőtt ember segítségéért. De csak gyerekek voltak otthon. Elhozták hát a létrát. A falu messze volt, hogy oda menjenek segítségért. Tanya sem volt másik a közelben. Ezért hát magunknak kellett a mentéshez fogni. A Kádár-fióú odatette a létrát a beszakadáshoz, odament rajta, és kihúzta a hónaljig beszakadt Szilágyi-fiúút. Az elázott fiút hazavezettük, és befejeztük az aznapi korcsolyázást. Másnap újra kint voltunk a jégen. Még a beszakadt fiú is. A tegnapi szerencsétlenség színhelyén még nem volt elég erős a jég. Az a fiú, aki tegnap a létrával megmentette Szilágyit, odament, hogy megnézzé, lehet-e már arra is csuszkálni. Mikor már a veszélyes hely szélén volt, Szilágyi meglökte, és elszaladva vigyorogva kiabált vissza, hogy ha már ő beleesett, szakadjon bele más is. Kádár is beleszakadt ugyan a lábával egy kissé, de nem lett nagyon vizes.

Igy fizetett vissza megmentőjének a kárörvendő, hálátlan Szilágyi Pista. De megfizetett érte, mert a beszakadás következtében már másnap megbetegedett, és majdnem egy hónapig volt az ágy rabja. Azóta mindnyájan haragszunk rá, és egy játékba sem vesszük be. (Vass Tibor III. o. t.)

Amikor éreztem az isteni gondviselést.

A vad élet mindent elsöprő rohamában sok ember már nem is néz fölfelé. Fölfelé, az Isten felé. „Mit kell nekem az Isten, mikor gépemmel mindent megalkotok!” — kiáltja magából kikelve. Hej, pedig nem így van! Mert az isteni gondviselés sok embert ment meg.

Én is egy pár napja éreztem az Isten áldó kezét. Beköszöntött a szeptember. Eljött az új ikolaév. S én, ki hű tanulója voltam az iskolának, most az utolsó évben már nem lehetek ott? Szegények vagyunk, s még azt a pár pengőt sem tudjuk előteremteni, ami a tanuláshoz szükséges. Uram Teremtőm, hát lehetséges ez? Ilyen és ehhez hasonló kiáltások szakadtak fel a keblemből.

Otthon mint egy őrült járkáltam fel s alá. Nem volt nyugtom, nem volt maradásom. Valami belülről hajtott, úzótt egy cél felé, az iskola felé. De ugyanakkor az ördög pokoli kacagását hallottam. „Ne menj!” — suttogta vad elszántsággal — hisz kinevetnek. Nincs már neked ott semmi keresni való!” Ilyen lelki háború tombolt bennem. Végül mégis csak a jó lélek győzedelmeskedett. Elindultam az iskola felé. Az úton valami jóleső érzés járta át a lelkemet. A három év alatt megunt út kőkockáit egyenként szerettem volna megcsókilni. De nem tudtam egyenesen az iskolába menni, előbb a templomba tértem. S ott térden állva kértem a boldogságos Szűzet.

Azután tovább mentem az iskola felé. Odaértem. Be akartam lépni. De megállj, hisz te nem tartozol ide! Hát nem mehetek be, Istenem segíts! Szomorúan néztem volt társaimat a kerítésen keresztül. Akkor azt a vaskerítést börtönrácsnak véltem. Szerettem volna darabokra törni.

De egyszercsak egy öreg néni ke lépet mellém. Szelíd arcából valami

biztatót éreztem. Szép sorjában mindent kikérdezett tőlem. S én gyóntam, mintha egy pap előtt lettem volna. S ő azt mondta: „Fiam, ha tudok, én segítek rajtad. Ilyen jó tanulónak ki kell járni a negyedik osztályt.“

Hazamentem. S egy pár nap mulva behívtak a gyárba. S dtt megtudtam, hogy az öreg nénike írt egy kérést. A többi álom volt. Megkaptam a szükséges pénzt.. S jöttem az iskolába.

Most már boldog vagyok, a jó Isten megsegített. Ismét szeretett osztálytársaim között lehetek. (S. G. IV. o. t.)

Első alkalommal átélt események:

Az első palatábla.

Nagyon emlékszek arra az időre, mikor még palatáblám volt. Édesanyám elvitt egy kereskedésbe. Azt mondotta, hogy válasszak egy palatáblát. A boltos bácsi rámutatott egyik táblára: „Itt van ni, ez a legjobb.“ Büszkén a földhöz vágta. Csodálkozva néztem, hogy nem törik el. Másnap elmentem az iskolába, és megmutattam a gyermekeknek, hogy milyen jó táblám van. Én is földhöz csapam a palatáblát. De én sírva mentem haza, mert eltört a keretje. (Hajda László I. o. t.)

Amikor először tűzvészt láttam.

Amikor először tűzvészt láttam, hét éves voltam. Most is borsókézik a hátam, ha arra a megrázó eseményre gondolok.

Este volt. A lámpa gyér világánál olvastam egy meséskönyvet. Az utca néma csendjét éles szirénabúgás verte fel. Félre dobtam a könyvet, és kirohantam a kapun. Szinte gyökeret vert a lábam arra a látványra, ami szemem elé tárult. A sötét utca nappali fényben úszott. Hatalmas lángoszlopok nyúltak a szomszéd ház ablakából az ég felé. Zavaros kiáltások hallatszottak az utca mindkét oldaláról. A tűzoltók éppen egy jajveszékkelő asszonyt vezettek ki a házból. Ez mindég azt kiáltotta: „Jaj a gyermekek!“ A következő pillanatban az egyik tűzoltó egy elalélt kis gyermeket hozott ki a karján és futott vele a fecskendőhöz. A felriadt tyúkok örült kotkodácsolása hallatszott mindenfelé. Azután egy zuhanás hallatszott. Az egyik tűzfal kidőlt, és maga alá temetett egy derék tűzoltót. Többet nem láttam. Elsötétült előttem a világ, és a földre zuhantam.

Nem tudom meddig feküdhettem ájultan, de amikor fölébredtem, édesanyám jóságos arcát láttam fölém hajolni. Mikor meglátta, hogy fölnyitottam szememet, nyakamba borult, és így szólt: „Csakhogy magadhoz tértél édes fiam.“ Azóta mindég borzadva gondolok arra a borzalmas tűzvészre, amelynek egy halálos áldozata lett: a derék tűzoltó. (Vas Géza III. o. t.)

Első szereplésem a nyilvánosság előtt.

A hajó harangja megszólalt. Bim-bam, szálltak a hangfoszlányok a messzeségbe. Indulás. Egymásután özönlöttek a tanulók a hajóra. Mindenki izgatott volt, de bizonyára én voltam a legizgatottabb.

A hajó már a gyászos trianoni határ felé síklott. A szívem egyre erősebben kalapált, a számszéle kicserepesedett. Ilyen lázas állapotban még sosem voltam. Hát hogyne, először szavalni mintegy százfőnyi közönség előtt! Nagy dolog ez mindenki előtt.

Még egy pár percem volt, addig sétálgattam. Lent a hajó kazánja nem

izzott olyan erősen, mint az én arcom. Gondolkoztam az elkövetkezendő percekben. Elmélázásomból Baranyi tanító bácsi zökkentett ki. „Fiacskám gyere, aztán bátran szavalni. Ne félj, hiszen már te IV. osztályos vagy!

Az ünnepség megkezdődött. A trianoni határnál voltunk. Egy pillanatig vártam. Felnéztem a hajó orrára, ahol a nyári szél magyar zászlót lengetett. Azután belekezdtem a gyönyörű versbe. Bátran, erőteljesen mondtam ennek a hazafias ódának sorait. Hisz hogyan mondtam volna bátran, mikor a magyar nép minden baja, bánata örvénylett benne. A Tisza mindkét partja verte vissza a hangokat, melyek még most is a fülembe csengenek: „Támadj fel Rákóczi, Kossuth Lajos jöjj hát, Csaba vezér néped megásta a sírját!” Majdnem tíz percig tartott ez a szívemarkoló szavalt. Bár már nagyon fáradt voltam, a végét mégis láztól pirosló arccal, kiáltva mondtam: „Segíts... Segíts... Ments meg... Erőt... mert elveszünk!” Nagy taps fogadta ezeket a kiáltó szavakat.

Szinte kábult voltam, amikor leléptem az emelvényről. A tanítóm boldogan szorította meg a kezemet. Boldog volt, hiszen az ő versét: „A magyar panaszt” szavaltam el. Az én örömöm is határtalan volt. Sohasem fogom elfelejteni. *(Steiner Gusztáv IV. o. t.)*

Állattörténetek:

Igaz történet egy állatról.

Egyszer az utcán láttam egy kóbor cicát. Nagyon szép fekete cica volt. Hívtam és jött utánam. Mikor hazaértünk, enni adtam neki. A cicát Micinek neveztem el. Mindig játszottam vele. Egy darab kenyeret kötöttem a farkára, és akkor körbe forgott. Le akarta kapni a farkáról a kenyeret. Egyszer eltűnt a cica. Már két napja nem láttam. Keresésére indultam. Meg is találtam a kertben, de már holtan. A szomszédban véletlenül lelőtték. Gödröt ástam és eltemettem. Soha se felejttem el azt a szép és kedves cicát.

(Faragó Jenő I. o. t.)

A megfagyott madár.

Házunk előtt van egy akácfa. Egyszer ezen a fán egy mozdulatlanul álló kis verebet vettem észre. Látszott rajta, hogy egészen meg van dermedve. Közelebb megyek hozzá, hogy majd megfogom és egy kissé megmelegítem. Amint észrevett, otthagya helyét, és a levegőbe röppent. Nem repült sokáig. A legközelebbi fára akart repülni, de dermedt testét nem tudta rendesen kormányozni. Elvesztette egyensúlyát, és mint egy kő zuhant le a kemény fagyos földre. Fölvettem a kis élettelennek látszó állatot. Bevittem, és a tűzhely mellé tettem. A kis madár pár óra múlva éledni kezdett. Ijedten röpködött ideoda a szobában. Nekirepült az ablaknak, és mindenáron ki akart szabadulni. Vajjon miért akar kiszabadulni a jó meleg szobából? Talán nem szeret a melegen? Nem! Akármilyen jó meleg szobában részesül is, ő soha nem felejt el, hogy a madárnak mindene a szabadsága! Megértettem, hogy miért szomorodik, és kiengedtem.

(Asztalos László II. o. t.)

Bimbi halála.

Arra ne gondoljon senki, hogy most valami nagy hős haláláról írok. Azon sem csudálkozzon, hogy nem is hallotta még e nevet, mert kívülem csak szüleim, s néhány ismerősünk írta be őt emlékezetébe.

Húsvétkor kaptam a kis bárányt. Milyen fájdalmasan bégetett, mikor

elszakították édesanyjától. Nyakára kis csengő volt kötve. Olyan vígan csengett, hogy felvidított mindenkit. Hát ha még ránézett! Aki csak látta, megszerette. Bús nézése azonban meghazudtolta a csengetyű vígságát. Volt ellensége is ennek a kis ártatlannak. Sajnos! Biz a Bodri volt. Irigyelte a Bimbi helyzetét, s rövid eszével kieszelte, hogy elpusztítja Bimbit. Bizonyára azt gondolta, ha elpusztítja, akkor élvezni fogja a Bimbinek adott kedvezményeket.

Mindig együtt játszottak. Egy váratlan pillanatban elkapta a nyakát báránykámnak, s átharapta. Nem is maradt nálunk, hanem odaajándékoztuk egy rokonunknak. Szegény Bimbi! Miért is jöttél hozzánk? Elpusztulni, s engem szomorítani! Igen, azért. Még most is meg van a bőre a kabátom béléseben, s ahányszor csak megsimogatja arcomat, mindig eszembe jut szomorú története.

(Kis László III. o. t.)

II. Az elbeszélésekhez hasonlóan a *leírások* is kedvelt műfajok. A leíró foglalmazványok keretében nyilatkozik meg legtökéletesebben a tanulók magasabbrendű stíluskészsége: a szemléleteség és élénkség tudatos és hatásos érvényesítése. Alkalmazható műfajok: állatrajz, tárgyrajz, tüneményrajz, tájrajz, útirajz, jellemrajz, életkép, fajkép, képleírás, szoborleírás.

Állatrajzok:

A mi kutyánk.

Nekünk van egy hatalmas komondorunk. Olyan nagy, mint egy medve. A szőre fehér. Sajónak neveztem el.

Még igen kicsi volt, mikor egy szomszédtól kaptam. Én neveltem föl. Én ismerem a tulajdonságait is legjobban. Szaglása és hallása nagyon jó. Látása olyan éles, mint a sasé. Az idegent nappal megugatja, de nem bántja. Éjjel azonban a házat idegen meg se közelítheti. Jaj annak, aki ingerli. Igen ckos állat. Még fiatal volt, mikor sok mindenre megtanítottam. Egyszer a hűséges Sajót egy baleset érte. Kijött velem a szántóföldre. Ott meglátott egy nyulat és utána futott. A vadász rálőtt a nyúlra, mire a kutya elterült a földön. Én odafutottam, és a vergődő kutya nyakát átöleltem. A hátsó combját érte a lövés. Odahaza gondosan ápoltam, s felgyógyult. Igen hűséges állat. Nyáron, mikor a gyümölcsfa alatt háltam kint a kertben, ő mindig a fejemenél feküdt. Ha valahová mentem, mindig elkisért.

Sajnos, most el kellett hagyni a szülői házat, s nem hiszem, hogy a Sajót úgy gondoznák, mint én gondoztam. Mikor hazamegyek, mindig a nyakamba ugrik. Bizony nagyon kell vigyázni, hogy fel ne lökjön. Sajó kutyánk a hűség mintaképe.

(Maróti Lajos III. o. t.)

Legkedvesebb madaram.

Sok szép madár van széles e világon, de ezek közül legjobban kedvelem a fecskét.

Színe nem pompás árnyalatú. Tollazata felső fele fekete, alsó része fehér. Tehát igen egyszerűen öltözködik. Sokszor elnézem a fecskét, és színében a nemzeti érzést látom elrejtőzve. A fekete a gyásunkat, a szomorúságunkat jelképezi, a fehér pedig mintegy intő jel a lelki tisztaságra, hogy e

szomorú időben sem szabad elrugaszkodnunk Istentől. Talán ez tette őt kedvessé előttem, talán ügyessége. Mozgása a levegőben valóságos bűvészet. Villás farkával villámgyorsan tudja irányítani könnyű testét. A leggyorsabban repülő madarak egyike. Nagy ügyessége bámulatba ejti az embert. A fecskét mindig szerettem, de a mult nyáron még fokozottabb lett szeretetem iránta. Egyszer ugyanis kint voltam keresztapámnál Felsőtanyán. Ő gazdaember. Az istálló eresze alatt fecskék ütöttek tanyát. Az egyik fészeknek volt őt fiókája. Vigan csicseregtek, ha az anyjuk enivalót hozott nekik. De ez a víg életük egyszer megszűnt. Az istálló nádfedele meggyulladt. Hatalmas lángnyelvek csaptak fel az égő tetőből. A fecskeszülők fájdalmas csiripelése szívszagató volt. A tűz már közel volt a fészekhez. Már-már elérte a tűz a fészket, mikor egy mentőgondolatom támadt. Fogtam egy nagy rudat, és levertem a fészket. Éppen idejében. A következő pillanatban meggyulladt a tető ott is, ahol az előbb még a fészek állott. A fiókák közül egy elpusztult, de legalább négy megmenekült. Az öregek örömteljes csiripeléssel repültek oda a fiókáikhoz. Ez a nagy szeretet még jobban kedveltté tette a fecskéket előttem. Azóta fájó szívvel nézem a búcsújukat. És amint az idő elborul ősszel, úgy borul szomorúság a szívemre, ha a fecskék elmennek.

Tavasszal pedig várva-várom eljövetelét ennek a kedves madaramnak.

(Pakó Béla III. o. t.)

Tárgyrajzok:

A hóember.

Mikor télen nagy hó van, a gyerekek hóembert csinálnak. Én is csináltam egyet a testvéremmel. Egy nagy hólabdát gurítottunk a hóban s mindig több és több hó ragadt rá. Ebből lett a hóember törzse. Erre tettük a nyakat és a fejet. A szeme és a szája szénből készült. Fejére kiszolgált kalapot tettünk. Mikor keresgeltünk, egy pipát találtunk, azt meg a szájába dugtuk. Sokáig eltartott a hóember. Egyszer kiengedtük a malacokat. Rá se gondoltunk, hogy a malacok bántják a hóembert. Az egyik malac odament, kivette a hóember szájából a pipát, és abban a pillanatban összeharapta. Azután nekiestek a hóembernek és agyonrongálták.

(Kovács József I. o. t.)

A „Törött kerék“-hez címzett csárda.

A „Törött kerék“ csárda alapjában véve egész kicsiny épület. Belseje egy nagy szoba, és mellette egész kis kamrácska és konyha van. A szobában egy rozzant söntés, de ebben nincs bor, mert a pincében tartják. A bútortat repedezett, toldozottlábú asztalokból, és részeges, falnak dülő padokból áll. A lámpát egy felakasztott üveg szolgáltatta, amelynek a nyakába rongy van, égő gyanánt, de nem lehet tudni, hogy a tartalma olaj-e vagy ecet. De inkább ecet. A külseje még szálamraméltóbb. A meszelés foltos, a zszindely be van szagatva. A cégér egy törött kocsikerék és egy köteg raffia, de fele hiányzik, mert a csordásgyerekek kihúzogatták és karikás ostorukba fonták. Egy veszedelmes kutya ugatja meg a közeledő embereket. A csárda mellett van egy tanya, köröskörül szép szántóföldekkel, s jegenyékkal szegélyezett országút teszi változatossá a környéket.

(Batki József III. o. t.)

Tüneményrajzok:

Egy emlékezetes szivárvány.

A mult év késő őszén egy hatalmas zivatar volt. A vihar elmúltával egy szokatlanul szép szivárvány jelent meg a keleti égbolton.

Hatalmas ívben ölelte körül az eget. Vörös, narancs, sárga, zöld, kék és lila színe tündöklött az égen. Mindenki csodálattal nézte. Biztosan át akarta ölelni az egész világot, mondván: „Béküljetek, hiszen Isten is úgy akarja!“ Olyan volt, mint egy híd az ég és a föld között. Óh be jó lett volna fölmenni rajta a mennybe! Azonban ezen a hídon is mintha láttam volna valamit. Angyalok voltak, akiket Isten küldött le a földre az emberek közé, hogy viszszerítsék őket a jóra. A színek mindig halványabbak lettek, míg végre a gyönyörű tünemény eltűnt szemem elől. Már éppen el akartam menni, mikor alább egy másik szivárvány bujt elő, folyton erősülő színekkel. Később még szebb volt, mint a másik. Emberi kéz le nem festhette volna Istennek ezt a csodálatos alkotását, oly gyönyörű volt.

A természeti tünemények, így a szivárvány is, Isten végtelen nagyságát hirdetik. A szivárvány a béke jelképe, mégsem okulnak belőle az emberek.

(Nagy Zoltán III. o. t.)

Váratlan vendég novemberben.

Vége lett a nyirkos novemberi hidegnek. Visszajött a gyerekek kedvence: a nyár.

November kilencedike volt. Amint felébredtem, szokatlanul világos volt. A nap ugyanis már korán reggel felkelt. Egyetlen felhő sem úszott az égen. A nap pazarul onthatta áldott sugarait a kék ég tiszta mezejéről. Délben, mikor az iskolából hazafelé mentem, bizony kigombolt kabátban is melegem volt. Már-már azt gondoltuk, hogy nem is lesz tél, és ebéd után víg játékba kezdtünk. De csakhamar megizzadtunk. A játékot abbahagytuk, és tanulni kezdtünk. De bizony nem nagyon tanultunk. Az ablakon kitekintve, nagyon csalogatott a napsugár. De hiába. Csak képzeletünk mehetett ki, nekünk tanulni kellett.

Még sütött a nap, de az ég alján már sötéten tornyosultak a sárgás, ijesztő, vészjósló felhők. A levegő telítve volt villamossággal. Mindenki érezte a kitörni készülő, rohamosan közelgő vihart.

Sietett is fedél alá mindenki, hogy magát, és amijét lehet, megóvja a zivatartól. Az utcán a kocsik a szokottnál gyorsabban mentek. A boltok előtt sietve rakták be a kintlévő holmit. Az ég már közben teljesen elborult, elsötétült. A sötét felhők közül már fújt is a szél, az eső előjele. Szép csendben megeredt az eső, de ez még semmi! Az igazi felhőszakadást egy irtóztató csattanás előzte meg, megreszkettette a levegőt. Ekkor már úgy esett, mintha szét akarta volna mosni a földet. Sokszor le-lecsapott egy-egy cikázó villám. pillanatra megvilágítva kísérteties fényével a vidéket. A mennykő világánál a fekete felhők sárgássá változtak, és szinte olyanok voltak, mintha izzának. Közben az ég folyton hol mélyebb, hol magasabb hangon bömbölt, dörgött, hol pedig alig hallható halk mormogásba fulladt. Mintha hordókat görgettek volna. Eközben a szél süvöltve, üvöltve dühöngött. Ide-oda csapkodta a lehulló esővizet.

Közben beköszöntött az éjtszaka, és a sötétség még szurkosabbá vált. Semmit sem lehetett látni. Csak egy-egy pillanatra világított a lecsapódó istennyila kísérteties fénye.

Erre a napra méltán alkalmazhatjuk a „Derüre ború“ közmondást, mert amilyen váratlanul jött a váratlan vendég, olyan vártlanul is távozott el.

(Szabó István IV. o. t.)

Tájrajzok:

Tavas az újszegedi ligetben.

„Egy hibám van — mondják a szüleim, — az, hogy imádom a természetet.“ De vajjon ki ne szeretné az Isten fenséges alkotását?

A napokban is a természet vadregényes ösvényeit jártam. Az újszegedi liget zeg-zúgos utait róttam, és csodáltam a természetet. Egy öreg szúette padra ültem, mert a természet bódító illata megszádított engem. Innen figyeltem mámoros fejjel a tavasz ébredését. A kopár fák ágain apró rügyek jelentek meg. S a rügyek a csalóka nap mosolygására kinyiladoztak. Mindezt csak a tavasz tudja megtenni, festő, művész nem tudja ezt lefesteni, mert a természet csak a maga valódiságában elragadó. A liget 2—3 hét alatt újjá változott. Olyan ez, mint a keresztre feszített Jézus. Jézus is meghalt és felátadott. Innen is látjuk, hogy a természet földöntúli valami, amit nem tudok én kimondani.

Felocsudtam elmélkedésemből. Uram Jézus, hiszen már este van! A nap már lenyugvófélben volt. Bearanyozta a fákat és a madarakat. A madarak pajkosan csicseregtek, és játszi kedvvel fürösztötték magukat a napsugárban. A bokrok alatt szép zöld selyempázsit tarkállott. Az angyali kezekkel font szőnyeget itt-ott egy-egy ibolyacsomó szakította meg. Hátam mögött az orgonabokrok mélabúsan eresztették le a fejüket.

Fölszedelőzködtem és útnak indultam. De járásom csak a kis járnitanuló csecsemőéhez volt hasonló. Imbolyogtam, mint aki részeg. Valóban részeg voltam akkor, mélyre néztem a természet poharába.

(Juhász Imre III. o. t.)

Tél a Mátrában.

Sűrű pelyhekben hull a hó. Fönn állok a Mátra hóval fődött tetején.

Körülöttem mindent hó főd. A fák, mint valami élő fölkiáltójelek, nyúlnak az ég felé zuzmarás ágaikkal. Távolról a köd, mint egy fátyol ereszkedik alá, és elzárja a távoli kilátást. A szél úgy süvít, mintha távoli orgona hangja volna. A kinnlevőknek meleg ruhájuk ellenére is nagy fájdalmat okoz. A madarak hallgatnak. Nem szól már a cifra madarak egyike sem, melyek az embert fölvidítják. Nem látok egyetlen mókust sem, hisz még a nagy bundája ellenére is megvenné az Isten hidege. A vigan nyargaló őznek és szarvasnak is csak a nyomait látom, de ezt is mindjobban befödí a hó. A nyomasztó csöndet most zajos kiabálások zavarják meg. A jégpáncéllal bevont Bene-patak mellett a ködfátyol megtörik, és egy turistacsapat bukkan elő, amelyik a síversenyre jött a Mátrába. Nehezen vonszolják fáradt testüket. Azonban vidámak, mert a láthatáron föltűnt egy menedékház. Ezek ilyenkor úgyis üresen várják a fáradt sielőket. Nemsokára a nap eltűnt a ködfátyol mögött. Én meg csak elmerengve állok, és nézem a természet szépségeit.

Úgy elmerültem a természet szemlélésében, hogy csak azt vettem észre, hogy úton vagyok hazafelé.

(Szekrényes László III. o. t.)

Útirajzok:

Első utazásom vonaton.

Először négy éves koromban utaztam vonaton. Hódmezővásárhelyre mentem. Milyen szép volt az első utazásom! Már az állomáson is megtelt a lelkem csodálattal. Hát még az úton milyen szép tájakat láttam! A nyári langyos szellő szelíden simogatta a búzatáblák aranyos koronáját. A látóhatár szélén magányos nyárfák bólingattak, mintha csak ezt mondták volna: „Ezek

a nyár örömei, látod, te kisfiú." És én bólintottam nekik, mintha megérté-
ném, amit mondanak. Vonatom a Tisza folyón ment keresztül. Ez volt a
legszebb része az utazásomnak. A folyó vad hullámai egymást kergetve ját-
szottak. Ezek is mintha beszéltek volna. Átjutottunk a folyón, s nemsokára le-
szálltam az állomáson. Az öröm elszállt, a csodálkozás megszűnt lelkemben.
De ezt az első utazásomat azért soha nem felejttem el. (Hódi Sándor II. o. t.)

Egy felejthetelen nyári utazásom.

Türelmetlenül vártam a tanév befejezését, mert édesanyámmal nagy útra
készültünk: nagybátyám meglátogatására a jugoszláviai Brodiba szándékoztunk
utazni.

Ragyogó idő volt, mikor a vonat célunk felé röpített. A trianoni határ
átlépésekor elmondtam a nemzeti Hiszekegyet. Szabadka és Zombor érintésé-
vel Gombosnál átrobogtunk a Dunán, s Eszéken keresztül Brodiba értünk. Ér-
deklődéssel néztem a nyüzsgő pályaudvarokat, a dunai hidat és a természet
nyári pompáját. A búzaföldeken javában folyt az aratás. A pázsitos mezőket
tarka virágok díszítették. A gyümölcsfák ágai roskadtak a gyümölcs súlya
alatt.

A vakáció nagy részét Brodiban, a Száva partján töltöttem. Felejthet-
len emlék fűződik ahhoz a naphoz, amikor a Száva túlsó partján, Boszna-
Brodiban voltam. Zöldeskék, tisztavízű folyó a Száva; szép híd íveli át, alatta
kicsiny sziget zöldellik már messziről. Amint átértem a hídon, szokatlan lát-
ványban volt részem. A keleti nép sajátossága, hogy a tisztaságot csak hírből
ismeri. Mindenütt piszkos, füstös házak, csak néhol látni új építkezést. Egyet-
len említésre méltó épület a pályaudvar. Ezt még a magyarok építették. Hom-
lokzata kőcsipkével van kirakva. Fedett előcsarnokába éppen akkor futott
be a keskenyvágányú vonat Szarajevo felől. Szokatlan volt nekem a lefátyo-
lozott török nő bugyogós nadrágjában. A kávéházak egymást érik. Mindig
kávémérésbe botlik az ember. Az alacsony házak közül kiemelkedik a török
mecset karcsú tornya. A török ember ide csak mezítláb mehet be. A bosnyák
asszonyok a zöldséggel és gyümölcssel teli kosarakat a fejükön hordják. A
sok furcsasághoz járult még az idegen beszéd, s mindez olyan szokatlan
volt nekem.

Ez a boszna-brodi kirándulás életem felejthetetlen élménye marad.

(Bächler Dezső IV. o. t.)

Jellemrajzok:

Egy furcsa ismerősöm.

Falumban van egy ember, aki nem épelméjű. Ezt mindenki Bolond Fer-
kónak nevezi.

A multkor valahol leitatták, mert ahogy végigment az utcán, elkezdett
dörmögő hangján énekelni: „Hej Juliskám, de Mariskám, de Juliskám!” Ha
ilyenkor megzavarják, akkor valósággal őrjöng. Ordít, kiabál, rázza az ökleit.
Nem jó ilyenkor találkozni vele. De egyszer megjártam. Ilyen állapotban ro-
hant végig az utcán. Én mitsem sejtve mentem, s az egyik utcasarkon bele-
ütköztem. Megragadott a vállamnál, és rázni kezdett. Ütött, vert, rúgott.
Már azt hittem, hogy agyonver, mikor egy másik gyerek egy bottal jót ráhú-
zott a hátára. Erre aztán elengedett, és a fiút kezdte üldözni, de nem érte
utól. Másnap elmondtam neki, hogy mit csinált. Akkor megsajnálta, még meg
is símogatott.

Ilyen furcsa ember Bolond Ferkó.

(Nagy Zoltán III. o. t.)

Édesanyám.

Ezen a világon édesanyámhoz ragaszkodom legjobban. Ezt a ragaszkodást részint hogy édesanyám, részint pedig a tiszta jelleme tartja ébren lelkemben.

Alacsony természetben érző jó szív és lélek lakik. Igen vallásos, Valahányszor útja a templom előtt vezet el, mindig betér egy-egy rövid imára. Szerető jó anya. Értünk, gyermekeiért, mindent megtesz, mindent elkövet, nem kímélve sem időt, sem fáradságot, hogy jól érezzük magunkat. Ha mosolygunk, velünk nevet, ha szomorkodunk, vigasztal, velünk érez. Olykor ha meg is szid, figyelmeztet bennünket, azt is jó szívből teszi. Embert akar nevelni belőlünk. A szorgalomra tettel ad példát. Kora reggeltől késő estig dolgozik a mindennapi kenyérért. A szegényeknek, ha teheti, mindig ad néhány krajcárt. Ilyenkor mindig azt mondja, hogy segítsünk másokon, ha tudunk, és az Isten megsegít, megáld bennünket. Minket is ilyen szellemben nevel, és neki köszönhetjük, ha testvéreimmel együtt emberek leszünk.

Nem tudok elég hálát adni az Úrnak, hogy ilyen jó édesanyát adott nekem. Ezért tisztelem és becsülöm őt, és amennyire tehetem, boldogságát keresem, hogy kedvét, örömét lelje bennem. Kérem a jó Istent, hogy még soká éltesse jó édesanyámat.

(Pakó Sándor IV. o. t)

Életképek:

Húsvéti locsolkodás.

Alig veti föl fejét az öreg nap, a legények már talpon vannak. Legdíszesebb, legszebb ruhájukat magukra öltik. Kezükből díszes üveget szorongatnak, teli illatos vízzel. Locsolkodni indulnak, hogy megöntözzék a viruló lányokat.

A legények kocsira kapnak. A lovak büszkén, emelt fejjel húzzák, mintha tudnák, hogy milyen ünnep van. A legények dalolgatnak egyre-másra. Széles a kedvük. A köcsi zörögve halad a köves uton. A lovak patái csattognak, kopognak. De nemcsak egy kocsí halad. Kettő, három, négy, talán még ennél is több. Az utca mintha nagy álmából ébredt volna föl, zajos és dalos.

Néha a kocsí megáll egy-egy háznál. A legények leugrálnak a kocsiról. Bemennek a házba. Persze, a kocsis is. Megállnak az ajtó előtt. Egyik legény rákezd mondókájára:

Kertben jártunk,
Rózsát láttunk,
El akart hervadni,
Szabad-e meglócsolni?

— Igen, — hallatszik a válasz.

A legényeknek sem kell tovább biztatás. Bemennek. A lányokat úgy megöntözik, hogy sohasem hervadnak el! Persze a lányok jutalmat adnak a legényeknek. Piros tojást, virágot. A legények a virágra büszkébbek. A gazdasszony megvendégeli őket: sonkát, kolbászt, tojást és kalácsot ad a vendégeknek. A legények szabadkoznak, mert útjuk sietős. De hiába minden! Egykét falatot ebből is abból is, enni kell. Azután megköszönik a szíves vendég látást, s a legények eltávoznak.

(Juhász Imre III. o. t.)

A hetipiac.

Gyönyörű szép nyári reggel volt. A fölkelő nap aranykoronájával bearányozta az egész környéket.

Körülbelül félnyolc lehetett, mikor az iskolába menvén, hirtelen szo-

katlan zaj ütötte meg a fületem: piaci árusok kiabálása, kofák és vevők alku-dozása, kacsák hápogása, libák gágogása, no meg az az ezer különféle hang, melynek súlya alatt majd leroskadt a levegő. Míg a piacig értem, igen sok szatyros és kosaras asszonnyal, emberre találkoztam. Mindnyájan a heti-piacra igyekeztek. Igazán csak akkor lepődtem meg, mikor szemem elé tárult a sátrak nagy tömege s a nagy sürgés-forgás. Figyelmemet legjobban egy kifli-árus fiú ragadta meg, ki szorgalmasan kínálgatta portékáját: „Szüteményt tesszék, szüteményt tesszék.“ Én odamentem hozzá, és vettem tőle egy kiflit. Nagy örömmel nyujtotta kis kezét a pénz után, és boldog megelegedéssel tette zsebébe, úgy látszott, ez volt az első keresete. Amint tovább megyek, a sürgő-forgó nép közt egy ember a nyakába akasztott ládán cipőfűzöt, gyu-fát, cigarettapapírt és sok egyéb cikket árult. Egyszerre csak utána megy egy suhanc külsejű gyerek, és elkezdte csúfolni: „Janika aranykakas, kuko-ríkú!“ Erre a szegény idegbajos ember szétszórta portékáját, kiabált veszeke-dett, és később sírógörcsök fogták el. Persze, hogy volt egynéhány rossz-lelkű ember, akinek ez tetszett, és nevettek rajta. Én sarkonfordultam és elsiettem onnan, hogy ne lássam a lelketlen emberek rossz tréfáját. Amint tovább haladtam a nagy zajban, elfelejtettem az előbbi két képet, és sok kéklő tejeskannát, és azok mellett tarkaruhájú asszonyokat pillantottam meg. Itt-ott bizonytalan hangok is keveredtek a zajba: „Tűzkövet, cukorpótlót tes-sék.“ A tejárusok sarkán egy asztal mellett egy ember valami ragasztóanya-got árult, és hangos kiabálással maga köré csődítette a kíváncsi embereket. Egyszerre csak a tejárusok között nagy mozgás támadt. Egy csomó rendőrt pillantottam meg. Ekkor jutott eszembe, hogy a tejet fokolják. Élénk élet uralkodott még az ócskapiacon is, ahol használt ruhaneműjük, vagy más használt portékájuk mellett ültek a zsvajgó asszonyok. Mikor hirtelen a to-ronyórára néztem, éppen akkor ütötte a háromnegyed nyolc órát. Ekkor gyor-san az iskolába siettem, és pont a sorakozóra odaértem.

Azóta valahányszor a piacon jövök keresztül, erre a nevezetes nyári élményemre gondolok, és megelevenednek előttem az elröppent képek.

(Juhász Antal IV. o. t.)

Fajképek:

A rend őre,

Az utcák tündöklő esti fényében, a járművek tengerében áll az erő ha-talmas jelképe: a rendőr.

Szilárdan áll, mint valami szikla. Ellenáll a járművek tengernyi so-kaságának. Egy-egy intésére a járművek egész sora megáll. Hogyne! hiszen nagy hatalma van a rend őrének! Ő egy király, s uralkodik az utcák élő és géplényei fölött. Esőben és sárban, nyáron és télen áll rendületlenül, mint egy katona. Igen, ő katona, a rend katonája. Ő nem fegyverrel őrzi az állam jogait. Van ugyan fegyvere, de arra bizony ritkán kerül a sor, hogy hasz-nálja. Ő csak írónnal és zsebkönyvvvel védekezik a rendbontók ellen. Ha elő-veszi kabátja zsebéből félelmetes fegyverét, s felírja a rendbontónak személyi adatait, akkor ennek következményei lesznek. Lehet, hogy egy pár nap mulva pecsétés írás érkezik a rendbontónak, s akkor még örüljön, ha egy pár pen-gővel megússza a rend ellen elkövetett merényletet.

Sokáig elnézem a szorgos, becsületes rend katonáját, majd elindulok hazafelé. Utközben sokat gondolok a rend őrére, a béke, az igazság kato-nájára.

(Kodreán György III. o. t.)

Egy halásztanyán.

Az esti lágyszellő forrón, tüzesen csókolta végig orcámat. Belétüzesedtem. Lépteimet meggyorsítottam. A Tisza nyugodtan, csendesen, halkan kísért. Az erdő néma csöndje szinte kísértetiesen hatott rám. Meg-megállok, tájékozodom. Sehogysem akarom eltalálni a helyes utat. Végre nagynehezen rátalálok az erdei ösvényre. Némán, hallgatagon bandukolok előre. Az erdő sűrű ködfátyolként burkolja be a földet. Innen alig egy fél órai járás Mihály bácsi halászkunyhója.

Nemsokára megérkeztem a kunyhóhoz. Hogy meg lesz lepődve az öreg, ha meglát, — gondoltam, de nem is csalódtam. Odaérve síri csönd fogadott. Még a szunyog sem muzsikált, nem is csoda, hiszen Mihály bácsi olyan füstöt csinált, hogy még az embert is el lehetne úzni avval a közelből.

Ép a vacsorát főzte, mikor megérkeztem. Köszönésemre hátrafordult, nézett, nézett, sokáig nézett, de nem szólt, csak a fejét csóválta. „Tán nem ismer meg Mihály bátyám?” — mondtam nevetve. „Hát majdnem gondolkodóba ejted az ember, úgy megnőttél tavaly óta. Haza jöttél, vége már az iskolának?” — s ki tudná elmondani mindazt, amit hamarjában elbeszélünk.

„Hát kerülj közelebb és gyere velem, megosztjuk ezt a kis szerény gulyást.” „Óh sosem fáradjon vele Mihály bácsi” — s leültem egy rozoga bárkára. Hozzáláttunk szerény vacsoránkhoz. Evés ideje alatt egy szó sem esett. Esetleg én sziszogtam néha, mert átkozottul erős volt a gulyás.

Vacsora után elővette az öreg a hosszú tajtékipipát és rágyújtott. Szürke füstkarikák szálltak a magasba, ha egyet szippantott belőle. Beszélgettünk. Oly sok szépet tudott mesélni. Ismert minden csillagot. Minden fához, talpalatti földhöz tudott valamit fűzni. Úgy elszenderedtem az elbeszélések halatára, hogy csak a távoli harangszó ébresztett fel az álmodozásból.

A hold ezüstös sugarait küldte a Tisza fűrtös hullámaiba, és az úgy tükrözött vissza, mintha maga is ezüsből volna fenéig. Mi is felhagytunk a beszélgetéssel. Mihály bácsi megmutogatott sorra mindent. A hold nagyszerűen világított, s így nem kellett mécsest gyújtani. Először a hálókát mutatta meg, melyek szép sorba ki voltak terigetve. Majd a bárkák és a ladikok megtekintése végett lementünk a folyóhoz. Ezek is mind szépen rendezve voltak.

Legjobban megnyerte tetszésem maga a halászkunyhó. Kívülről egyszerű pásztor-kunyhónak látszik, melyet vastagon nád főd be. Annál különb a belseje. Található itt minden. Kisebb vegyeskereskedés bizony megirigyelhetné. A szalonnától a papucsszögig található minden. Benne egy ágy, mely száraz fűvel van kibélelve. Hátamegett egy nagy láda, mely tele van javítóeszközökkel, ha a háló, vagy más elpusztul, hát ne kelljen érte újat venni, hanem hát kijavítja. Sarkában nagymennyiségű száraz tűzrevaló van készletben... stb.

Mindenütt csillogott a fű a harmattól, mikor ladikba ültünk, és leevezünk a hajóhídig. Útközben a hullámok ezüstös fűrtjei halkan csobogtak mellettünk. Megérkeztünk a hídhoz. Itt hálásan megköszöntem Mihály bácsi szívességét és megígértem, hogy a szünidőben többször is felkeresem. Elbúcsúztam az öregtől, és megindultan tértem haza. Mondhatom, meghatott ennek az embernek az egyszerűsége és jószívűsége. (Kálmán Imre IV. o. t.)

Képleírások:

Egy húsvéti képeslap.

Húsvétra sok képeslapot kaptam. Az egyik báránykát, a másik nyulat, a harmadik törpét mutatott. Mindegyiken más volt. Legkedvesebb édes-

anyáméké volt. A kép három törpét ábrázolt. A törpék nyuszikkal ugrattak át egy nagy tojáson. Távolabb a zöld mezőben kis nyulak és bárányok legelésztek. Mellettük állt egy öreg nyúl nagy fütykössel. A kép alatt pedig egy kis írásban édes szüleim kellemes és boldog ünnepeket kívántak nekem.

(Gyarmati János I. o. t.)

Honfoglalás.

Elöttem a falon lóg egy kép. A kép a honfoglalást ábrázolja.

A kép téglalapalakú. A középtől jobbra Árpád fejedelem fenséges alakját látom. Arcáról sugárzik az igazságosság, bölcsesség, méltóság. Fehér lova is nyugodtan, mereven áll. A jobb oldalon tarka-barka csoport áll. Ezek a vezérek, törzsfők. Lovaik szilajon ugrádoznak. Árpád előtt Szvatopluk követői vannak. Átnyújtják a fejedelemnek a magukkal hozott földet, vizet és füvet. Őszintén felajánlják országukat a magyaroknak. Nem látszik arcukon semmiféle ravaszság, csak tiszta őszinteség. Igaz szívvvel hódolnak meg. Árpád fenséges nyugalommal, méltóságteljesen hallgatja szavaikat. Nem veti meg őket. Nem alázza meg őket. A nemzetiségeket a magyarokkal egyenlő jogú, békés polgárokká teszi. A kép baloldalán szintén színes csoport látszik. Ez a magyar nép. A honfoglalás öröme kardjukat a magasba emelik. Arcukat büszkeség tölti el. A háttérben a díszes vezérsátor emelkedik.

E remekművet Munkácsy Mihály alkotta. Egyszerű asztalosinasból lett világhírű művész. A magyar nemzet egyik legnagyobb büszkeségévé vált.

(Kocsis András II. o. t.)

Szoborleírások:

A szegedi 48-as honvédemlék.

A szegedi 48-as honvédemlék a Gizella-téren van. E szép mű egy pázsitos magaslaton helyezkedik el. A magaslat tetején a termésköből készült lépcsőzetes alapzat áll. Az emlékmű maga márványból készült. A szürke márványban ékeskednek aranyos betűkkel a következő szavak: „A szabadságharcban 1849. augusztus hó 5-én Ujszeged és Szőreg alatt elesett honvédek emlékére.“ Az emlékmű oszlopszerű, a tetején egy turulmadár látható, amely büszkén néz a messzeségbe. Az alap egyik sarkán pedig egy bronzkoszorú áll. Minden magyar ember nagy részvétet és büszkeséget érez, ha elmegy e szobor előtt, mert ez az emlékmű hirdeti a dicső magyar honvédek hősiek önfeláldozását.

(Dobó Antal II. o. t.)

II. Rákóczi Ferenc szegedi szobra.

Fölkelt a nap. Aranysugaraival tündöklön ragyog egy bronzba öntött fenséges emléken: II. Rákóczi Ferenc szobrán.

Szeged népe állította ezt a szobrot hálája jeléül. A Gizella-téren áll a hála szobra. Bármelyik idegent lenyűgözi szépsége.

Selymes pázsit közepette emelkedik a szobor. A pázsit körül tarka virágok pompáznak. Illatukat adják a nagy magyar szabadsághősnek.

A nagy hős tüzes paripáján ül. A kevély paripa nagyokat fúj. A gazda erős kézzel tartja a gyeplőt. Mintha nyugtatóul mondaná lovának:

— Nyugodj! Nyugodj!

A paripa mintha nyugodtabban állana helyén. A gazda messze néz.

Égő szemekkel néz. Nézése komoly. Hosszú haját lengetni akarja a szél. Fenséges alakján páncél ékeskedik. A kezei kemények. Mozdulatlanul nyugodnak.

Ó, ti kemény karok! Segítsetek a szegény elárvult hazán!...

Nem válaszol. De ajka mintha mondaná:

— Csak bízzál!

Bízunk kell...! Hiszen ő biztat.

Rákóczi nagy lelke mindig közöttünk van. Rákóczi teste a csehek által elrabolt földben pihen, rajta cseh önkény dúl, de hinnünk és remélnünk kell, hogy Rákóczi szelleme meg fog szabadítani bennünket a gaz hordáktól.

(Juhász Imre IV. o. t.)

III. Az értekezés és elmélkedés elsősorban a IV. osztály műfaja, de az I—III. osztályban is gyakran alkalmazható.

Példák:

Kell-e a földműveléshez is tudomány?

Bizony ahhoz is kell! Aki nem tanul mezőgazdaságtant, az nem tudja okszerűen művelni a földjét. Érteni kell a jó vetésforgó szerkesztéséhez. A vetőmag és a talaj előkészítéséhez. A trágyázáshoz, szántáshoz, vetéshez, a növények ápolásához és még sok mindenhez. A vetésforgóban az egyik növény jó előveteménye legyen a másiknak. A vetőmagot jól meg kell csávázni, rostálni, hogy a káros gombák és a gyommagvak ártalmatlanná legyenek téve. A trágyázásnál fontos, hogy melyik növénynek milyen trágyát adunk. Tudni kell, hogy a különböző évszakokban milyen szántást kell alkalmazni. A vetésnél, hogy a magot milyen mélyen takarjuk alá. Némely növényt sorvetőgéppel is lehet vetni. Azután a növényeket mikor és hogyan kell kapálni, gyomlálni, hengerezni. Bizony a földműveléshez is kell tudomány.

(Lovászi Sándor I. o. t.)

Magyarország Európa védőbástyája.

Magyarország megérdemli, hogy Európa védőbástyájának nevezzék. Valahányszor támadások érték Európát, mindig Magyarország fogta fel azokat. A török is másfél századig volt itt hazánkban. Míg mi a törökökkel harcoltunk, addig a többi európai ország szabadon fejlődött és művelődött. Ezért nem lehetne csodálkozni, ha Magyarország mindezekben elmaradt volna. Ha azonban a magyarok meghódoltak volna az ellenség előtt, akkor ezek ráözönlöttek volna Európára. Ezt a cselekedetet azonban az európai nemzetek nem hálálták meg. Azzal fizettek meg nekünk, hogy ezeréves országnkat földarabolták, és négy millió magyart kiszolgáltattak ellenségeinknek. Ezt kapta jutalmul „Európa védőbástyája.”

(Mész László III. o. t.)

Isten veled nyár!

Hej ezelőtt egy hónappal még szabadon élveztem a szép nyár örömeit! De most már megkezdődött a komoly munka. Most már nem érek rá hallgatni a szép harmattól csillogó nyári reggeleken a természet zenészeit, s nem érek rá szemlélni a biborpirosan felkelő napot, amint szép báránnyelvon keresztül veti sugarait a harmatos fűre. Most más dolgom van. Készülök az iskolába, s tanulok. De mintha észrevenné a gyönyörű nyár, hogy a sok-sok vakációt élvező gyerek nem az ő örömeivel, szépségeivel van elfoglalva, hanem újra az iskolával. Ezért sárgulnak meg a lombos falevelek, s a gyönyörű

smaragdós mezők. Ezért mennek el az énekesmadarak más vidékre, más gyerekeknek dalolni. S ezért hal meg lassan a gyönyörű nyár. Ne! Ne hagyj még itt bennünket, szép nyár! Maradj még itt az alföldi magyar gyerekekkel, s ne hagyj, hogy gyözedelmeskedjen rajtad a sárga ősz! Mi gyerekek így szeretnők, s így látnók jónak, de a jó öreg nyár így felel: „Nem lehet mindig nyár. Az ősznek és télnek is lennie kell egyszer. Mert ha mindig nyár volna, akkor az volna az emberek baja. Akkor nektek sem lehetne hólabdázni, és a tél többi örömeit élvezni! A jó Isten tudja, hogy melyik évszakot miért teremtette.“ Valóban a jó öreg nyárnak van igaza, hogy nem lehet örökké nyár!

Isten veled hát szép nyár! Isten veletek napsugaras délutánok, madárdaltól hangos reggelek! Isten veled szép nyári élet, vidám vakáció! Kezdődik a komoly munka.

(Vass Tibor III. o. t.)

Hogyan védekezem a villámcsapás ellen?

Zivataros időben a pozitív és negatív töltésű fellegek háborúsdit játszanak egymással. Nemcsak hogy játszanak, hanem egészen komolyan rontanak egymásnak a fergeteges, böszült szélrohamokon lovagolva. Irtózatosságot tanúsítással össze-összecsapnak, és mennydörgő robajlás közepette tüzes nyilatkat küldenek egymásra. Ezzel azonban egymásnak nem sokat ártnak. Inkább a földi tárgyakon végzik romboló pusztításukat.

Hogyan védekezem én például a szabadban a villámcsapás ellen? Sokan ha látják az istennyilát maguk körül csapkodni, elkezdenek szaladni, még hozzá fa alá. Szaladni nem szabad, mert magunk mögött légritka teret keletkeztetünk, és ez vonzó hatással van a villám iránt. Fa alá azért nem szabad állni, mert magas tárgy, és a tetején összegyűlik az egyik nemű villamosság, mondjuk a negatív, és jön egy felhő, abban pozitív van, hát pont a fába vág a nyavalya, és minket úgy megüt, hogy többet másra nem, csak a bogaraknak leszünk jók a föld alatt. De hát akkor mit csináljunk? Keressük a legmélyebb helyet, és ott maradjunk olyan nyugodtan, ahogy csak lehet.

De ha házban vagyunk, oda is becsaphat a villám. Jó, ha van a házon villámhárító vagy rádióantenna. Ezek a földbe vezetik a villámot.

A lakásban nem telefonálok, a rádiót kikapcsolom, nem ülök fűtőtest mellé és a villany alá.

Az embert sokféleképpen megkönyékezhetheti a villám. Ezért legyünk részen, és védekezzünk ellene!

(Batki József III. o. t.)

Miért szeretem a májust?

Szeretem a májust, de nem tudom, miért. Minden másról tudom, hogy miért szeretem, de ezt nem. Tudom, miért szeretem a szüleimet, a testvéreimet. De a kétféle szeretet között nagy a különbség. A májust valami titokzatos, érthetetlen módon szeretem. Van valami a májusi szélben, a májusi levegőben, amit szeretek, ami hív a szép ébredő májusi természetbe. Amikor az a valami hív, csal, akkor mennem kell akár a könyv mellől, akár pedig más-honnan, de mennem kell. Van valami a zöldelő fában, ami megragadja lelkem, ami hív oly parancsolóan, hogy ellenállni nem lehet. Van valami a zöldelő gyepen, aminek varázsa hatalmába ejt, és hív, kényszerít, hogy végignyújtózzak rajta. Van valami a röpködő madár bohókás röpülésében, ami kényszeríti lelkemet arra, hogy repüljön vele a holdsugaras békakuruttyólástól hangos májusi titokzatos éjtszakába, ahol a lelkem előtt minden májusi titkos varázs világossá válik. Ezen a májusi éjjelen megtudom, hogy ki zöl-

díti ki a rétet, ki ad lombot a fáknak, ki növeli a fűvet, a virágot, és hogy ki teszi a májüst varázsszerűvé, és ki ad ennek oly hatalmat, hogy az embert szinte megbabonázza. Világos lett előttem a májusi sötét éjen, hogy az egész május, az egész természet, az egész világ, mind-mind az Isten áldott keze alatt született.

(Németh Kálmán III. o. t.)

A legnagyobb találmány.

Legnagyobb találmánynak a rádiót tartom.

A rádiót, míg eljutott a mai alakjáig, sok kiváló feltaláló tökéletesítette. Közben eljutott a világ minden részébe, a palotába éppúgy, mint a polgári házakba, a városokba éppúgy, mint a tanyákba. S ahová a rádió eljutott, oda a kultúra is belépett. Én a rádiót éppen azért tartom a legnagyobb találmánynak, mert az eddig kultúrátlan helyekre is elviszi a műveltséget. Ha azt nézzük, hogy a rádió föltalálása mit adott az emberiségnek, úgy találjuk, hogy egy kincsesbányát, amelyből kiaknázhatjuk a legértékesebb kincset, a kultúrát. Szobánkba hozza a messzi távolban elhangzott hangokat. Munka után felfrissít a rádióból hangzó zene, a kulturális előadások megtanítják a népet olyan dolgokra, amelyben az életben nagy szükség van. A rádió elviszi Isten igéjét a legeldugottabb tanyákba is. De ki tudná mindazt felsorolni, ami a rádiót ma már nélkülözhetetlenné teszi?

A rádió ma már oly nagy szolgálatot tesz az emberiségnek, hogy ezt csak csodálni lehet.

(Maróti Lajos IV. o. t.)

A tüdővész elleni védekezés tízparancsolata.

A kimutatás szerint a tüdővész hazánkban kétszerannyi áldozatot követel, mint a többi betegségek együttvéve. A tüdővész tehát hazánk népbetegsége. Ha azonban az alábbi tízparancsolathoz híven ragaszkodunk, felére csökkenthetjük az áldozatok számát.

1. A tüdővéaszt meg kell előznünk. A leghatásosabb védekezési eszköz: a tisztaság. Tisztaság az ellenszere minden betegségnek. Éppen ezért sokat tartózkodjunk a szabadban, a tiszta levegőn.

2. Mivel a tüdővész fertőző betegség, gondoljunk arra is, hogy a fertőző bacillusok ne fertőzzenek meg más. Ezért kizárólag csak köpöcsésébe köpjünk.

3. Csak olyan húst, vagy tejet fogyasszunk, amely teljesen meg van főzve, illetve föl van forralva.

4. Állandóan legyen nálunk zsebkendő, hogy azt köhögéskor szánk elé tarthassuk.

5. Ne éljünk kicsapongó életet! Ahelyett, hogy a kocsmában borozgassunk az egészségtelen, füstös levegőben, inkább szívjuk magunkba a szabadban az üde, friss levegőt.

6. Vigyázzunk arra, hogy ne hüljünk meg!

7. A tüdővészest embert vigyük jó levegőjű helyre, esetleg tengerpartra!

8. A betegnek általános nyugalomra van szüksége.

9. Vigyázzunk, hogy a gümőkór bacillusai ne fertőzzenek meg bennünket!

10. Sokat sportoljunk, mert ezzel edzzük a tüdőnköt. Ez pedig biztos ellenszere a tüdővésznek!

Ha ezt a tízparancsolatot megtartjuk, csökken a tüdővész áldozatainak száma.

(Szűcs István IV. o. t.)

Miért fohászokod mindennapi imámban ?

A XX. század pokoli fergetgében élünk. A furfangosabbnál-furfangosabb gépek, találmányok kevélyé teszik az embert. Dölyfösködésében még teremtőjétől, az Istentől is elfordul. Sokszor meggondolatlanul ejti ki a legcsúnyább szavakat: „Hisz már én vagyok az Isten!” S ha lesújt rá az Isten büntető keze, ismét felkiált: „Jaj, Istenem!”

Itt van az ember végnélküli gyarlósága. Én rendszeresen fordultam és fordulok a jó Istenhez. Mikor az élet nyüzsgő, tarka napja leáldoz, akkor mindig az Istenhez szólok. De nem is szólok, hanem könyörgök. S a végtelen jóságú Isten — érzem — mindig megbocsájt. Pedig milyen nehéz is a velünk szemben elkövetett rosszat megbocsájtani. Én gyarló ember mindig csak kérek a végtelen jó Úrtól. De az Isten sohasem haragszik meg, sőt örül, hogy van és vannak még benne hívő emberek. És amikor Hozzá fohászokod, de sok minden jut az eszembe!

Első helyen mindig járt a szüleimért imádkozom. Kérem a nagyhatalmú Teremtőt, hogy sokáig tartsa meg még őket erőben és egészségben. Adjon nekik olyan boldogságot, amilyen még nem volt eddigi életükben. Majd az előjáróimért, a tanítóimért fohászokod az Úrnál. Kérem, hogy tartsa meg ezeket a jó embereket.

Ezután szeretett halottainkért esdeklek. Nagyapámért, nagyanyámért, akiket bár nem is ismertem, de mégis úgy szeretek, mintha mindig ölelő karjaikban lettem volna.

Végül az én bűnökkel tetézett lelkem következik. Mindig megszoktam vizsgálni a bűneimet. S kérve-kérem a jó Istent, bocsásson meg nékem. S ilyenkor szelíd langyos levegő simítja végig az arcomat. Én azt hiszem, ez az Úr Jézus jóságos szent keze. Mintha mondaná: „Fiacskám, én megbocsájtok, de többé ne szomríts meg engemet!” Kérem még, hogy segítsen meg a tanulásban, adjon erőt és egészséget, hogy mindig hasznos tagja lehessen az ő anyaszentegyházának és a magyar hazának.

Befejezésül egy rövid fohászt küldök a magyar nemzet boldogabb jövőjéért.

Mire mindezzel végzek, lassan, óvatosan kiteríti két nagy szárnyát az álom két szememre. Mély álomba merülök. Én alszom, de az Isten őrködik. Az egész világ álomba szenderül, csak egyedül a Teremtő őrködik mindenkire. S mi ezért milyen hálátlanok vagyunk! (H. L. IV. o. t.)

Hogyan viselem el az élet nehézségeit ?

Nem is tudom, milyen lehet a „boldog békeidő”. Csak az édesapámtól hallottam róla. Mi, mai gyermekek a kegyetlen életben születünk. Rossz hozzánk a sors, nagyon rossz.

Még kicsiny gyermek voltam, már akkor meg kellett egy szörnyű szóval ismerkednem. „Nincs” — így hívják ezt a szót. Négy rövid betűből áll, csak, de sokszor életeteket dönthet romokba. De nem csak én ismertem meg, hanem az egész magyar ifjúság. Megismertük, mert meg kellett ismernünk, de ezerszer meg is átkoztuk!

Az édesapám mindig szegény ember volt. Bizony nem sokat nyújthatott nekem és testvéreimnek. És egy szót, egy nemzettől megútált szót sokszor kellett kérdéseinkre felelnie: „Nincs.” De valahányszor ezt mondta, az arca elborult, szomorú lett, és én a szeme sarkában könnyet láttam csillogni. Sírt belül a lelke, nagy vihar lehetett ott.

Már akkor elhatároztam, hogy lehetőleg könnyíték az apám sorsán. Túrni

fogok és szenvedni, csakhogy ne lássam elborulni azt a mindig gondolkodó arcot, csakhogy ne lássak könnyet a szemében. Ha valamire szükségem volt, nem kértem tőle. Megvártam, amíg valahol egy pár fillért kereshettem, és már—már azon gondolkoztam, hogy odaállok az apám elé és kérek tőle, de... de nem tudtam megtenni.

Ilyen nehéz pillanatokban mindig egy képhez szaladtam. Az ágyam fölött függött ez a kép. Szent Józsefet ábrázolta, karján a kis Jézussal. Szent József arcán öröm volt, és mindezt a karján ülő kisdéd okozta. Amikor eljöttem a képtől, ismét erős lettem.

Ahogy növekedtem, ez az érzés is nőtt bennem. És örülök, hogy máris fává hatalmasodott bennem. Mindezt a kis názáreti Jézusnak köszönhetem.

Azóta sokszor álltam ott a kép előtt, és az ujjaim akaratlanul imára kulcsolódtak. A képet sokszor mintha glória vette volna körül, és úgy láttam: a kis Jézus mosolygott.

Most is ha bármit nélkülözhetek, nem kérek, hadd simuljanak el a redők apám gondterhelt arcán.

Az egyszerű fakeretes kép most is ott függ az ágyam felett, ha erőre van szükségem, mindig hozzáfordulok. Kérem a kis Jézust, adjon erőt, hogy meg tudjak birkózni az élet bajaival. (S. G. IV. o. t.)

Mit érzek a magyar zene hallatára?

Gyönyörű augusztusi reggelre ébredtem. Valahogy különös, szinte földöntúli erők vonszoltak a Tisza partjára. A pajkosan száguldó habokon megannyi aransugár tündökölt: a nap sugarai. Az uszályok halkán himbálództak a vízben. A néma levegő csodálatos melódiákat hozott el hozzám.

Némán figyeltem, hallgattam a szagatatott hangfoszlányokat. Hiába figyeltem kétszeres erővel, nem tudtam kivenni, hogy milyen dal. Magyar, német, francia, avagy olasz-e? Végre, nem tudom mi történhetett, felszabadultak a hangok és szinte lelketűzesítő dalok hangzottak. Most már tisztán ki lehetett volna hallgatni. Magyar dal volt, magyar!

Nem tudtam, nevessek-e vagy kacagjak? Olyan különös érzés járta át a lelkemet, amelyet még soha, soha, de sohasem éreztem. A szívem édesen kalapált, és a szememből könnyek gördültek alá. Könnyek, édes örömkönnyek!

Egyszerre közelebből hallottam az édes zenét. Már az ének szavait is tisztán értettem.

„Érik a, hajlik a buzakalász,
Nálamnál hűbb szeretőt nem találsz...”

Valósággal bódulatba ejtett a csodás ének. Mintha álomba merültem volna, és gyönyörű képet láttam volna. A búbajos, búzatermő magyar rónát láttam. Az aranytengerben izzó táblák között barna legények vágták az acélos búzát. Vidám leányok pedig kékbe kötötték az istenáldását. A gyönyörű búzátáblák ide-oda hullámoztak. Sírtak és nyögtek. A leányok, a legények pedig énekelték:

„Érik a, hajlik a búzakaralász...”

Egyszerre csak fölrezzentem. A nótás új nótába kezdett. Ebben a dalban a szíve, a lelke muzsikált. Talán mert most viszik katonának...

„Jön október betyár hónap,
El kell masírozni...”

De mintha máris vigasztalódna. Felcsendül ajkán a vig ének:

„Horthy Miklós katonája vagyok,
Legszebb katonája...”

Majd elnémulnak a hangok. Elenyésznek a nagy világűrben.

De annak az értelemnek, mely azokban a szavakban rejlik, nem szabad elenyészni a világűrben. Hanem a tizenhárom millió magyar éneke egyesüljön hatalmas orkánná, mely elsöpri az idegen rongyokat.

(Steiner Gusztáv IV. o. t.)

Mire tanít a karácsony?

Sűrű pelyhekben hull a hó. Vastag süppedős szőnyeggel takar be mindent. Igazi szép, fehér karácsony. Az utcákon csupán néhány elkésett járókelő siet haza. Mindegyiknél csomag. A máskor hideg, közömbös arcokat szeretet önti el. Mindenki örül, mindenki örömet készít elő. Képzletben mindenki ott van annál a szegényes jászolbölcsonél, melyben megszületett a világmegváltó szeretet....

Karácsonyfa... A szeretet fáklyája, mely ezen a napon ragyogó fényével mutatja a bolyongó embereknek az egytlen igaz utat...

Csillag ragyogott a betlehemi barlang fölött, hogy tündöklő ragyogásával jelt adjon a csodáról, hogy a pusztaság vándorait: a három királyokat elvezérelje a jászolhoz, az isteni Kisded imadására, ki a Szűzanya ölében szunynyadott.

Kétezer év telt el az isteni Gyermekek világrajötte óta. Kétezer éve hirdetik az ígét, melyet a Gyermekek kinyilatkoztatott a szenvedő emberiségnek, melyet életével és földi halálával példázott, s amely egy egyszerű szó csupán: Szeretet...

Im, ezt az egyszerű szót olyan nehezen tanulják meg az emberek, pedig értelmileg oly egyszerű. S ezért van a sok kín, a szenvedés, mely a földre szakad. Ezért ömlik a sok vér s a könny, ezért nem tud megszűnni végre a gyűlölet, a bosszú, mert nincs szeretet!

A szeretet szelleme azonban végtelen és elfogyhatatlan, de minden esztendőben karácsony napján új erővel ragyog fel, hatalmába ejtvén az emberek szívét. Míg nem egyszer eljön majd ama karácsony, mely soha el nem múlik, mert szeretete, fénye örökre otthont talál az emberek szívében.

Azért is legszebb ünnep a karácsony, mert ezeket a legnemesebb érzelmeket ébreszti föl az emberek lelkében, mert kibékíti az ellenfeleket, mert elsímítja az ellentéteket ember és ember közt. Majd pedig egyesíti őket a szeretet jegyében....

A fehér hópelyhek is, amelyek karácsony napján elborítják a falvak, a városok utcáit, és ezüstbe öltöztetik a fákat, szinte jelképesen mutatják a karácsonyi lélek csillogó tisztaságát. Fehér és tiszta, mint a frissen lehullott hó.

Jól esik ilyenkor kinézni az ablakon a fűtött szobák melegéből, jól esik gondolni arra, hogy most az egész világon egy érzéstől áthatva ünnepel minden család. A szeretet ünnepe valósággal egy családdá olvasztja az egész emberiséget.

Ime eijött, aki a békességet hirdeti, de a békesség, a földi boldogság csak akkor lesz meg, ha nagy többségre jutnak a jóakarató emberek. Mert ahol a jóakarát megvan, ott semmit sem kell féltetni. Lehetne-e nagyobb ajándékot adni, mint a lélek nyugalomát? Ugy-e nem!

Amióta a betlehemi angyalok visszamentek a mennybe, itt e földön Istennek dicsőségét is csak a jóakarató emberek hirdetik őszintén!

(Kálmán Imre IV. o. t.)

A szegedi vár.

Sétálok a Tiszaparton. Amint a múzeumot elhagyom, szemembe ötlük a fák között Szeged vára. Várnak éppen nem lehet mondani, mert csak a romjai láthatók. Közelebb megyek hozzá.

Közeledésem lépése egy-egy század a történelemben. Végül teljes egészében áll a vár előttem. Nem nagy. Nem csoda, a tatár világban vagyunk, és Szeged ebben az időben nagobbacska község a Tisza mellett. A lakosság nagy puttonokkal hurcolkodik a várba. Az őrség négy trombitása teli tüdővel fujja a riadót. „Jön a tatár, jön a tatár.“ Messziről hatalmas felhő támad, melyet a tatárok lovai fejlesztettek a porból, jelezve a gaz horda érkezését. Sietve mindenki betakarodik a várba. A kapukat becsukják, és nyugodtan várják a tatárokat. No, ezekre nem kell sokáig várakozni. Csakhamar bádar tatár szavak hallatszanak föl a várba. Azon tanakodnak, hogyan gyútsák föl a várat. Nini, már szalad is egy kutyafejű a tűzcsóvával a vár azon része felé, hol az istállók szalmafődele kilátszik. Amint odaér, a csóvát ijába teszi, megfeszíti az ideget és ellövi. A várbeliek mintha már vártak volna erre, mert elocsolják a zsarátnokot csirájában. Mikor a tatárok látják, hogy a várral nem boldogulnak, nekiesnek a várat környező házaknak. Kifosztják, majd fögyujtják őket. Azután, mint ki jól végezte dolgát, elmennek. A várbeliek is kijönnek a veszély elmúltával. Üszkös gerendák és égbenyuló kémények jelzik a barbárok pusztításait. A szegediek nem estek kétségbe. Dolgoztak a serény kezek. Eltakarították a romokat, és nagyobb, szebb, virágzóbb községet varázsoltak a régi helyébe. Ezt már joggal mondhattuk városnak. Csakhamar meg is kapta ezt a címet, mert IV. Béla a tatárvesz elmúltával városi rangra emelte. Az ezután következő századokban Szeged állandó fejlődést mutat. Vele egyetemben a vár is nagyobbodott. Legnagyobb kiterjedésekor a mai nagyköruton emelkedtek a várfalak. Midőn a hadászatban a várak elvesztették jelentőségüket, először kis részét, de később háromnegyed részét lebontották. Most itt áll megcsonkítva a zöld lombok között.

Bármikor is visz erre utam, megemelem kalapomat ez ódon rom előtt, mert benne a magyar történelmet látom. (Weigert Ede IV. o. t.)

Mit tanultam a földrajzból?

Negyedik éve tanulom már. Csupa útazás az egész. A vonat vagy bármiféle jármű helyett az iskola padjaiban utazok én, a térkép fölé hajolva.

Az I. osztályban körülgyalogoltam hazámat. Lassan ment minden, de útközben jól megfigyeltem a változásokat. Vígán úszkáltam a Balaton hús vizében, majd a Magas Tátráról kiáltottam: „Éljen Magyarország!“ Lementem a völgybe, hol a vendégszerető pásztorok finom túróval kínáltak meg. Jól ízlett ez a kedvenc étel, és itt maradtam két hétig. Innen Tokajba vitt utam. Éppen szüretre érkeztem oda. Beálltam én is a szüretelők közé. Vidáman folyt minden, még táncoltunk is. Innen meg Mezőkövesdre hívtak lakodalomra. Hej, itt aztán úgy jártuk a táncot a szépen kihimzett ruhájú lányokkal, hogy még most is fáj a lábam, ha rá gondolok. Már tavaszodott, mikor Erdély határán voltam. Folyt a tavaszi munka. A lankás lejtőket ekék barázdálták föl. Az erdőkben csattogott a fa a súlyos fejszecsapásoktól. A bányából a föld mélyéből a felvonó húzta a sót, mivelhogy Marosujváron voltam. Innen Mátyás szülővárosába mentem. Nagyon megkapó volt Mátyás király lovasszobra. Innen már hazafelé igyekeztem, mert a nyarat szülővárosomban töltöttem.

Elmult a nyár, s én vonatra szálltam. Utam első országa Ausztria. Hatalmas hegyek borítják. Fővárosa Bécs. Igazi világváros. Következő ország Németország. Hatalmas birodalom. Felületén hegyek és alföldek váltakoznak. Innen közeledtem Norvégia, Svédország és Finnország felé. Itt már be kellett gombolnom a kabátot, mert kezdett hideg lenni. Különösen Finnország volt a legszebb az Ezer-tóval. Úgy éreztem, hogy a hideg egyre fokozódik. Eh! gyereünk melegebb helyre. Így jutottam el Franciaországon keresztül Spanyolországba. Itt sok régiségben és műkincsben gyönyörködtem. Olaszországba is ellátogattam. Itt annyi déligyümölcsöt ettem, hogy alig tudtam mozogni. Innen Fiumén keresztül hazajöttem.

Ujból vonaton vagyok. Kelet felé robogok. Csakhamar föltűnnek a Himalája égigérő csúcsai. Itt egész különös néppel találkozom. Szemük hasonló a mandulához. Nagy kiterjedésű rizsföldek vannak itt. Menjünk még melegebb helyre. Ez pedig Afrika. Sokat kellett szomjuhoznom a sivatagban. A feketebőrűek elég barátságosan fogadtak. Törzsfőnökké akartak tenni. Itt aztán fáról lehetett enni a banánt, a narancsot, a fügét és még sok mindent, amit nálunk déligyümölcsnek hívnak. Innen a milliomosok földjére jutottam. Mesés kincsekkel teletüzdelt indiánok fogadtak. Megtekintettem New-York hatalmas felhőkarcolóit, az inkák kincseit és az Andok hegyláncát. Ausztráliába is ellátogattam. Itt a különféle csodás állat ragadta meg tetszésemet.

„Mindenütt jó, de legjobb otthon“ — mondja a közmondás. Ennek én nagyon is igazat adok. A sok utazás után alig vártam, hogy megpillanthassam hazámat.

(Kószó István IV. o. t.)

Sírva vigad a magyar.

Nem tudom, hogy valaha tud-e ennél találóbb mondást alkotni a magyar: „Sírva vigad a magyar.“ Ez a kis mondat majdnem ráillik ezeréves történelmünkre. Sajnos őseink mindig védték a nyugatot, s ebben felörlődött erejük.

Száguldjunk csak vissza az idők végtelen tengerében. Nézzük, vizsgáljuk meg őseink életét.

Boldog idők jártak az ősi Magyarországbán, IV. Béla királyunk idejében. S egyszerre, mint a derült égből csapott le a villám. „Jönnek a tatárok!“ Mindenféle rémhírek keringtek a levegőben, de a magyarok nem ijedtek meg semmitől. „Ha kutyafejű a tatár, — mondták őseink — megverekszünk mi azokkal is.“ Csakhogy nem volt összetartás. IV. Béla királyunk szavára a főurak nem küldtek támogatást. S így történhetett meg a gyászosvégű muhi csata. Ezután a borzalmak tömege zúdult a magyar nemzetre, a lakosságra. Utána, amikor kissé lábpraálltunk, ismét szólt a zene. De a borát még nedvesebbé tette sűrűn omló könnye. És sajgott a nemzet óriási keble mindaddig, amíg elégtételt nem vehetett a sérelmekért.

Telek-múltak az évek, a századok. Ismét feltűnt Ázsia téerein egy nép, egy veszedelmes ellenség, a török. Ez mint a vadul dühöngő szél száguldott nyugatra. S kibe is ütközhetett volna, mint a magyarba? És őseink állták a harcot. De jött Mohács és elvesztünk. Elvesztünk, mert fiatal, gyenge volt a királyunk és nem volt jó hadvezetőnk. Utána Buda, majd az ország középső része veszett el. A magyar 145 évig áztatta könnyével szeretett hazáját, édes szülőföldjét. A bora megkeseredett a soha meg nem szűnő könnyáradattól.

Ezt a csapást is kihevertük. Visszaértünk a mi századunkba. Most nemcsak a tatár vagy a török, most az egész világ ellenünk fordult. Apáink így is hősiesen küzdöttek és győztek. De a gaz ellenségek szövetkezve ellenünk,

súlyosan megcsonkítottak. Trianont gyászos, fekete betűkkel kellett beírunk történelmünkbe. Most is kesergünk, most is sírunk. A bor is könnyől áztatva keserűen szalad le a torkunkon.

De amint kihevertük a tatárvérszt, felgyógyultak a török sebek, úgy most is be fognak hegedni a trianoni vérző sebek. Tudom biztosan, hogy ez nem fog 145 évig tartani, mert már ernyednek az összeroppantani akaró karok.

(Kovács Ferenc IV. o. t.)

Mit köszönhetek a polgári iskolának ?

Az életemben igen jelentős fordulat állott be, amikor beírtak a polgári iskolába. Ennek bizony már majdnem négy esztendeje. Most, hogy elhagyni készülök ezen intézet falait, visszagondolok arra, hogy mi voltam, mit tudtam négy évvel ezelőtt, és mi vagyok most, illetve mit köszönhetek ennek a kedves iskolának.

Fölteszem magamnak a kérdést: Mi voltam négy év előtt? Mit tudtam akkor? Az elemi iskola kevés tudományát ismerő, ingadozó jellemű, kitarást nem ismerő fiút látom magam előtt, akit az élet, mint a tenger haragos hulláma a hajót, kénye-kedve szerint hány-vet, sodor messze-messze, esetleg a vég felé. Amint a hajó menedéket talál a kikötőben, úgy én is megerősödést, megmenekülést találtam, kaptam itt, ahol most e sorokat írom. Megerősítette jellememet, meggazdagította lelki kincseimet minden tekintetben ez az iskola. Művelté, kitartóvá lettem itt. Közelebb jutottam a jóságos Istenhez, megismertem édes hazámat, annak nyelvét, megtanultam azt szeretni, érte áldozni, mert történetéből tudom, hogy őseim is így tettek. Megtanultam továbbá a német nyelv bizonyos fokát, jártas lettem a számtanban, a fizika és vegytanban. Ezek különösen előnyökre vannak, mert a fémipariskolába megyek, ott nagy hasznát veszem ezeknek. Megügyesedtem a kézimunkában, megtanultam a betegségek elleni védekezést, edzetté tettem magam. Röviden: testben és lélekben megerősödvé, az életre alaposan előkészülve mint jellemes, kitartó ifjú hagyhatom el az iskolát. Mindezt a sok jót, sok nemest a polgári iskolának köszönhetem.

S most, hogy visszagondolok erre a kedves négy esztendőre, valami mélységes hála, őszinte szeretet tölti be szívemet. Hogy is tudnám mindezt a sok jót meghálálni neked, te barátságos, jó iskola? Hogy tudnám mindezt visszafizetni a kedves tanár uraknak? Mikor ezen a kérdésem töprengök, rájövök, hogy ez bizony lehetetlen visszafizetni. Hanem ha az életben szenvedésem vagy örömem lesz, mindig mélységes szeretettel fogok visszagondolni arra az iskolára, annak kedves tanáira, diákjaira, akiket most meleg szeretettel a szívembe zárok.

(Pakó Sándor IV. o. t.)

IV. Az olvasmányokkal és írókkal kapcsolatos ú. n. *irodalmi dolgozatok* részben az értekezések és elmélkedések, részben az elbeszélések, részben a leírások körébe tartoznak, de különleges módszeres szempontjaiknál fogva önálló műfajt alkotnak. Az irodalmi dolgozatok a középfokú oktatás felső tagozatának uralkodó műfaja, de jelentős szerepük van a polgári iskolai fogalmazástanításban is. Amilyen elterjedt azonban ez a műfaj, olyan nagyszámúak a vele kapcsolatos hibák, eltévelyedések és visszaélések is.

A legsúlyosabb eltévelyedés az irodalmi olvasmányok tartalmának rendszeres kivonatoltatása. Ez a jó könyvtől való elriasztás leghatásosabb eszköze, a léleknevelő olvasástól való irtózás meggyökereztetésének legbiztosabb módja, az irodalmi nevelés halála. „Ha valaki agyafúrt gondolkodással próbálta volna kisütni, mivel lehetne legbiztosabban megghiúsítani az irodalomtanítás céljait, akkor sem tudott volna ennél gyilkosabbat kitalálni.“²⁰ A tartalom-iratás kárhooztatása nem csupán a házi-, hanem az iskolai olvasmányokra is vonatkozik, s a prózai művekre épp úgy, mint a versekre. A verseknek prózává való átalakítása a művészi alkotás lerombolásával egyenlő. Stílusfejlesztő hatása nincs, mert a költemény tartalmát csak saját szavaival lehet előadni: a tartalom és alak (Gehalt und Gestalt) elválaszthatatlan egységet alkot. Ma már a didaktikai irodalomban szinte közhellyé vált, hogy a patétikus-retorikus frázisstílus a rendszeres tartalmi kivonatkészítés következménye.

Az olvasmányok tartalmával kapcsolatban négyféle írásbeli feladat adható: olvasmány magvának kiemelése (a tartalom lényegének néhány mondatban való összefoglalása), olvasmány átalakítása, más elgondolással való befejezése, meséjének folytatása. E lehetőségek egyike sem válhat azonban rendszerré.

Olvasmány magvának kiemelése főként kezdő fokon alkalmazható, úgy azonban, hogy az olvasmány címe helyett a lényegre mutató dolgozattípus kerül.

A „Csaba királyfi“ című olvasmány magva:

Mire gondolok, ha a Tejutat látom ?

A napokban kinn sétáltam Ujszegeden. Nem is vettem észre, hogy beesteledett. A mély csöndben halk hangon megszólalt az újszegedi kisharang. Akaratlanul is az ég felé néztem, az Úr felé! Imádkoztam. Az égen be gyönyörű dolgot láttam! Felhőhöz hasonló nyomokat, a Tejutat. A székely nép oly emlékezetes „hadak útját.“ A székelyek ősi mondája azt tartja, hogy ezen az uton jön vissza Csaba vezér, megsegíteni az ő népét. Hős Csaba, most is eljöhetnél és megsegíthetnéd a székelyeket! (Horváth Péter I. o. t.)

Mikszáth Kálmán: „A ló, báránka és a nyúl“ című rajzának magva:

Miért halt meg Jánoska ?

Jánoska vézna fiú volt. Nem szerette a húst. Édesapja elhalmozta mindenféle játékkal, hogy fiát a húsevésre szoktassa. De hiába volt minden, Jánoska csak nem akart húst enni. Édesapja elmondotta neki, hogy ha nagy lesz, meg kell birkóznia a király fiával. Aki győz, azé lesz az ország. A királyfi nagyon erős, mert sok húst eszik. Jánoska ettől fogva szorgalmasan ette a húst. De már közelgett a rettenetes ellenség, amellyel meg kellett bir-

²⁰ Sík Sándor: *Irodalom és élet*. Nevelésügyi Szemle I. évf. 4. sz.

köznia: a torokgyík legyőzte Jánoskát. Halálos ágyán egy krajcárt adott édesapjának állatai etetésére .
(*Almási János I. o. t.*)

Petőfi „János vitéz“-ével kapcsolatos feladat:

Hogyan lett a rózsából Iluska ?

János vitéz egyszer az Óperenciás-tenger partjára ért. Belefújt az óriásoktól kapott sípjába, mire megjelent egy óriás, és átvitte a tengeren. János Tündérország szigetére jutott. Tündérországba három kapu zárta el az utat. Az első kaput három medve őrizte. A másik kapuban három oroszlán fogadta. A harmadik kaput egy sárkánykigyó zárta el. János megölte a fenévadakat, és bejutott Tündérországba. Tündérország közepén az élet tava volt. János beledobta a rózsát a tóba. A rózsza átváltozott Iluskává.

(*Bodoni Sándor I. o. t.*)

Kozma Andor: „Jézus a vendég“ című költeményének átalakítása népmesévé:

Jézus a vendég.

Egyszer volt, hol nem volt, még az óperenciás-tengeren is túl, ahol a kurtafarkú kismalac túr, attól is egy arasznyira egy szegény ember meg a felesége, akiknek annyi gyerekük volt, mint az égen a csillag. Soha se zúgolódtak a nagy szegénység miatt, és a vékony ebéd előtt mindig buzgón fohászokdáltak: „Édes Jézus, légy vendégünk.“ Az Úr Jézus meghallgatta a szegények buzgó fohását, és vándor képében bekopogtatott hozzájuk. A vándor is kért egy harapás enivalót. Szívesen látták ebédnél, pedig nekik is alig jutott valami. Amint ettek-eddegéltek, egyszer csak azt vették észre, hogy az ebéd nagyon ízletes, és mindnyájukat nagy erő szállta meg. A vándor örült, hogy a szegényeket gazdaggá tette. Egyszer csak százszerű szivárvány támadt a vándor feje körül, s mint az illat, eltávozott. A szegények olyan erősek lettek, hogy nagyon sokat dolgozhattak, és meggazdagodtak. Még ma is élnek, ha meg nem haltak .
(*Kocsis András II. o. t.*)

Jókai: „Melyiket a kilenc közül?“ című elbeszélésének más elgondolással való befejezése:

János mester szerencséje.

A gazdag úr türelmetlenül várt, míg János mester kiválasztotta számára a gyermeket. A szegény csizmadiának majd megszakadt a szíve, mire kiválasztotta Sándorkát. „No édes fiam, mivel téged úgyis papnak szántalak — szolt az apa — hát odaadlak a nagyságos úrnak, az majd kitaníttat. Roszszul esett a válás nagyon, de János mester úgy gondolta, hogy gyermeke szerencséjéről van szó. Sándorka nagy könnyezve ballagott az uraság után föl az emeletre. Mikor fölértek, így szolt a gazdag úr: „Vesd csak le fiam a ruhádat és húzd fel azt a bársonyt, mert ilyen szegényes ruhában nem járhat egy úr.“ Sándorka ruhát cserélt hát, és úgy lépett az előszobából a másik szobába. Szép volt a ruha, puha is, de az ő durva ruhájában mégis jobban érezte magát. Az úr leültette az asztalhoz, hol már javában gőzölgött a jobbnál jobb falat. De alig ment le a torkán egy falat is, mindig arra gondolt, míg ő most ilyen jó ételeket eszik, addig a testvérei csak kenyeret maj-

szolnak. Vacsora után szép fehér ágyba feküdt le. De egész éjjel nem tudott aludni. Nem volt szokva ehhez a puha ágyhoz. Reggel korán kelt. De az úr megintette, hogy feküdjön le, mert az urak nem kelnek föl korán. Sándorka alig várta, hogy az úr visszamenjen a szobájába, rögtön kiosont az előszobába, ott újra felhúzta régi ruháját és lement apjához. Ott nagy örömmel fogadták, és János mester megfogadta, hogy gyermekei közül többé egyet se ad oda senkinek. Kis idő múlva jött az úr, és vissza akarta vinni Sándorkát. „Nem lehet, nagyságos uram — mondotta János mester — kérjen tőlem bármit, csak gyermekemet ne!” Erre az úr nagyon meghatódott, ezer pengőt nyomott János mester markába és elment. Ezután boldogság volt a szegény csizmadia lakásában.

(Nagy Zoltán III. o. t.)

Mikszáth: „A néhai bárány“ című elbeszélésének folytatása:

Sós Pál uram bűnhődése.

A kis Baló Boriska keservesen sírt a leesett ködmön felett. Majd felgyenesedett és odakiáltott Sós Pálnak: „Kendnél van Ágnes ládája is. Adja vissza!” Ezalatt odaért Baló Ágnes is, és szikrázó szemekkel nézett Sós uramra. Ez nem szólt semmit. Most odalépett a bíró, és érces hangon szólt: „Sós Pál! Felszólítom, hogy Baló Ágnesnek adja vissza a ládáját mindenével együtt, Baló Boriskának pedig egy másik bárányt adjon!” Sós csak annyit mondott: „Úgy lesz. Jertek el házamhoz.” Az egész Baló-család és a falu nagyjai elindultak. A bárányt kiválasztotta a kis Boriska. Egy hófehér kis bárányt. Sós most azt mondta: „Menjete el a lányomhoz, annál van a láda a ruhával együtt.” Balóék meg is találták hibátlanul minden holmijukat, és most már Ágnes megesküdhethet szüretre, Boriska pedig az új báránykát gondozhatja.

De mi lett Sós Pál urammal? A falu teljesen elhidegült tőle. Csak akkor álltak vele szóba, ha már el nem kerülhették. Új mezőbíróvá választottak helyette. Öregbíró természetesen nem lehetett soha. Nem mert az emberek szemébe nézni. Egy borús őszi reggelen felakasztva találták. Végrendeletében tekintélyes összeget hagyott templomépítésre, hogy ezzel kiengesztelje Istent és a falubelieket. Így legalább fiai és leányai visszanyerték becsületüket. Mert a falu kezdte azokat is kiközösíteni. Sós Pál uramat részvétellel kísérték utolsó útjára, majd fátyolt borítottak emberi gyarlóságára.

(Kovács István III. o. t.)

Súlyos hiba olyan feladatok kitűzése, melyek minden ok nélkül a tanár egyéni elgondolásait erőszakolják a tanulóra, s ezzel gyakran legyőzhetetlen nehézségek elé állítják, s a valóságnak meg nem felelő megnyilatkozásra kényszerítik. Eszerint rossz a következő tétel: „Legkedvesebb regényhősöm. Jókainak *Az új földesúr* című regénye alapján.” Hátha az egyik tanulónak Bornemisza Gergely, a másiknak Strogoff Mihály, a harmadiknak Winnetou a legkedvesebb regényhőse, s mégis arra kényszerülnek, hogy az említett Jókai-regény valamelyik személyére fogják rá, hogy a legkedvesebb? Még rosszabb a tétel, ha így hangzik: „Legkedvesebb íróm. Jókai Mór.” Vagy: „Legkedvesebb könyvem. Herczeg Ferenc: *Pogányok*.” A felsorolt tételek csak az alcím elhagyásával

felelnek meg a célnak, így a tanulónak alkalma van saját választása, kedve, érdeklődése, egyénisége szerint írni.

Néhány példa:

Legkedvesebb íróm,

1922-ben megcsillantak a bágyadt napfényben a kapák az ősi egri vár udvarán. Egyszerű sírgödör alakult ki a munka nyomán. Nagy embert tettemek akkor. Gárdonyi Gézát siratta akkor az ének. Dübörögve hullottak a sok csatát látott göröngyök a koporsóra. Nemsokára a kereszt is állt, hirdetni a nagy író emlékét. „Csak a teste“ — ez van ráírva. A lelke közöttünk van mindig, a lány tavaszi szélben és a pusztító orkánban egyaránt.

Már kisgyermekkorom óta olvasok sok mindent a „jó tanító bácsitól.“ Akárhányszor is nézegetem valamilyen könyvét, szelídarcú ember rajzoldik ki lelki szemeim előtt. Lehettem apró gyermek, vagyok serdülő ifjú, és leszek férfi, mindig egyaránt tudok gyönyörködni műveiben. Egyszer az ősi hun világot támasztja életre, máskor a IV. Béla királyunk korabeli életet eleveníti meg, majd a török világba vezeti az olvasót. Saját korát is hűen tudta megeleveníteni. „Az én falum“ c. könyvében megismertem az igazi falusi életet. Amikor olvastam, nagyon, de nagyon gyönyörködtem. Láttam a falusi gyermekeket, embereket. Ott voltam a gólyavárán és minden, minden helyen, ami abban a könyvben testet öltött.

Szeretem a gyerekeket. Talán ez szeretettette meg velem Gárdonyit. Végtelenül szerette ő is a gyermekeket. Amikor tanító volt a kis falucskákban, elválaszthatatlanul összeforrott a lelke a gyermekekkel. Sokszor állt az iskola ablakánál, nézte, várta a gyermekeket. Amikor eljött a nyár, amikor az iskola már csak becses emlék volt a mezítlábas diákok előtt, a tanító bácsi kereste fel őket.

Másfélezer éve voltak itt dicső hún rokonaink. Amikor Gárdonyi „A láthatatlan ember“ című művét olvastam, szinte magam is résztvettem azokon a pogány jeleneteken. Majd az „Egri csillagok“-ban én is ott voltam a bástyákon, ütöttem a pogányát, és kiáltottam az Allahval szemben Jézust!

Gárdonyi legnagyobb, legremekebb műveiben már mind gyönyörködtem. Boldognak, gazdagnak érzem a lelkemet. Ha ki lehetne tépni azt a sok gyönyörűséget, amit az ő művei fakasztottak bennem, és a világ összes kincseit adnák érte, nem adnám oda azokat.

„Borura-derű“ — tartja a magyar közmondás. Nekem eddig még csak a ború volt a vendégem. Hiszem, hogy rám is vonatkozik a közmondás, és ki fog derülni felettem az ég. Akkor nem foglak elfeledni kedves tanító bácsi. Sok könyvet olvasok majd tőled, és a lelkedből, amely mindig köztünk van, nagyon, de nagyon sokat fogok magamba szívni. Most elküldöm fohászomat a messzi egri vár udvarára, a sírodhoz, hogy körülcsókolja virágos sírhalmodat, azután felszálljon az Úrhoz, kérve örök, édes pihenést!

(Steiner Gusztáv IV. o. t.)

Legkedvesebb könyvem.

Az idén olvasott könyvek közül May Károly: „Winnetou“ c. regénye tetszett meg legjobban.

Winnetou, az apacsok főnöke, sok fehér embernél jobb volt. Találkoztunk ebben a könyvben rablóval, gyilkossal, egyszóval gazemberekkel. Winnetou és Old Shatterhand minden segítség nélkül büntet meg ilyen ban-

dákat. Sokszor egész indián hordák megérik a két ember sujtó kezét... Azért kedves nekem ez a könyv, mert ilyen bátorságot kevés ember tanúsít, mint Winnetou és Old Shatterhand (May Károly).

Mikor Winnetou elveszti azt, aki neki legkedvesebb, — atyját és testvérét — akkor bosszút forralt. De ettől a szándékától Old Shatterhand kérésére elállott. Mély bánata volt ekkor Winnetounak... És én vele éreztem. Láttam ott ülni és fájdalmas arccal a levegőbe bámulni Winnetout. A jó, a kedves, a szeretetreméltó embert.

Winnetou üldözi szereteteinek gyilkosát, és ez okozta halálát. Aki olvasta ezt a részletet, bizonyára nedves szemmel hagyta abba az olvasást. Winnetou meghalt! Mikor ezt megtudtam, egész délután nem tudtam jókedvű lenni.

Old Shatterhand szavát adta a haldokló apacsnak, hogy a gyilkost elfogja. Ezt meg is tartotta. Bár nem tudta élve kézrekeríteni, de látta meghalni, eltűnni az apacs kincseivel együtt egy tó fenekén... Mikor ezt olvastam, megnyugodtam. A gyilkos meghalt! S ez Old Shatterhandnak elég volt.

Nyugodtan mondhatom, hogy legkedvesebb nekem ez a könyv. Winnetou, az apacsok főnöke, úgy belevésődött emlékezetembe, hogy azt lehetetlen volna onnan eltüntetni. Az izgalmas indiántörténetek, a csodálatos tájleírások és az önzetlen emberszeretet megható megnyilvánulásai lelkem örök tulajdonát alkotják.

(Hajdu József IV. o. t.)

Egy kedves regényalak.

Egyetlen egy regény se váltott ki belőlem olyan nagy tetszést, mint Gárdonyi: „Egri csillagok“ című halhatatlan műve, illetve ennek is egyik főszereplője: Bornemisza Gergely.

Szálljunk vissza az idő végtelen szárnyán a magyar történelem egyik leggyászosabb időszakához: a török hódoltság idejéhez. Bornemisza Gergely már egész kisgyerekkorában megismerte a kegyetlen törököket. Számtalanszor került összetűzésbe a pogányokkal. Serdülő korában már hőstettekét vitt véghez. A mai időben az akkora gyerekeket az anyjuk takargatja, míg Gergely egyedül, magára hagyatva, de bízva éles eszében, már benne volt az élet kegyetlen, senkit meg nem kímélő viharában. Bátran szembenézett vele, soha meg nem hátrált a kötelesség elől. Lángolóan égett kebelében a hazaszeretet. Egy cél lebegett szeme előtt: Naggyá teszem drága hazámat. Volt is rá alkalma az egri „pokol“-ban. Ő volt az egri vár „esze“. A törökök minden agyafúrt támadását még agyafúrta módon vetette vissza. A törökök minden próbálkozása meddő maradt vele szemben. Ha ő nincs ott, talán az egri vár is elesik. Találékonyasága sohasem hagyta cserben. Később ő lett az egri vár kapitánya, amit meg is érdemelt.

Boldog lennék, ha én ilyen lennék, és volna alkalmam kimutatni hazám iránti szeretetemet.

(Hegedüs László IV. o. t.)

A mult meglevenedése egy kedves történelmi regényben.

Gárdonyi Géza vezetett be engem igazában a török harcok korába. Nem tudtam volna soha megérteni azt, hogy mit csinált hazámmal a török, ha el nem olvasom „Az egri csillagok“ című regényét.

Valósággal oda tudom magam képzelni a híres Dobó István mellé, amint vágom a törököt. Érzem, hogy megdobban a szívem, mikor rohamra fújnak a kürtösök. Látom, mint rohannak egymásnak az ellenfelek. Kezem-

ben villog a kard, és valami különös lelkesedéssel forgatom. Patakokban folyik a vér. Bornemisza Gergely mint egy oroszán vív a várfalon. A török mint valami eleven bosszú jön, jön és még mindig nem látom az utolsókat. Egyszer csak harsog a kiáltás: Győztünk! A török kielégítetlen bosszúval kénytelen visszavonulni. A vár körül valóságos dombot alkotnak a török hullák. Benn a várban is takarítják a halottakat, s készülnek a szünni nem akaró török támadásra. Közben a vártoronyban megkondul a déli harangszó. Félelmetes, borzongató csend mindenütt. Látom, hogy mint ülnek össze a dühös törökök tanácskozás végett. A török sátorerdő után a lovak végtelen tömege található. A levegő telítve van az izzadt ló szagával. De most még csend van, de az a vihar előtti nyomott csend.

Szinte furcsa, mikor meghallom a villamos dübörgését. Idegennek érzem magam a mai világban. Talán én is híressé tettem volna a nevemet, ha akkor élek.

(Pakó Béla IV. o. t.)

Egy kedves regényem döntő mozzanata.

Megelevenedik előttem újból Rákosi Viktor örökszép regénye, a Kexholmi Mária. Szinte csodás, hihetetlen történet, de én hiszem, hogy valóban megtörtént. Kiviláglik belőle Isten bölcs, alkotó kezének rendelése.

Kemény tél dermesztette meg a Balkán-félsziget északi tájait. Az orosz sereg — történetesen a Kexholmi gárda — vonult a süvitő széllel a síkságon. Deltájt lehetett, midőn a fáradt sereg tábort ütött.

Kicsiny tüzek keltek életre. Körülöttük guggoltak a katonák. Melegedtek. Az egyik közkatona ijedten kap kebeléhez.

— Jaj az amulettém! Elveszett!

— Ne félj pajtás — biztatá egy bajtárs — majd megtalárod!

— Biztosan a másik táborhelyen maradt — szólt közbe egy másik katona. — Menj el! Biztosan ráakadsz!

A mi ijedt emberünk sietséggel öltözni kezdett. Azután útnak eredt. Hála legyen az Úrnak, egy szánnal találkozott, s mindjárt fölült rája. A gazda egy görög kereskedő volt.

Nagysokára a régi táborhelyre érkezett. Az elhamvadt tűzüzökben keresgélgni kezdett.

— Megvan! — kiáltott egy nagyot. A görög kíváncsian melléje ment. A katona eltette féltett kincsét. Széjjelnézett. Egy kétéves körüli kis lányt vett észre. Odament hozzá. Ruháskáját igazgatta, midőn a kis leányka megmozdult.

— Hisz ez él! — szólt felkiáltva. A ravasz görög csodálkozni kezdett.

— Most pedig — mondá parancsolóan a görögnek, gyöngéden karjába véve a kis gyermeket — vigy vissza! Vagy pedig elmehetsz, de a kocsit itt-hagyod!

A görög az előbbi választotta. Felültek a szánra, s robova visszaindultak.

Mi lett volna, ha az a katona nem veszítette volna el drága kincsét?! A kis leányka életét a hideg oltotta volna ki.

Hála, dicséret az Istennek!

(Juhász Imre IV. o. t.)

Életbölcse ség egy kedves költeményben.

Néhány héttel ezelőtt olvastuk Reviczky Gyula: „Magamról“ című költeményét. Ebben a költeményben a saját természetét festi a költő, de ez nagyon sok emberre illik rá.

Reviczky pesszimista volt, mindig sötétnek látta a világot. E felfogás költeményeiben visszatükröződik. Ebben is elbeszéli, hogy mindég a saját hangulata szerint látja a világot; ha jókedve van: jónak, ha rossz kedve van: rossznak. A világot vádolja rossz sorsáért, de a vers végén beismeri, „A föld se jó, se ferde, se gyönyör, se bú tanyája, csak magadnak képe mása.“ Oh mennyi bölcsesség és élettapasztalat kell, hogy mindezt ilyen tömören papírra vethessük! Mennyi tanulni való van ebben annak, ki meg tudja érteni a költemény tulajdonképeni értelmét! Megtudhatjuk, hogy életünk csak akkor lehet jó, ha nem keseredünk el egy pillanatnyi baj miatt, és nem a világot vádoljuk sorsunk rosszrafordulásáért. S mikor visszafordul a kerék, akkor szépnek, ragyogónak találjuk az életet.

Ez a költemény tele van bölcseséggel, és az a tanulság benne, hogy életünket magunk irányozzuk, s ezért a világot ne hangulatunk szerint ítéljük meg!

(*Wolf Gábor IV. o. t.*)

Az irodalmi dolgozatok gyakori tárgya az erkölcsi és széptani értékelés és állásfoglalás.

Néhány példa:

Minék örültem legjobban Toldi történetében ?

Eloolvastuk és megtárgyaltuk Arany Jánosnak „Toldi“ című verses költeményét. Újból elvonultatom szemem előtt az egész történetet, és már tudom is, hogy minék örültem a legjobban az izgalmas esemény sorban. Minék is hát? Annak, hogy Toldi legyőzte a cseh „bajnokot.“

Bizony már akkor örültem, mikor a cseh kegyelemért esengett. Toldi megadta neki. De a cseh álnok volt mindig, és az is marad. Ilyen volt Mikola is. De Toldi megmenekült az ütés elől, és levágta a cseh fejét. Ennek aztán igazán örültem ám! Úgy kell neki! Van még cseh elég!

Dehát miért is örültem én e győzelemnek? Azért, mert evvel Miklós elérte célját: vitéz lett. Miklós már régen elhatározta, hogy vitéz lesz. De nem volt rá alkalom. Most ez az eset éppen jókor jött. Legyőzte a hetvenkedő csehét, ezért Lajos király vitézei közé fogadta. Hej, de evvel a győzelemmel még mást is elért! Vétkeért kegyelmet nyert a királynál. Bizony, mert Miklósnak volt egy nagy bűne. Megölt egy szolgát György vitézei közül. De ez most már feledésbe megy. Miklós leróttá vétkét.

Bárki elolvassa a „Toldi“-t, ennek a résznek roppant fog örülni.

(*Börcsök András III. o. t.*)

Miért hatott meg Sólyom János története ?

(*Gaál Mózes: Kenyér és becsület.*)

Igen sok könyv fordult meg már a kezemben. Igazán tudtam mind-egyikben gyönyörködni. Közülük mégis Gaál Mózes: „Kenyér és becsület“ c. könyve ragadta meg legjobban lelkemet. Mikor még nem olvastam, alig vártam, hogy kezembe vehessem, mert igen sok szépet és jót hallottam felőle. Mikor hozzám került, nem tettem le addig, míg az utolsó betűig végig nem olvastam.

A regény főhőse a rokonszenves Sólyom János, szegény falusi orvos gyermeke. Szemem telefut könnyel, ha végiggondolom azt a küzdelmet, amely szegény Sólyom János lelkét nem törte meg. Az élet neki mindig csak a szomorú, sívár, kiméletlen oldalát mutatta. De ő megállta helyét az élet viha-

rában, és győzedelmeskedve kivívta magának mindazt, amiről az emberek csak álmodoznak. Sólyom Jánostörhetetlen akaratereje lelkem mélyéig meghatott. Nagyszerű példát mutat, hogyan küzdjünk, dolgozzunk magunk és hazánk érdekében.

Én is szeretnék „Sólyom János“ lenni. Szeretném mindazt a lelki finomságot, akarakterőt, kitartást és azt a türelmet, amivel ő bírt. Ha nem is vagyok olyan, mint ő, de igyekszem olyan lenni.

Egész életemen át ez a könyv lesz az én útmutatóm, és Sólyom János az eszményképem. Akárhányszor az élet egy nehéz feladatot állít eléem, én csak arra gondolok, ami ebben a könyvben annyira meghatott, s mindig ez a két szó fog előttem lebegni: „Kenyér és becsület.“ (Argyélán József III. o. t.)

Mire tanít Petőfi költészete ?

Van egy név, melynek hallatára megdobban minden magyar szív, mely név boldog tulajdonosára büszkéek vagyunk, s ez a név: Petőfi. Ki ne ismerne ezt a lánglelket, aki műveiben a gyönyörkedtetés mellett még tanít is bennünket? Tépünk néhány szílat ezeknek a műveknek követésre méltó gondolatokkal telt virágcsokrából.

Tied vagyok, tied hazám,
E szív, e lélek!
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnélek?

Az igazi hazafi szózata cseng ki ezekből a sorokból. Híven érzékeli Petőfi mély hazaszeretetét. Kevesen vannak, akik úgy szeretik hazájukat s annak szabadságát, mint Petőfi szerette. Szabadságszeretetének tükre:

Szabadság, Istenem még csak azért élek,
Csak azért, hogy egykor érted haljak én meg!

S valóban a rajongva szeretett szabadságért ontotta drága vérét a segesvári csatatéren. Megcsonkított hazánknak ilyen ifjúságra van szüksége, hogy szét-téphessük bilincseinket, mert:

Ahol ilyen honfiak és honleányok teremnek,
Azt a hazát eltiporni nem lehet.

Szinte példátlan szegény szülői iránti szeretete is. Atyja fáradalmas munkáját látva, a következő szókra fakad:

Mért nem szeret úgy engem Istenem,
Hogy volna mód sorsán enyhítenem!

Öccsén keresztül a következő mondatokat intézi hozzánk:

Tégy érte, amit tenni bír erőd;
Légy jó fiú és gyámolítsad őt.
Vedd vállaidra félig terheit,
S meglásd öcsém, az Isten megsegít...
S anyánkat, ezt az édes jó anyát,
Oh Pistikém szeresd, tiszteld, imádd!

Leghőbb vágya a szülein való segítés:

Hej édes szülőimék,
Gazdagodjam meg csak!
Akkor, hiszem Istenem,
Nem panaszkodnak.

Szülőföldjét, az Alföldet is módfelett szerette. Míg mások a zeg-zugos hegyvidéket szeretik, annak szépségét dicsőítik, addig Petőfi az Alföld gyö-

nyörúségeit fedezte fel. Csak az Alföldet óhajtja szíve-lelke, s ezt ki is fejezi, mikor azt mondja:

Hova szívem, lelkem
Mindig, mindenhonnan vissza-visszavágyott,
Újra láttam végre születésem földét,
A szép Kis-Kunságot.

Szeressük mi is a költő példájára szülőföldünket!

Petőfi sokat szenvedett, nyomorgott és betegeskedett, de sose esett kétségbe, hanem rendületlenül bízott a jobb jövőben. Az volt a hite, hogy az ember addig nem halhat meg, míg boldog nem volt.

Ha végigolvassuk Petőfi költeményeit, azokból leginkább áldozatos hazaszeretete, rajongó természetszeretete, szülei iránti imádata és a jövőben való rendületlen bizodalma domborodik ki. Olvassuk tehát gyakrabban költeményeit, hogy magunkba szívhassuk szellemét, s vele együtt mi is valljuk, hogy ezeréves szép hazánknál nincs szebb a világon. S ezért a hazáért nemcsak élni, hanem ha kell, meghalni is tudunk. (Kopasz Ferenc IV. o. t.)

A házi olvasmányok tartalmi kivonataira vonatkozó tárgyilagos értékelés csak lesújtó lehet. A tanulóknak egyik része lélek nélkül végzi a robotjellegű munkát, míg a másik része el se olvassa a könyveket (inkább mást olvasnak). Az utóbbiak többnyire magasabb évfolyambeli társaiktól szerzik meg a tartalmi kivonatokat. Viszont a tartalmi kivonatkészítéstől mentes és közösen megbeszélte házi olvasmányoknak lelkes olvasóközönségük van, s minden növendék szívesen számol be írásban a legjobban tetsző, a legmélyebb hatást keltő, a különös érdeklődést kiváltó részekről, jelenetekről, helyzetekről, személyekről, stb. Tehát a házi olvasmányokkal kapcsolatban kitűnően beválnak a szabad tárgyú dolgozatok.

Szabadtárgyú fogalmazványok Komáromi Jánosnak „Esze Tamás, a mezítlábasok ezredese“ című regényével kapcsolatban:

Esze Tamás.

Nemrégén közösen gyönyörködtünk Komáromi János egyik remek művében: „Esze Tamás, a mezítlábasok ezredese“-ben. Áhítattal olvastam a fekete betűtengert, s ezek mintha megelevenedtek volna.

Lelkem vadul száguldó paripát nyergelt, és visszazállt messze-messze a tizenhetedik századba. S ott is különösen egy ember vésődött az emlékezetembe: Esze Tamás. Kurucoknak volt a vezére, labancoknak volt a réme. Szegény magyarok, árva kurucok, hej be rossz is volt sorotok! Be sokat kellett szenvednetek! Sárga falevél volt az ágyatok, hulló eső a paplanotok. Az ajkátokon mégis gyöngydalok fakadtak, és dicsőségesen harcoltatok. Aprítótátok az ellenséget, s hej de örült a vezér: Esze Tamás.

Örült, de csak magában, mert örömét sohasem mutatta a kurucok vezére, a mezítlábasok ezredese, a szabadság hírnöke. Ezt a rettenetes embert, ezt az isteni embert figyeltem én. S meg is szerettem őt. Hatalmas természetével messze kimagaslott a harcolók között. Rettenetes arca csupa szigorúságot, sőt kegyetlenséget árult el. A baltája, melyet talán elefántok taglózására készítettek, iszonyú pusztítást végzett.

Egyszer különösen csodáltam őt. Folyt a csata. A kurucok fokosai, csontokat hasítottak, az elgyengült haldoklók segélykiáltásai még zürzavarosabbá tették a harcot. A kiomló vércseppek már száguldó folyammá változtak. A földi vérfolyammal a nap versenyzett, az eget bíborvörösre festette. S akkor a harcoló kurucok közé a bálványlovasuk ugratott. Ekkor kezdődött csak Esze Tamás csatája. Vivát Esze Tamás! Hulltak a labancok lovastul, mindenestül.

Egyszer nagyon, de nagyon szerettem őt. Megbocsátott Thúróczynek, a fiatal vezérnek. Az boldog lett, de ő mérges és haragos. Vesztett.

Igy van ez már a mi történelmünkben. Aki nagy célért küzd, annak le kell, hogy alkonyodjék a csillaga. Te sem voltál kivétel, dicső szabadsághős: Esze Tamás!

(Hajdu József IV. o. t.)

Esze Tamás csatája.

Esze Tamás ritkán csatázott, de olyankor aztán csata volt az, amikor ő indult csapatai élén az ütközetbe. Egy ilyen a sok közül a böcsi csata.

A rettenthetetlen hadvezér éppen akkor jelent meg, amikor már-már majdnem elveszett a csata. Bődületes torkát nekieresztve, biztatni kezdte katonáit. Ezek mentek is. Hej, olyan csatát nem látott a világ, mint amilyen Esze Tamás csatája volt! Maga az „öreg“ földreterített vagy százat. Ott csatogott a kardja, ahol a legsűrűbb volt az ellenség. Egyetlen csapással tíz labancot ütött le. Menekültek is a közeléből. Már csupán a hangjától reszkettek a németek. Irtózatos erejéhez még bátorság, vakmerőség és hazaszeretet is járult, s ezek együtt alkották Esze Tamást. Nem kímélt a harcban senkit, aki elébe került, annak jaj volt, az sohasem látta többé Isten szép világát. Irgalmat, kegyelmet nem ismert, mindig azt mondta: „Az irgalom ne mozgassa meg a szíveteket, üssétek-vágjátok, aki a magyar életére tör!“ De ő is úgy cselekedett. Ha körülfogták húszan, két kanyarintással már mind a húsz a földön feküdt, ki betört fejvel, ki behorpadt mellel. Borzasztó volt ilyenkor Esze Tamás, véres volt az ellenség véréből. Aki már csak ránézett, megbénult a látásától, de mire föleszmélt volna, örökre megbénult Esze Tamás buzogányától.

Ilyen volt Esze Tamás, a kurucok bálványa és a labancok réme a harcban.

(Nagy Zoltán IV. o. t.)

Horváth Annus és Thúróczy Miklós.

Bizonyára mindenki olvasta Komáromi János nagyhírű munkáját, „Esze Tamás, a mezítlábosok ezredese“ című művét. Ebben a könyvben igen fontos és rendkívül rokonszenves szereplők egy jegyespár: Horváth Annus és Thúróczy Miklós.

Ez a leány nagyon szerette jegyesét. Tűzbe-vízbe ment volna érte, ha szükség lett volna rá. Szeretetét mutatja a következő eset:

Sárospatakon történt. A sárospataki csata után volt. Mindegyik fél igyekezett a maga halottjait a csata színhelyéről eltakarítani. Így volt ez a felkelő kurucoknál is. A lelkes, szabadságszerető kurucok is törekedtek a hazájukért harcoló testvéreiket becsületesen elhelyezni örök pihenésre. Mindenkit eltemettek, azaz mégsem temettek el mindenkit, mert lelkes kis vezérüket, Thúróczy Miklóst nem találták sehol, pedig határozottan tudták, hogy ott harcolt az első csatasorban. Ke kísérvük csak végig a csatát, s akkor megtudjuk, hogy a Horváth Annus vitézül küzdő vőlegényével mi történt. Thúróczy Miklós nagyban ritkította a német sorokat, s észre sem vette, hogy

egy csomó labanc feléje közeledik, bizony még fel sem ocsudhatott, már is egy német kardtól érve eszméletlenül bukott le lováról, s ott is maradt.

A kurucok után Horváth Annus is elindult az ő Miklósa keresésére. Meg is találta. Felgyógyulása után megülték a lakodalmukat. Bizonyára minden olvasó nagyon örül a két hűséges szív boldogságának. (*Leu József IV. o. t.*)

Az olvasmányokhoz fűződő, de szigorúan meghatározott feladatok anyagát (pl. A magyar kasznár és a német inspektor *Az új földesúr* alapján) a megbeszélő órákon mellőzni kell, hogy egyszerű másolási feladatokká ne váljanak.

A színházi- és filmelőadásokról szóló beszámolók is az irodalmi dolgozatok körébe tartoznak. Pl.:

Egy emlékezetes színházi előadás.

Szombat délután 3 órakor hatalmas tömeg hömpölygött a színház felé. Mindenki igyekezett, hogy helyet kapjon, és megnézhesse az Ocskay brigadérost. Én is kapva-kaptam az alkalmon. Valósággal futottam a színházba. Megváltottam a jegyemet, és rögtön el is foglaltam helyemet a nézőtéren. Csakhamar a függöny felszaladt. Megkezdődött az előadás.

Hirtelen a kuruc világban éreztem magam. Az első színpadi szín egy paplakot ábrázol. A pap labanc tiszttel beszélget. Most német süveg van a fején, de ha úgy hozza a sors, fölcsereéli ő kuruc főveggel is. A szekrényben raskogtat egy jobbágy. Ez valószínűleg Ocskay kémje, és így titokban kihallgatja a pap és német tiszt közötti beszélgetést. Hirtelen dobpergés, trombitaharsogás. A tisztelendő úr gyorsan átvezeti a németet egy másik szobába, ő pedig kuruc süveggel a fején újból előbukkan. Megjelennek Ocskay katonái. Szép szál legények. Csillog a sok szép ruha. Éltetik Ocskayt. Telik az idő, s a színpadon is megváltozik a szín. Városi utcát ábrázol. Jobbról Ocskay háza, balról kocsmá. No ez most ugyan hangos. A brigadéros legényei oltják itt szomjukat vidám dalolás közben. A jobbágy is befordul az ivóba. Kis idő múlva nagy csörömpölés és puffanás hallatszik. Odapillantok, hát látom, hogy a jobbágyot lökik ki a kocsmából. Újból más szín. Rákóczi előszobája. Itt várakozik Ocskay. A francia komornyikhoz beszél. Ez csak szemüvegével vizsgálja a brigadérost, nem szól semmit. Bemegy Rákóczi szobájába, de abban a pillanatban vissza is jön. Így szól Ocskayhoz: „A fejedelem ma nem fogad senkit.“ Ez nem volt igaz. Nem is mondta meg a fejedelemnek. Ocskay elment. Mikor aztán Rákóczinak lett volna szüksége a brigadérosra, ez így szólt: „Nem fogadok senkit.“ Elpártolt a kurucoktól, s ennek a francia komornyik volt az oka. Ocskay árulása, lelki összeroppanása és halála mélyen megrendített.

Ez az előadás mély nyomott hagyott lelkemben, és míg élek, nem fogom elfelejteni.

(*Pakó Béla IV. o. t.*)

Egy érdekes film.

Az életem mindig szomorú. Hogyne, hiszen még a születésem napja is az elmúlás szakában van. Október 3-án születtem. Ajándékuul egy filmet szántam magamnak erre a napra.

Ott álltam a bejáratnál és a darab címét néztem. Két szó volt csak, egyszerű szócska. Amögött a pár betű mögött azonban nagyon komoly és szo-

morú dolgok húzódtak meg. „Édes anyaföld“ — ez volt oda írva, szomorú fekete betűkkel.

Csöngettek. Szívszorongva vártam a kezdést. Egyszerre csak elkezdett dolgozni a gép és megjelentek a képek. Egyszerű, kínai film volt, de a maga valóságával megrázó. Észak-Kínában játszódik le a darab. Főszereplője szegény földműves ember. A film végig szomorú, tragikus. A kínai nép irtózatosszenvedését ismertem meg benne.

Különösen egy része talált otthont a szívemben. A kíméletlen sáskák billiói pusztították el a szerencsétlen gazdák rizstermését. A nép élelem nélkül maradt a csontfagyasztó télre. A főhőssel együtt éhezett beteg, agg édesatyja, felesége és négy ártatlan, apró gyermeke. Szenvedtek az éhség marcangoló érzetével, de nem zügolódtak. A fagyos földből pusztá kézzel kaparták ki a fagyökereket, hogy azt a borzasztó, szinte velőtrázó érzést némileg enyhítsék.

Egy napon aztán vad ütések reszkettették meg a fakalyiba ajtaját. Az apa kilépett a ház elé. A környékbeli emberek voltak ott. Azzal vádolták a szerencsétlent, hogy dugott élelme van a házában. Félrelőkték és berohantak a házba. A család ott ült a tűzhely körül, az üstben valami forrt. Egyik ember kanalat vett és megnézte, hogy mi fő az edényben. Ahogy nézte, nézte, a szeme eltorzult és csak ennyit mondott: „föld!“

Ilyen becses születésnap ajándékom azt hiszem, sosem lesz. Megtanultam belőle a tűrést és a kitartást. (S. G. IV. o. t.)

Az olvasmányok hatásának kiaknázására szolgálnak az életre vonatkozó fogalmazási feladatok.

Példák a „Toldi“ III., VIII. és X. énekével kapcsolatban:

Egy meggondolatlan cselekedetem.

Meleg nyári délután volt. Udvarunknak egyik lüvös sarkában üldögéltem. Velem szemben ült az egyik barátom is. Nagyon el voltam keseredve, mert szüleit nem eresztettek el fürödni. A barátom egy ideig csendesen ült mellettem, majd megszólalt: „No mit búsulsz? Ugy ülsz ott a sarokban, mint egy megszeppent kutya!“ Először oda sem figyeltem gunyos beszédjére, de amikor kétszer-háromszor újra megismételte, kitért belőlem az elfojtott méreg. Mint egy hatalmas erő tört ki belőlem az elfojtott indulat. Mintha egy kígyó csipett volna meg, hirtelen felugrottam és egy hatalmas nyaklevest mértem barátomra. Nem gondoltam arra, hogy milyen kellemetlenséget okozok: elvakított a méreg. Pedig nem akartam barátomnak nagy fájdalmat okozni, csak megfélemlíteni. Ráadásul még haza is zavartam.

Mikor lehiggadtam, bántott a lelkiismeret. Igazán szégyeltem durva viselkedésemet. Még aznap kiengeszteltem barátomat. (A. J. III. o. t.)

Észrevettem a rosszakaratot.

Esett a hó. A jégen játszadozó gyerekek azonban ezzel nem sokat törődtek, hanem még annál nagyobb élvezettel játszottak tovább. Kiabáltak, lármáztak és éljeneztek a havat.

Én is arra mentem. Láttam, hogy a télkabátos, csizmás fiúk a korcsolyákat, szánkákat a síkos jégen hagyják, és a jégnek arra a részére mennek, ahol az egyik fiú a jégre mutatott és így beszélt nekik: „Aki leghamarább közénk jön, azt belecsaljuk, akárki legyen az!“ Én mindjárt tudtam, hogy

mit akarnak a rossz fiúk. Gondoltam magamban, hogy közéjük megyek, mert én már úgyis tudom, mit akarnak, és engem úgysem tudnak a leszakadt részre csalni. Ugy is tettem. Mikor közéjük értem, akkor már vidáman játszottak tovább. Csak egy-egy sunyi összenézés jelezte, hogy én akarok durva tréfájuknak áldozata lenni. Én is köztük csúszkáltam, de nem sokára az egyik fiú a nádasba szaladt, és ott valamit keresgélt. A többiek megkérdezték, hogy mit keres? Ő azt mondta, úgy hallotta, hogy a nádasban van vadkacsatojás. Erre aztán minden fiú a tojások keresésére indult. Nekem gyanúsnak tűnt fel, hogy vadkacsatojás télen is létezik, és különösen, hogy ahol a fiúk az előbb tanácskoztak, arra egy sem ment. Ebben a pillanatban megláttam, hogy arra a jég nagy darabon le van szakítva, amit már úgyis tudtam. Én odakiáltottam nekik, hogy mért szakították meg a játékot, hiszen úgysem sikerül nekik engem a csapdába becsalni, inkább menjenek bele ők.

Igy jártam túl az eszükön, és szégyenítettem meg a rosszindulatú fiúkat.
(*Maróti Lajon III. o. t.*)

Váratlan találkozás.

Már nem tudom, miféle küldetésben voltam a városban azon a vasárnap délután, mikor egyik hajdani barátommal találkoztam. Ezelőtt három évvel elköltöztek a falunkból. Azóta nem hallottam róla hírt.

Az autóbusszállomás előtt találkoztunk. Alig ismertem meg, csak amikor ő köszönt, és nevémen szólított, akkor láttam, hogy ez Gyuszi, a Pásztor Gyuszi. Mindketten nagyon örültünk a viszontlátásnak. Kisétáltunk a Tiszaparra. Vidáman és bánatosan beszélgettünk, és így mindketten kellemesen eltölthettük az unalmasnak mutakozó délutánt. Ő elmondta, hogy midőn a faluból elmentek, Pestre költöztek. Ott meghalt édesanyja. Aztán elkerült Szegedre, de már teljesen árva volt, mert édesapja már régen meghalt. Itt most egy jószívű rokonuknál van nővérével együtt. De csakhamar vidámabb tárgyra tért a beszéd. Beszéltünk a kedves faluról, ahová ő anynyira vágyik. Elmondtam neki, hogy azóta már hány ház épült, és hogy már ártézikút is van. Ő nagyon vágyódott haza a kis falusi pirostetős házak közé. Szerette volna látni azt a faluvégi szép kis házat, ahol született, ahol nevelkedett. Szeretett volna a játszótéren igazán kedvére örülni, a faluvégi tó langyos vizében boldogan lubickolni, a kis templom áhítatos csendjében igazánból imádkozni...

Öröm is, szomorúság is volt ebben a váratlan találkozásban. Mert én szívből sajnálom azt, aki elszakad a falutól.
(*Németh Kálmán III. o. t.*)

Néha irodalomismereti (irodalomelméleti) tételek kidolgozására is sor kerülhet. Ezek azonban nem a tanítási anyag megismétlésében, hanem alkalmazásában állanak.

Néhány példa:

Miért lett Mátyás király mondahőssé?

A régi nagy királyaink közül sok olyan volt, akit a nép nagyon szeretett. Miről látszik ez a szeretet? A mondákból. A népszerű királyokról sok monda keletkezett. Legtöbb azonban Mátyás királyról. Ő szerette legjobban a népet. Saját maga győződött meg róla, hogy a nemes urak hogyan bánnak jobbjáikkal. Vigyázott, hogy ne bánjanak velük igazságtalanul. Sokszor áruhát öltött, és mint szegény jobbjágy férközött oda, ahol olyasmit láthatott, amit máskülönben nem mutattak meg neki. Legtöbb monda arról szól,

hogy hogyan kutatta ki Mátyás király az igazságot. Az igazság kiderítése érdekében sokszor még ütések is eltűrt a nagy király. Például a kolozsvári bíró mondájában. Ezt a szeretetet megérezte a nép, azért szívesen emlékezett meg róla, és így sok monda keletkezett. Mátyás király mindig az igazságot kereste. Mikor meghalt, érezte mindenki, hogy nincs több ilyen igazság-szerető király, és akkor azt mondták: „Meghalt Mátyás, oda az igazság.“

(Huszta János IV. o. t.)

Hol terem a magyar népdal?

Zörög a kukoricalevél, amint szorgos kezek lehántják a csőről. Együtt van a család apraja-nagyja. Javában folyik a munka, mikor Nagyapó mesélni kezd.

„Ne higyjétek fiaim — csengett az öreg szava — nem mese az, amit most elmondok, hanem szomorú valóság. Nehéz időt él most a magyar az idegen elnyomatás miatt. De mi nem hagyjuk magunkat. Ott vannak a nemzet nagyjai, Kossuth Lajos, Széchenyi, ezek majd kivezetik az ország szekerét a kátyúból. Most Kossuth katonaságot kér a néptől. Körüljárja az országot. Minden nagyobb városban beszédet mond. Reméljük, mire befejezi a nagy utat, akkora a hadsereg tekintélyes létszámra szaporodik.“ Nagyapó befejezte beszédét. A fiatalok feltüzesedtek erre a beszédre, de különösen a tizennyolc éves Jóska. Lassan dúdolgatni kezdett magában. „Kossuth Lajos azt üzenté,“ — ezt többször is elmondta. Gyönyörködött ebben az egy mondatban. Igen ám, de mit üzent Kossuth? Azt, hogy regimentje elfogyott. Ez így nem vág össze, ellenben elfogyott a regimentje, az már igen. No most összeállította: „Kossuth Lajos azt üzenté, elfogyott a regimentje.“ Ez már eddig szép. Nem engedjük Kossuthnak, hogy mégegyszer üzenjen, mert mindnyájan el fogunk menni. Ujból elmondta az eddigieket: „Kossuth Lajos azt üzenté, elfogyott a regimentje, ha még egyszer azt üzeni, mindnyájunknak el kell menni.“ Tyű de megörült ennek Jóska. Csendet kért, és felmondta a verset:

„Kossuth Lajos azt üzenté,
Elfogyott a regimentje,
Ha mégegyszer az üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.“

„Éljen a magyar szabadság, éljen a haza!“ — zúgták rá kórusban.

Igy keletkezik a nép körében a népdal. Ez aztán száll szájról-szájra, apáról-fiúra. Hol tesznek hozzá, hol elvesznek belőle, de a benne lévő érzelem mindig ugyanaz.

(Kószó István IV. o. t.)

A cigány szerepe a vigjátékban.

Alig van olyan vigjáték, amelyikben ne szereplne cigány. Már csak azért is szerepeltetik, hogy jobban megnevetessék a közönséget. Mert nem igen van olyan ember, akinek szélesre ne nyúlna az ábrázata, ha meglátja a cigányt.

A cigány külső megjelenése olyan, hogy nevetésre ingerel. Lyukas posztókalapot visel. Előkelő frakk és piros csizmanadrág az öltözete. Meztőláb rójja a színpadot. Hóna alatt kenyérkereső szerszámját, kopott hegedűjét szorongatja.

Cselekedetei és beszéde még nevetetőbb. Olyan tetteket visz végbe, hogy az embernek eláll a lélegzete a kacagástól. Mindig összekavarja a darabot úgy, hogy rengeteg félreértés keletkezik belőle. Amit láttam, az egyikben egy fiatalember mulatott, s fizetésül egy zálogcédulát adott a ci-

gányoknak. Ezek azt hitték, sorsjegy. Mikor elment a legény, az asztal alatt egy újságot találtak. Az egyik nézi, forgatja, majd felkiáltott örömeiben, mert megtalálta ugyanazt a számot az újság lapján, mint amelyik a cédulára volt írva. Az volt odairva, hogy ez a szám a főnyereményt nyerte meg. Nosza, mindjárt rendeltek bő vacsorát. Már mindent elpusztítottak, mikor visszajött a legény, hogy itt hagyott egy zálogcédulát. Ugyanis eszébe jutott, hogy azt adta oda pénz helyett. Egy másik helyiségben mondta, de a cigányok hallották. Le is esett az állok, hogy zálogcédulát kaptak, nem sorsjegyet. S mire bejött a vendéglős és a fiatalember, akkorra már a cigányoknak hült helyük volt. Nem lehet leírni, hogy milyen ostoba képeket vágtak. Nagy sikert arattak.

A cigánynál jobb komikus nem akad a színpadon. (*Nagy Zoltán IV. o. t.*)

V. A párbeszédekkel élénkített elbeszélések, valamint a dramatizált történetek, drámai képek és jelenetek nemcsak kedvelt olvasmányok, hanem a fogalmazástanításban is eredményesen felhasználhatók. A *párbeszéd* és a *drámai megjelenítés* látszólag nehéznek tűnik fel, pedig a tanulók lelkesednek értük, különösen akkor, ha a formai nehézségeken átestek. Az I—III. osztályban iskolai és házi dolgozatul adhatók, a IV. osztályban kevésbé felelnek meg iskolai dolgozatnak, mert a növendékek részletező természet folytán egy óra alatt nem fejezhető be. Házi feladatként különös becsvégygyal művelik a növendékek. A lelkesedés akkora, hogy többfelvonásos drámák írásával is megpróbálkoznak.

Néhány példa:

A denevér.

(*A tanuló és a tudatlan párbeszéde.*)

A tudatlan: Képzeld barátom, kiakasztottuk a kéménybe a szalonnát, és a denevér megrágta.

A diák: Nem lehet az. Hisz a denevér túhegyes fogacskáival nem tud szalonnát enni, ellenben a kártékony rovarokat tömegesen pusztítja.

A tudatlan: A szalonna meg van rágva, s ez csak a denevér műve.

A diák: Biztos a macskátok fenn járt a háztetőn, és az bántotta.

A tudatlan: Ebben tényleg igazad lehet.

A diák: No látod. Ezután ne hallgass a babonákra! A denevért ki szokták szögezni az ajtóra, mert szerencsét hoz. Ez sem igaz. Ez állatkínzás, durvaság, kegyetlenség.

A tudatlan: Ezután nem hallgatok a babonára, és nem bántom többé a denevért.

(*Klenk Vilmos I. o. t.*)

A ló és a tehén párbeszéde.

(*Melyik a hasznosabb?*)

Egy tehén és egy ló azon vitakoztak, hogy melyikük a hasznosabb.

Ló: Akármit beszélsz, tehén komám, én sokkal hasznosabb vagyok, mint te.

Tehén: Dehogyan vagy hasznosabb. Én a gazdámnak tápláló tejet adok.

Ló: Én meg segítek neki a munkában. Kocsit húzok, segítek szántani, boronálni. Meg trágyát is adok.

Tehén: Az egész munkádnál többet ér a tejem.

Ló: Egyezzünk meg pajtás abban, hogy mindketten egyforma hasznosak vagyunk. Ha én nem volnák, az embernek sokat kellene dolgozni. Viszont ha te nem volnál, nem volna tej. Most már megértettük egymást.

A lónak tényleg igaza volt, mert mindketten igen hasznosak.

(Gardí István I. o. t.)

A gögös nyárfa.

Szép napos idő volt. A magas nyárfa elégedetten fűrösztötte magát a nap tündöklő sugaraiban. Lenézett a földre. Meglátta a szerény ibolyát, amely egy fa tövében szelíden meghúzódott. Lenézően tekintett rajta keresztül. Azután megszólalt.

Nyárfa: „De kicsire nőttél, te ibolya!”

Ibolya: „Nem baj! Nekem jó meghúzódni más fa árnyékában is!”

Nyárfa: „Látod, én ilyen nagy vagyok! Nagy, erős és hatalmas. Te meg olyan kicsi vagy, hogy alig látszol ki a földből!”

Ibolya: „Nem vágyok én erőre, nagyságra. Megelégszem én azzal is, amim van!”

Nyárfa: „De én erősebb vagyok, mint te! Jobban tudok védekezni az időjárás viszontagságai ellen!”

Ibolya: „Majd meglátjuk.”

Ezzel a párbeszéd befejeződött. Nemsokára nagy zivatar keletkezett. Az égen villámok cikáztak, a szél teljes erővel dühöngött. Mintha a természet összes elemei elszabadultak volna. A nagy vihar a legnagyobb fákat egyetlen csavarással gyökerestől tépte ki. Köztük volt a gögös nyárfa is. A nagy viharban egy villám kettéhasította. A kis ibolya pedig sértetlenül maradt a bokrok alján. Vidáman élte tovább életét. Sokáig visszaemlékezett a gögös nyárfára.

(Kodreán György IV. o. t.)

A büszke kutya.

Az istálló ajtaja nyitva volt. A tehén csendesen kérődzött a jászol mellett. A kényes, finomszőrű kutya, kit nemrégén hoztak a városból, büszkén sétált az udvaron.

Tehén: Miért olyan felfuvalkodott, kutya barátom?

Kutya: Van okom rá. Én hasznos vagyok, mert megvédem a gazdám házát a tolvajoktól. Nem töltöm tétlenségben a napjaimat.

Tehén: De azért nekem is van hasznom.

Kutya: De mi az a haszon az én hasznomhoz képest? Az, hogy én hasznosabb vagyok, abból is látszik, hogy a gazda mindég símogat, és nekem juttatja a legjobb kosztot.

Tehén: Én azonban tejet adok, és abból táplálkozik az egész család.

Kutya: Mit érnének a tejjel, ha a rablók elvinnék minden vagytonukat?

Tehén: Csak jól vigyázz!

A kutya dühösen elballagott. A tehén éjjel gyanus motoszkálást hallott. Kinézett és látta, hogy rablók járnak az udvaron. Elkezdett bőgni, ahogy csak tudott. A gazda kijött a bőgésre, és a rablók elszaladtak. A lusta kutya csak most ébredt fel, és nagyot ásított. A gazda elkergette a kutyát, a tehenet pedig megsímogatta. Így jár az, aki nagyon büszke.

(Mész László II. o. t.)

Piaci jelenet.

A piac már öt óraker megtele. A kofák elfoglalták helyüket, majd mindig nagyobb és nagyobb zsidongás lett. Egy úr jött, és úgy látszott, hogy vásárolni akart, mert nagyon nézelődött a baromfiak között. Egyszer csak megállt, és megkezdődött az alku.

Vevő: „Hogy adja lelkem azt a pár csirkét?“

Kofa: „Három pengő!“

Vevő: „Sok lesz érte annyi!“

Kofa: „Dehogy, dehogy, nézze meg az úr, milyen súlyos.“

Vevő: „Hát már akármit mond, két pengőnél többet nem adok érte.“

Kofa: „Két pengő nyolcvan, aztán vigye az úr.“

Vevő: „Két pengő húsz fillér. Adja, vagy nem adja?“

Kofa: „Nem adom egy fillérrel sem alább.“

Ezzel a vevő tovább ment, hogy máshol próbáljon szerencsét. Mikor már jól messze járt, a kofa utánakiáltott.

Kofa: „No gyűjjön vissza az úr, azt vigye!“

Vevő: „Meggondolta? Ugy-e belátja, hogy nem ér többet?“

Az alku megvált, a vevő fizetett, és elkocogott a pár csirkével.

(Bächler Dezső III. o. t.)

Két veréb beszélgetése: Kitarítás télen!

Elmult a nyár. Itt az ősz. A vándormadarak fájó szívvel hagyták itt hazájukat. A verebek itt maradnak. Ők anyyira szeretik hazájukat, hogy inkább itt fájnak, koplalnak, mintsem elhagyják hazájukat.

Az egyik hűvös reggel arra ébredtem, hogy két veréb az ablakpárkányra szállt. Megismertem őket, az én verebeim voltak. Gyorsan az ablakhoz ugrottam s kinyitottam, mire felrebbentek, de mikor látták, hogy kenyérmorzsát szórok nekik, visszajöttek. Mikor megették a morzsát, csiripeltek. Bizonyára beszélgettek. Talán a következő párbeszéd folyt köztük:

Öreg veréb: Hűvösre fordult az idő.

Fiatal veréb: Ilyen időben keserves az élet.

Öreg veréb: Pedig ez még semmi, lesz még hidegebb is.

Fiatal veréb: Miért nem megyünk mi is a fecskékkel? Itthon éhenhalunk vagy megfagyunk.

Öreg veréb: Ha őseink kibirták, akkor mi is kibírjuk. Igaz, hogy majd fázunk és koplalunk, de vannak mindig jó emberek, kik gondolnak az éhező madarakra.

Fiatal veréb: Mégis csak jobb azoknak, akik gazdag vidékekre távoztak.

Öreg veréb: Akik elhagyták hazájukat csak azért, hogy a gyomruk tele legyen. De mi bízunk az Istenben, és hűségesek maradunk ehhez a földhöz, a mi édes hazánkhoz.

Fiatal veréb: Köszönöm, hogy erőt öntöttél fiatal, csüggedő szívembe.

Becsicseregtek az ablakon, mintha köszönnék az eledelt, és jókedvűen elrepültek.

Ne csüggedjünk, hanem bízunk egy jobb jövőben!

(Korom János III. o. t.)

A virágok beszélgetnek: Megjött az ősz.

A szegfű így szól a vasvirághoz: Jaj de érzem, hogy öregszem.

Vasvirág: A nap oly rövid ideig szórja ránk a sugarait. Úgy fogynak a szirmaim. Érzem, hogy nem sokáig fogok már élni.

Szegfű: Minden porcikám érzi az őszt. Ez a kegyetlen gazda nem szeret minket. Csak csúfítja szirmainkat, és hullajtja leveleinket. De jó az őszirózsának!

Vasvirág: Jó ám! Nagyon szereti az ősz. Milyen büszkén bontja bimbóit!

Őszirózsza: Nekem is van ellenségem! Higgyétek el! A tél engem is tönkretesz. De nekem a síri takaróm is szép hófehér lesz. Nektek meg a lucskos sárban kell elpusztulnotok.

Szegfű: De azért mi is fogunk még virágozni. Nézd! Néhány napja süt ránk a nap és hogy bimbózom.

Vasvirág: Úgy ám őszirózsza! Még nekünk is lesz jó napunk. De jaj, csak ez a kegyetlen szél ne fújna.

Szegfű: Óh de sok szép szirmomat elvitte. Az új hajtásomat is letörte. Hiába minden remény, itt az ősz, s nekünk kényes nyári virágoknak el kell pusztulnunk.

(Batki József IV. o. t.)

Öcsém Kinizsi, katonámmá fogadlak!

Személyek: Mátyás király, fővadász, I. főúr, II. főúr, Ruiscsek cseh molnár, Kinizsi Pál molnárlegény.

Történik Mátyás király idejében egy vadászat alkalmával.

Szín: Erdő. Az előtérben széles út vezet. A hatalmas fák mögül egy kicsiny vízimalom kandikál ki. A molnárlegény énekel. Az úton fáradtan, porosán jön a király és kísérete.

Mátyás: Meg kell az embernek veszni a szomjúságtól. Vadászom, vadászom, hej be rossz helyre vezetél!

Fővadász: Felséges Uram, már megtörtént, de mindent jóvá teszek. (Kiáltásba kezd.) Ruiscsek, gyere ki te vén molnár! Nagy tisztesség ért, itt a király. Szomjúsága már igen nagy. A Felséges Ur vizedből inni kíván! (Türelmetlenül járkál fel s alá, majd ismét kiált.) Vén korhely, nem hallasz, vagy tán megint a hordódat támasztod?! (Várnak.)

I. főúr: Úgy látszik, alszik az ebadta, húzzuk ki a pincéjéből! (Elindul.)

Mátyás: Délceg ifjú, itt a bér! (Azzal egy aranyat nyújt a legény felé.) molnárhoz, mondd, hogy szomjas a király!

II. főúr: Majd még megijed a vén cseh, hogy meg akarjuk inni a borát! He-he-he. (A vadász indulni akar. A fák között jön egy ifjú az urak felé. A haja barna, a nézése vad. Felgyűrt ingujjából láthatók hatalmas izmai. Fél malomkövön hoz egy pohár vizet.)

Kinizsi: Szerencsés jónapot! Hallám a kiáltást, hát itt vagyok. (A királyhoz.) Felséges királyom, tálcám nincs, hát ezen a kövön hoztam az üdítő italt. (A király felé nyújtja a követ. A karja meg se rezzen.) Igyék Felséged. (Mátyás leveszi a poharat és felhajtja.) Vájjék ez a kristályos víz egészségére! (Elfordul az egyik sarokba, és halkán rebegi.) Hát igaz ez? Az én poharamból iszik a király. Most itt van, akiért rebegtem, de ah, hogy szóljak neki? (Lehajtja fejét. Bizonyára a gondolatait rendezgeti. Merengéséből a király szava zökkenti ki.)

Mátyás: Délceg ifjú, itt a bér! (Azzal egy aranyat nyújt a legény felé.) Vized jobb volt a nektárnál, vigyed, megérdemled.

Kinizsi: Minek nekem az a fényes réz? A víz ott folyik, a Teremtő adta. Én csak idehoztam Felségednek. (Mivel Mátyás még mindig nyújtja feléje az aranyat, így szól.) De ha ragaszkodik Felség a díjhoz, hát el kell fogadnom. (A kis ház felé kiált.) Ruiscsek, jer elő, nagy úr van itten, még kendnél is

nagyobb (ugyanis a cseh mindig nagy úrnak tartotta magát), maga a király! (Mátyáshoz fordulva): Uram, én mást kérnék. De jaj, nem is merek mit mondani. (Lehajtja fejét.)

Mátyás: Beszélj fiú, fel a fejjel!

Kinizsi: (Felemeli a fejét és őszinte szeme a királyét keresi.) Meguntam a molnárságot. Érzem, hogy a karomban nagy erő lakozik. A hazát szeretném szolgálni. Ha Felsőgednek nektár volt a vizem, én nem kérnék nektárt érte. Csak egy öreg paripát, és egy csorba kardot. (Amint látja, hogy a király szólni akar, hirtelen így szól): S csak még egyet, hogy mindig Felsőged mellett lehessenek!

Mátyás: Urak, a legszebb lovat alája, páncélt és sisakot rá, kardot a kezébe! Őcsém Kinizsi, katonámmá fogadlak! (Az urak elcsodálkoznak, Kinizsi örül. Most előcsoszog a korhely molnár.)

Kinizsi: Ruiscsek, jó öreg apám. Itt a király ajándéka (odaadja az aranyat). Most pedig elmegyek. Áldjon meg az Isten!

(Steiner Gusztáv IV. o. t)

Czillei Ulrik halála.

Szereplők: Hunyadi L(ászló, V. László király, Czillei Ulrik, szolga, futár, testőrség, főkapitány, alkapitány várnagy.

Történik Nándorfehérváron 1456-ban.

Szín: Nándorfehérvár várának egyik termében az asztalfőn ül Hunyadi László. Vele szemben a várnagy ül, míg az asztal jobb és balfelén a fő- és az alkapitány van. Az ajtó két szárnya mellett áll egy-egy apród. Sárga csizma, kék nadrág és egy vitézkötéssel dúsan ellátott piros zubbony van rajtuk.

I.

Hunyadi (várfőkapitány), várnagy, kapitány, alkapitány, szolga.

Hunyadi László: Én nem hiszek Czilleinek. Azt hiszem, megint valamilyen ravaszságon törí a fejét.

Alkapitány: Lehet, hogy most akarja elküldeni azt a labdát, amit az oláh fejedelemnek ígért.

Hunyadi László (fanyarul mosolyogva): Én is erre gondoltam.

Kapitány: Nem kell félnünk, ötezer emberünk van a toronyban elrejtve.

Hunyadi László: Hogy hogy lesz, az még a jövő titka.

Várnagy (fölkelve helyéről): No de most ezen ne évelődjünk. Inkább gyerünk, és nézzük meg, hogyan haladnak a munkások.

(Mindnyájan fölkelnek, s az ajtó felé indulnak. Alig érnek a terem közepéig, mikor megjelenik a szolga.)

Szolga: Várfőkapitány úrnak jelentem, a toronyőr lovascsapat közeledését jelezte.

Hunyadi László: Hívd a futárt!

Szolga: Igenis nagyságos várfőkapitány uram! (Elmegy.)

Hunyadi László: Akkor menjenek az urak, én megvárom a futárt.

(A tiszték elmennek, s a futár nemsokára megérkezik.)

Futár (feszesen, vigyázba vágva magát): Mit parancsol várfőkapitány úr?

Hunyadi László: Ülj lóra, és nézd meg, kik jönnek!

Futár: Igenis!

Hunyadi László (magában félhangosan): Azt hiszem, Czillei jön. Nem gondoltam volna, hogy ilyen hamar itt lesz. (A futár megérkezik.)

Futár: Várfőkapitány úrnak alázattal jelentem, nagyságos Czillei Ulrik

gróf úr van itt.

Hunyadi László: A királyt és kíséretét Czilleivel együtt bocsássátok be, de a sereg elől húzzátok fel a hidat. Indulj!

(Megszólalnak a kürtök, hogy mindenkinek tudtára adják a vendégek érkezését.)

II.

V. László király, Czillei, várnagy, testőrség.

Hunyadi László (Fogadja a királyt és Czilleit. Mikor a lovagterembe érnek, László féltérde ereszkedik a király előtt): Uram, átadom Felségednek a vár kulcsait!

Király: Maradjon csak helyén ez a kulcsosomó, mert jobb helyen nem lehetne. (Ez a válasz Czilleit igen kellemetlenül érintette.) Szeretném ezt a várat jobban megnézni. (A király kíséretével és a várnaggyal elmegy. Hunyadi és Czillei magukra maradnak.)

Czillei (gőgösen): Már nagyon óhajtottam megnézni ezt a várat, mert kíváncsi voltam, hogy milyen állapotban van a rettenetes csata után.

Hunyadi László (gúnyosan): Csak nézze meg Tekegyelmed egész bátran. Nem kell már félni a törököktől, mert atyámmal s a vitéz magyar néppel ki-vertük őket.

Czillei: Tudom. Én is jöttem volna a vár védelmére, de...

Hunyadi László: De a sok mulatságtól nem ért rá Tekegyelmed.

Czillei: Nem úgy van! Nekem, aki a király gyámja és nagybátyja vagyok, elsősorban a király személyére kell vigyáznom.

Hunyadi: Meg arra, hogy az ifjú király szive elforduljon a Hunyadiaktól, és így minden hatalmat magához ragadjon.

Czillei: Én?

Hunyadi: Igen! Pedig Magyarország a Hunyadiak nélkül már régen a töröké lenne. Éppen ezért hagyja el Tekegyelmed ezt az országot, mert a magyarok nem fogják tovább tűrni egy idegen zsarnokságát.

Czillei (mérgesen): Nevem és hatalmam tiltja, hogy a magyar korona jobbjáyaival harcoljak. Nekem nincs szükségem a fejedelem adományira, hiszen magam is fejedelem és a király nagybátyja vagyok. Mint rokon az ifjú király oltalmára jöttem az országba, mint keresztény pedig a török ellen harcolni jöttem ide, de nem jutalomért. Érted, áruló?

(E sértő szavakra Hunyadi László kardjához kap, de Czillei gyorsabb volt, s Hunyadiat a fején és a kezén könnyen megsebesíti. A fegyvercsattogásra Hunyadi testőrei berohannak, s megölik a vadul hadonászó Czilleit.)

(Szöllösi Ervin IV. o. t.)

Török Bálint veszedelme.

Szereplők: Izabella királynő, János Zsigmond, II. Szolimán, Martinuzzi, Petrovics, Török Bálint, dajka, szandzsák-bég, csausz, janicsárága. Történi 1541-ben.

I.

Szín: Izabella királynő hálószobája. Fejedelmi pompával van berendezve. A királynő trónszékben ül. Török Bálint az ablaknál áll, és merengve néz ki. Petrovics és Martinuzzi egy kis asztal körül ülnek, mindegyik gondolataiba mélyedve. Egy aranyozott bölcsőben fekszik János Zsigmond, dajkája ringatja. A felkelő nap vérvörös sugarai hatolnak be az ablakon.

Török Bálint: Felséges Asszonyom, két török küldönc közeledik a vár felé. Nem jó jel. Nem szeretem a töröknek az ilyen követküldözgetéseit.

Izabella: Jó, jó, Bálintom. Nem kell mindjárt rosszra gondolni. Igaz, hogy a szultán hatalmas seregével itt táborozik Buda alatt, de hátha nincs neki gonosz szándéka.

Martinuzzi: Bár az Isten is adná, hogy ne legyen!

Petrovics: Hát hiszen csak adná. De kevés a remény, mert az ilyen hithű muzulmánok inkább hallgatnak a gonoszra, mint arra, aki a jót diktálja.

Török Bálint: Hej, hogy az Isten pusztítsa ki a renyhe népével együtt! (Ebben a pillanatban kopogtatás hallatszik.) Tessék! (A szandzsák-bég és a csausz lép be. A bég leborul a királynő elé, míg a csausz az ajtóban megáll.)

Bég: Hatalmas Uramtól, Allah földi helytartójától hozok üzenetet, felséges Királynő. Kérem engedélyét a beszédre.

Izabella: Beszélj bég. Hallgatom Urad üzenetét.

Bég: Uramnak, a nagyhatalmú, könyörületes, jószívű, igazhitű II. Szolimánnak üzenete a következő: Kéretem felséges Királynő, hogy mutassa be nekem a kis János Zsigmondot, felséges fiát, mert jól esnék szívennek egy ilyen kis ártatlan csecsemő látása. Különben is kíváncsi vagyok arra, kit gyámságomba fogadtam, kit fiamként pártfogolok.

Izabella (Hosszas gondolkodás után): Teljesítem urad kérését, fiamat be fogom mutatni neki. Vidd meg a hirt!

(A bég földig hajol, majd lassan föláll, újra földig hajol, és a csausszal távozik.)

Izabella: Aggódom gyermekem életéért. De mit tehettem volna mást?

Török Bálint: Esküdni mernék az ég Istenére, hogy az a gaz török rosszban töri a fejét!

Martinuzzi: Az Isten akarata.

Petrovics: Mi magyarok volnánk, úgy-e uraim? Nos? A magyar minden körülmények között szavának áll.

Martinuzzi, Török Bálint: Szavunkat álljuk!

II.

Szín: A szultán sátora. Az alja perzsaszőnyegekkel van befödve. A szultán selyembe, bársonyba ül a szőnyegen. Övében tör. Pipájából nagyokat szippantva öntelten mosolyog. A falakon török fegyverek, díszek. Az ajtóban áll a janicsáraga félelmetes fegyverekkel.

Szolimán: Janicsáraga! Egy jó ötletem volna. Hahaha. Egy láthatatlan egérfogó. Mi szólsz hozzá? Mi? Van itt ész! Hahaha.

Janicsáraga: (Az ajtóból a szultán elé megy és földig hajol.) Mi parancsolsz hűséges szolgálótól, óh dicső Szultán?

Szolimán: Menj és vezesd a kis János Zsigmondot sátoromba. (A janicsáraga mélyen meghajolva távozik. Rövid idő múlva belépnek: Martinuzzi, Török Bálint, Petrovics, utána a kis János Zsigmondot ölében tartva a dajka. Majd a királynő és a janicsáraga lép be.)

Török Bálint: (Méltóságteljes magatartással megáll a szultán előtt.) Szultán, im kérésed beteljesedést nyert e percben.

Szolimán: Köszönöm a királynő fáradságát. És az uraknak is. (Ezzel int a janicsáragának.) Jól van no Török Bálint. Magad akartad. (Majd megnézvén a csecsemőt, újra leül.)

Török Bálint: Az idő pénz, hatalmas szultán.

Szolimán: A felséges Királynő és az urak, Török Bálint kivételével, távozhatnak. Örültem a szerencsének. (Mindenki elmegy, csak Török Bálint marad.)

Török Bálint: Mit jelent a janicsáragának való intés?

Szolimán: Buda elfoglalását!

Török Bálint: Mit Budát? És még ráadásul fogva tartasz? Miért!?

Szolimán: Mert hátra van még a fekete leves.

Török Bálint: (Kardot rántva.) Te hitvány nyomorult török, te beste, hátra van még a feketeleves!? Nem csak Buda, hanem az egész ország köllene, mi?! (Még mielőtt a szultánt levághatná, befut három török, rárohanak Török Bálintra, és megkötözik.)

Szolimán: Most nyugodt lelkiismerettel karóba húzhatnám a fejed, Török Bálint, te hitvány gyaúr! De nekem más szándékom van veled. Majd elfogsz kísérni Konstantinápolyba! Ha akartad, lásd következményeit!

(Weigert Ede IV. o. t.)

VI. A képzelet foglalkoztatására és nemesítésére szolgálnak a *fantázia-dolgozatok*. Az irodalmi olvasmányok, a történelem és a földrajz mellett a fogalmazástanítás is jelentékeny szerepet tölt be a képzelet nevelésében. A képzelet rendkívüli fejlettsége és szokatlan csapongása a 10—15 éves korban nem általános jelenség — ahogyan sokan gondolják — hanem a gyermek fogalomalkotása érzékiekhez van kötve, és alkotótevékenysége csak konkrétumokkal kapcsolatban lehet sikeres. A fogalmazástanításnak erre a tényre kell alapítania, ha a képzelet nevelésében eredményes munkát akar végezni. A fantázia-dolgozatok alapja bizonyos művelődési javaknak a képzelet megindítására és foglalkoztatására való alkalmassága.

Fantázia-dolgozatok:

Önéletrajzom.

(Elmeséli egy béka.)

Ha a béka beszélni tudna, így mesélné el élete történetét: Mikor az én drága jó édesanyám pete alakjában a tó sekély vizébe letett, nem volt jó dolgom. De bizony ebihal koromban kedvemre úszkálhattam a vízben. Nemsokára két hátulsó és két első lábam is kifejlődött. Farkam meg a kopoltyúm felszívódott a testembe. Kész béka voltam, mikor a gólya csőréből megmenekültem. Még most is emlékszem, milyen erősen dobogott a szívem az izgalomtól!

Mikor ezt kimondta, egy gólyát látott. Hopp, a vízbe ugrott! A gólya ügyesebb volt, és mielőtt a béka az iszapba fúródott volna, bekapta. Ha a béka el nem pusztult volna, meséje is tovább tartott volna.

(Pintér Károly I. o. t.)

A fák orvosa.

Van egy madár, harkály a neve. Ő a fák orvosa. Nem kell neki a gyógyításért fizetni. Felveszi a frakkját, cilindert tesz a fejére és elindul. Megkopogtatja a fa törzsét. Ha üresen kong, belevágja erős csőrét a fába. Mikor már lyukat vágott a fán, bedugja ragadós nyelvét, és kitessékeli szerény fizetését. Így megy fáról-fára, és mikor már jóllakott rovarokkal, hazamegy.

(Faragó Jenő I. o. t.)

Utazás Kassára.

Kassa! Ha e nevezetes magyar város nevét hallom, örülök is, meg szomorkodok is. Igazi magyar város, mégis csehek sanyargatják.

Képzletben vonatra ülök és elutazom Kassára. Budapestig egyfolytában röpit a vonat a szép alföldi rónán át. Gazdag városok: Kiskunfélegyháza, Kecskemét, Nagykőrös és Cegléd érintésével robot be a vonat gyönyörű fővárosunkba. Itt egy másik vonatra szállok, amely Kassáig visz. Egy darabig alföldön, később hegyvidéken halad a gőzös. Miskolcon át vezet az út a trianoni határ felé. A vonat lassít, majd megáll. Itt a határállomás. Megborzadva nézem a cseh katonákat és fináncokat. Csak az mehet tovább, akinek az útlevelét, meg a csomagjait rendben találták. A vonat lassan elindul, és nem telik bele egy óra, már is célhoz érek. Lesujt, mikor látom a felírást, és hallom a kiabálást: Kosice! Meghatva sétálok Kassa szent földjén. Mindenki magyarul beszél. Bemegyek a dómba Rákóczi sírjához. Ökölbe szorított kézzel imádkozom...

(Bary Róbert I. o. t.)

Önéletrajzom.

(Elmeséli egy cserebogár.)

Egy öreg cserebogár mászkálás közben találkozott egy tarka pillangóval. Elkezdtek beszélgetni. Többek között a cserebogár elmesélte élete történetét.

„Régen volt... — meséli a cserebogár — amikor meguntam szűk petebörtönöm. Eh, gondoltam magamban, jó lesz innen kibújni, mert szűk a hely! Amikor kibújtam, társaim megcsodáltak takaros voltomért. Én meg? Kaptam az alkalmon, és öntelten mutogattam magam. Vidáman rágcsáltam a gyökereket, miközben eltelt egy év. Azt mondták a társaim, hogy bujjunk lejjebb, mert jönnek a hidegek. Hej, de jól telt el a téli idő! Ettünk és aludtunk! De amikor a második nyáron újból feljöttünk, egy vakond-úrfi mindig üldözött, és közülünk sokat elpusztított. Én jó kövér voltam, hát jónak láttam bebábozódni. Nehezen telt az idő! Alig vártam, hogy felkerüljek az új világra. Örültem is, amikor ráröpülhettem az első virágra. Mindenki örömmel fogadott, de legjobban a madarak. Mindig fáj rám a csőrük. De lassan megöregedtem, és mindig több ellenségem lett. Már alig bírok repülni, és most itt vagyok!”

Amikor a cserebogár befejezte meséjét, így szólt a büszke pillangó: „Az én életem eddig is igen szép volt, de ezután is az lesz!” Erre elrepült. De egy fecske megfogta. A cserebogár csak annyit mondott: „Csacsi, és büszke voltál!” És fáradtan repült tova.

(Batki József II. o. t.)

Utazás Konstantinápolyba.

Már harmadnapja szeli hajónk az Adria kék hullámain. Elhaladunk Dalmácia, Albánia és Görögország partjai mellett. Megkerüljük Görögország déli részét, és a Márvány-tengeren haladunk tovább. Nemsokára feltűnnek a messzeségben Konstantinápoly mecsetjének tornyai. Rövidesen megérkezünk az európai Törökország fővárosába, Konstantinápolyba. Mindenfelé turbános törökök haladnak el mellettünk. Egy-egy török kereskedő hajlongva kínálgatja árúját. Fel-felhangzik a muzulmánok kiáltása, akik az időt kiáltják ki a mecset tetejéről, és imádságokat mondanak a szent Mekka felé fordulva. Nemsokára eltűnik a nap a látóhatár szélén. Vervörös sugarait ráveti a még mindig zajos városra. Milyen szép látvány ez! Nemsokára leszáll az est. A

mecsetek tornyai mint egy-egy kísértet emelkednek ki a sötét éjszakából. Csak a muzulmánok kiáltásai hallatszanak hosszan, vontatottan...

(Kis László II. o. t.)

A tücsök elmeséli otthon, mit végzett a hangyával.

Szomorúan érkezett haza a tücsök. A felesége mindjárt látta, hogy nem járt eredményesen. Így szólította meg: „Mit mondott a hangya szomszéd?“ A tücsök csak hallgatott, de azután így szólt: „Megkérdezte tőlem, hogy mit csináltam a nyáron. Én meg megmondtam az igazat: hegedültem és énekeltem.“ „Ó te bolond“ — vágott közbe a felesége. „Akkor azután azt mondotta, — folytatta a tücsök —, hogy mért nem gyűjtöttem a nyáron. Ha akkor énekeltem, hát most táncoljak. Én könyörögtem neki, de ő azt felelte: aki nem dolgozik, az ne is egyék.“ Itt szomorúan elhallgatott a tücsök. A felesége így szólt: „Ez nem maradhat így tovább, ezután nekünk is kell nyáron gyűjteni, mert máskülönben télen elveszünk éhen.“ „Bizony el“ — felelte a tücsök és megfogadta, hogy ezután dolgozni fog.

(Dobó Antal II. o. t.)

Tengerentúli vendégek háztartásunkban.

Hárman utaztak a hajó nagy raktárában. A Rizs, a Kávé és a Tea. A Rizsnek és Kávénak durva zsák jutott lakóhelyül, ellenben a Tea szép ládában lakott. A fal..., a padló... és a mennyezet ezüst vázonnal burkolt. Ezt gondolta a Rizs és a Kávé. Biz ezt rosszul gondolták.

A Kávé és a Rizs suttogva beszélgettek. Nehogy... a szomszéd... az úr meghallja, hogy miről társalognak. Bizonyosan én sem tudom, de azt gondolom: sorsukról. A Tea úr bizonyosan elcsípett egy-két hangfoszlányt útítársai beszédéből, mert megszólalt:

— Kedves szomszéd! Nem mondaná meg, meddig tart még ez az utazás? A két útítárs meghökkent. Nem hitték, hogy Tea úr megszólítja őket. Dehát mégis szóba állt velük... Izgatottak voltak. Azt sem tudták, mit válaszoljanak.

— Nem tudjuk biz mi — felelték félénken, de illemtudóan.

Hogy-hogynem, Tea úr beszélni kezdett. Folyt belőle a szóáradat. Nem volt lenéző. Nem fitogtatta előkelő származását. A Kávé és a Rizs ezért megszerették. Hamarosan összebarátkoztak.

Ettől az időtől kezdve örömmel gondoltak mindhárman az utazás további részére.

Az egyik napon a hajó Fiuméba ért. A három jó barátot partra tették. Búcsúztak egymástól. Tudták, hogy ütött a barátság órája... El kell válniuk. Mindenik szeméből elővándorolt egy forró könnycsepp. Aztán elváltak egymástól.

Telt, mult az idő, a három barát találkozott. Mégpedig a boltban. A rizs zsákban üldögélt. Fölötte a polcon, díszes dobozban a Kávé és a Tea pihent. Beszélgettek. Természetesen ki-ki a maga sorsát beszélte el.

Némelyik ember kávé, rizst, teát vitt haza. Ott aztán cudar világ várt szegényekre. A kávé megörölték. Irtózatos kínok közt vált porrá, hogy hasznos legyen az embernek. A rizst megfűllesztették, aztán megfőzték. Ott szor-tyog szegény a lábasban. A teát forró vízbe vetették. Bőrét a forró víz menten leperzselte. Sápadt lett. A haláltusában színét a víznek adta. Ezt aztán a kapzsi ember cukorral édesítette, és jóízűen elfogyasztotta.

Igy vált a három barát sok viszontagság után az ember hasznára.

(Juhász Imre III. o. t.)

Török-magyar bajviadal.

Nagy sürgés-forgás volt Palánkvárad falai alatt. Tisztogatták a vitézek fegyvereiket. Várták a töröktől a nyilas levelet.

Egyszer csak feljajdul valaki a palánk mögött. Karjából nyíl vége látzott ki. A nyílra róka fark volt erősítve és egy levél. Erdődi Gergely, — mert így nevezték a meglőtt vitézt — elolvasta a török csufondáros levelét. Aztán imígyen morgott: „Rókafark? Hm, nem valami megtisztelő jelvény!” Neki-fogott az öltözködésnek... Délután megharsant a kürt. Erdődi kivonult a rétre. Mögötte az egész várnép. A törökök már várták őket. A két vitéz középre rugtatott, kezét fogtak, majd széváltak. A baj bírái két oldalt foglaltak helyet. A vívók mintegy vezényszóra elkezdtek egymás felé vágtatni. A pajzsok rettenetes csattanása jelezte, hogy összeérték. Erdődi dárdát döfött az ismeretlen török felé, de az ügyesen fölfogta pajzsával. Most a török szúrt. A dárda Erdődi vállát érte. A magyar mérgében eldobta dárdáját, és karddal ugrott a töröknek. Annak nem volt ideje félreugrani, s Erdődi iszonyatos csapására megingott a nyeregben, és mint egy zsák vágódott végig a földön. Erdődi azt hitte, hogy ellenfele meghalt, leugrott a nyeregből, és elkezdte rázni a törököt. Annak sisakrostélya félrebillent, és Erdődi megpillantotta a török arcát. Megtántorodott. Olyan volt a török arca, mint egy ördögi ábrázat. Kirántotta a magyar vitéz a kardját, és levágta a török ördög fejét. Győzött! „No, itt az róka farkad, te pogány, elviheted magaddal az föld alá!” — azzal a török mellére vetette a csúf állati farkat.

Esti homály borult a vigadozókra. Messziről — mint méhek zúgása, — hallatszott a török-magyar vigadozók éneke. Mert hát együtt ülték meg a tort.
(Hajdú József IV. o. t.)

Mit mesél a kőszén.

Az esti szürkületben a barátságos meleg kályha mellett üldögéltem gondolataimba merülve. Egyszer csak mély sóhajok törtek föl a kályha mélyéből, majd duruzsoló hang ütötte meg a fülemet. Az izzó szénre terelődött gondolatom. Milyen viszontagságos élettörténete is van a szénnek! Úgy éreztem, hogy a szén mesél:

„Hej, jobb idők voltak régen, nagyon régen, még mikor nagy harasztfa voltam. Áthatolhatatlan erdőséget alkottunk testvéreimmel és éltük világunkat. De egy borzalmas napon iszonyatos földregnés következtében föld alá kerültünk. A ránk nehezedeő sok ezer mázsa kő nyomott, préselt bennünket oly erővel, hogy a lélegzetünk is elakadt, és mivel nem tudtunk levegőzni, színünk fokozatosan sötétedett. Fekete ábrázattal feküdtünk mélyen lent, és ezzel megszűntek azok a gyönyörű napok, melyekre ha visszagondolok, fájdalom szorítja össze a szívem. Így tartott ez hosszú-hosszú ideig, s az idő vasfoga átalakított bennünket. Egy napon, mely a megváltásunkat jelentette, emberek ástak le mélyen a földbe, és a hosszú szenvedés után végre kiszabadultunk börtönünkéből, s újra élvezhettük a nap áldásos melegét. Mily más volt most az élet, mint régen! De nem értünk rá ezen sokat elmélkedni, mert valami mozgó alakra raktak bennünket, és elvittek egy nagy ház pincéjébe. Itt is kényelmetlen volt, de mégse olyan, mint a földben. Egy szép napon felhoztak, és az izzó szörny elé állítottak. Csakhamar belekerültem az éhes kályha gyomrába, hogy életem tüzét kiadva, végkéi átalakuljak. De megnyugszom a változhatatlanban, és büszke daccal nézek a jövő elé, mint hajdanában óriás, kevély harasztfa alakjában néztem a hullámozó tengert.“

(Czimer István IV. o. t.)

VII. A fogalmazástanításban nagy gondot kell fordítani a *levélírásra*. Nemcsak azért, mert minden embernek életszükséglete a levél különféle fajainak gyakorlati ismerete, hanem azért is, mert a levél a gondolatok és érzelmek kifejezésének közvetlen eszköze. A levélírás tárgya igen változatos: nem csupán családi vonatkozású levelekről lehet szó, hanem levélformában számolhatnak be tanítványaink a kirándulásokról, érdekes könyvekről, színházi előadásokról, a lakóhely nevezetességeiről, hazafias és egyházi ünnepekről, általában a friss élmények nagyon alkalmasak levélalakban való megfogalmazására. A tapasztalat azt mutatja, hogy a levélalakban készült élménydolgozatok jól sikerülnek, mert a levél természeténél fogva kiválóan alkalmas a közvetlen, természetes, könnyed és hangulatos előadásra. Ügyelni kell azonban arra, hogy a levél tárgya természetes helyzetből adódjon, mert különben képmutatásra és hazugságra neveljük tanítványainkat. Ennek megfelelően egykét levelet el is kell küldeni. Ha pl. valamelyik tanuló beteg, vagy más helységbe költözött, levelet íratunk hozzá, és a legsikerültebbet elküldjük. A levélírásnak másik helyes módja az, ha a tanár alkalmas levelet felolvas, s azt az osztály megválaszolja. Ki kell emelnünk a hazafias tárgyú leveleket, melyekben alkalmat adunk a hazafias érzelmeknek minden erőltetéstől és nehézségtől mentes megnyilatkozására. Ilyen levelek a hazafias ünnepekről, nemzeti multunk jelentős eseményeinek és kiváló nagyjainak iskolai tanításával kapcsolatos jubiláris megemlékezéseiről szólhatnak, mivel pedig a külföldi tanulókkal való levelezés jelentékeny méreteket öltött, erre való hivatkozással sok lehetőség adódik a nemzetünk sorsán aggodó érzelmeknek őszinte kifejezésére.

Néhány példa:

Levél Mikuláshoz,

Kedves Mikulás bácsi!

Nagyon várom már azt a napot, amikor a kedves Mikulás bácsi eljön. Igaz, hogy nem voltam mindig jó és szorgalmas, ezért nem is várok valami sok ajándékot. Azonban megfogadom, hogy ezután úgy élek, hogy Mikulás bácsi drágább ajándéokra is érdemesít. Most az egyszer a virgács mellé csokoládét is kérek. Remélem, hogy jövőre virgács helyett sok érdekes és hasznos ajándékkal lep meg.

Izgalommal várom a viszontlátást:

Szeged, 1937, december 1.

(Almási János I. o. t.)

Levél a megszállott területre.

Kedves Sanyi!

Leveledet megkaptam, és nagyon örültem neki. Különösen pedig annak, hogy jó egészségnak örvendetek. Nagyon szépen köszönöm azt a pár ritka bélyegpéldányt, amit küldtél.

Igen sokat gondolok rátok, és elszomorít nagyon a helyzetetek. Nagyan rossz lehet annak a műveletlen népnek az uralma alatt élni. Elveszik diplomáitokat, iskoláitokat, földeteket. Nem szabad magyar nyelven beszélni! Az iskolában úgy lehet, hogy nem is létező oláh hősökről kell tanulnotok. Nagyon kevés ember bírja az ilyet ki. Különösen, ha mélyen érző hazafi. Bármilyen azurkék is az ég, bármilyen erős sugarakat is hint a földre a nap, a ti lelketeken sötétség és tél uralkodik. A fogva tartott madár érzése ez! De azért ne csüggedjete el, bízzatok az Istenben és a magyar jövőben! Eljön az idő, mikor a magyar ismét szabad lesz a magyar Erdélyben. Ez nem frázis, hanem a történelem parancsszava.

Írj sokat, és ne felejtse el, amit itt mondtam Neked! Isten veled! Szeretettel ölel

Szeged, 1937. ápr. 6

hű rokonod: Józsi.

(Batki József II. o. t.)

Levél Toldi történetének elolvasásáról.

Kedves Barátom!

Az iskolai év kezdetén írtam egy levelet arról, hogy elkezdtük Arany János: „Toldi“ című verses elbeszélését olvasni, és nagy várakozással tekintünk a nagy mű elé. Most a tanév első felét befejezve, ennek a nagyszabású műnek is a végére értünk. Mondhatom, hogy minden várakozásunkat fölülmulta. Ez olyan könyv, amely örökre belevésődik az olvasó lelkébe.

Ebben a történetben voltak alakok, akiket szívből megszerettünk, de voltak olyanok is, akik iránt mindvégig őszinte ellenszenvet éreztünk. Én nagyon-nagyon megszerettem a történet főhősét: Toldi Miklóst. Ő a magyar ember mintaképe. Hatalmas ereje volt, de nem élt vele vissza gonoszszándékú ellenségei ellen. Csak egyetlen egyszer! S ez okozta temérdek szenvedését. De ez se az ő hibájából történt, mert egyszerre annyi keserűség, bánat, sérelem és megaláztatás érte, hogy még nálánál nyugodtabb vérű ember is elvesztette volna higgadtságát és önkivületi állapotában gyilkolt volna. Nagyon sok jó tulajdonsága volt. Jellemző, hogy mikor lelketlen rosszakarója, rókalelkű bátyja: György — aki paraszti sorba kényszerítette, s ki akarta túrni örökségéből — Budáról látogatóba jött, tárt karokkal ment feléje! Igaz, hogy bátyja durván eltaszította magától. Gonosz bátyja gyilkosságba kergette, és bujdosóvá tette, mégse állt bosszút rajta, mikor éjjel lopva elbúcsúzott édesanyjától, s ott látta maga előtt tehetetlenül aludni. Annyira együttéreztem Toldival, hogy valahányszor sérelem érte, öklömmel szerettem volna ellenségeire lesujtani. György alattomos gonoszsága felháborított, valósággal gyűlöltem.

Nagyon rokonszenves személyek Toldi édesanyja, Bence, a hűségese, az élesszemű és igazságos Lajos király.

Ujjongva tudtam volna kitörni, mikor Toldi felmutatta a cseh „bajnok“ fejét, és mikor a király saját kardjával ajándékozta meg. Győzött az igazság. Miklós és György helyet cseréltek.

E néhány sorból is érezheted, hogy a „Toldi“ rendkívüli hatású könyv, ezért ajánlom, hogy feltétlenül olvasd el.

Isten veled! Jó egészséget kíván

Szeged, 1938. jan. 30.

hű barátod: Laci.

(Mész László III. o. t.)

Tiszai rianás.

Kedves Pajtásom!

Nem mindennapi esemény történt velem a héten a Tisza partján.

Ködös, szürke délután volt. Az utcákon sűrű pelyhekben, mint valami láthatatlan muzsika ütemére hullt a hó. Untam a szoba fülledt levegőjét, és sétára indultam. Utam a rég látott Tiszához vezetett. Nemsokára megérkeztem. Teljesen egyedül voltam. Az egész vidéket vastag hó borította, a Tiszát meg vastag jégpáncél. Olykor-olykor egy-egy fekete varju keringett a magasban. A végeláthatatlan messzeségben fehér hó csillogott. Fokozatosan kezdett hidegebb lenni. Lekanyarodtam a partjára. Galléromat felgyűrtem, mert itt már éreztem a hideg szél hatását. Mélyen gondolataimba merülve nézegettem a kristályos jeget. Egyszer csak juj! a hátam megett mintha pusztát sütöttek volna el, akkora durranást hallottam. Szent Isten, mi lehet ez? A meglepetéstől majd hanyat estem. Gyökere vert a lábam! Csak sokára tudtam lassan megindulni. Utközben mindig azon gondolkodtam, hogy mi okozta a durranást. Egyszerre kacagni kezdek. Gondolom: nem tudod elképzelni, miért lett egyszerre olyan jó kedvem? Nem másért, mint megoldottam a gordiusi csomót! Rájöttem a titok nyitjára. A durranást ugyanis a jég rianása okozta. Hogy mi ez a rianás, arról már bizonyosan hallottál balatoni olvasmányaidból. Megjött most már a kedvem. Most már nem tépelődtem. Akár itéletnapig is elhallgattam volna a természet e fenséges játékát. Rám szakadt az est. Hazaindultam. Utközben e mulatságos kis történettel foglalkoztam.

Kedves Pajtásom, ha levelemet megkapod, azonnal értesíts Te is hasonló élményedről.

Szüleidnek kezét csókolom, Téged pedig ölel
Szeged, 1937. febr. 13.

hű pajtásod: Jóska.
(Hajdu József III. o. t.)

Hol töltöttem a nyarat?

Kedves Lacikám!

Ne haragudj, hogy rólad így megfeledkeztem. De a tündöklő nyár, a kemény munka, majd az iskola tarka élete szürke fátyolt vont rád. De most már reád is gondolkodom.

Ilyenkor az iskolaév kezdetén mindig be szoktunk számolni egymásnak a nyári élményekről. Ezúttal én leszek az első.

Június 17. Első nap a nagyszünetből. T. tanár úr révén az iskola gazdaságába kerültem. Kemény munkára szegődtem. Ezután még egy pár szabad nap következett.

Szépen virradtak a nyári napok. Kora reggeltől késő estig dolgoztam. De az a munka maga volt a mennyei paradicsom. Dolgozni az Isten szabad ege alatt! A reggelek nagyon kellemesek voltak. A nap ezüsfátyolt vont a tájra. A fákon megannyi madár énekelt. Mintha köszöntötték volna a koránkelő embereket. A balszamos illatú levegőben a virágok milliói nyiladoztak. Teli tüdővel szívtam a jó levegőt.

Délelőttönként a nap mindent felperzselt. A táj izzott, a kalászkokban pattogtak a szemek, a cséplőgép hörgő mellel zihált. A munka hevében és a nagy melegtől patakokban folyt rólam a víz. Egy-egy vízcsepp huncutkodva megállt újabban, s fűrésztötte magát a meleg napsütésben, majd tovább gördült. Délben halk harangszót hozott a szellő. Ilyenkor hűs fák árnyékában ebédeltem. Utána folytattam a munkát.

Majd jött a békés este. Az öreg nap visszanezett mégegyszer az aludni készülő világra, majd lehajtotta vén fejét.

Múltak a hetek és a hónapok. S eljött ismét a várva-várt szeptember. S én ismét az iskola padjában ülök.

Soraimat befejezve még csak arra kérek, hogy Te is írd sokat! Szüleidnek kezét csókolom, Téged pedig ölel szerető barátod:

Szeged, 1937. szept. 17.

Gusztai.

(Steiner Gusztáv IV. o. t.)

A karácsonyi szünet legszebb élménye.

Kedves Barátom!

Sokszor kapunk szünetet az iskolai évben, de egy sem olyan kedves és szép, mint a karácsonyi. Ennek egyik mozzanata a Jézuska-várás.

Remélem, tudod a tavalyi látogatásodból, hogy nálunk hogyan várják a Megváltót. Ennek ellenére elmondom töviről-hegyire, hogy valósággal itt képzeld magadat körünkben.

Odakint sűrű pelyhekben hullott a hó, mikor leültünk az asztal köré. Imádkoztunk. Halkan szállt ajkunról: „Miatyánk, ki vagy a mennyekben...“ Hálát adtunk imánkban Istennek, hogy megengedte értünk erővel, egészséggel ezt a legszebb estét az esztendőben. A fohász végeztével csend lett. Kisebb testvéreim a csend nyomasztó hatására szunnyadozni kezdtek, majd lehorgasztott fejjel az asztalra borultak. Kis idő múlva a csendet vidám csengetyűszó és halk suhogás törte meg. Édesanyám bement a szobába, és az ablakon keresztül átvette a karácsonyfát. Letette az asztalra, s megrázta a fa tetejében lévő kis csengőt. Erre már az álomszuszékok is felkeltek. Fel akarták nyitni a szemüket, de nem tudták a csillogástól, mert egy csillagszóró akkor szórta fényes csillagait. Elhamvadt a csillagszóró, sötétségbe borult a szoba, csak egy árva gyertya világított a fa alatt a jászol mellett. Ebben a sötétben a mi lelkünkben gyúlt ki a szeretet tüze, és mindegyikünk ajkáról felhangzott: „Mennyből az angyal...“

Szép az ilyen est számomra, mert míg ilyen estéket élek, addig ifjúnak érzem magamat.

Most már zárom soraimat. Kérlek ird meg, hogyan búcsúztál az ó-évtől. Szüleidnek kezét csókolom, Téged pedig ölel

Szeged, 1938. jan. 12-én.

a régi barátsággal: Lajos.

(Flórián Lajos IV. o. t.)

VIII. A legritkábban alkalmazható műfaj a *szónoki beszéd*. A IV. osztály tanévvégi munkarendjébe illeszthető egy-, legfeljebb két kísérlet, úgy azonban, hogy a tanulónak alkalma legyen más műfajú tételek közül is választania. A szónoki beszédet azok a növendékek választják és oldják meg nagy sikerrel, akik az elmélkedő műfajok megoldásában kitűnnek. Természetesen szó sem lehet a klasszikus szónoki beszéd szerkezetének megköveteléséről. Ez azért sem lehetséges, mert a fogalmazványok terjedelme nem közelítheti meg a klasszikus szónoki beszéd terjedelmét. Erre nézve Gyulai Pálnak Arany János ravatalánál elmondott beszéde lehet irányadó. Rövid, mégis tökéletes.

Példák:

A hősök sirjánál.

Magyar Fiúk!

Nagy ünnep van ma: a nagy világegésben, a világháborúban hősi halált halt magyar testvéreink emléknappja. Azért jöttünk e szent sírokhöz, hogy hódolatunkat kifejezzük azok iránt, kik legdrágább kincsüket: életüket adták a hazáért. De idezarándokolunk azért is, hogy a magyar hősök példájából erőt merítsünk a szebb magyar jövőért folytatott küzdelemhez.

Megelevenedik előttem a borzalmas világháború. A magyar hősök halhatatlan nevet vívtak ki maguknak nemzetünk örök dicsőségére. A magyar katona vitézségének világra szóló híre támadt. Legádázabb ellenségeink is kénytelenek elismerni a magyar katona haláltmegvető bátorságát. A magyar katona oroszlánként harcolt, mert hazafias lelkesedéssel és nemzeti öntudattal forgatta a kardot. Nem kényszerűségből, hanem kötelességteljesítésből küödtek hőseink. Az egész világ előtt bebizonyították: „Mind hősök ők, mind férfiak, mind hű és hazafi!” A hősök fejfájára mi is rávéshetjük a legszebb sírfeliratot: „Megcselekedték, amit megkövetelt a haza.”

Azonban porladozó hőseink többsége a világ minden tája felé szétszórt jeltelen sírokban várja a feltámadást. Ezekre a sírokra nem visznek virágot, nem fonnak koszorút. Mégsem árvák. A nemzeti kegyelet képzeletben felkeresi minden magyar hős sírját. Ne feledjük el, hogy csak az a nemzet lehet nagy, s azé a jövő, amely tisztelettel adózik hőseinek.

Merítsünk erőt a hősök önfeláldozó hazaszeretetéből! Most még az iskolában, később a polgári kötelességteljesítésben, ha pedig a haza hív, szívvéléléssel kövessük a hősök magasztos példáját! A hősök véréből sarjad a magyar nemzet új életfája. Ha őket követjük, megérjük hazánk feltámadását.

Úgy legyen!

(Pataki Lajos IV. o. t.)

Trianon évfordulóján.

Kedves Bajtársaim!

Nem ünnepelni jöttünk össze, hanem emlékezni. Emlékezni és nem felejtetni. Magyar daccal emlékezni arra a gázságra, mely annyi keserűséget, fájdalmat, megaláztatást, vért és könnyet okozott.

Tizenhét éve, hogy ezeréves hazánk az elvakult gyűlölet, a becstelen rágalom, a legaljasabb csalás és hazugság áldozata lett. A véres világháború után hiénák rohanták meg elalélt nemzetünket. Megismétlődött a tatárjárás. Országunkat feldarabolták, s három és félmillió magyart bilincsbe vertek. Rabmagyarok segélykiáltása hasít bele a magyar fájdalomtengerbe. Csonka, vérvó testtel vánszorgunk a sors göröngyös országútján. A „békeszerződést” halálos ítéletnek szánták adáz ellenségeink, de élünk, mert élni akarunk és élni fogunk!

A magyar földhöz csak nekünk van jogunk. Őseink ezer éven át vérel védtek mindhalálig. Török-tatár támadást feltartóztattunk. Itélő biráink és hóhéraink nekünk köszönhetik mostani hatalmasságukat. Érettük is hullt a magyar vér, de ők ezt nem akarják elismerni.

Ellenségeink hiába állítják, hogy őseink az ő hazájukat foglalták el, hiába hazudoznak össze-vissza, az igazság úgysis kiderül. Telekürtölik a világot, hogy mi elnyomtuk idegenajkú testvéreinket. Jöjjenek hozzánk szabadságot és testvéri megbecsülést tanulni! A józan Európa majd belátja, hogy ellensé-

geink tábora hazudozásával csak az ölébe hullt drága zsákmányt akarja megtartani.

Átkozott legyen az a magyar, aki ősei földjéről le akar mondani! Még ha a pokol jön ellenünk, akkor is helytállunk! Minden magyar büszke daccal szálljon sikra a bitorlók ellen. Ne engedjük testvéreink kiirtását! Az ő könnyeik és a mi sok szenvedésünk törjön ki úgy, mint egy orkán! Ez az orkán elsöpri majd az ellenséget, s meghozza a nagy magyar feltámadást!

(Korom János IV. o. t)

Búcsú az iskolától.

Elérkezett az elválás nehéz perce, de a búcsúzás bújába vegyüljön örömünk is. Nehéz az elválás a négyévi együttlét után, de örömünk is van, mert kedves tanár uraink áldásos munkája nyomán biztosan fogjuk állni a további küzdelmeket.

Amikor elhagyjuk az intézetet, nem távozhatunk minden köszönet nélkül: jószágos Igazgató urunknak és szeretve tisztelt tanár urainknak soha el nem múló hálánkat és szeretetünket tolmácsolom. A nevelés nehéz munkáját önzetlenül és áldásos szigorúsággal látták el. Néha talán némi nézeteltérés támadt köztünk, de most, amikor elválunk, arra kérjük jószágos nevelőinket: ballépéseinket feledjék el, hogy így fokozottab megbecsüléssel gondolhassunk szeretett iskolánkra.

Kedves Fiúk! Mi eddig osztálytársak voltunk. Négy éven keresztül együtt dolgoztunk. Szinte idenőtünk az iskola padjai közé. Szívünket négy éven keresztül erős kapocs kötötte össze: a bajtársi érzés. Hiszem, hogy ezek a kapcsolatok nem szakadnak ki tövestül soha! Mindenkor gondoljunk szeretettel kedves osztálytársainkra. Életünkben igyekezzük megvalósítani azt a nemes gondolatot, amely iskolánkat a művelt középosztály nevelésére rendelte. Most, amikor elhagyjuk a tantermet, művelődésünk szentélyét, csak annyit jegyezzünk meg magunknak: mindig büszkeséggel valljuk, hogy polgári iskolát végeztünk. Polgári iskolai tanulmányaink a művelt osztály tagjaivá tették bennünket. Igyekezzünk tehát, hogy a becsület ösvényén haladva, dicsőséget hozzunk iskolánkra és nemes hívatására.

Legvégül szeretnék magamról is szólni. Életem nagy fordulópontjához értem. El kell hagynom az iskolát örökre. Igaz ugyan, hogy megint iskolába megyek, de az élet iskolájába. Ott azonban nem fehérre meszelt terembe kell menni minden reggel, ahol jószágos szeretettel vesznek körül. Az az iskola más. Dolgozni, verejtékezni és küzdeni kell ott.

Isten veled iskolám! Az élet, ki tudja, hová fogja sodorni hajómat, de rólad soha, soha nem feledkezem meg!

Áldjon meg mindannyiunkat a magyarok Istene! (Szécsi Imre IV. o. t.)

IX. Minden osztályban akadnak tanulók, akik *verses alakban*, helyesebben *rímes prózában* oldják meg egyik-másik dolgot. Épp oly hiba lenne ezt a törekvést lekicsinyelni és eltiltani, mint a verses fogalmazványok megkövetelése. Versben megoldandó feladat semmi körülmények között sem adható, de a rímespróza megoldást — ha tartalma kifogástalan — méltányolni kell. A tanulók a legtöbb esetben a rím mellett a sorok egyenlő szótagszámára is ügyelnek.

Példák:

Mikszáth: „A két koldusdiák“ című regényével (kötelező házi olvasmány) kapcsolatos szabadtárgyú dolgozat:

Dobos Laci szerencsése.

Dobos Laci nyert nemesi rangot,
 Kapott gyönyörű opálos kardot,
 Volt szép cifra, vitézi ruhája,
 Utána is néztek a városba'.
 De mit ér a cím és a tekintély,
 Ha korg a gyomor, üres az erszény?
 Ballagott elhagyott helyek felé,
 Senki fia se szegődött mellé.
 Mindenki hitte gazdag bolondnak,
 Senki sem gondolta szegény fickónak.
 Elérkezett a város szélére,
 Egy gazdátlan telek közepére.
 Egyszer hallá szűkölni kutyáját,
 S ő figyelve vakará tarkóját.
 „Meg kell néznem — mondá — mi a baja,
 Biztos csontot lelt pompás szimatja.
 Segítek neki karddal kiásni,
 Legalább neki legyen mit rágni.“
 Amint odaér, ámulva látja,
 Valami fényest ás ki kutyája.
 „Bizonyára üveg, vagy mi a kő!?
 Valódi arany és sok drágakő!“
 Örömmel nézi és markolássza,
 Hogy a szemét is elkápráztatja.
 A fő, hogy van már kincs a rang mellé.
 Nem is sejti, hogy a nagy kincs kié.
 Ebül gyült kincsnek ebül kell veszni.
 Mesém nekem is be kell fejezni.

(Batkai József II. o. t.)

Szegény székely nép . . .

Szegény székelyek!
 Mi lesz veletek?
 Lesz-e még nektek
 Rozskenyeretek?

Gyötrődő székely,
 Úlj a kapuba!
 Ne bánkódj többet,
 Reménykedj újra!

Mondd a regéket
 Csabáról sorba,
 Így elfelejtéd
 Nagy bánatodat.

Ősi nyelvedet
 Őrizd meg híven!
 Segít még téged
 A magyar Isten!

Gyötrő bánatod
 Az most ugyebár:
 Tilos nyelveden
 Imádkozni már.

Bízz' dicső székely,
 Várjad az áldást:
 Az egy igaz, új,
 Szent feltámadást!

(Vadász Adorján II. o. t.)

Búcsú az iskolától,

Itt az idő, év vége van!
 Tanulgattunk szorgalommal,
 Egész évben munkálkodtunk,
 Most azután elballagunk.

Isten veled, jó iskola!
 Talán nem látlak már soha.
 Elmegyek. Hová, — kérdezed —
 Az új út vajjon merre megy?

Mikor kibontom szárnyaim,
 Hogy kipróbáljam útjaim,
 Mikor megyek sok veszély közt:
 Lelkemből emléked feltör.

Mikor szembeszállok veled
 Te zordon, mostoha élet,
 Akkor sem felejtlek téged,
 Szívemben emléked éled.

Ó minden milyen kedves lesz,
 Ha szívemben emlék éled!
 Jó tanárok és pajtások...
 Rájuk majd mindig gondolok.

Ó édes-kedves emlékek,
 Melyek iskolánkhoz fűznek,
 Ó ne hagyjatok el soha!
 Szívemben diákságom kora

Mint élő emlék maradjon,
 És soha el ne válasszon
 Tőled polgári iskola,
 Ha vihar messze sodorna.

Emlékezni ne szűnjek meg,
Kik a nemesre neveltek:
Jóságos igazgatómról,
Kedves jó tanáiraímról.

Utolsó írásom alatt
Gondoltam el e sorokat,
Melyeket most leírok itt,
Mert a betű az bizonyít:

Bizonyítja ragaszkodásom,
Szeretve csüngök iskolámon.
És ha majdan újra látom:
Jó iskolám, Isten áldjon!

(Skultéti Medárd IV. o. t.)

X. A nyelvtani ismeretek alkalmazása és begyakorlása fogalmazással valósítható meg legtökéletesebben. A tanulók olyan fogalmazási feladatokat kapnak, melyek alkalmasak a nyelvtani ismeretek felhasználására és elmélyítésére. Az efféle írásbeli munkák: Irjatok húsz ígeközt! tíz tárgyval bővített mondatot! hat határozói mellékmondatot! — teljesen mellőzendők. A nyelvtani fogalmazványok életrevalóságát a következő példák igazolják.

Többtagú mondatrésszel bíró mondatok:

Az ősz.

A természet szomorú képet ölt. A fák és a bokrok levelei megsárgulnak és lehullanak. A fecske, a golya és a pacsirta melegebb vidékre költöznek. A mező és az erdő kihalt. A hasznos és a kártevő rovarok a földbe bújnak. Az állatok sokat szenvednek a hideg és esős időben. A természettel együtt szomorkodnak az emberek és az állatok. (Hajda László I. o. t.)

A jelentő mód mult ideje:

Mit ebédeltem tegnap?

Szinte szaladtam hazafelé, mert éhes voltam. Édesanyám jó ebédet főzött. Ebéd előtt kezelt mostam és imádkoztam. Húsleveset ettünk káposztafőzelékkel és sült disznóhússal. A befejezés lekváros fánkból állt. Igazán jót ettem. Mikor az ebédet elfogyasztottam, megköszöntem szüleimnek. (Zsadányi Csaba I. o. t.)

A feltételes mód jelen ideje:

Ha kapnék egy pengőt, mire költeném.

Jó volna, ha valaki adna egy pengőt. Mindjárt vennék egy kis doboz színes ceruzát és egy házi rajzfüzetet. Ami pénzem maradna, azt eltenném. Ha egy pengő összegyűlne, betenném a takarékbába. (Veszelszki Illés I. o. t.)

Az állítmány névszó:

A szarvasmarha.

A szarvasmarha igen hasznos házi állat. Teje tápláló és egészséges. Húsa ízletes. A szarvasmarha nagytestű, izmos és erős. Növényevő állat. Összetett gyomrú, kérődző emlős.

(Almási János I. ot.)

A tulajdonfőnév:

A Duna.

A Duna a németországi Feketeerdőben ered. Dévénynél érkezik hazánk földjére. Pozsony mellett három ágra szakad. Vácnál lép a Nagy-Alföldre. Két partján terül el az ország fővárosa: Budapest. A Duna mellett számos kikötő van. Titelhez közel a Tisza ömlik a Dunába. Orsovánál azután elhagyja a szép Magyarországot. A Duna a Fekete-tengerbe ömlik.

(Badényi János I. o. t.)

A mondat tárgya:

A háziállatok haszna.

Minden háziállat hajt valami hasznot. A ló a gazdának a munkában hűséges társa. Nem csak életében, hanem még halála után is hajt hasznot. Bőréből cipőt, patájából fésűt készítenek, sőt még a húsát is felhasználják. A tehén a gazdáját tejével, trágyájával gazdagítja. A háziszárnyasok tojást és húst adnak a gazdának. A háziállatoknak ezt a hasznát úgy viszonzozzuk, hogy jóltartjuk őket.

(Sáró József I. o. t.)

A helyhatározó:

Hol voltam vasárnap?

Vasárnap esett az eső, ezért majdnem az egész napot otthon töltöttem. Csak délelőtt voltam a városban. Elmentem az iskolába, onnan pedig a templomba. Ott buzgón imádkoztam. Mire után hazafelé igyekeztem, mert közeledett az eső. A rókusi templom mellett haladtam, mikor elkezdett zuhogni. Mire hazaértem, úgy néztem ki, mintha a Tiszából húztak volna ki.

(Hódi Sándor I. o. t.)

Az állapothatározó (társ-, eszköz-, eredet- és eredményhatározó):

Az asztalos.

Az asztalos különféle szerszámokkal dolgozik. Fűrészsel vágja el a deszkát. Gyaluval dolgozza simára a fát. Az egyszerű fából szép bútort készít. A csúnya bútort széppé alakítja át. Az asztalos segédekkel és inasokkal dolgozik. Az inasok a mestertől sajátítják el a asztalosmesterséghez szükséges tudományt és ügyességet.

(Farágó Jenő I. o. t.)

Ellentétes összetett mondatok:

A nyár és a tél.

A nyár meleg és kellemes, ellenben a tél hideg és barátságtalan. A gyerekek nyáron fürödnek, de télen korcsolyáznak. A nyár sok gyümölcsöt érlel, azonban a tél mindent elpusztít. Nyáron sok madár vidámítja az embert, de télire elköltöznek. A havas tél zord, mégis szeretik a gyerekek. A gyerekek örülnek a korcsolyázásnak, szánkázásnak és a hócsatának, a hosszú télnek azonban ők sem barátjai.

(Büchler Dezső II. o. t.)

Következtető mondatok:

Miért szeretem a virágot?

A virág nagyon szép, tehát mindenki szereti. Én is szeretem, ennek következtében mindig tartok egy-két szálat a szobában. A virágnak jó illata van, így a szobában is kellemes illat terjeng. A virágok gyönyörű színűek és alakúak, ennél fogva a festők is gyakran megfestik. A virágoknak a levét kipréselik, és vele kölnivizet készítenek. A legszebb virág a rózsza, azért a magyar ember a virágok között a legjobban szereti. A virágot színéért és illatáért szeretem.

(Kocsis András II. o. t.)

Határozói mellékmondatok:

Napi munkám.

Reggel félhatkor felkelek és felöltözök. Kimegyek a kútra, hogy két kanna vizet behozzak. Akkor átolvasom a leckét, és elindulok az iskolába. Délben 2 órakor hazaérek és megebédelek. Azután a kútról vizet hozok. Onnan hozhatok vizet, ahonnan akarok. Aprófát is csinállok. Akkor megyek ki játszani, ha mindent elvégeztem. Úgy játszom, ahogy nekem tetszik. Azért szabad játszani, hogy levegőzzek. Azután bemegyek, hogy a fogalmazási feladatot leírjam. Utoljára a soros leckét tanulom meg. Este segíték édesanyámnak.

(Batki József II. o. t.)

A nevelő fogalmazástanítás gyakorlata.

I. Az iskolai dolgozatrendszernek minden iskolára érvényes felépítése legyőzhetetlen nehézségekkel járna, mert minden iskolának mások a viszonyai, s a dolgozatrendszernek e különleges viszonyokhoz kell alkalmazkodnia. Azonban a dolgozatrendszer összeállításának általános érvényű elvek szerint kell történnie; mégpedig:

1. Az I. osztályban néhány dolgozatot a kötött fogalmazás szerint kell íratni (másolás, tollbamondás, fogalmazás kérdések alapján, közös fogalmazás, pontos előkészítés útján történő fogalmazás), abból a célból, hogy a tanulók megismerjék a füzet használatát és beosztását, hogy megszokják a rendes írást és a tisztaságot, és hogy elsajátíthassák a mondatszerkesztés elemeit.

2. A kötött fogalmazás nem természetes előkészítő foka a szabad fogalmazásnak, még kevésbé a nevelő fogalmazásnak, ezért néhány dolgozat után meg kell szűnnie, mert ismétlődése, vagy gyakori alkalmazása megakadályozza a tanuló alkotó tevékenységét.

3. A bevezető kötött írásbeli feladatok közül egyetlen egy sem fordulhat újból elő a négy osztály tervezetében, hanem fokozatosan emelkedő grafikon szerint kell a dolgozatrendszert felépíteni.

4. A tanév elején, s az első és második félév végén szokásos helyesírási dolgozatok (tollbamondás) a leghatározottabban mellőzendők, mert a helyesírási készség fejlesztése szempontjából jelentéktelenek, de a helyesírás állapotának megfigyelésére is teljességgel alkalmatlanok. Az igazság az, hogy más a helyesírás, ha a tanuló tollbamondás után ír, és más, ha fogalmaz. Minél nagyobb fogalmazási nehézséggel küzd a növendék, annál rosszabb a helyesírás. A tollbamondott szövegben csak elvétve akad helyesírási hiba.

II. Az iskolai dolgozatírás módja az eddigi fejtegetésekből adva van. A növendékekre gyakorolt közvetlen ráhatás az érzelmeket keltő ráhangolásban áll. A siker feltétele, hogy a fogalmazás tárgyához érzelmek tapadjanak. Ez a követelmény a legszárazabbnak látszó feladattal kapcsolatban is megvalósítható. Ha a tanulók pl. azt

a feladatot kapják, hogy tárgyrajzot készítsenek tolltartójukról, felelevenítjük a tolltartó-vásárlás körülményeit, megszólaltatva a növendékeket a tolltartó első birtoklásának boldogító érzéséről.

A ráhangolás módját a következő példák szemléltetik:

**Amikor először voltam falun.
Az első palatábla.
Amikor először irtam tintával.**

I. osztály,

Ráhangolás:

Mindannyian tapasztalhattátok, hogy az öregek milyen szívesen és érdekesen beszélnek el gyermekkori emlékeiket. (Egy-két jelentkező tanuló meghallgatása.) Ti még gyerekek vagytok, mégis élénken emlékeztek vissza ti is régi élményeitekre. (A jelentkező tanulók: Hat éves koromban Budapesten voltam... 1935-ben Ausztriában nyaraltam... Másodikos elemista koromban eltört a karom...) De talán legjobban vésődnek emlékezetünkbe azok az események, amelyek *első* alkalommal történtek meg velünk. (Néhány tanuló meghallgatása: Amikor először vonaton utaztam... Amikor először fürödtem a Tiszában... Amikor az első gerlemadaram elpusztult...) Bizonyára különös érzés járja át a lelketeket, ha eszettekbe jut az a nap, amikor első alkalommal voltatok falun, vagy az az érdekes eset, amikor először írtatok tintával, vagy amikor meg-elevenedik lelketekben az első palatábla képe. Remélem, hogy érdekesen tudjátok életrekelteni a régi eseményeket, mint ahogyan az öregek szokták „elmesélni“ gyermekkori élményeiket. Most azonban nem élőlőszóval kívánom ezt tőletek, hanem írásban. A legnagyobb érdeklődéssel várom munkáitokat. Gondoljátok végig az egészet, s csak azután lássatok munkához, nehogy lényegtelen és fölösleges dolgokról írjatok. Kezdjük!

A megoldás módja néhány példában:

Amikor először voltam falun.

Egyszer édesapám megkérdezte tőlem, hogy szeretnék-e kimenni Dorozsmára a nagynénémhez. Nagyon megörültem, hogy megláthatom a falut. Másnap reggel szekérral kivittek Dorozsmára. Igen megcsodáltam a csendes, békés falut. Reggel és este mindig friss tejet kaptam. Egy nap kimentünk egy másik fiúval a szántóföldre. Megnéztük az aratást, és utána elmentünk a gulyához. A puli mikor meglátott, elkezdett ugatni. Erre elszaladtam, de ő nyomon követett. Fel akartam mászni egy fára, de mikor hátranéztem, a puli már a gulyás mellett ült. Az egész vakációt itt töltöttem, és nagyon megszerettem a falut. Nincs szebb élet a falusi életnél.

(Faragó Jenő.)

Amikor először írtam tintával.

Az I. elemibe jártam. Az I. félév közepén voltunk, mikor a tanító bácsi kihirdette, hogy a következő napra hozzunk tollszárat és tollat. Mindenki örült, még a sánta Kovács Karcsi, meg az árva Finta Pista is. Másnapra mindenkinek volt írószerszámja. Egyiknek díszes, a másiknak egyszerű. A tanító bácsi kiosztotta az irkákat, és elmagyarázta az írás módját. Legszebben Finta Józsi, és legcsunyábban Molnár András írt. Én az ötödik voltam. Otthon megmagyaráztam az írás művészetét, és írtam egy „a” betűt. Poca lett belőle. Elszégyeltem magam. Elhatároztam, hogy többé nem dicsekszem vele.

(Sági Márton.)

Az első palatábla.

Mikor először mentem iskolába, palatáblát kaptam. Olyan büszkén mentem, hogy minden gyerek megbámult. Mikor hazajöttem, azzal dicsekedtem, hogy én írtam legszebben a vonásokat. Meg is akartam mutatni, de már nem látszott, mert eltörölte a könyv. Ekkor elkezdtem sírni, és addig sírtam, míg el nem aludtam. De biz a másik nap kemény papírt tettem az íráshoz, hogy el ne töröldjék. Mikor hazamentem, nagy dicsekedve mutogattam mindenkinek.

(Vig Gyárfás.)

Végre megérkezett Tél apó!

II. osztály.

Ráhangelés.

Látom, hogy különös érzelmek hullámoznak a lelketekben. Ma a gyülekezés a szokottnál sokkal mozgalmasabb volt: mosolygó, ragyogó, kipirult arcok fordultak felém. Annál is inkább érdekes ez számomra, mert most az egyszer csak félszemmel figyeltek rám, félszemmel pedig titokban kifelé kacsingattok. Miért ez a szokatlan boldogság? (A tanulók: Esik a hó... Megjött a tél... Végre havazik...) A gyerekek minden télen ujjongva fogadják tél apó megérkezését, de az idén kitörő lelkesedéssel fejezték ki örömeiket. Vajjon miért? (A tanulók: Nagyon soká érkezett... Az idén nem akart megjönni... Nehezen tudta legyőzni az ősz...) Úgy látszik, sokat kellett küzdenie az ősszel, míg sikerült elkergetnie csúnya, szélséyes, mogorva ellenfelét. De annál nagyobb diadallal, annál kedvesebb és barátságosabb mosollyal jött közénk. Vajjon milyen ajándékokat tartogat számotokra? (A tanulók: Hőembert csinálunk... Hócsatát vívunk... Én szánkázom... Ródlizunk...) De az se utolsó dolog, hogy csillogó fehér köntösbe öltöztetett mindent. Szívből örültök, hogy a rongyosruhájú ősz helyét a ragyogó fehérségbe öltözött tél foglalta el. Köszöntsétek őt gyermeki szívetek igaz szeretetével, s gondolatok arra a sok kellemes meglepetésre, amiben majd mindnyájatokat részesít! Örüljétek, hogy sok nehéz várakozás után végre megérkezett a tél, a diákok lelkes barátja! Mi lesz fogalmazványunk címe? (A javaslatok közül egyet kiválasztunk: Végre megérkezett Tél apó!)

A megoldás módja néhány példában:

1.

Mikor reggel felébredtem, első dolgom az volt, hogy kinézzek az ablakon. Legnagyobb meglepetésemre azt láttam, hogy minden csillog a fehérségtől. Pedig már azt hittem, hogy sose lesz hó. Azt gondoltam, hogy Tél apó vagy levágatta havas szakállát, vagy álomszuszék módjára elaludt. Úgy lát-szik, Tél apó ezért nagyon megharagudott, és megmutatta, hogy se a szakállát nem vágatta le, se el nem aludt. És a szakállát úgy megrázta, hogy a kihullott hópihéktől egészen fehér lett a táj. Így kell! Csak rázza meg még jobban havas szakállát, hogy legalább térdig járhassunk a hóban! Üdvözöllek a gyerekek nevében, kedves Tél apó! Epedve vártunk, és örömmel köszön-tünk. Csak arra kérek, meg ne und magad hamarjában közöttünk! Maradj itt sokáig, és szórakoztass minket sok-sok hóval!

Hó, hó, hó,
Puha fehér hó!
Takard be az egész földet,
Legyen csillogó!

(Vas Géza.)

2.

Végre nagynehezen megérkezett a várva-várt hó. Este még semmi jelét sem láttam, hogy reggelre ilyen pompás takaró borítja a határt. Reggel, amint felébredtem, és láttam a havat, gyorsan magamra szedtem ruháimat, és kiszaladtam az udvarra. A hóban járkáltam. Örömmel néztem, hogy milyen szép fehérbe burkolózott a természet. Megjött a nagy öröm, amit régen vártam. Most már nem olyan sívár, pusztá a vidék, mint eddig. A nyári zöld mezők helyét gondosan betakarta Tél apó szép fehér paplannal. A fák sem olyan üresek. Tél apó azokról is gondoskodott. Ágait a zöld levelek helyett fehér hó borítja. A gyerekeknek is lehet most már hógolyó-harcokat vívni, és hóembereket csinálni. Mi gyerekek köszönetet mondunk, kedves Tél apó, hogy megjöttél, csak meg ne haragudj ránk, és a szép havat, amit magaddal hoztál, el ne vidd máshova!

(Vass Tibor.)

3.

A várva-várt Tél apó végre megérkezett, hogy örömet szerezzen a gyerekeknek. Bizony sokáig váraoztatott meg bennünket! Már elmúlt a karácsony ünnepe és még mindig nem jött meg. De végre itt van! A gyerekeknek teljesült a vágyuk. Örülnek a friss, puha hónak, mely beborítja a tájat. Minden fehér. Lehet már hógolyózni, ródlizni, hóembert építeni, és kipótolni az összes téli örömeiket, amikre már olyan régen váraoztunk. Isten hozott, Tél apó!

(Mész László.)

Gondolatok Magyarország térképe előtt.

III. osztály.

Ráhangelés.

Mit ábrázol az előttünk függő térkép? (Magyarországot.) A mi édes hazánk, ez az Isten áldotta föld termette bölcsőnk fáját, ez adja mindennapi kenyereinket, és majdan eltakar apáink vérével megszentelt hantjával. Ez a föld ezer év óta a magyar nemzet lakóhelye, s az is marad örökké. Ezen a veszélyes területen rendeztük be éle-

tünket, ahol sok más népet elsodort a történelem árja. Egyedül mi tudtunk itt kelet és nyugat határán helytállni, az európai műveltséget kelet felé közvetíteni, s Európát a keletről jövő pogány támadások ellen megoltalmazni. Ebből a földből sarjadtak ki Szent István országszervező munkája nyomán a falvak és városok, a templomok, kolostorok és iskolák tömegei; ezen a földön vívta legendás harcait Szent László; ezt az országot támasztotta életre borzalmas vérvesszeteisége után IV. Béla; ebből az államból csinált Nagy Lajos és Mátyás európai nagyhatalmat; ez a nemzet volt Hunyadi Jánostól kezdve évszázadokon át Európa védőpajzsa; ennek a földnek a szabadságáért küzdöttek apáink életre-halálra; a drága magyar föld adta nekünk kedves íróinkat, nagy művészeinket és híres tudósainkat; ezen a földön élünk ezer esztendő óta becsülettel, és ha kell, meghalunk érte vitézül! Mégis istentelen gonosz kezek széttépték azt, amit Isten egynek teremtett. Azóta a magyar csak vérző szívvel és ökölbesorított kézzel nézhet édes hazája térképére. Magyarország térképe hullámzásba hozza a legjámborabb természetű ember lelkét is. Mélyedjete el ti is a térkép szemlélésében, és írjátok le, amit magyar szívetek sugall. Fogalmazványunk címe: Gondolatok Magyarország térképe előtt.

A megoldás módja néhány példában:

1.

Az osztály néma, csendes, mint a sír. De beszél a falon lógó térkép. Beszél, vagy inkább sír, nem tudom, csak bánt valami siralmas, szomorú gond.

A térkép hazámat tárja elém. Rajta van hegye, dombja, völgye, síksága, rónája, vize, és ki tudná elsorolni a többi természetadta gazdagságot, amit e térkép mutat. Színes a térkép, mint a mező. A szivárvány minden színe látható rajta. De van rajta egy olyan szín, ami nem illik oda. Ez a piros. Áldott a föld, de a piros szín soha. Ezt a ríktó színt tüntessük el onnan! Az a ronda szín egy szabálytalan vonalat alkot, ami össze mer tűzni a földrajzi egységgel. A vonal elszakítja tőlünk a Bánát aranykalászait, Erdély bérceit, a Tátrát s az Adriát. Lelkem, mint a tenger háborog, de hiába. A zsebemre téved most a gondolatom s elő is keresem gyorsan a rádióm. A kezem megtágul... elejtem a gumit. Nem lehet leszedni hazám térképéről a csúnya piros színt!

A lelkem háborog, mint a zúgó tenger. Visszazúg fülemben a zúgó Adria, és kiáltja vélem ki a nagy világba:

„Nem kell nekünk a más folyója,
Nem kell nekünk a más hegye,
De a miénk nem adjuk,
Nem hagyjuk
Mindörökre!“

(Vadász Adorján)

2.

Előttem áll Magyarország térképe. Magyarországnak, az én hazámnak, a legszebb országnak a képe. A Kárpátok bércei koszorúja öleli körül, s mint egy bástyafal őrzi, védi az ellenség betörésétől. Másfelől az Adria hullámai sí-

mogatják határát. Közepén van a gazdag Alföld, melyen a Duna és a Tisza folyik békésen, lassan hullámozva. Nyugati részén van Isten örömkönyve, a Balaton. De íme, mit látok? Az őseink véréből pirosuló országhatár kezd szűkülni, piros színe lassankint elfogy, s a gyász színévé, a feketévé változik át. A térképen lévő „Magyarország“ felírat helyébe fekete betűkkel toladodik ez a gyászos felírat: „A trianoni összeroncolt Magyarország.“ A Kárpátok koszorúja dühöngő vulkánokká változik, mintha tüzzel, hamuval akarná megtorolni az igazságtalanságát, vagy felégetni az egész világot. Az Adria meg vízzel akar véget vetni a betolakodott idegeneknek. A termékeny, gazdag Alföld most szegény, kopár, kietlen, s a közepén egy nagy sírgödör tátong, mely mindent el akar nyelni. A Tisza, a Duna haragosan zúg, bög; haragjában elsöpör egész házakat, kiönt, tengert akar csinálni a pusztuló országból. Haragos zúgásából, s a hullámok csapkodásából gyászenek hallik ki. A Balaton is megárad Isten könnyétől, de már nem örömkönytől, hanem a fájdalomtól. Minden ilyen szomorú, minden ilyen bánatos. De a magyarok nem csüggednek, az ő szívükben él még a remény. Nem csüggednek, mert tudják, hogy ők magyarok, s nekik kötelességük az Árpád által megszerzett hazát megtartani. Csak ők bíznak még abban, hogy a trianoni gyászhatár is visszavonul régi helyére, a Kárpátok újra jó anyaként ölelik majd körül a hazát. Hogy lecsillapul majd az Adria, a Tisza, Duna, hogy betemetődik még a nagy sírgödör, termékeny lesz az Alföld, s örömkönyv lesz újra a Balaton.

(Kis László.)

3.

Előttem egy térkép van. Piros, fekete vonalak, barna, sárga és zöld foltok folynak össze a szemem előtt. De lassan eltűnik a színek bábeli zűrzavara, s eltűnik Magyarország térképe.

De ni, mik ezek a szemsértő vastag piros vonalak? Határvonalak ezek. De hogy lehet ez? Alföldek kellős közepén, városokon és folyókon vezetnek keresztül. Hát ki volt az ,aki e lehetetlenségeket iderajzolta? Ni amott is vannak vonalak. De vékonyak! Milyen szépek azok! Maga a természet helyezte azokat oda. A Kárpátok legtetetején húzódnak. Ezek az igazi határok. Ezek az egységes Nagy-Magyarország határai! De hát amazok miért vannak? Éhes emberek rajzolták oda. Akik a máséra éhesek! Kellett nekik az ezüst, meg az arany. Megcsonkították az egységes, szép magyar hazát, amit az Isten és a természet egynek teremtett.

De nem sokáig lesz ez így! Várjatok megszállott területen élő jó magyarok! Lesz még ünnep a világon! Jő még feltámadás!

Szemem előtt újra összeolvadnak a vonalak, majd egészen eltűnnek. És a fülemben cseng egy rég hallott ének dallama:

„Nem hagyjuk elveszni, míg lesz egy csepp vérünk!

Álmukban szívükbe döfjük gyilkos törünk.

Megmutatjuk nékik, hogy él még a magyar!“

(Batki József.)

Török—magyar bajviadal.

IV. osztály.

Ráhangelés.

Milyen fájdalmas eseménnyel fejeztétek be III. osztályos történelmi tanulmányaitokat? (A mohácsi csatával.) Az idén már megismerkedtetek Mohács szomorú következményeivel. (A két király versengése polgárháborút támasztott... A török befészkelődött az

országba . . . Hazánk három részre hullott szét . . .) Ezt a nemzetpusztító sötét kort a minden áldozatra kész hazaszeretetnek és hősi önfeláldozásnak gyönyörű megnyilatkozásai teszik minden idők magyarja számára csodálatraméltó erőforrássá. Gondolatok csak hős várvédőinkre! (Jurisics, Losonczy, Szondi, Dobó, Zrinyi.) E nagynevű férfiak mellett sok-sok ismert és még több névtelen hősünk tette ragyogóvá ezt a szomorú időt. Nemcsak élet-halálharcot vívtak a törökkel, hanem a hanyatló lovagi életet újra föltámasztották. A végvárok lelkes vitézei személyes viadalokban mérték össze erejüket és ügyességüket. A jó vitézi hírnév érdekében nagyot, merészet és meglepőt kellett művelni. Az egyéni kiválóság megbizonyítására a személyes viadalok voltak a legalkalmasabbak.

A történelemből ismeritek a bajviadalok lefolyását. Hogyan történt a bajra való kihívás? (A vitézek az ellenséges végvár alá száguldoztak . . . Levelet küldtek . . . Ajándékokkal kedveskedtek egymásnak . . . A vonakodó ellenfelet sértő ajándékkal erőltették a viadalra. Ilyen csúf ajándék volt a róka és a disznófark. A régi magyar közmondás szerint a farkavágott róka láthatatlan akar lenni, mint az a török vitéz, aki el akar bújni a viadal elől. Disznófarkat azért küldtek a töröknek, mert a disznót tisztátalan állatnak tartották . . .) A bajviadal lefolyását el tudjátok képzelni. Fényes kíséret, az esetleges cselvetés elkerülésére túsok, igazlátók, vagyis bírók kijelölése a baj tartozékai. A viadalt legtöbbször zajos mulatság követte. Ennek a lelkes vitézi szellemnek hiába keressük mását a történelemben. Nem ok nélkül kiált fel a végvári élet nagy költője, Balassa Bálint: „Vitézek, mi lehet e széles föld felett szebb dolog a végeknél?!“ (Az osztály karban mondja.)

Bizonyos vagyok benne, hogy ezt a gyönyörű vitézi szellemet szemléletesen meg tudjátok eleveníteni egy török-magyar bajviadal bemutatásával. Elérhető ez a történelmi ismeretek száraz megismétlésével? (Eseményt kel elbeszélni . . . Megnevezett vitézeket kell szerepeltetni . . . A viadal színhelyét is meg kell jelölni . . .) Helyesen mondtátok! Mi lesz tehát dolgozatunk címe? (Török-magyar bajviadal.) Gondoljátok végig az egészset, és mellőzzétek mindazt, ami fölösleges és jelentéktelen, mert nem tudjátok befejezni. Rajta!

A megoldás módja néhány példában:

1.

Mozgalmas idő volt a török világ. A határszéleken végházak keletkeztek. A végvári vitézek bajt vívtak a törökkel.

Ali Ferhát kökényesi bégnek, a török végház parancsnokának az orrát Soós Benedek, a bujádi végház kapitánya nagyon megborsolhatta, amiért a derék bég a következő levelet írta: „Te hitetlen eb! Hogy Allah taszítson a hetedik pokolba. Hallottam vitézi híredet. Mutasd meg hát a hatalmas Ferhát bégnek gyáva orcádat! A levélvivő jobbaggyal küldtem vitézséged

legnagyobb elismerésül a róka farkát. Te eb, ajánlom, hogy mához egy hét múlva hajnalhasadáskor húsz vitézzel jelenj meg a szeghalmi réten. Két igazlátóról gondoskodj. Ezt írja neked, te gyaur Kökényesről Ali Ferhát, a rettenhetetlen bég.”

A levélre Soós kapitány válaszolt. Egy hét múlva a hajnali szürkületben huszonegy ló legelt a szeghalmi réten. Soós kapitány érkezett meg. Nemsokára megjött a bég húsz spáhi élén. Ali Ferhát villogó szemmel választott magának igazlátókat. Aztán kiválasztott öt túszt és elküldte a magyar csapatnak. A magyarok is elküldtek öt túszt. Soós kapitány kilovagolt igazlátói élén a mező közepére. A bég már ott volt. Beszélgetett az ő igazlátóival. „No jó, hogy eljöttél te gyaur,“ — mondta a bég. „Allah vagy neked engedi a diadalt, vagy nekem, de legyen az ő szent neve áldott.“ A beszéd után kopját ragadtak. Lóra ültek és folyt a küzdelem. Izgalmas és féltelmetes összecsapások következtek. A bég fel-felüvöltött, ha oldalát egy dőfés eltalálta. A bég nagy rohamot intézett a kapitány ellen. A roham sikerült. Soós kapitány lezuhant lováról, és elterült a földön. Nagy örömrivalgás hallatszott a törökök közt. A bég leugrott, hogy átszúrja ellenfele szívét. Soós kapitány tigrisi mozdulattal felszökött, felkapta dárdáját és átszúrta a bég szívét.

A viadal után a törökök nagy bánan hazatértek Kökényesre. A béget katonai pompával temették el. Arccal kelet felé helyezték a sírba. Megjelent a temetésen Soós kapitány is vitézeivel. (Zombori Imre.)

2.

A vitézi élet a török-magyar bajviadalok idején fejlődött ki a legjobban Magyarországon. A végeken állandó harc folyt.

Ilyen viadal történt 1554-ben, mikor is Mehemet aga egy levéllel bajviadalra hívta Székely Balázs végvári hadnagyot. A levél így szólt: „Én Mehemet aga hallottam nagy vitézségedet, és kérlek én azért, hogy az pankotai mezőn mérjük össze erőnket, és mivel tudom, hogy bátor ember vagy, ezért hát várlak. Isten tartson meg.“ Székely Balázs meg is jelent ünnepi díszben és felvette a halálra szóló viadalt. Az izgató küzdelem sokáig tartott. Hab verte ki a lovakat, és verejték a vívókat. Életért és vitézi névért küzdött mind a két fél. Székely Balázs már három sebből vérzett és az övéit mély aggodalom fogta el. Ekkor erejének utolsó megfeszítésével kivetette a nyeregből Mehemet agát. Aztán, mint a héja, úgy csapott le a földön fetregő Mehemet agára, hogy fejét vegye. De nem élt a jogával, és az aga életének megkegyelmezett. Ezután nagy lakodalommal megünnepelték a győzelmet.

A magyar ember, ha becsületéről van szó, bármilyen törvény ellenére is bátran síkra szállt, hogy azt megvédje. (Ditróy Gábor.)

3.

A XVI. században a végvári élet állandó harcok közt telt el.

Egy ilyen végvár volt Töröcsvár is. A vár alatt hatalmas mező terült el. Itt mérték össze erejüket a magyar és török vitézek. A mező szélén volt a török tábor. A táborban nagy volt a sürgés-forgás. Egy magas, nyúlánk török osztogatta a parancsot. Ez a török Abdul Ali, a törökök legnagyobb vitéze volt. Gőgös, felfuvalkodott, nagy úri flegmával bánt harcosaival. Legnagyobb kegyetlenséggel büntette meg, aki parancsainak ellenszegült. Megtudta ezt egy Töröcsvárban élő magyar ifjú, és elhatározta, hogy megküzd vele. Meg is írta a kihívási levelet, mely így szólt. „Adassék e levél Abdul Ali, a törökök legvitézebb harcosának. Hallod-e te Abdul Ali! Én már sokat

hallottam vitéségedről, kegyetlenségégedről, de ha legény vagy a gáton, állj ki velem kedden délután 3 órakor a mezőn viadalra. Addig is Isten tartson meg. Lévai Géza.“ A felelet ez volt rá. „Te felfuvalkodott! Ugy látszik, nem tudod, kivel állsz szemben, hogy olyan tisztességtelen hangon írtál. A bajvívást elfogadom, és majd a fejedbe vésem kardommal a tisztességet. Allah legyen irgalmas neked. Abdul Ali.“ Kedden a bajvívás meg is történt. Mind a két fél kiválasztotta a túsokat és az igazlátót. Szemben álltak egymással, és az igazlátó intésére megkezdődött a vívás. Eleinte úgy látszott, hogy a török győz, de később egész más véleménnyel voltak a nézők. Hosszas küzdelem után Lévai Géza diadalmaskodott. Nagy volt az öröm a töröcsváriak között. Utána nagy lakomát csaptak a síkon.

Majd ennek bevégzése után kezefogtak az ellenfelek, és békességben váltak szét. (Palkovics Károly.)

III. Az iskolai dolgozatoknak a javítási órákon való megbeszélése és a hibák helyesbítése a következő módszeres menet szerint történik:

I. fokozat: Célkitűzés.

A célkitűzés a dolgozat címének s a feldolgozás módjának és szempontjainak felújításában, esetleg a dolgozatok kiválóságának előrebocsátásában, vagy a kevésbé megfelelő munkákra való utalással (az érdekelt tanulók megnevezése nélkül) a sikertelenség okának megjelölésében, valamint a javítás tényének kijelentésében áll. A táblára és a munkanaplóba kerül: *A dolgozat javítása.*

II. fokozat: A fogalmazás megbeszélése.

A dolgozatok tartalmi megtárgyalása a *közvetett ráhatás* követelményei szerint történik. A tanár (a szerzők megnevezése nélkül) három-négy olyan különböző típusú munkát olvas föl, melyek egyrészt kiválóságuknál, másrészt tipikus fogyatkozásuknál fogva sok tanulságot nyújtanak. Ha a tanulók két-háromféle feladat közül választhattak, akkor a tartalmi elemzés mindegyikre vonatkozzék. Néha szükségessé válhat az elemzés végén a szerző megnevezése, de igen gyakran a tanulók ismerik fel. A tartalmi megbeszélés következő mozzanata az összes dolgozatokban előforduló kirívó magyartalanságok és pongyolaságok helyesbítése. Végül a tanár a megtárgyalt dolgozatok alapján összefoglaló képet ad a fogalmazásról.

III. fokozat: Helyesírás.

A tanár javítás közben a fontos és tanulságos helyesírási hibákat típusok szerint csoportosítva följegyzi. Ezeket a javítási órán tollbamondja úgy, hogy egy tanuló a táblán, a többi a munkanaplóban dolgozik. A megbeszélést és a tanulságok levonását a tanár irányításával a tanulók végzik. A tanár a munka befejeztével összefoglaló ítéletet mond a helyesírás állapotáról.

Ezzel az eljárással állandóan nyilvántartjuk a nyelvtani ismeret-

teket s a velük kapcsolatos helyesírási eseteket, és gyakoroltatjuk a szóelemző írást.

IV. fokozat: A dolgozatok külső alakjára vonatkozó megjegyzések.

Megállapítandó, hogy a szépírás szempontjából van-e haladás az előző dolgozathoz viszonyítva.

V. fokozat: A hibák javítása.

A tanulók megkapják a füzeteket, és 10 perc alatt kijavítják a hibákat. A tanár a padok közt járkal, hogy kérdések esetén azonnal megadhassa a szükséges felvilágosítást.

A dolgozatjavítás a gyakorlatban:

Mit mesél a köszén?

IV. osztály.

I. Célkitűzés.

Átvizsgáltam a dolgozatokat, és előre is jelezhetem, hogy örömmöm telt bennük. Miről írtunk? (Mit mesél a köszén?) Most a dolgozatok megbeszélésével és a hibák kijavításával foglalkozunk. (A táblára és a füzetbe kerül az óra sorszáma és tárgya: *A 6. dolgozat javítása.*)

II. A fogalmazás megbeszélése.

Hallgassátok meg a következő dolgozatot! (A tanár olvassa.)

Mit mesél a köszén?

A mult héten hozzánk szent hoztak. Én is segítettem a pincébe hordani. Közben elgondolkodtam, vajjon hogy is keletkeztek ezek a hatalmas kőszéndarabok. Amint így gondolkodtam, megszólalt egy köszén. Azt mondta: „Ne gondolkozz ezen, majd én elmesélem eredetem történetét.“ Én leültem és hallgattam, hogy mit mesél a köszén. „Kedves fiam! Ugorj vissza képzeletedben száz millió esztendőre. Akkor a világnak más képe volt. Ahol ma szárazföldek vannak, ott akkor tenger terült el. Ebben a világban élték én is itt a magyar tenger partján, mint páfrányfa. Böven volt táplálék. Az egész vidék madárdaltól volt hangos. Szóval azt képzeltem, mintha a paradicsom egyik fája volnék. De im, mit hallok? Rettenetes dörgés! A föld reng. Mintha sülyyedne minden. Nem tévedtem, a partvidék mindenestül lesüllyedt. Félttem rettenetesen. Nem tudtam, mi történik velem. Minden tagom fájt. A dörgés nemsokára megszűnt. Azt vettem észre, hogy lesüllyedtünk, és be vagyunk temetve. Köröttem sötétség. Társaim rajtam feküdtek. Óriási nyomást éreztem. Szinte összepréselődöttünk. Hú, de cudar meleg is volt! Később változásokat vettünk észre. A nyomás úgy összepréselt mindnyájunkat, hogy teljesen egybenőtünk. A testünk barnulni, később feketedni kezdett. Ezt az állapotot nehezen szoktuk meg. Meg kellett szoknunk, mert megszökni nem tudtunk. Sok évmillió után észrevettem egy kis világosságot. Meglepetve néztem körül. Emberek voltak ott. Elöttem ismeretlen lények. Páfránykoromban nem éltek ilyenek. Szerszámaikkal nagy darabokat hasítottak ki a falból. Engem is több társammal kivágtak. Felszínre jutottam. Meglepődve néztem az új világot. Sokat szállítottak ide-oda, míg hozzátok kerültem. Én nemsokára befejezem

földi pályafutásomat. Ha égni látsz, gondoldj reám. Nálam nélkül nehéz volna az élet. Én az emberiség egyik jótevője vagyok. No, Isten veled!

Ezt mesélte nekem a köszén.

(Kovács István.)

Mit szölkök ehhez a dolgozathoz? (A szerző helyesen fogta meg a tárgyat. A szén megszemélyesítve jelenik meg a dolgozatban: érdekesen, természetes sorrendben adja elő viszontagságos élettörténetét. Nincs benne fölösleges adat, minden mondat szoros kapcsolatban van a tárggyal.) Akad-e benne stílushiba? (A személynévmás néhány helyen fölösleges, pl. *Én* leültem és hallgattam a köszén meséjét; *Én* nemsokára befejezem földi pályafutásomat. A személynévmást csak akkor tesszük ki, ha nyomaték van rajta, ha ki akarjuk emelni. — A dolgozat szebb lenne, ha a szén mindvégig saját magáról egyesszámban beszélne. Eleinte egyes-, később többes-, majd ismét egyesszámban folyik a mese.) Szerkezete megfelel a követelményeknek? (Szerkezetében megvan a hármastagozódás, a befejezés azonban közhelyszerű.) Mindent összegezve meg kell állapítanom, hogy ez a dolgozat elérte célját, szerzője derekas munkát végzett, ennél többet nem lehet kívánni egy óra alatt.

Figyeljétek meg a következő dolgozatot!

Mit mesél a köszén ?

A kályhában izzott a parázs. Új adag szenet készültem éppen tenni a kályha éhes gyomrába, mikor csodálatos dolog történt. A lapátról egy széndarab leesett, és evvel egyidőben sóhajtást halottam. A szenet fölvettem, és az beszélni kezdett: „Hej, bizony mi voltam én egy pár százezer év előtt!”

Nagyon kíváncsi voltam rá. És beszélt tovább: „Egy nagy tenger zúgott mellettem. Hatalmas páfrány voltam, s még a szél sem bírt meghajlásra kényszeríteni. A lábam előtt mint szolgák hajlongtak a harasztok és korpafüvek. Hej, de jó világ volt akkor! Még a nap is melegebben sütött, mint ma. De egyszer mindenkinek meg kell halnia. A föld, mint a mai kényes dámák, megúnta régi viseletét, és egyszerűen betemetett bennünket. Itt elhatároztam társaimmal, hogy mások leszünk. Lassan elkezdtünk barnulni, majd feketedni. Sok idő telt el ezalatt. Végre eljesen megfeketedtünk. Egy napon valami éles tárgy hasított a hátamba. Egy nagy darabot ki is hasított belőlem. Másnap világosságot pillantottam meg fölöttem. A világosság egy hasadékon jött be. A hasadékot ismeretlen erő mindig szélesítette. Végre olyan figurák, mint te vagy, bejöttek hozzám, és a felszínre vittek. Itt több társammal kocsira raktak, és a kereskedésbe vittek. Onnan pedig idehoztak. Ez az én történetem“ — mondotta szomorúan. „Milyen nagy voltam és milyen kicsi vagyok!”

Az érdekes történet után a szenet a úzbe dobtam. Így mult ki a világból.

(Korom János.)

Hasonlítsuk össze ezt a fogalmazványt az előzővel! (A feldolgozás módja mind a kettőben megegyezik, de az utóbbi talán élénkebb, és szerkezete tökéletesebb. — Szép kifejezések: A kályha éhes gyomrába szenet rakott; Belehasított a szén hátába; A föld olyan, mint a kényes dámák.) Helyes megállapítás. Az osztály többsége a

felolvasott két dolgozat szellemében oldotta meg a feladatot.

De lássunk egy harmadik dolgozatot!

Mit mesél a kőszén ?

Nagy ünnep van a természetben. A különböző anyagok születésnapjukat ünneplik. Megjelenik ezen az ünnepségen a világ minden teremtménye. Az ásványok sokasága már ott volt a nagy teremben. Egyszer csak ajtókopogás hallatszik. Mindenki az ajtóra veti tekintetét. Ugyan ki lehet az? Az ajtón egy feketeképű tipeg be. Teljesen ismeretlen. Mindenki csodálkozva néz reá. „Ki vagy te?” — kérdezi az öreg és tapasztalt, de csinos kis teremtese a természetnek: a gyémánt. Mindenki lélegzetvisszafojtva figyel a szurtos, fekete pofára.

„A nevem szén. Ismeretlen vagyok, jól tudom. Éppen ezért jöttem el, hogy megismerkedjem uraságtokkal. Nagyon messziről jövök én, el is vagyok fáradva. Azért hát leülök ide közétek.” „De meséld el, hogy honnan jössz, és miért vagy oly messze!” — mondták egyhangúan az ünneplők a jövevénynek. „Elmondhatom, legalább megismernek közelebből is. Valamikor nagyon régen én is voltam szép. Ott díszlettem szép leveleimmel a hegyek oldalában. Azonban a természet megírgyelt szépségemet. Betemetett földdel, elnyelt a föld gyomra, bezárt, rabbá tett.” A szénnek elcsuklott a hangja ezen szavaknál és jóidőbe került, míg folytatni tudta élete szomorú történetét. „Ott aztán kegyetlen sorsom volt. Nem csoda, hogy így megváltoztam. Beleuntam ebbe a rémséges helyzetbe, és eljöttem ide föl közétek, hogy utoljára mulassak. Tudom, nagyon jól tudom, este halál vár rám, de mégis jobb így, mint ott lent elpusztulni.”

Mindenki sajnálta a jó szén szomorú történetét, és igyekeztek is szóraztatni, mert tudták, hogy utoljára mulat, és utoljára ünnepli születésnapját.

Az ünnepség végeztével a szén elbúcsúzott, és ment a vesztőhelyre: a kályhába, hol kiadja minden erejét, és átadja magát az enyészetnek.

(*Skultéti Medárd.*)

Mit szóltok ehhez a munkához? (Ez teljesen különbözik az előző kettőtől. Az ásványok ünnepe, az ismeretlen jövevény, a párbeszéd, a szén érdekes meséje megeleveníti az egész történetet. — A szerző költői hatásra törekszik. — Egy mondat nem szabatos; azt írja, hogy megsajnálták a szén szomorú történetét, pedig nem a történetet sajnálták, hanem magát a szenet.) Igazad van, azonban lényegesen nem érinti ez a hiba a dolgozatot. Bizonyára sejtitek, hogy ki a szerzője. (Sokan: S. M.) Úgy van. Az osztály költője egymagában álló eredetiséggel oldotta meg a feladatot.

Még egy negyedik dolgozatot is mutatok be.

Mit mesél a kőszén ?

Valamikor régtelen régen, vagy millió évekkel ezelőtt éltem én a fénykoromat.

Óriási haraszt voltam. Társaimmal együtt vígan éltünk, és egy hatalmas erdőben laktunk. Egyszer aztán hatalmas víztömeg zúdult a nyakunkba. Vége volt a víg életnek. A víz alatt folyton lejjebb és lejjebb süllyedtünk. Jó meleg helyem volt a föld alatt, de egy nagy baj volt: nem kaptam levegőt. Levegő

hiányában pedig nem tudtam tovább fejlődni. Ellenkezőleg, kezdtem barnulni. Néhány millió évvel később tőzegnek hívtak. Mindig jobban barnultam levegő hiányában. Millió évekkkel ezelőtt barnaszénnek neveztek. Majd újabb millió év eltelte után testem már kissé fekete színt öltött. Ekkor feketeszen volt a nevem. És most itt vagyok, mint antracit névvel ellátott legfeketebb és legjobb szén.

Hazánkban antracit-szenet nem találnak, ellenben az Egyesült Államokban és Angliában rengeteget bányásznak. Feketeszenet hazánkban is találnak, még pedig Pécs környékén és Krassó-Szörényben. Barnaszénét találunk Brembergben, Tatabányán, Dorogon, Tokodon, Salgótarjánban, a Sajó-völgyben, Petrosényben és Lupényben. Tőzeget a Balaton környékén, a Hanságban és az Ecsedi lápon találunk. Tüzelés szempontjából legjobb az antracit, utána a feketeszen, majd a barnaszén s végül a tőzeg. Hazánk szénbányái a régi magyar tenger partvidékén találhatók. (P. I.)

Hogyan tetszett ez a dolgozat? (A dolgozat második fele nem tartozik a szén meséjéhez. Ez a rész nem más, mint a tanult ismeretek másolása. Ilyen feladatot nem szoktunk kapni.) A szerző is jól tudja ezt, mégis elkövette a hibát. Szerencsére csak ketten estek ebbe a tévedésbe.

A dolgozatokban mindössze egy kirívó magyartalanságra akadtam. Egy helyen ezt olvastam: *A fák beláthatatlan erdőséget képeztek.* (Az egész osztály: *alkottak.*)

A fogalmazásról megállapíthatom, hogy az osztály eredményes munkát végzett.

III. Helyesírás.

Most térjünk át a helyesírásra. Itt is a fokozatos haladást állapíthatom meg. Súlyos hibák csak egy-két fiúnál fordulnak elő. A táblához megy Sz.! (Egy tanuló a táblán, a többi a füzetben dolgozik.)

Írjuk: *A jövevénytől kérdezték: „Ki vagy te?”* Helyesen írta? (Helyesen, mert az idéző mondat után kettőspontot kell tenni, ha megelőzi az idézett mondatot; az idézett mondatot idézőjel közé tesszük, és nagy kezdőbetűvel kezdjük.) Írjuk: *„Ki vagy te?”* — *kérdezte a gyémánt.* Jól írta? (Jól, mert ha az idéző mondat az idézet után áll, kisbetűvel kezdjük, és gondolatjellel választjuk el az idézett mondatától.)

Írjuk: *betemette.* Mit szólna hozzá, R.? (Ha az igekötő közvetlenül az ige előtt áll, akkor egybeírjuk; ez múlt idő ige, magánhangzó után a múlt idő jele *-tt*, tehát helyesen írta.) Írjuk: *be akarta temetni.* Mi a véleményed, F.? (Ha az igekötő nem áll közvetlenül az ige előtt, akkor különírjuk.) Írjuk: *temette be.* Miről van itt szó, M.? (Az igekötő az ige után áll, tehát különírjuk.) Hányféle helyzete van tehát az igekötőnek? (Három: állhat közvetlenül az ige előtt, akkor egybeírjuk, nem közvetlenül az ige előtt, akkor különírjuk, és állhat az ige után, akkor is különírjuk.) Mondjunk példákat az

első esetre! (Többen: megnéztem, kiszaladt, széttört, föltekintetünk . . .) A második esetre! (Többen: el akart futni, át kell lépni, ki fog kapni . . .) A harmadik esetre! (Többen: menj ki, repül vissza, néztünk szét . . .) Szeretném, ha ez a csunya hiba eltűnne a dolgozatokból. Igaz, vannak ennél súlyosabb botlások is.

Írjuk: *robajjal, csákánnyal, vonattal*. Miről van itt szó, B.? (A *-val, -vel* rag *v*-je mássalhangzón végződő szavakban átváltozik.) Mondjunk mássalhangzón végződő szavakat, és tegyük hozzájuk a *-vá, -vé* ragot! (Többen: bottal, fűrészsel, fallal . . .) A *-val, -vel* rag írásának elvétele a legsúlyosabb helyesírási hibák egyike. Igaz, hogy csak *egy* fiúnál fordult elő, de a IV. osztályban már nem szabad ilyen hibát ejteni.

Előfordult még egy ehhez hasonló hiba. Írjuk: *szénné, fallá, emberré*. Mit szól ehhez P.? (Itt a *-vá, -vé* raggal ugyanaz történik, mint a *-val, -vel* raggal.) Mondjunk példákat! (Többen: házzá, szekrénnyé, paddá . . .)

A dolgozatok helyesírásából megállapíthatom, hogy megfelelnek a követelményeknek, csupán egy-két fiúnál fordulnak elő súlyosabb hibák.

IV. A hibák javítása.

(A tanulók megkapják a füzeteket, és 10 perc alatt kijavítják a hibákat.)

IV. Az iskolai dolgozatrendszer megszerkesztése mellett a házi fogalmazványok rendszere is tanmenetszerűen összeállítandó. A házi fogalmazványoknak a tanmenetbe való beillesztése a következő elvek szerint történik:

1. Az iskolai dolgozatírási és javítási órákon kívül minden órával kapcsolatban adható házi írásbeli feladat.

2. Gyakran több tétel is kitűzhető, hogy minden tanuló egyénisége és viszonya szerint választhasson.

3. A feladatok lehetőleg tárgyi vagy eszmei kapcsolatban legyenek az óra anyagával, de bizonyos időszerű események figyelembe vétele szükségessé teheti a tanmenettől való időnkénti eltérést.

4. Az I. osztálynak karácsonyig terjedő időszakában — az iskolai dolgozatokhoz hasonlóan — óvatosan kell haladni. A haladás fokozatai:

a) másolás;

b) mondatok fogalmazása meghatározott tárgyról (pl. az őszről, az asztalosról, Beckó váráról);

c) fogalmazás kérdések alapján úgy, hogy minden kérdésre *egy* mondatral kelljen felelni, s a kérdések úgy legyenek megszerkesztve, hogy a feleletek nagyjában bennük legyenek (direkt kérdések);

- d) fogalmazás kérdések alapján úgy, hogy a feleletek ne merülhessenek ki a kérdések megismétlésében (indirekt kérdések);
 e) fogalmazás kérdések alapján úgy, hogy *egy* kérdésre több mondatból álló felelet adassék;
 f) olvasmányok magvának összeállítása előzetes szóbeli gyakorlás útján;
 g) fogalmazás tárgyi-tartalmai-szerkezeti előkészítés alapján;
 h) egyszerű élményeknek néhány mondattal való előadása.

5. Hiba volna a házi fogalmazványokat egyszerűen az iskolai dolgozatok előkészítőjévé tenni, vagyis minden iskolai dolgozatot szükségszerűen azonos tárgyú, alakú és műfajú házi fogalmazvánnyal megelőzni, „megkönnyíteni.“ Ez csak elvétve szükséges, de nem feltétlenül az iskolai dolgozatot közvetlenül megelőzve. Eredményes kép- vagy szoborleírást, párbeszédet vagy drámai jelenetet csak előzetes gyakorlás után lehet követelni, de sok esetben káros hatású lenne az „előkészítés,“ így pl. az *Önéletrajzom (Elmeséli egy selyemlepke)* című dolgozatot az *Önéletrajzom (Elmeséli egy cserebogár)* című házi fogalmazvány határozottan károsan befolyásolná, mert megszűnne vele a dolgozat érdekessége, eredetisége, újszerűsége.

V. A házi fogalmazványok megbeszélése ugyanabban a szelvényben történik, mint az iskolai dolgozatok megtárgyalása. A számonkérés írásbeli része a házi fogalmazvány ellenőrzésében, egy-két dolgozat felolvastatásában és megbeszélésében áll. A sorrendet az anyag természete határozza meg. Ha az írásbeli feladat szoros kapcsolatban van az olvasmánnyal, vagy elméleti anyaggal, akkor a számonkérés szóbeli részével kezdődik az óra, ha pedig a szó- és írásbeli anyag között nincs kapcsolat, akkor az írásbeli munka megbeszélése vezeti be az órát. Nyelvtani ismeret, vagy polgári ügyirat számonkérését az írásbeli munka elemzésével kell végezni, tehát ily esetben a szó- és írásbeli számonkérés egybeolvad.

Két tanítási óra részletes feldolgozása a házi fogalmazvány számonkérésének és kitűzésének szemléltetése céljából:

Az ellentétes mondatok.

II. osztály,

I. Számonkérés.

1. Mivel foglalkoztunk a múlt órán, D.? (A meséket, mondákat és legendákat foglaltuk össze.) Sorold el a meséket, M.! (Bartóky József: Tövis nélkül; A legislegelső fecske; Nevelés.) Miről szól a „Tövis nélkül“, H.? (Egy pillangó olyan rózsát keresett, melynek nincs tövise . . .) Mi a tárgya „A legislegelső fecské“-nek, P.? (Egy

fiatal fecske elhatározta, hogy elsőnek hirdeti majd a tavaszt a tiszamenti gyerekeknek . . .) Kik szerepelnek a „Nevelés“ című mesében, G? (Az öreg sas, a felesége és a kis sasok.) Mi történt a sascsaládban? (Az öreg sas arra tanította fiait, hogy tudjanak hunyorgatás nélkül a napba szállni . . .) Mit kell a meséről tudni, K.? (A mese csodás történet. Célja a szórakoztatás, gyönyörködtetés. A népmese a nép ajkán keletkezik . . . A tündérmesékben tündérek, óriások, törpék, manók, boszorkányok, sárkányok szerepelnek. A legszebb magyar tündérmese Petőfi: János vitéze. A tanítómesé gyönyörködtetve tanít. Nagy tanítómesé-íróink Fáy András, aki száz évvel ezelőtt élt, és Bartóky József ma élő írónk.) — Milyen mondákban gyönyörködtünk az idén, F.? (Tompá Mihály: Galamboskő; Kenyérkő; Garay János: A hű jobbágy; A kolozsvári bíró.) Beszélj Tompa mondáiról, S.! (Tompá Mihály felvidéki ref. lelkész volt, a felvidéki nép ajkán élő mondákat összegyűjtötte és versbe szedte. A Galamboskő mondájában IV. Béla királyunk szerepel, aki a muhi csatából menekült néhány vitézével. A király az éhhalállal küzdött, de egy bérc tetején tanyázó galambsereg tojásaival megenyhült. Ez a bérc a Galamboskő. A Kenyérkő mondájában a kőszívű gazdag ember kenyeresztül kővé vált, mert a szegény ember megátkozta.) Mit tudsz „A hű jobbágy“-ról, N.? (Tárgya a Deákcsalád eredete. A haza bölcsének őse, Deák Balázs hűsége jutalmául nemesi birtokot kapott Szent László királytól. A monda írója Garay János száz évvel ezelőtt élt. Szekszárdi író.) Mi a tárgya a kolozsvári bíró mondájának, V? (Mátyás király fejét vétette a kolozsvári bírónak, mert sanyargatta a szegény népet.) Mi a monda, R.? (Valószerű és csodás vagy szokatlan események keveréke. Igaz magva van, de a hozzá fűződő részletek csodások, vagy szokatlanok. A helyi monda helyhez fűződik, pl. a Kenyérkő; a hősmonda a honfoglalás korában keletkezik, pl. Lehel kürtje; a történeti monda a történelemben szereplő személyekhez kapcsolódik; pl. A kolozsvári bíró.) — Melyek a mondával rokon olvasmányok, Cs.? (A legendák. Az idén olvastuk Kozma Andornak „Jézus a vendég“ — és Arany Jánosnak „Szent László“ című legendáját. Kozma Andor legendája arról szól, hogy egy szegény család imájában vendégül hívja Jézust, s ez vándor képében megjelenik, és megáldja a szegény családot. Arany János legendájának főhőse Szent László. A halott király Nagy Lajos király idejében feltámad sírjából, és a magyar seregben harcolva megveri a tatárokat.) Mi a legenda? (Vallásos monda.) Kik szerepelnek a legendákban? (Jézus és a szentek.)

2. Mi volt a házi írásbeli feladat, B.? (Az ősz mint festő.) (A füzetek megtekintése.) Fogalmazványát olvassa K.!

Az ősz mint festő.

A nyugodt természetű nyár kellemes színekkel tarkította a természetet. De megunta már a pingálást, ezért összecsomagolta ecsetjét és festékeit, s más vidékre költözött. Helyét a szeszélyes ősz foglalta el.

Ősz is nagy művész. Szép képeket fest ő is, csakhogy sokkal rikítóbbakat, mint a nyár. A zöld fákat előbb sárgára, majd barnára, végül lilára és pirosra festi. Az élénk színű szántóföldeket egyhangú szürkére-barnára pingálja át. A kertekben nagyalakú pompás virágokat helyez el, a kedves őszirózsát. Ezt azért teszi, hogy az ember még egy utolsót gyönyörködhesen a természet szépségeiben. Mikor kitör a szeszélye, akkor a természetet össze-vissza mázolja. Legvégül pedig dühösen elnyargal a fehér színnel festegető tél elől.

Szeszélyes festő az ősz.

(Kodréán György.)

Mit szóltok ehhez a fogalmazványhoz? (Nagyon szép munka. Nemcsak az őszt, hanem a nyarat és a telet is megszemélyesítette. Az ősz munkáját valóban úgy tüntette fel, mintha festő lenne.) Ugy van. K. igen kedves és hangulatos dolgozatot írt. Említetek belőle szép kifejezéseket! (A nyár nyugodt természetű, az ősz szeszélyes. — A fákat előbb sárgára, azután barnára, végül lilára és pirosra festi. — Az ősz a tél elől dühösen elnyargal.) Egy helyen ezt olvasta: Ősz is nagy művész. Helyesbítsük! (Az ősz is nagy művész.) Helyes. Ettől a gyakori hibától eltekintve K. dolgozata igazán szép.

Az ősz mint festő.

Ha ősszel kint járunk a természetben, gyönyörködhetünk az ősz munkájában. Különösen a hegyes vidéken. A tölgyfa leveleit sárgára, a bükkfáét barnára, a gyertyánét pirosra festi. A gyümölcsöket megpirosítja. Az Alföldön nem olyan színes a vidék, melyen csak zöld füvet, meg barna földet látunk. A szegény emberek arcára ráncokat rajzol, és bekeni sárgával. Szomorúak a téli gondok miatt, és búslakodnak.

(B. R.)

Voltál-e már ősszel hegyvidéken? (Nem.) Mit szóltok ehhez? (Nem volt még hegyvidéken, mégis arról írt, hogy ott szebb az ősz. Nálunk is tapasztalható az ősz színesítő hatása, ahogyan azt K. hangulatos dolgozatában meg is írta.) Igaznak fogadhatjuk-e el, amit a különféle fákról írt? (Azt nem lehet mondani, hogy az ősz a tölgyfát sárgára, a bükköt barnára, a gyertyánt pirosra festi, mert minden fán tarka-barka színek mutatkoznak.) Elfogadjuk-e az Alföldről írottakat? (A fű nem marad zöldnek, hanem megsárgul. Itt is van sokfajta fa, s mind tarka köntöst ölt magára.) Olvasd el még egyszer az Alföldről szóló mondatot! (Az Alföldön nem olyan színes a vidék, amelyen csak zöld füvet meg barna földet látunk.) Helyesen szerkesztett mondat ez? (Azamelyen helyett az itt szót kell használni.) Helyesbítsd tehát a mondatot! (Az Alföldön nem olyan színes a vidék, itt csak zöld füvet meg barna földet látunk.) Mit óhajt, S.! (A szegény emberekről szóló rész szép.) Igazad van.

De vizsgáljuk meg az utolsó mondatot! Olvasd! (Szomorúak a téli gondok miatt, és búslakodnak.) Jól hangzott? (Szófölsleg van benne. Elég ennyi: Szomorúak a téli gondok miatt.) Ebből a fogalmazványból sokat tanultunk. Ha csak lehet, írjunk saját tapasztalatunk alapján, és ügyeljünk a szintiszta igazságra. Szeretnék még egy-két dolgotat meghallgatni, de az idő siet, s nekünk vele kell tartanunk.

II. Ráhangelés.

Melyik az ember hűséges háziállata? (A kutya.) A macskáról is lehet ezt a szép tulajdonságot mondani? (Nem.) Milyen a macska? (Ravasz.) Miért tartjuk a kutyát meg a macskát, K.? (A kutyát házőrzésre és vadászatra alkalmazzák, a macska pedig pusztítja az egeret.) Melyik kiváló érzékkel veszik észre az ellenséget és az állatokat, P.? (A kutya kitűnő szaglásával, a macska éles látásával.) Mi különbség van a két állat járása között, H.? (A kutya kopogva jár, mert karmait nem tudja behúzni, a macska nesztelenül közlekedik, mert karmait behúzza.) Szeretik-e egymást? (Nem.) Furcsa jószágok: egy családban élnek, mégse férnek össze. Ellentétes természetűek.

Készítsünk erről a kis beszélgetésről egy rövid fogalmazványt! Én kérdezek, ti pedig írásban feleltek. A táblához megy S.! Mi lesz a dolgotat címe? (A kutya meg a macska.) Irjuk! (A zárójelben lévő mondatok a táblára és a munkanaplóba kerülnek.) Milyen állat a kutya? (A kutya hűséges állat.) Ezzel szemben milyen a macska? (A macska ravasz.) Mit csinál a kutya? (A kutya őrzi a házat.) Hát a macska? (A macska pusztítja az egeret.) Milyen a kutya szaglása? (A kutya szaglása kitűnő.) Hát a macska látása? (A macska látása éles.) Hogyan jár a kutya? (A kutya kopogva jár.) Ezzel ellentétben hogyan jár a macska? (A macska nesztelenül jár.) Hol élnek ezek az állatok? (A ház körül élnek.) Mégis szeretik-e egymást? (Nem.) Sokszor mit csinálnak? (Sokszor veszekednek.)

Elég lesz! Olvasd fel fogalmazványunkat, R.! (—) Jól, szépen hangzott, H.? (Nem hangzott jól, mert mind egyforma egyszerű mondat, emiatt a dolgotat darabosnak, szaggatottnak hangzik, szebb volna, ha folyékony lenne.)

III. Célkitűzés.

Tegyük ezt a darabosnak hangzó fogalmazványt folyékonyra!

IV. Tárgyalás.

1. A fogalmazvány egyszerű mondatainak összekapcsolása összetett mondatokká.

Szerkezetük szerint milyen mondatokból áll fogalmazványunk, D.? (Egyszerű mondatokból.) Miért, S.? (Mert mindegyik egy gondolatot fejez ki.) Mit kell tennünk, hogy az egyszerű mondatok

okozta szaggatottságot megszüntessük, V.? (Az egyszerű mondatokat, ha lehetséges, összevonjuk összetett mondatokká.) Lássuk! Olvasd el az első mondatot, Cs.! (A kutya hűséges állat.) Most a másodikat! (A macska ravasz.) Összekapcsolható-e a két mondat? (Össze.) Miért? Rokon, vagy ellentétes tulajdonsága van a két állatnak? (Ellentétes.) Tehát milyen jelentésű mondatokkal van dolgunk? (Ellentétes jelentésűekkel.) Kapcsold össze a két mondatot! Kell-e hozzá kötőszó? (Nem szükséges.) De alkalmazzunk kötőszót! (A kutya hűséges állat, *de* a macska ravasz.) Mit írunk az első mondat végére? (Vesszőt.) — Olvasd el a következő két mondatot, K.! (A kutya őrzi a házat. A macska pusztítja az egeret.) Összekapcsolhatók-e? (Össze.) Miért? (Mert ellentétes jelentésűek.) Mely kötőszóval lehetne a két mondatot összekapcsolni? (*Azonban.*) Irjuk le a két mondatot! (A kutya őrzi a házat, a macska *azonban* pusztítja az egeret.) Olvasd el a következő két mondatot, H.! (A kutyának a szaglása kitűnő. A macska látása éles.) Összekapcsolhatók-e? (Összekapcsolhatók, mert ellentétes jelentésük van.) Keressünk kötőszót! (*Ellenben.*) Hogyan hangzik tehát az új mondat? (A kutyának a szaglása kitűnő, *ellenben* a macska látása éles.) Vizsgáljuk meg a soron lévő két mondatot! K.! (A kutya kopogva jár. A macska nesztelenül jár. Ez a két mondat is összekapcsolható egy mondattá, mert ezek is ellentétes jelentésűek.) Milyen kötőszót alkalmazhatunk? (*Pedig.*) Halljuk tehát az új mondatot! (A kutya kopogva, a macska *pedig* nesztelenül jár.) Beszélj az utolsó mondatpárról, T.! (A kutya és a macska a ház körül él. Sokszor veszekednek. Ebből a két egyszerű mondatból is lehet összetett mondatot csinálni, ezek is ellentétes jelentést fejeznek ki.) Keressünk oly kötőszót, amellyel szinte csodálkozunk azon, hogy a két állat együtt él, és... veszekszik! (A próbálkozások között előfordul a *mégis* kötőszó alkalmazása.) Hogyan hangzik tehát az új összetett mondat, J.? (A kutya és a macska a ház körül él, *mégis* veszekednek.)

Olvasd el most az egész fogalmazványt, P.! (—) Hogyan hangzott most? (Folyékonyan.) Mivel értük ezt el? (Az egyszerű mondatokat összekapcsoltuk összetett mondatokká.)

2. A nyelvtani ismeret megállapítása.

Miért lehet az egyszerű mondatokat összetett mondatokká egybefűzni? (Mert ellentétes jelentésűek.) Mivel két *ellentétes* jelentésű mondatot fűztünk össze, ennél fogva milyen elnevezést adhatunk az így keletkezett összetett mondatnak? (Ellentétes mondat.) Miféle új nyelvi jelenséggel ismerkedtünk tehát meg? (Az ellentétes mondatokkal.) (Fölírjuk a fogalmazvány élére, a tanulók a munkanaplóba.) Van-e az ellentétes mondat egyes tagjainak önálló értelme? (Van.) Tehát milyen mondatok? Főmondatok.) Rang

szerint van-e köztük különbség? (Nincs.) Mivel egyenlő rangúak, azért egymás mellé rendeltük őket. (Többen: Mellérendelt mondatok.) Ugy van: mellérendelt mondatok. Ismerünk-e már másfajta mellérendelt mondatot? (A kapcsolatos mondat.) Mi a kapcsolatos mondat, H.? (Oly összetett mondat, melynek tagjai rokonjelentésű főmondatok.) Mi már most az ellentétes mondat, M? (Oly összetett mondat, melynek tagjai ellentétes jelentésű főmondatok.) A kapcsolatos mondat mintájára az ellentétes mondatot is lehet rajzzal könnyen érthetővé tenni. Mivel érzékeltetjük az egyes mondatokat? (Téglalapokkal.) Csináljuk! (Táblai rajz, füzetrajz.) Hogyan fejezhető ki a két mondat közötti ellentétes viszony? (A tanulók gyorsan felismerik az ábrázolási módot: az ellentétes nyilat.) Hogyan kapcsoltuk össze a mondatokat? (Kötőszókkal.) Melyek az ellentétes mondat kötőszavai, S.? (*De, azonban, ellenben, pedig, mégis.*) Ezeket még néhányal ki kell egészíteni. Ellentétes kötőszók még: *hanem, mégsem*. Helyesírási tanulság, G.? (Az ellentétes mondat egyes tagjait vesszővel választjuk el egymástól.)

3. Begyakorlás.

Mondjatok ellentétes mondatokat a különféle kötőszók felhasználásával! (A jelentkező tanulók szerepelnek. Az esetleges hibás példákra a tanulók mutatnak rá, s így az ismeret biztossá és tudatossá lesz. Egy-két alkalmas mondatot a táblára írhatunk, az igével kapcsolatos legfontosabb helyesírási tudnivalók felújítására.)

V. Összefoglalás.

Milyen ismerettel gazdagodtunk a mai órán? (Az ellentétes mondatral.) Mit kell tudni az ellentétes mondatról, K.? (Az ellentétes mondat oly összetett mondat, melynek tagjai ellentétes jelentésű főmondatok. Az ellentétes mondat tehát mellérendelt összetett mondat. Kötőszavai: *de, azonban, ellenben, pedig, mégis, hanem mégsem*. Az ellentétes mondat tagjait vesszővel választjuk el egymástól.)

A tábla és a munkanapló képe a következő:

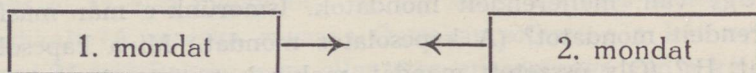
Az ellentétes mondatok.

A kutya és a macska.

A kutya hűséges állat. A macska ravasz. A kutya őrzi a házat. A macska pusztítja az egeret. A kutyának a szaglásai kitűnő. A macska látása éles. A kutya kopogva jár. A macska nesztelenül jár. A kutya és a macska a ház körül él. Sokszor veszekednek.

A kutya hűséges állat, de a macska ravasz. A kutya őrzi a házat, a macska azonban pusztítja az egeret. A kutyának a szaglása kitűnő, ellenben a macska látása éles. A kutya ko-

pogva, a macska pedig nesztelenül jár. A kutya és a macska a ház körül él, mégis sokszor veszekednek.

VI. Alkalmazás.

A házi írásbeli feladatokban alkalmatok lesz ellentétes mondatok szerkesztésére. A következő feladatok között választhattok: *A nyár és a tél; A tyúk és a kacska; Az ibolya és a rózsa.*

Lévay József: Mikes.

A rímek elhelyezése a versszakban,

III. osztály.

I. Számonkérés.

1. Mi volt a házi írásbeli feladat, D.? (A tél szomorúsága.) (A füzetek megtekintése.) Vizsgáljuk meg K. dolgozatát!

A tél szomorúsága

A meleg szobában ülök, és elmerengve nézek az utcára. Sűrű pelyhekben hull a hó. Hideg van.

Az utcán fagyosképű emberek imbolyognak. Egy rongyosruhájú, szenvedő asszony vonszol maga után két kis didergő gyermeket. Szánakozva nézek utánuk. Szegények! de sokat szenvedhetnek a könyörtelen téiben! A város csenevész fáin kopott tollú verebek gunnyasztanak, és néha le is potytyan közülük egy-egy a fehér útra. Ha akadnak is emberek, akik ételhulladékokat szórnak ablakuk párkányára, ez mégis keveset jelent a szegény madaraknak. Képzetelem a mezőre, pusztára, erdőre száguld. Mindenfelé pihen a természet. A mezőkön fekete varjak kóborolnak. A mezei vadak meghúzódnak a bokrok alatt. Az erdő is alszik. Olykor-olykor megroppan egy-egy ág, mintha a hermelinbe öltözött faóriások csontjaikat ropogtatnák. Némelyik bokor tövises csontváza mögül prédára leső éhes vad lázas szeme villan...

A tél embernek, állatnak ádáz ellensége. (Kálmán Imre.)

Ki kíván hozzászólni? (K. dolgozatát minden tekintetben szépnek találom. Különösen a szerkezete ragadta meg figyelmemet. A bevezetésben arról ír, hogy a meleg szobából elmerengve néz a havas utcára. A tárgyalásban ügyes sorrendben beszél az emberekről, azután a verebekről, és végül az erdő-mező téli életéről. Helyes gondolattal fejezi be fogalmazványát: a tél az emberek és állatok ellensége.) Mit szóltok a dolgozat stílusához? (A szép stílus kellékeit is felhasználja: szép szóképeket alkalmaz, s ezek szemléletessé teszik az előadást.) Említsetek néhány szóképet! (Az erdő alszik = megszemélyesítés; Az erdő fái csontjaikat ropogtatják = megszemélyesítés; A puszta bokor olyan, mint a csontváz = hasonlat; stb.) K. munkájával meg lehetünk elégedve.

2. Mivel foglalkoztunk a mult órán, Z.? (Petőfi: „Odnézzetek!“ — és Babits: „Egy szomorú vers“ című költeményével, megismerkedtünk a rímmel s a rím fajaival.) Miről szól a Petőfi-vers, P.? (A fergeteg százados tölgyeket szakít ki a bérc kebeléből, de az emberi szívből nem tudja a bánatot kitépni.) Miről szól Babits verse, D.? (A költő azon panaszkodik, hogy nincsen barátja.) Mit figyeltünk meg ezekben a versekben? (A rímet.) Mit kell a rímről tudni, E.? (A rím a hangok szabályos összecsengése. Fokozza a vers dallamosságát. Van mássalhangzós-, magánhangzós- és tiszta rím. A mássalhangzós rím a szókezdő mássalhangzók ismétlődése. Ilyen pl. Babitsnak „Egy szomorú vers“ című költeményében: *Barangoló borongó, ki bamba bűn borong, borzongó bús bolyongó, barátatlan bolond.* Ez a rím legrégebbi faja. Közmondásainkban is előfordul, pl.: *Vak vezet világtalant; Hátán háza, kebelén kenyere.* A magánhangzós rím a magánhangzók összecsengése a sorok végén; pl. Tompának „A gólyához“ című költeményében: *Megenyhült a lég, vidul a határ, S te újra itt vagy, jó gólyamadár!* A tiszta rímben a magán- és mássalhangzók is megegyeznek; pl.: *Az ócska fészket megigazgatod, Hogy ott kikölthesd pelyhes magzatod.*)

II. Ráhangolás.

Kinek az emlékét hirdeti a Gizella-téri gyönyörű lovasszobor? (II. Rákóczi Ferencét.) Mivel érdemelte ki az utókor hódolatát, F.? (A több mint 200 évvel ezelőt lezajlott dicsőséges kuruc szabadságharc vezérlő fejedelme volt.) Petőfi így kiált fel egyik lelkes költeményében: *Hazánk szentje, szabadság vezére, sötét éjben fényes csillagunk!* Valóban vezérlő csillagunk ő a trianoni éjtszakában. Nagyszabású szobra a tettekben megnyilatkozó, önzetlen, áldozatra kész hazaszeretetre és kötelességteljesítésre figyelmezteti a város minden polgárát. Jól tudjátok, hogy a nagy túlerővel s a jól felszerelt és kiképzett ellenséggel szemben a kurucok lelkesedése kevésnek bizonyult. Veszedelmes járvány is pusztította a magyar táborokat. Ilyen körülmények között nem volt más választás, mint a küzdelem befejezése. De Rákóczi szabadságharca nem volt hiábavaló. A király elismerte az ország függetlenségét, ígéretet tett a sérelmek orvoslására, s bűnbocsánatot ígért mindenkinek, aki hűségére tér. Rákóczi elfogadta-e a feltételeket, M.? (Elvei mellett híven kitartott, ezért nem fogadta el a békefeltételeket, hanem elhagyta az országot, s a török szultán meghívására Rodostóban telepedett meg. Ott élt haláláig. Később hazahozták hamvait, s a kassai székesegyházban helyezték örök nyugalomra. Ott várja a magyar feltámadást.) Mutasd meg Rodostót, S.! (—) Itt van Rodostó látképe! (A kép bemutatása.) Rákóczit hűséges emberei is követték az önkéntes száműzetésbe. Egész utcát foglaltak el Rodostóban, s ezt ma is Magyar-

utcának hívják. Rákóczi kísérete között kitűnt a fejedelem kamarása, Mikes Kelemen. Itt az arcképe! (A kép bemutatása.) Illő, hogy közelebbről ismerkedjünk meg nemes egyéniségével. Erdély egyik ki falujában, Zágonban született (térkép) székely nemes családból. 17 éves korában Rákóczi udvarába került, s többé nem hagyta el a fejedelmet. A fejedelem iránti hűséges ragaszkodása mellett kitűnt mint író is. Legértékesebb könyve: „Törökországi levelei.“ A saját szórakoztatására írt több mint 200 levélben megelevenedik a rodostói bujdosók élete. Itt a kezeírása! (Bemutatás.) Tanulmányaink folyamán még meg fogunk ismerkedni néhány levelével. A fejedelem halála után a hontalanság gyötrelmes évei következtek. 50 évi száműzetés után utolsónak halt meg a bujdosók közül.

III. Célkitűzés.

Ez a különös élet megragadta egyik kedves költőnk, Léway József képzeletét (az osztály: „Szüretünk“), szívvel-lélekkel elmélyedt a rokonszenves bujdosó sorsában, s Mikes melabúját, sóhajtásait, vágyait és gyötrelmes hontalanságát szívbemarkoló művészettel szólaltatta meg. A költemény címe: „Mikes“. Megtalálható könyvünk... lapján.

IV. Tárgyalás.

1. A költemény bemutatása.

Mikes.

1. Egyedül hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szél zúgását,
Egyedül, egyedül,
A bujdosók közül
Nagy Törökországban!...
Hacsak itt nem lebeg sírjában nyugovó
Rákóczinak lelke, az eget csapkodó
Tenger haragjában!
2. Peregnek a fákról az őszi levelek,
Kit erre, kit arra kergetnek a szelek,
Más vidékre száll a
Csevegő madárka
Nagy Törökországból...
Hát én merre menjek, hát én merre szálljak,
Melyik szegletébe e széles világnak
Idegen hazából?
3. Zágon felé mutat egy halovány csillag,
Hol a bércek fején hókorona csillog,
S a bércek aljában
Tavaszi pompában
Virágok feselnek...
Erdély felé mutat, hol minden virágon
Tarka pillangóként első ifjúságom
Emléki röpködnek.

4. Ah, mért nem szállhatok hozzád, szülőföldem,
Mikor minden bokrod régi ismerősem?
Mért vagy szolgaságban,
Gyászos rabigában
Oly hosszú időkig!
Ha feléd indulok, lelkem visszatartja
Az édes szabadság bűvös-bájos karja,
Vissza mind a sírig.
5. Itt eszem kenyerét a török császárnak,
Ablakomra titkos poroslók nem járnak,
Éjjeli sötétben
Hallgatni beszédem
Beárusítás végett...
Magános fa vagyok, melyre villám szakad,
Melyet vihar tördel, de legalább szabad
Levegővel élhet.
6. Egyedül hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szél zúgását.
Egyedül — egyedül
A bujdosók közül
Nagy Törökországban!
Körülöttem lebeg sírjában nyugovó
Rákóczinak lelke, az eget csapkodó
Tenger haragjában.

2. Másodszori olvastatás és megbeszélés részegységek szerint.

Az író művészi tolla alatt megelevenedik Mikes Kelemen alakja. Szinte látjuk a morajló tenger partján a hontalanság fájdalmaiban vergődő bujdosót; úgy rémlik, mintha elhagyatottságról, hazavágyódásáról és szabadságszeretetről szóló fájdalmas vallomását *hallanók*. Mi ennek a költeménynek a tárgya? (Rákóczi bujdosói közül már csak Mikes Kelemen él, egyedül hallgatja a tenger mormolását, szomorú magányában hazagondol kedves szülőföldjére, de nem szállhat haza, mert a szabadság visszatartja.) Hogy tökéletesen elmélyedjünk a költemény szívet-lelket megindító hangulatába, még egyszer elolvassuk.

a) Kezdje F.! (Egyedül hallgatom tenger mormolását...) Mit tudunk meg az 1. szakaszból, B.? (Mikes egyedül hallgatja a tenger mormolását, mert a többi bujdosó már mind meghalt.) Csak ki van esetleg vele, Z.? (Rákóczi lelke a háborgó tenger haragjában.)

b) Tovább olvas M.! (Peregnek a fákról az őszi levelek... Zágon felé mutat egy halovány csillag... Ah, mért nem szállhatok hozzád, szülőföldem...) Az őszi lelvélhullás s a madarak elköltözése milyen vágyat kelt a bujdosó lelkében, T.? (Ő is szeretne útra kelni, szülőföldjére, Zágonba szeretne szállni, a havas bércek és virágos mezők közé, ahol szép ifjúságát töltötte.) Itt van Zágon látképe. (A kép bemutatása.) Ez a regényes bércekkel övezett és

természeti szépségekben pompázó hely valóban alkalmas arra, hogy szülöttje lelkében ötven évi távollét után is eleven képként éljen. Ha a sors mostohasága el is szakította őt imádott szülőföldjétől, lélekben egy pillanatra sem szakadt le tőle. Azt írja egyik levelében: „Ugy szeretem Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont.“ Mégis, miért nem megy haza, K.? (Mert hazája rabságban sínylődik, s ha elindul, a szabadság visszatartja.) Sok-sok magyar gondol ilyen gyötrelmes érzéssel elrabolt szülőföldjére.

c) Olvasson R.! (Itt eszem kenyerét a török császárnak...) Hogyan él Mikes Rodostóban, V.? (A török császár kenyerét eszi, de titkos poroszlók (a tanár: kémek) nem lesnek utána. Egyedül van, mint a magányos fa, amit a villám és a vihar tördel, de szabadon él.

d) Tovább, K.! (Egyedül hallgatom tenger mormolását...) Mit csinál a bujdosó egyedüllétében, S.? (Hallgatja a tenger mormolása és a szél zúgását.) Milyen különös érzése támad ilyenkor, G.? (Ugy érzi, mintha Rákóczi lelke lebegne körülötte.) A szabadság érzése a szabadság hősének, rajongva szeretett urának emlékét idézi fel.

3. A költemény gondolatmenete, szerkezete.

Hasonlítsuk össze az első és az utolsó szakaszt! Mit tapasztalunk, D.? (Ugyanazt fejezik ki: Mikes egyedül hallgatja a tenger mormolását.) De érdekes különbséget is észlelhetünk! F.! (Az elején talán Rákóczi lelke is vele van, a végén pedig ott lebeg körülötte.) Ugy van. Mikor Mikes kiöntötte lelke fájdalmát, és hitvallást tett a szabadság mellett, akkor közvetlen közelségben érezte a szabadság hősének szellemét, s ez erőt öntött csüggedő lelkébe. Az első és utolsó szakasz azonossága szép keretbe foglalja Mikes lelki vergődését, amely a közbülső négy szakaszban jut kifejezésre. Ismertesd röviden, H.! (Ősz van, a fák hullatják leveleiket, a madarak más vidékre szállnak, csak Mikes nem mehet sehova. Eszébe jut kedves szülőföldje, Zágon, de nem szállhat oda, mert hazája rab. Tovább eszi tehát a török császár kenyerét, de legalább szabad, mert nem lesnek után a kémek.) Ezek után mindannyian érzitek a költemény szép szerkezeti tagoltságát. M.! (Az 1. szakasz a bevezetés, az utolsó a befejezés, a középső négy a tárgyalás. Az első és utolsó szakasz a keret, amely magában foglalja Mikes lelki vergődését.)

4. A költemény előadásmódja, stílusa.

Mi teszi ezt a költeményt annyira elevenné, E.? (Lévay József Mikes helyzetébe képzei magát, s úgy adja elő mondanivalóját, mintha Mikes beszélne. Mikes izgatott lelkiállapotának kifejezésére alakzatokat használ.) Említsetek néhány alakzatot! (A jelentkező tanulók: *Egyedül hallgatom... egyedül, egyedül* = szóismétlés; *Hát én merre menjek, hát én merre szálljak...* = kérdés, felkiáltás és

szóismétlés; *Ah, mért nem szállhatok hozzád, szülőföldem...* = felkiáltás és kérdés, stb.) A szemléletességre is találunk szép példákat. Említetek néhány szóképet! (A jelentkező tanulók: *Kit erre, kit arra kergetnek a szelek* = megszemélyesítés; *Magános fa vagyok* = hasonlat; *Zágon felé mutat egy halovány csillag, Hol a bércek fején hókorona csillog* = megszemélyesítés.)

5. A költemény rímélése.

Hány sorból áll egy versszak? (Nyolcból.) Vizsgáljuk meg, mely sorok rímelenek egymással! B.! (Az 1. sor rímél a 2-kal, a 3. a 4-kel, az 5. a 8-kal, a 6. a 7-kel.) Ha az egymással rímelő sorokat ugyanazzal a betűvel jelöljük meg, akkor megkapjuk a vers rímképletét. Állapítsuk meg még egyszer a rímelhelyezést! M.! (Az 1. sor rímél 2-kal.) Jelöljük meg mind a két sort *a*-val! Tovább! (A 3. sor rímél a 4-kel.) Jelöljük meg *b*-vel! Tovább! (Az 5. sor rímél a 8-kal.) Hogyan jelöljük meg? (*c*-vel.) Még van két sor. (Ezek egymással rímelenek.) Mivel jelöljük meg? (*d*-vel.) Most megkaptuk költeményünk rímképletét. Mit lehet erről a rímképletről leolvasni, P.? (A versszak 8 sorból áll, az 1. sor rímél a 2-kal...) Helyes.

6. A rímek elhelyezése.

A költők nagyon sokféle rímelhelyezést alkalmaznak. Mégis vannak olyan rímek, amelyek gyakran fordulnak elő. Lássuk őket! (A példák könyv nélkül tanult versekből veendőek.) A példákat hal-kan mondjátok velem!

Megenyhült a lég, vidul a határ,
S e újra itt vagy, jó gólyamadár.
Az ócska fészket megigazgatod,
Hogy ott kikölthesd pelyhes magzatod.

Rímképlete? (*a a b b*.) Mivel a sorok párosával rímelenek, milyen rímnek nevezhetjük? (Páros rím.)

Száraz ágon hallgató ajakkal
Meddig ültök, csüggedt madarak?
Nincs talán még elfeledve a dal,
Melyre egykor tanítottalak?

Rímképlete? (*a b a b*.) Itt a sorok keresztben rímelenek, tehát milyen rím? (Keresztrím.)

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, óh magyar!
Bölcsőd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.

Itt csak két sor rímél. (A 2. a 4.-kel.) A nem rímelő sorokat néma soroknak hívjuk, és vízszintes vonással jelöljük. Tehát rímképlete? (*— a — a*.) Ez a félrím.

A következő rímelhelyezések ritkábban fordulnak elő. A pél-

dákat előtettek ismeretlen Arany János-versekből idézem, tehát jól figyeljétek meg:

Hajdanában, amikor még
Igy beszélt a magyar ember:
Ha per — úgymond — hadd legyen per,
Ami nem volt ép olyan rég.

Még egyszer elmondom: *Hajdanában, amikor még*... Mit tapasztaltál, G.? (Az 1. sor a 4.-kel, s a 2. a 3.-kal rímel.) Rímképlete? (*a b b a.*) Az 1. és a 4. sor körülöleli a középső két sort, ezért ölelkező rím a neve.

Királyasszony néném,
Az egekre kérném,
Azt a rózsát, piros rózsát
Jaj, be szeretném én!

Még egyszer figyeljétek meg: *Királyasszony néném*... Mit vetél észre, F.? (Az 1., 2. és a 4. sor rímel, a 3. sor néma.) Rímképlete? (*a a — a.*) A két első sor ríme a 4. sorban megismétlődik, visszatér. Ez a visszatérő rím.

A következő példa ötsoros szakaszból áll:

Cserna vizén zúg a malom;
Más veszi a vámot azon;
Másnak zöldell a domb hátja,
Másnak a völgy selyemágya, —
Még az Isten is megáldja.

Rímképlet? (*a a b b b.*) A második páros rímre még egy ráadás következik. Ez a ráütő rím.

A költőnek szabadságában áll, hány soros versszakokat szerkeszt, s így a rímelhelyezések igen változatosak. Léway költeményének első fele? (Páros rímű.) Második fele? (Ölelkező rímű.)
V. *Összefoglalás.*

Milyen költeményben gyönyörködtünk a mai órán, K.? (—) Mi a tárgya, F.? (—) Ismertesd röviden a szerkezetét, B.! (—) Mit jegyeztél meg a költemény előadásmódjáról, stílusáról, M.? (—) Rímképlete, G.? (—) Melyek a gyakrabban előforduló rímelhelyezések, L.? (—)

Szeretném, ha Léway remekművének hatása alatt élénken, hangulatosan beszámolnátok egy mély élményetekről. Két címet adok, válaszotok tetszéstek szerint! Az egyik: *Amikor legtovább távol voltam szüleimtől*; a másik: *Amikor nagy betegség volt családjunkban.*

IRODALOM.

F. Behr: *Aus der Werkstatt des freien Aufsatzes. Eine Methodik des Aufsatzunterrichts.* F. Schöning, Paderborn, 1926.

F. Blättner: *Die Methoden der Jugendführung durch Unterricht.* J. Beltz, Langensalza 1937.

Boda István: *Bevezető a lélektanba.* Csáthy Ferenc bizománya, Budapest 1934.

Th. Bonte: *Die eidetische Anlage und ihre Bedeutung für Erziehung und Unterricht.* J. A. Barth, Leipzig 1934.

A. Buchwald: *Niederschriften. Aufsätze und Aufgaben aus dem Beobachtungs- und Erfahrungskreise 9— bis 14 jährigen Kinder.* F. Hirt, Breslau 1925.

A. Busemann: *Pädagogische Psychologie.* M. Diesterweg, Frankfurt a. M. 1932.

B. Christiansen: *Die Kunst des Schreibens.* 7. kiadás. Felsen-Verlag, Buchenbach 1930.

Dengl János: *Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus.* Grill-kiadás, Budapest 1937.

Domokos Lászlóné — Blaskovich Edit: *Az alkotó munka az Új Iskolában,* Magyar Gyermektanulmányi és Nevelésügyi Társaság, Budapest 1934.

F. Dorner — O. Laukes: *Aufsätze und Aufsatzstoffe für die Mittelstufe höherer Lehranstalten.* R. Oldenbourg, München 1926.

W. O. Döring: *Pädagogische Psychologie.* A. W. Zickfeldt, Osterwieck 1929.

Drózy Gyula — Móra István — Móra László: *A fogalmazás tanítása a népiskolában.* (Egységes Népiskolai Vezérkönyvek.) Egyetemi Nyomda, Budapest 1937.

F. X. Eggersdorfer: *Jugendbildung. Allgemeine Theorie des Schulunterrichts.* 4. kiadás. Kösel und Pustet, München 1933.

A. Ferrière: *L'école active* német fordítása: *Schule der Selbsttätigung oder Tatschule.* Böhlau, Weimar 1928.

F. E. Fischer: *Neue Wege im Aufsatzunterricht.* Schulwissenschaftlicher Verlag, Wien 1922.

F. Gansberg: *Der freie Aufsatz. Seine Grundlagen und seine Möglichkeiten.* 3. kiadás. Dürr'sche Buchhandlung, Leipzig 1926.

O. Greyerz: *Stilkritische Übungen.* 2. kiadás. J. Klinkhardt, Leipzig 1929.

Halász Gyula: *Édes anyanyelvünk.* Nyugat, Budapest 1937.

H. Hajtay Etelka: *Szárnyak bontogatása.* Franklin, Budapest 1928.

A. Hamaide: *La methode Decroly* német fordítása: *Die Methode Decroly.* Böhlau, Weimar 1928.

Háros Antal — Körösi Henrik: *A magyar fogalmazás vezérkönyve.* (Egységes Népiskolai Vezérkönyvek.) Egyetemi Nyomda, Budapest 1926.

F. Hermsmeier: *Der Erlebnisaufsatz als Mittel zur Charakterforschung.* J. Beltz, Langensalza 1936.

R. Hildebrand: *Vom deutschen Sprachunterricht in der Schule, und von*

deutscher Erziehung und Bildung überhaupt. 19. kiadás. J. Klinkhardt, Leipzig 1930.

E. R. Jaensch: *Die Eidetik und die tipologische Forschungsmethode in ihrer Bedeutung für die Jugendpsychologie und Pädagogik*. 2. kiadás. Quelle und Meyer, Leipzig 1927.

A. Jensen — W. Lamszus: *Unser Schulaufsatz, ein verkappter Schundliterat*. 4. kiadás. G. Westermann, Braunschweig 1922.

O. Karstädt: *Freie Aufsätze und Niederschriften aus Erfahrung und Unterricht*. 8. kiadás. A. W. Zickfeldt, Osterwieck 1930.

G. Kerschensteiner: *Theorie der Bildung*. 2. kiadás. B. G. Teubner, Leipzig 1928.

L. Klages: *Die Grundlagen der Charakterkunde*. 6. kiadás. J. A. Barth, Leipzig, 1928.

L. Klages: *Handschrift und Charakter*. 15. kiadás. Ugyanott 1932.

L. Klages: *Grafologisches Lesebuch*. 2. kiadás. Ugyanott 1933.

O. Kroh: *Subjektive Anschauungsbilder der Jugendlichen*. Vandenhoeck und Rupprecht, Göttingen 1922.

O. Kroh: *Psychologie der Oberstufe*. 4. kiadás. Beyer und Söhne, Langensalza 1933.

K. Linke: *Der freie Aufsatz auf der Unter-, Mittel- und Oberstufe*. 5. kiadás. G. Westermann, Braunschweig 1928.

E. Lüttge: *Der stilistische Anschauungsunterricht*. I. 10. kiadás. 1923. II. 8. kiadás. 1920. E. Wunderlich, Leipzig.

Mayer Blanka: *A magyar nyelvi oktatás a székesfővárosi irányító polgári leányiskolában*. (Budapest székesfővárosi IX., Mester-utcai irányító polgári iskola kiadványai.) Budapest, 1935.

R. Murtfeld: *Handbuch für den Deutschunterricht*. J. Beltz, Langensalza 1938.

R. Müller-Freienfels: *Die Hauptrichtungen der gegenwärtigen Psychologie*. Quelle und Meyer, Leipzig 1929.

P. G. Münch: *Ein froher Führer zum guten Stil*. 15. ezer. Dürr'sche Buchhandlung, Leipzig 1929.

Nagy László: *A gyermek érdeklődésének lélektana*. Franklin, Budapest, 1908.

P. Petersen: *Führungslehre des Unterrichts*. A. W. Zickfeldt, Osterwieck 1937.

Prohászka Lajos: *Az oktatás elmélete*. (Pedagógiai Szakkönyvek.) Orsz. Középisk. Tanáregyesület, Budapest 1937.

F. Rahn: *Die Schule des Schreibens*. M. Diesterweg, Frankfurt a. M. 1931.

St. Röhl: *Freier Aufsatz. Eine Methode*. Österreichischer Päd. Verlag, Graz 1930.

Sarudy — Gergely — Kaposi: *Vezérkönyv a fogalmazás népiskolai tanításához*. Pápa, 1925.

Somogyi József: *Tehetség és eugenika*. Eggenberger-féle könyvkereskedés, Budapest 1934.

H. Scharrelmann: *Von der Lernschule über die Arbeitsschule zur Charakterschule*. Quelle und Meyer, Leipzig 1937.

W. Schäfer: *Klar und wahr! Kurz und bündig! Ein Weg zum guten Ausdruck.* 2. kiadás. M. Diesterweg, Frankfurt a. M. 1935.

A. Schmieder: *Erleben und Gestalten. Ein Praktikum zur Schulung des eigenen Stils.* 3. kiadás. B. G. Teubner, Leipzig 1930.

W. Schneider: *Deutscher Stil- und Aufsatzunterricht.* 6. kiadás. M. Diesterweg, Frankfurt a. M. 1935.

A. Schoke: *Der Aufsatzunterricht im Sinn der Arbeitsschule.* 2. kiadás. F. Hirt, Breslau 1925.

W. Schönbrunn: *Weckung der Jugend. Moderner Deutschunterricht* 2. kiadás. M. Diesterweg, Frankfurt a. M. 1931.

E. Spranger: *Der gegenwärtige Stand der Geisteswissenschaften und die Schule.* 2. kiadás. B. G. Teubner, Leipzig 1925.

Szántó Lőrinc: *A magyar nyelv és irodalom tanítása.* (A Gyakorló Polgári Iskola Könyvtára.) Szeged, 1937.

Szenes Adolf (szerk.): *Az élet iskolája.* (Gyurjác András: *A fogalmazástani újabb irányairól.* Súlyom János: *A polgári iskolai fogalmazástani kérdéséhez.*) A Gyakorló Polgári Iskola Könyvtára. Budapest, 1928.

O. Tumlirz: *Pädagogische Psychologie.* J. Klinkhardt, Leipzig 1930.

Várkonyi Hildebrand: *Bevezetés a neveléslélektanba.* (Pedagógiai Szakkönyvek.) Orsz. Középisk. Tanáregyesület, Budapest 1937.

Várkonyi Hildebrand: *Nevelés és gyakorlati lélektan.* (A Cselekvés iskolája 1934—38. évfolyamaiban.)

Várkonyi Hildebrand: *Az alaki képzés és átvitel kérdése.* Kat. Középisk. Tanáregyesület, Budapest 1937.

Weszely Ödön: *A modern pedagógia útjain.* 3. kiadás. Franklin, Budapest 1918.

TARTALOM.

A nevelő fogalmazástanítás feladata, módja és eszközei — — — — —	3
I. A nevelő tanítás fogalma — — — — —	3
II. A nevelő fogalmazástanítás feladata — — — — —	3
III. A kötött fogalmazás — — — — —	4
IV. A szabad fogalmazás — — — — —	7
V. A nevelő fogalmazás — — — — —	8
VI. Az alkotó tevékenység megindítása <i>közvetlen</i> lelki ráhatás útján (a fogalmazás tárgya, lelki feszültség teremtése, a feszültség átvétele) — — — — —	9
Az alkotó tevékenység befolyásolása <i>közvetett</i> ráhatással: —	12
A nyelvi-stilisztikai forma helyes megválasztása: — — —	12
1. A szókészlet tervszerű gyarapítása — — — — —	13
2. A mondatszerkesztés elsajátítása — — — — —	14
3. A szabatosság — — — — —	18
4. A változatosság — — — — —	21
5. A választékosság — — — — —	22
6. A jó magyarság — — — — —	23
7. A fogalmazványok szerkezete — — — — —	27
8. Az irodalmi olvasmányok termékenyítő hatása —	34
A fogalmazástanítás nevelőhatásúvá tételének eszközei: —	37
1. Az igazság szolgálata — — — — —	37
2. A lényegismeretre való nevelés — — — — —	41
3. A megfigyelőképesség fejlesztése — — — — —	46
4. Az önismeret és az emberismeret mélységeibe való betekintés — — — — —	60
5. A nemzeti öntudat nevelése — — — — —	68
A közvetett ráhatások érvényesülésének feltételei: —	80
1. Az iskolai és házi fogalmazványok, beillesztésük a tanmenetbe — — — — —	80
2. A dolgozatjavításban alkalmazott hibajelzések és megjegyzések — — — — —	82
3. A fogalmazványok megbeszélésének szempontjai —	82
4. A tanár nevelő személyisége — — — — —	83
Befejezés — — — — —	84
A nevelő fogalmazástanítás műfajai — — — — —	85
I. Elbeszélések — — — — —	85
II. Leírások — — — — —	90
III. Értekezések és elmélkedések — — — — —	99
IV. Irodalmi dolgozatok — — — — —	107
V. Párbeszéddek és drámai jelenetek — — — — —	122
VI. Fantázia-dolgozatok — — — — —	—

VII. Levelek	— — — — —	—
VIII. Szónoki beszédek	— — — — —	—
IX. Versek	— — — — —	—
X. A nyelvtani ismeretek alkalmazására szolgáló fogalmazványok	— — — — —	—
A nevelő fogalmazástanítás gyakorlata	— — — — —	144
I. Az iskolai dolgozatrendszer felépítésének általános elvei	—	144
II. Az iskolai dolgozatírás módja	— — — — —	144
III. A dolgozatjavítási óra menete	— — — — —	152
IV. A házi fogalmazványok tanmenete	— — — — —	157
V. A házi fogalmazványok kitűzése és ellenőrzése	— — —	158
Irodalom	— — — — —	171

XB 98758

A MAGYAR-TANÍTÁS ALAPVETŐ KÉZIKÖNYVE

SZÁNTÓ LŐRINC:
A MAGYAR NYELV
ÉS IRODALOM TANÍTÁSA.

(A Gyakorló Polgári Iskola Könyvtára XVII.)

Tartalma:

1. Bevezetés.
2. Részletes tanmenet.
3. Olvasmány és irodalomismeret.
4. Nyelvismeret és nyelvápolás.
5. Fogalmazás.
6. Polgári ügyiratok.

Az elméleti alapvetést a részletes tanmenet, az óravázlatok és a részletesen kidolgozott tanítástípusok szemléltetik.

A TOLDI-TANÍTÁS KORSZERŰ ÚTMUTATÓJA

SZÁNTÓ LŐRINC:
ARANY JÁNOS TOLDIJÁNAK
ISKOLAI TÁRGYALÁSA.

Tartalma:

1. Melyik osztályba való a Toldi.
2. Az anyagnak a tanmenetben való elhelyezése.
3. A tanítás módszeres elvei.
4. A tanítási órák módszeres felépítése (a teljes anyag óravázlatokban).

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Neveléstudományi Intézetének Könyvtára

2124.

SzNyV 58-2646